

Терминот **животни вештини** се однесува на голема група психосоцијални вештини, чија цел е да придонесат за личниот, емоционалниот и социјалниот развој на децата и да обезбедат физичка, ментална и социјална добросостојба на децата.

Многу е тешко да се направи список на сите можни животни вештини, но вообичаено е како најважни да се сметаат оние што се дадени во табелата што следи (Табела 1). Кои животни вештини ќе бидат нагласени и на кои ќе им се посвети поголемо внимание во процесот на образованието зависи од темата и содржината што се пренесува, од реалната животна ситуација во училиштето и во пошироката околина и како најважно, од потребите на самите ученици. Без оглед на контекстот во кој е ставено образованието за животни вештини треба да промовира позитивни вредности и да ги применува вештините за задоволување на конкретни потреби на децата....

Биро за развој на образованието

ПРИРАЧНИК ЗА ОБРАЗОВАНИЕ ЗА ЖИВОТНИ ВЕШТИНИ

од I до III одделение - основно училиште

Терминот *животни вештини* се однесува на голема група психосоцијални вештини, чија цел е да придонесат за личниот, емоционалниот и социјалниот развој на децата и да обезбедат физичка, ментална и социјална добросостојба на децата.

Многу е тешко да се направи список на сите можни животни вештини, но вообичаено е како најважни да се сметаат оние што се дадени во Табелата што следи (Табела 1). Кои животни вештини ќе бидат нагласени и на кои ќе им се посвети поголемо внимание во процесот на образованието зависи од темата и содржината што се пренесува, од реалната животна ситуација во училиштето и во пошироката околина и како најважно, од потребите на самите ученици. Без оглед на контекстот во кој е ставено образованието за животни вештини треба да промовира позитивни вредности и да ги применува вештините за задоволување на конкретни потреби на децата...

Биро за развој на образованието

ПРИРАЧНИК ЗА ОБРАЗОВАНИЕ ЗА ЖИВОТНИ ВЕШТИНИ

од I до III одделение - основно училиште

Издавач:

Биро за развој на образованието

За издавачот:

Весна Хорватовиќ, директор

Уредници:

Весна Хорватовиќ

Митко Чешларов

Лектура:

д-р Елка Јачева - Улчар

Печати:

Винсент - Графика

Тираж:

5.500 примероци на македонски јазик

2.000 примероци на албански јазик

CIP – Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

373.3.091.3 : 316.61 (035)

316.61 (035)

ПРИРАЧНИК за образование за животни вештини : (од I до III одделение во деветгодишното основно училиште) / (прирачникот го подготвија Сафет Балажи ... (и др.) ; под раководство на Виолета Петроска – Бешка). - Скопје : Биро за развој на образованието, 2008. – 336 стр. : илустр. ; 29 цм

ISBN 978-608-206-007 - 1

1. Балажи, Сафет (автор)

а) Животни вештини – Основно образование – Наставни методи – Прирачници

COBISS.MK-ID 74581514

Содржина

I тема: ЈАС - ЛИЧЕН РАЗВОЈ	14
Содржина I-1: ГРАДЕЊЕ САМОДОВЕРБА	15
Работилница I-1.1: Тоа сум јас	16
Работилница I-1.2: Сè за мене.....	18
Работилница I-1.3: Малаџа локомоџива шџо можеше.....	20
Работилница I-1.4: Живоџна линија.....	25
Работилница I-1.5: Од џрешкиџе се учи	28
Содржина I-2: ПРЕПОЗНАВАЊЕ И ИЗРАЗУВАЊЕ НА СВОИТЕ ЕМОЦИИ	32
Работилница I-2.1: Моиџе чувџтва.....	33
Работилница I-2.2: Љубов	35
Работилница I-2.3: Мојоџ бес	38
Работилница I-2.4: Од шџо се џлашине?	42
Содржина I-3: ГРАДЕЊЕ СЛИКА ЗА СЕБЕ КАКО ЧЛЕН НА СЕМЕЈСТВОТО И КАКО УЧЕНИК	44
Работилница I-3.1: Моиџо семејџтво	45
Работилница I-3.2: Моиџе обврски во семејџтвоџо	48
Работилница I-3.3: Кој за коџо се џрижи во семејџтвоџо?.....	50
Содржина I-4: СПРАВУВАЊЕ СО УСПЕХ/НЕУСПЕХ	53
Работилница I-4.1: Со џруд - до усџех	54
Работилница I-4.2: Како до усџех?	55
Содржина I-5: СПРАВУВАЊЕ СО ЗАГУБА И ЖАЛЕЊЕ	57
Работилница I-5.1: Тажен/џажна сум коџа.....	58
Работилница I-5.2: Пеџи џо нема.....	60
Содржина I-6: ИСКАЖУВАЊЕ МИСЛЕЊЕ	62
Работилница I-6.1: Јас мислам дека.....	63
Работилница I-6.2: Можам да кажам, а можам и да нацрџам.....	65
Работилница I-6.3: Вежбаме изразување мислење.....	67
Содржина I-7: МЕНАЦИРАЊЕ НА СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ.....	69
Работилница I-7.1: Омилени иџри	70
Работилница I-7.2: Како џо џоминувам слободноџо време?	72
II тема: ЈАС И ТИ - ИНТЕРПЕРСОНАЛНИ ОДНОСИ	74
Содржина II-1: ПРИФАЌАЊЕ СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКИ	75
Работилница II-1.1: Бинџо	76
Работилница II-1.2: Роденденоџ на Орхан	79
Работилница II-1.3: Моиџе џоџреби - џвоиџе џоџреби.....	90
Содржина II-2: ФОРМИРАЊЕ, ОДРЖУВАЊЕ И ПРЕКИНУВАЊЕ ВРСКИ	94
Работилница II-2.1: Моиџе груџари 1.....	95
Работилница II-2.2: Моиџе груџари 2.....	97
Работилница II-2.3: Живоџниџе - моиџе груџари	98
Содржина II-3: КАЖУВАЊЕ ЛАГИ/ВИСТИНИ	99
Работилница II-3.1: Зборување заг џрб.....	100
Содржина II-4: ДАВАЊЕ И ПРИМАЊЕ ПОМОџ	102
Работилница II-4.1: Помаџам дома, џомаџам во училиџте.....	103
Работилница II-4.2: Коџа и од коџо можам да џобарам џомоџ?.....	107
Работилница II-4.3: Децаџа од нашеџо одделение.....	110

Содржина II-5: ПРИФАЌАЊЕ И ПРИЗНАВАЊЕ ГРЕШКИ.....	112
<i>Работилница II-5.1: Кога грешам.....</i>	113
Содржина II-6: СПРАВУВАЊЕ СО ЕМОЦИИ	116
<i>Работилница II-6.1: Пријатни и непријатни чувства.....</i>	117
<i>Работилница II-6.2: Љубов во семејството.....</i>	123
<i>Работилница II-6.3: Подарок за без пари</i>	125
Содржина II-7: КОМУНИЦИРАЊЕ.....	127
<i>Работилница II-7.1: Расиан телефон</i>	128
<i>Работилница II-7.2: Зборување без зборови</i>	130
<i>Работилница II-7.3: Дали добро слушам?.....</i>	133
<i>Работилница II-7.4: Не ми е убаво кога.....</i>	135
<i>Работилница II-7.5: Како до добар збор?.....</i>	138
Содржина II-8: СПРАВУВАЊЕ СО НАСИЛНИЧКО ОДНЕСУВАЊЕ.....	152
<i>Работилница II-8.1: Насилство - Сѝоу!</i>	153
<i>Работилница II-8.2: Како преживев насилство?</i>	156
Содржина II-9: РАЗРЕШУВАЊЕ КОНФЛИКТИ	159
<i>Работилница II-9.1: Конфликт лево - конфликт десно</i>	160
<i>Работилница II-9.2: Пријателско и непријателско однесување</i>	162
<i>Работилница II-9.3: Праведни решенија 1.....</i>	168
<i>Работилница II-9.4: Праведни решенија 2.....</i>	172
III тема: ЈАС И ДРУГИТЕ - ОПШТЕСТВЕНИ ОДНОСИ	175
Содржина III-1: ПОЗНАВАЊЕ НА ПРАВАТА НА ДЕЦАТА.....	176
<i>Работилница III-1.1: Желби и потреби</i>	177
<i>Работилница III-1.2: Имам право да ти знам моите права.....</i>	183
<i>Работилница III-1.3: Секое дете има право на приватност</i>	194
Содржина III-2: ПОЧИТУВАЊЕ НА ДРУГИТЕ (НЕДИСКРИМИНАЦИЈА)	195
<i>Работилница III-2.1: Најрави свој отпечаток</i>	196
<i>Работилница III-2.2: И различни може да се дружат</i>	198
<i>Работилница III-2.3: Принцеза во хартиена кеса.....</i>	201
Содржина III-3: МЕЃУСЕБНО ПОДДРЖУВАЊЕ И СОРАБОТКА	204
<i>Работилница III-3.1: Цртаме заедно.....</i>	205
<i>Работилница III-3.2: Кооперативно јадење.....</i>	208
<i>Работилница III-3.3. Помојни ми да го најравам цртежот</i>	209
Содржина III-4: ДОНЕСУВАЊЕ ОДЛУКИ ВО ГРУПА	217
<i>Работилница III-4.1: Заедно решаваме проблем</i>	218
<i>Работилница III-4.2: Заедно одлучуваме.....</i>	221
Содржина III-5: ОДОЛЕВАЊЕ НА СОЦИЈАЛНИ ПРИТИСОЦИ	222
<i>Работилница III-5.1: Размисли пред да најравиш нешто.....</i>	223
<i>Работилница III-5.2: Што ќе кажеш групите?</i>	225
Содржина III-6: ПРЕЗЕМАЊЕ ОДГОВОРНОСТ ЗА ПОСТАПКИТЕ	227
<i>Работилница III-6.1: Правила на игра</i>	228
Содржина III-7: ГРАДЕЊЕ ПОЗИТИВЕН ОДНОС КОН СВОЈАТА ЗЕМЈА	230
<i>Работилница III-7.1: Деца со најубави имиња</i>	231
<i>Работилница III-7.2: Колку знам за Македонија?.....</i>	233

Содржина III-8: ГРАДЕЊЕ ЧУВСТВО ЗА ОПШТО-ЦИВИЛИЗАЦИСКА ПРИПАДНОСТ	235
<i>Работилница III-8.1: Да го запознаеме својот</i>	236
Содржина III-9: РАЗВИВАЊЕ КРИТИЧКИ ОДНОС КОН МЕДИУМИТЕ.....	243
<i>Работилница III-9.1: Како дајам до информации?</i>	244
Содржина III-10: ПОЗИТИВНИ МОДЕЛИ НА ИДЕНТИФИКАЦИЈА	252
<i>Работилница III-10.1: Мојот херој/хероина</i>	253
Содржина III-11: КОРИСТЕЊЕ НА ИНСТИТУЦИЈИТЕ ЗА ЗАШТИТА И БЕЗБЕДНОСТ	256
<i>Работилница III-11.1: Како да се заштитам?</i>	257
IV тема: ЈАС И ЗДРАВЈЕТО - ЗДРАВО ЖИВЕЕЊЕ	260
Содржина IV-1: СТЕКНУВАЊЕ НАВИКИ ЗА ЗДРАВА ИСХРАНА.....	261
<i>Работилница IV-1.1: Здрава храна 1</i>	262
<i>Работилница IV-1.2: Здрава храна 2</i>	264
<i>Работилница IV-1.3: Квиз со храна</i>	267
Содржина IV-2: ВОДЕЊЕ ГРИЖА ЗА ЛИЧНАТА ХИГИЕНА.....	273
<i>Работилница IV-2.1: Што ме прави чист/а?</i>	274
<i>Работилница IV-2.2: Мојата хигиена - моја одговорност</i>	275
<i>Работилница IV-2.3: Одење во тоалет</i>	277
Содржина IV-3: ПРЕВЕНЦИЈА ОД БОЛЕСТИ И ЗАБОЛУВАЊА	280
<i>Работилница IV-3.1: Кога сум болен/болна?</i>	281
<i>Работилница IV-3.2: Како да оздравам?</i>	283
<i>Работилница IV-3.3: Вирусите, бактериите и јас</i>	284
Содржина IV-4: РАЗВИВАЊЕ СВЕСТ ЗА СЕКСУАЛНОТО ЗДРАВЈЕ	287
<i>Работилница IV-4.1: Дали си женско или машко?</i>	288
<i>Работилница IV-4.2: Приказна за раѓањето</i>	291
<i>Работилница IV-4.3: Пред да се родам</i>	294
V тема: ЈАС И ОКОЛИНАТА - ОДНОС СО НАДВОРЕШНАТА СРЕДИНА	297
Содржина V-1: БЕЗБЕДНО ОДНЕСУВАЊЕ ВО СРЕДИНАТА	298
<i>Работилница V-1.1: Прејознаваме ризици</i>	299
<i>Работилница V-1.2: Безбедно - небезбедно</i>	302
Содржина V-2: ГРИЖА ЗА ХИГИЕНАТА ВО ОКОЛИНАТА	306
<i>Работилница V-2.1: Сликички за учење</i>	307
Содржина V-3: ГРАДЕЊЕ ПОЗИТИВЕН ОДНОС КОН РАСТЕНИЈАТА И ЖИВОТНИТЕ	311
<i>Работилница V-3.1: Што ми е потребно?</i>	312
<i>Работилница V-3.2: Зелен квиз</i>	320
Содржина V-4: ПОДОБРУВАЊЕ, ОДРЖУВАЊЕ И РАЗУБАВУВАЊЕ НА ОКОЛИНАТА	323
<i>Работилница V-4.1: Нашата училица</i>	324
<i>Работилница V-4.2: Ја забавуваме училицата</i>	326
Содржина V-5: ЗАШТИТА НА ПЛАНЕТАТА ЗЕМЈА.....	328
<i>Работилница V-5.1: Еко-паурола</i>	329
<i>Работилница V-5.2: Соодветно - несоодветно</i>	331

Прирачникот го подготвија:
Сафет Балажи
Рената Дедова
Сејхан Кадриовска
Филипина Негриевска
Сашо Николоски-Алушевски
под раководство на
проф. д-р Виолета Петроска-Бешка

ВОВЕД

ШТО Е ОБРАЗОВАНИЕ ЗА ЖИВОТНИ ВЕШТИНИ?

На сите деца, без оглед на потеклото и способностите, им требаат вештини што ќе им овозможат да ги користат своите знаења за да практикуваат здрави облици на однесување и да ги избегнуваат оние што се закана за нивното лично, емоционално и социјално здравје.

По што образованието за животни вештини се разликува од другите пристапи кои се обидуваат да влијаат врз однесувањето на децата?

- » Образованието за животни вештини е насочено кон внесување промени во однесувањето преку стекнување определени знаења, ставови и вештини кои им помагаат на децата да изберат и да практикуваат здраво однесување, наместо само да учат што тоа значи.
- » Основната задача на образованието за животни вештини е да го претвори знаењето во однесување, па затоа секоја програма за животни вештини треба да нуди балансиран однос меѓу: (1) знаења и информации, (2) ставови и вредности и (3) вештини.
- » Образованието за животни вештини се базира на партиципативни методи на учење и поучување, што ги прави децата активни учесници во процесот на учењето, наместо да ги третира како пасивни примачи на информации.

Образованието за животни вештини поаѓа од базичната премиса дека стекнувањето животни вештини е право на секое дете. Тоа го прави релевантно на потребите на децата од секоја возраст и флексибилно да одговори на реалните предизвици од секојдневниот живот на децата.

Образованието за животни вештини зема предвид дека однесувањето на поединецот зависи од различни фактори, кои произлегуваат како од семејството, училиштето и пошироката заедница, така и од индивидуалните фактори во кои спаѓаат знаењата, ставовите, вештините и особините на личноста. Заради тоа, образованието за животни вештини не се спроведува изолирано од другите извори на влијанија, туку напротив, настојува да ја зајакне единката како дел од заедницата да може да се справи со предизвиците кои произлегуваат од влијанијата на средината во која опстојува.

ШТО СЕ ЖИВОТНИ ВЕШТИНИ?

Терминот *животни вештини* се однесува на голема група психосоцијални вештини, чија цел е да придонесат за личниот, емоционалниот и социјалниот развој на децата и да обезбедат физичка, ментална и социјална добросостојба на децата.

Многу е тешко да се направи список на сите можни животни вештини, но вообичаено е како најважни да се сметаат оние што се дадени во табелата што следи (Табела 1). Кои животни вештини ќе бидат нагласени и на кои ќе им се посвети поголемо внимание во процесот на образованието зависи од темата и содржината што се пренесува, од реалната животна ситуација во училиштето и во пошироката околина и, како најважно, од потребите на самите ученици. Без оглед на контекстот во кој е ставено, образованието за животни вештини треба да промовира позитивни вредности и да ги применува вештините за задоволување на конкретни потреби на децата.

Табела 1. Најважни животи́ни вештини
(сѝорег Свейскаѝа здравсѝвена орѝанизација)

<p>Свест за себе</p> <ul style="list-style-type: none"> » свест за сопствените вредности (само-доверба, позитивна слика за себе) » свест за сопствените слабости (реалистични очекувања, реална слика за себе) » свест за правата и одговорностите » јасна слика за вредностите » мотивираност за грижа за себе си 	<p>Емпатичност</p> <ul style="list-style-type: none"> » грижа за другите » толеранција на разлики » почитување на другите » дружељубивост
<p>Комуникациски вештини</p> <ul style="list-style-type: none"> » ефективна и соодветна вербална и невербална комуникација » способност за изразување » асертивност » активно слушање » способност за преговарање 	<p>Интерперсонални вештини</p> <ul style="list-style-type: none"> » соработливост » подготвеност за тимска работа » формирање и прекинување пријателства » препознавање на границите за соодветно интерперсонално однесување
<p>Вештини за донесување одлуки</p> <ul style="list-style-type: none"> » донесување одлуки со полна свесност за факторите што влијаат врз мислењето и изборот » донесување одлуки засновани на точна проценка на ситуацијата » поставување реалистични цели » планирање на сопствените постапки со земање предвид на можните последици » преземање одговорност за сопствените постапки » подготвеност за менување на одлуките заради прилагодување на нови ситуации 	<p>Вештини за решавање проблеми</p> <ul style="list-style-type: none"> » идентификување на проблемите и причините за нивното јавување » точна проценка на активностите што можат да се преземат за решавање на проблемите » идентификување каде може да се бара помош кога се има проблем и барање помош » подготвеност за компромис » подготвеност за учество во групно решавање проблеми
<p>Креативно мислење</p> <ul style="list-style-type: none"> » позитивно мислење » активно учење (потреба за барање нови знаења) » способност за себе-изразување » идентификување на алтернативни можности » смислување оригинални решенија на проблемите 	<p>Критичко мислење</p> <ul style="list-style-type: none"> » спознавање на социјалните и културните влијанија врз ставовите, вредностите и однесувањето (вклучувајќи го врсничкиот притисок и влијанието на медиумите) » свесност за нееднаквост, неправда и предрасуди » свест за улогата на одговорен граѓанин
<p>Справување со емоции</p> <ul style="list-style-type: none"> » препознавање на емоциите кај себе си и кај другите » поврзување на емоциите со доживувањата, мислењето и однесувањето » справување со фрустрации, лутина, здодевност, тага, страв и анксиозност » справување со силни емоции кај другите 	<p>Справување со стрес</p> <ul style="list-style-type: none"> » справување со ситуации на кои не може да се влијае » развивање стратегии за справување со загуба, одбивање, критикување » справување со употреба на психотропни супстанции » одолевање на притисоци » справување со стресни ситуации » менаџирање на времето

КАКО СЕ ПОУЧУВА ЗА ЖИВОТНИ ВЕШТИНИ

Кога се работи за образование за животни вештини, не е доволно да се определи кои се вештините кои децата треба да ги совладаат, туку и кои наставни методи ќе се користат. *Како* ќе се поучува е подеднакво важно со тоа *што* ќе се учи. Тоа значи дека наставата насочена кон стекнување животни вештини треба да се заснова на активни методи и пристапи што овозможуваат децата да учат низ искуство, практикувајќи ги овие вештини. Во таквото учење клучна е улогата на наставникот – од него/неа зависи дали образованието за животни вештини ќе се сведе на пренесување знаења за тоа како би требало да се постапува во определени ситуации или пак ќе опфати и стекнување на вештини што ќе му овозможат на детето да постапува на соодветен начин кога ќе се најде во конкретна ситуација.

Во табелата што следи (Табела 2.) наведени се почесто користените методи на активно учење што се користат во поучувањето за животни вештини. Покрај тоа што се определени главните придобивки од примената на секој метод, во табелата се наведени и конкретни совети за успешна примена на секој метод.

Табела 2. Најчесто користени методи во образованието за животни вештини

метод	придобивки	совети за наставникот/ наставничката
дискусија со цела група	<ol style="list-style-type: none"> 1. Поттикнува на размена на мислења 2. Помага во заедничко доаѓање до заклучоците и извлекување на пораките од активностите 3. Помага во стекнување вештини за комуницирање и меѓусебно почитување 	<ul style="list-style-type: none"> » наставникот треба да овозможи самите ученици да ја извлечат пораката и да дојдат до заклучокот » наставничката треба да обезбеди почитување на правилата за однесување што се претходно договорени со учениците – во случај на прекршување на правилата, се идентификува и наведува правилото што е прекршено, без да се посочуваат децата што го прекршиле » наставникот треба доследно да ги почитува договорените правила и со своето однесување да биде модел за учениците » секое дете треба да се поттикне да учествува во дискусијата – им се дава предност во одговарање на прашањата на учениците кои поретко се јавуваат за збор » ниту едно дете не се принудува да одговара на прашањата во текот на дискусијата – треба да се изнајдат начини да се поттикнат сите деца доброволно да учествуваат » ниту еден одговор на учениците не треба да се третира како неточен, ниту пак да се реагира (вербално или невербално) како да е неточен

<p>работни групи</p>	<p>1. Помагаат во активирање на секое дете, преку споделување на сопственото искуство и искажување на своето мислење 2. Им помагаат на децата да научат меѓусебно да комуницираат, да соработуваат и да се почитуваат едни со други</p>	<ul style="list-style-type: none"> » најдобро е групите да бројат 4-5 деца, освен ако не е поинаку нагласено » не треба истите деца постојано да ја претставуваат работата на групата –внимавај во оваа улога да се менуваат момчиња и девојчиња » најдобро е групите да се формираат по случаен избор (со користење карти за играње, броење и сл.) за да се оневозможи да се формираат клики » инструкциите за работа во групите треба да бидат јасни и добро разбрани од сите » наставничката треба да обезбеди сите членови на групата да учествуваат и придонесуваат во работата
<p>анализа на приказни</p>	<p>1. Ги презентираат информациите на интересен начин за да им помогнат на децата полесно да разберат и да запомнат 2. Овозможуваат да се воведат потешки и чувствителни теми 3. Придонесуваат за развивање на детската фантазија 4. Придонесуваат за развивање комуникациски вештини (слушање, зборување, пишување)</p>	<ul style="list-style-type: none"> » приказните треба да бидат интересни и драматично да се читаат или раскажуваат » приказните треба да бидат разбирливи за децата – да може децата лесно да ја откријат и разберат пораката на приказната и да ги идентификуваат чувствата на главните јунаци » приказните треба да се користат како поттик за цртање, глумење или некоја друга активност » приказните треба да поттикнуваат на поврзување со секојдневниот живот на децата
<p>цртање</p>	<p>1. Претставува средство за изразување на мислењето на децата 2. Поттикнува на креативно мислење 3. Помага да се пренесат и запомнат информациите</p>	<ul style="list-style-type: none"> » не е битно да биде уметничко – многу е побитна содржината на нацртаното » може да се користи како замена за пишување со помалите деца, кои сеуште не ги совладале вештините за пишување и читање » треба да биде временски ограничено и навестено на учениците » може да се црта индивидуално или групно
<p>анализа на ситуации/ случаи</p>	<p>1. Овозможува преку критичка анализа на дадено однесување, да се поттикне на алтернативно однесување 2. Поттикнува на критичко и креативно мислење</p>	<ul style="list-style-type: none"> » ситуациите треба да бидат куси, едноставни и лесно разбирливи » ситуациите треба да произлегуваат од реалноста на децата и да ја одразуваат таа реалност

<p>демонстрации и симулации</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Помагаат да се поврзе апстрактното знаење со конкретни ситуации во реалноста 2. Придонесуваат да се развијат практични вештини и вештини за посматрање 3. Поттикнуваат на логичко размислување 	<ul style="list-style-type: none"> » најдобро е да се користат вистински нешта (како храна, топка, или други предмети) наместо слики на нештата » децата треба да се охрабруваат самостојно да се вклучат во практичните демонстрации и симулации, со минимална помош од наставникот
<p>игровни активности</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Помагаат да се воведат темата на забавен начин 2. Придонесуваат полесно да се запомни пораката 3. Овозможуваат сите да учествуваат и придонесуваат за развивање на само-довербата кај децата 	<ul style="list-style-type: none"> » за играње на игрите најчесто треба празен простор (а поретко и посебен аранжман на просторот), кој може да се обезбеди со поместување на клупите и столчињата со непосредно учество на учениците (и момчињата и девојчињата под еднакво) » во игрите треба да учествува и наставникот – на почетокот, кога преку својот пример помага во разбирање на инструкциите и/или преку учество во активноста на истиот начин кој го бара од учениците » треба да се внимава со игрите да се поттикнува соработка, а не натпревар меѓу учениците (особено не на индивидуално ниво)
<p>глуменење и играње улоги</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Придонесуваат за развивање на сите видови комуникациски вештини. 2. Овозможуваат децата да ги анализираат ставовите и емоциите, па дури и тогаш кога се работи за чувствителни теми како што е сексуалноста или пречките во развојот 3. Придонесуваат за развивање на само-довербата кај децата 4. Поттикнуваат на активности кои бараат од децата да размислуваат и да одлучуваат 	<ul style="list-style-type: none"> » децата самите треба да си ги смислат драматизациите во кои ќе глумат и улогите што ќе ги имаат » како реквизити може да се користат вистински кукли, но и многу едноставно подготвени замени направени од чорапи, хартиени кеси или слични предмети што можат да се прилагодат » секоја драматизација треба или да биде илустрација на определена порака, или да води кон определена порака » драматизациите може да се користат секогаш кога ќе дојде до „проблематично“ однесување вон часовите за учење животни вештини

За време на работилниците за животни вештини, многу е важно да се избегнува креирање на ситуации на натпревар меѓу учениците особено на индивидуално ниво.

Атмосферата на натпревар создава тензија и стремење кон постигнување одреден продукт што ги одвлекува учениците од процесот низ кој поминуваат. Дополнително, атмосферата на тензија го отежнува стекнувањето знаења и вештини. Игровните активности може да имаат натпреварувачки примеси само тогаш кога се одвиваат меѓу групи (а не меѓу поединци) и кога содржат барања што се прилично едноставни.

Наставникот/наставничката треба во тие ситуации на учесниците да им дозволи доволно време и со потпрашања да ги поттикне да дојдат до точниот одговор за да не се случи да има победени и поразени.

КАКО СЕ КОРИСТИ ПРИРАЧНИКОТ

Во прирачникот се застапени сите пет теми вклучени во програмата за животни вештини:

ЈАС: Личен идентитет

ЈАС и ТИ: Интерперсонални односи

ЈАС и ДРУГИТЕ: Општествени односи

ЈАС и ЗДРАВЈЕТО: Здраво живеење

ЈАС и ОКОЛИНАТА: Однос со надворешната средина

За секоја тема, наставната програма предвидува по неколку содржини што се обработуваат низ различни активности. Во прирачникот се наведени содржините за секоја тема заедно со она што се очекува ученикот да го стекне како знаења, вештини и ставови/вредности по совладувањето на секоја содржина посебно. Очекуваните резултати за секоја содржина директно произлегуваат од наставните цели зацртани со програмата.

Прирачникот содржи различен број работилници за секоја тема од наставната програма, односно за секоја содржина во рамки на темата. Бројот на работилниците варира зависно од бројот на содржини во темата, но и од комплексноста на поставените наставни цели, односно исходи од учењето вклучени во самата тема/содржина. Со реализација на секоја одделна работилница се постигнуваат по неколку наставни цели истовремено.

Секоја работилница е структурирана така да опфаќа неколку компоненти кои се реализираат една по друга и најчесто произлегуваат една од друга. Намената на секоја компонента, заедно со препораки за нејзина реализација, е прикажана во Табела 3.

Табела 3. Опис на компонентите што ја сочинуваат структурата на работилниците

КОМПОНЕНТА	НАМЕНА	СОВЕТИ ЗА НАСТАВНИКОТ/ НАСТАВНИЧКАТА
введена активност	- ти воведува учениците во темата на работилницата и/или дава забавен тон на работилницата	<ul style="list-style-type: none"> » секогаш е игровна активност » треба да трае околу 5-10 минути » може, но не мора да има видлива врска со темата » понекогаш завршува со прашања што ја обезбедуваат врската со главната активност
главна активност	- обезбедува постигнување на поставените цели и очекуваните исходи (учениците да ти стекнат бараните знаења, вештини и ставови) преку искусно учење	<ul style="list-style-type: none"> » ги содржат носечките активности на работилницата организирани во вид на глумење/играње улоги, цртање, анализа на приказни, анализа на ситуации/случаи, или различни видови на игровни активности » повеќето работилници имаат една главна активност, но некои може да имаат и по две, кои произлегуваат една од друга » главната активност (или активности) треба да трае 20-30 минути
дискусија	- поттикнува на размена на впечатоци и мислења од главната активност - обезбедува да се дојде до заклучоците кон кои се стреми работилницата (до постигнување на целите и исходите)	<ul style="list-style-type: none"> » следи по главната активност (или по секоја главна активност, доколку ги има повеќе) » се води врз основа на серија од структурирани прашања што се надврзуваат на искуствата од главната активност » ја води наставникот во улога на фацилитор – не ги нуди заклучоците, туку ги води учениците самите да дојдат до нив преку генерализирање на претходните искуства и предзнаења
заклучок	- им дава на наставниците насоки за што што треба да произлезе од дискусијата со учениците	<ul style="list-style-type: none"> » ги резимира знаењата, вештините и ставовите што треба учениците да ги стекнат во контекст на конкретната работилница » не им се кажува на учениците – наставникот го има на ум кога ги поставува прашањата (и потпрашањата) за дискусија

<p>завршна активност</p>	<p>- <i>ѝи раздвижува ученициѝе ѝо дискусијаѝа и/или обезбедува завршување на работилницаѝа со ѝозиѝивни чувѝтва</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> » претставува игровна активност » може да трае најмногу 5 минути » не е неопходна кога главната активност е пообемна и содржи различни методи на работа » може да се спроведува пред или по рефлексивната – ако произлегува од главната активност или има допирни точки со неа, се препорачува да - претходи на рефлексивната, но доколку е независна од главната активност може да следи по рефлексивната
<p>рефлексивна</p>	<p>- <i>ѝо резимира наученоѝо и ѝо ѝоврзува со секојдневниѝо живоеѝе – ѝи ѝоѝѝикнува ученициѝе да размислувааѝ за ѝоа ѝѝо доживеале и ѝоо разбрале и како може наученоѝо да ѝо ѝрименаѝ</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> » следи по завршната или по главната активност, зависно од врската меѓу завршната и главната активност » се води секогаш врз основа на истите четири прашања » ја води наставникот во улога на фасилитатор – не наметнува свое гледање и доживување, туку само обезбедува атмосфера учениците да ги изнесат сопствените доживувања и да понудат примена на наученото во секојдневниот живот

Прирачникот содржи работилници што се наменети за деца на возраст од 6-8 години, односно за ученици од 1.-3. одделение. При тоа, работилниците не се возрастасно групирани, со цел да му се обезбеди доволно слобода на реализаторот на програмата самиот **да избере кои работилници ги смета за базични и/или соодветни** за возраста, зрелоста и потребите на своите ученици. Тоа истовремено значи и дека реализаторот може **да ги прилагодува прикажаните работилници на возраста, зрелоста и потребите на учениците**, доколку при тоа се држи до претходно опишаната структура на работилница.

Прирачникот содржи осумдесетина работилници, кои не ги покриваат сите часови предвидени за содржини посветени на образование за животни вештини од 1. до 3. одделение. Од наставникот/наставничката што ја реализира програмата за животни вештини се очекува да биде и креатор на работилници со кои ќе се пополни преостанатиот број часови предвидени со наставната програма. На реализаторот на програмата му се дава слобода **да креира нови работилници** кои, од една страна, ќе произлегуваат од целите на програмата, а со кои, од друга страна, ќе се реагира на потребите на неговата/нејзината група ученици или потребите што ги наметнува определена ситуација во паралелката, во училиштето или во пошироката заедница. Во тој случај, се очекува моделот на работилниците прикажани во прирачникот и искуството стекнато преку нивното спроведување да се користи како основа за креирање на дополнителните работилници.

Работилниците дадени во прирачникот се групирани околу петте теми застапени во програмата за образование за животни вештини. При реализацијата на работилниците во работа со ученици не се очекува да се почитува редоследот на нивното презентирање во прирачникот, туку напротив, на реализаторот на програмата му се дава потполна слобода **да го варира редоследот на работилниците**, менувајќи ја темата од еден до друг час, почитувајќи ги при тоа потребите на учениците и на самите околности. Единствена универзална препорака би била да се води сметка работилницата за **донесување правила за работа** да биде спроведена на самиот почеток (меѓу првите три), за да може уште од самиот почеток да се создаде безбедна атмосфера за реализација на програмата.

Некои од работилниците, по својата содржина или по своите цели, може да изгледаат блиски на наставните содржини/цели застапени во другите предмети. Тоа не значи дека таквите работилници треба да се избегнуваат, туку напротив, може **да се користат како поттик, а понекогаш и дури како замена за часовите предвидени за поакадемските сродни содржини**. Секогаш треба да се има на ум дека пристапот што работилниците го наметнуваат води кон потрајни исходи од учењето и освен што нуди знаења, поттикнува и на усвојување вештини и прифаќање на позитивни ставови и вредности.

І тема: ЈАС - ЛИЧЕН РАЗВОЈ

Содржина I-1: ГРАДЕЊЕ САМОДОВЕРБА

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае дека луѓето се разликуваат во однос на своите способности, капацитети и интереси» знае дека луѓето имаат позитивни и негативни карактеристики» знае дека луѓето можат да учат од сопствените грешки
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» умее да опише што можел/а, знаел/а како помал/а, а што може, знае сега» умее да се претстави пред другите - што знам, умеам?» умее успешно и со упорност да извршува едноставни задачи без помош» умее да ги препознава и да се справува со сопствените грешки
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» прифати дека верувањето во себе е важно за успешно реализирање на задачите» согледа дека изведувањето на активности соодветни на своите способности и интереси причинува задоволство» прифати дека упорноста е важна за реализирање на задачите

Работилница I-1.1: Тоа сум јас

Материјали

- » мало огледало
- » лепило
- » кутија за чевли
- » листови исечени во форма на круг
- » листови за цртање
- » прибор за боење
- » селотејп
- » моливи

Воведна активност

Учениците стојат во круг. Секој си го пишува со прст во воздух своето име и го трга на страна. Потоа си замислува како да дува балон и во него треба да го си го стави името. Го заврзува божемниот балон и нежно си го подава со другите (пантомимски). Наставникот демонстрира, а учениците повторуваат по него.

Главна активност 1

Во кутија од чевли се става мало огледало на дното и се залепува. На учениците, кои седат во круг, им се кажува дека некоја многу посебна личност се крие во кутијата: „Внатре во кутијата се наоѓа некој многу посебен, специјален, еден и единствен. Некој што никогаш порано го немало, а го има само сега и само тука. Не постои ниту еден друг на светот како него. Секој нека сирне во кутијата, без да зборува и без да им кажува на другите што видел. Убаво разгледајте и добро запомнете што сте виделе. Кога сите ќе завршите, ќе можете да го нацртате најпосебниот човек на светот што сте го виделе во кутијата.“

Напомена: Кога им се кажува на учениците што има во кутијата, треба да им се зборува тивко и полека, со кратки паузи при зборувањето за да може учениците подобро да ја доживеат ситуацијата - на некој начин да се создаде „магична“ атмосфера.

Главна активност 2

Учениците се делат во групи - најмалку по четири деца во група и на лист за цртање исечен во вид на круг треба да го нацртаат она што го виделе во кутијата - односно да се нацртаат себеси.

Кога ќе завршат, лепат еден молив на задниот дел и го пишуваат името и потоа седнуваат во круг и секој го држи листот со цртежот до лицето и треба да го претстави „многу посебниот“ човек што го видел во кутијата. Секој треба да каже кој е тој и по што е посебен (да каже нешто убаво за себе). Активноста може да се продлабочи со тоа што децата може да добијат по еден лист на кој однапред се напишани некои прашања на кои тие ќе треба да одговорат и потоа да ги залепат до автопортретите.

Можни прашања:

1. Колку години имаш?
2. Која е твојата омилена боја?
3. Во што најмногу сакаш да се облечуваш?
4. Која ти е омилена игра?
5. Што знаеш најдобро да правиш?
6. Што најмногу ти се допаѓа кај себе?
7. Што би сакала да промениш кај себе?

Потоа тие изработки се закачуваат некаде во просторијата во која се работи.

Од децата се бара да го разгледаат изложеното, а потоа се поведува разговор околу следниве прашања:

Дискусија

1. Како се чувствувавте за време на активноста?
2. Дали ви помогна да дознаете нешто ново за другите? А за себе?
3. Дали најдовте слушајќи и разгледувајќи ги изработките некој што е потполно ист како вас?
4. Како се чувствувате во врска со себе, со вашата посебност и единственост?

Завршна активност

Сите деца стојат во круг и ја пеат песната „Ти си посебен/а“.
Мелодијата е од песната „**Are you sleeping?**“.

Ти си посебен/а

Ти си посебен
Ти си посебна
Сврти се и види
Сврти се и види
Кој е денес посебен
Која е денес посебна
Тоа сум јас
Тоа сум јас.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Заклучок

Секој човек е посебен и специјален. Секој има свои лични особини, способности и добри карактеристики како и нешта што би сакал да ги промени. Индивидуалноста на луѓето треба да се прифати и почитува.

Работилница I-1.2: Сè за мене

Материјали

- » работен лист за учениците I-1.2: Силуета од дете
- » прибор за пишување
- » прибор за боење
- » селотејп

Воведна активност

Сите деца седат во круг и едно по едно, секое си го кажува своето име гласно - најгласно што може, а во следниот круг секое си го кажува најтиво што може.

Главна активност

Децата седат во клупи и секое дете добива по еден работен лист „Силуета од дете“. Всушност, тоа треба да претставува сенка на самото дете. Учениците треба да направат силуетата да стане дете со тоа што ќе ја нацртаат, обојат и украсат, така да личи на самите нив. При тоа треба да им се напомене да не пишуваат/цртаат ништо во облаците што се околу сенката до следната инструкција.

Откако ќе завршат со цртањето, во издолжените облаци на страните од листот треба да нацртаат или да напишат:

- » „Што сакаат моите очи да гледаат?“
- » „Што сакаат моите уши да слушаат?“
- » „Што сакаат моите раце да прават?“
- » „Што сакаат моите нозе да прават?“

По завршување, секој ученик го лепи листот на градите така да може да се гледа.

Потоа се делат во парови и членовите на секој пар се завртуваат еден кон друг. Учениците си ги покажуваат цртежите и разговараат со парот за сличностите и разликите на нивните избори.

Потоа наставникот поведува разговор за она што било слично и различно кај учениците.

Дискусија

1. Дали сите сакате исто да правите?
2. Дали сите исто можат и знаат да прават? Зошто?
3. Од што зависи што ќе сакаме да правиме?
4. Како се чувствувате кога правите нешто што го сакате, што ве интересира или што го правите добро?

Заклучок

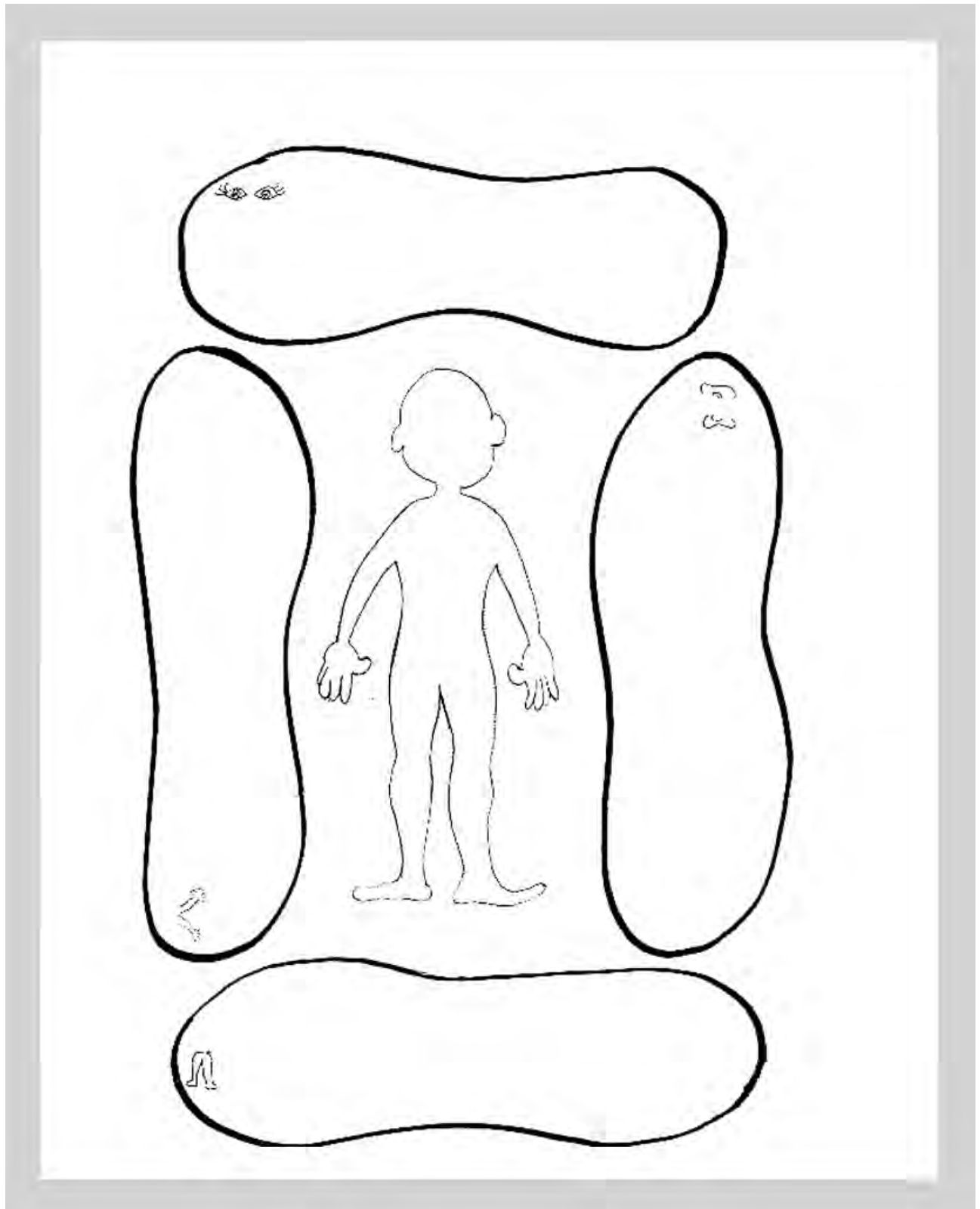
Луѓето се разликуваат по тоа што сакаат, што знаат и што можат да прават. Кога го прават она што го сакаат/можат/знаат, луѓето се чувствуваат убаво и исполнето.

Рефлексја

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за учениците I-1.2: Силуета од дете

Работилница I-1.3: Малата локомотива што можеше

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Малата локомотива што можеше
- » работен лист за учениците I-1.3а: Цвет - МОЖАМ
- » работен лист за учениците I-1.3б: Пупка - ЌЕ МОЖАМ
- » лист/хамер на кој е нацртано дрво со гранки
- » прибор за боење
- » селотејп
- » молив

Воведна активност

Сите деца стојат во круг и со броенка со одредува детето кое ќе биде „локомотива“. Тоа започнува да се движи по внатрешната страна на кругот од деца пеејќи:

„Возот тргнува, машината кружи, ајде (името на детето) со нас да се дружиш.“

Детето чие име е кажано треба да пријде и да се фати за половината на „локомотивата“. Потоа тоа дете ја пее песната извикувајќи име на друго дете и така натаму сè додека сите деца не се фатат на „возот“.

Напомена: Кога бројот на учениците во одделението е над 20, тогаш песната треба да се пее во брзо темпо, за да не трае предолго приклучувањето на учениците.

Главна активност 1

Сите деца седат во круг, а наставничката ја чита приказната од работниот лист „Малата локомотива што можеше“.

Дискусија

1. Зошто мислите дека успеала малата сина локомотива?
2. Што ѝ помогнало да успее?
3. Како се чувствувала малата локомотива кога успеала?
4. Дали можеби и жолтата локомотива ќе успеала ако се обидела? Зошто?
5. Колку е важно да веруваш во себе за да можеш успешно да ги извршиш активностите?
6. Дали некогаш ви се случило да верувате во себе и тоа да ви помогне да успеете? Како се случило тоа?

Заклучок

За да успееш во она што си го замислил важно е да веруваш во себе, да не се откажуваш, да бидеш упорен, да ги решаваеш проблемите и да се обидуваеш по повеќе пати.

Главна активност 2

Секое дете добива по еден примерок од работниот лист „Цвет - МОЖАМ“ и еден од работниот лист „Пупка - ЌЕ МОЖАМ“.*

Од децата се бара секое за себе да размисли и да напише или нацрта на цветот едно нешто што сега може да прави, а што го смета за важно (да плива, да вози ролерки, да се бања само итн.), а на пупката да напише или нацрта едно нешто што сега сеуште не може да прави, но сака да може и верува дека ќе може да го прави. Тоа може да биде нешто во врска со училиштето (на пр. да успее да ја научи таблицата по множење), во спортот (на пр. да научи да прави салто), во релациите со другите деца (на пр. да ѝ каже на симпатијата дека ѝ се допаѓа) или во однос на себе (на пр. да не кажува навредливи зборови кога е луто).

Напомена: Цртањето одзема многу повеќе време од пишувањето и доколку децата се одлучат да цртаат, можно е работилницата да го надмине времетраењето од еден час.

Во текот на активноста пожелно е наставничката да има увид во она што децата ќе го напишат/нацртаат во пупките и да интервенира доколку смета дека очекувањата се нереалистични.

Откако децата ќе завршат, со селотејп ги залепуваат на листот/хамерот на кое е нацртано дрвото.

Потоа се поттикнуваат да го разгледаат дрвото.

Наставничката може да ја заокружи активноста читајќи неколку од напишаните цветови и пупки, истакнувајќи ја разновидноста на напишаното и напомувајќи дека после некое време и пупките ќе расцветат, односно децата ќе го остварат она што го посакуваат и нови пупки ќе се создадат. Тој може да заврши со изразување на своето верување во тоа дека децата ќе успеат да го постигнат она што го посакуваат.

На крај, постерот со дрвото се изложува во просторијата.

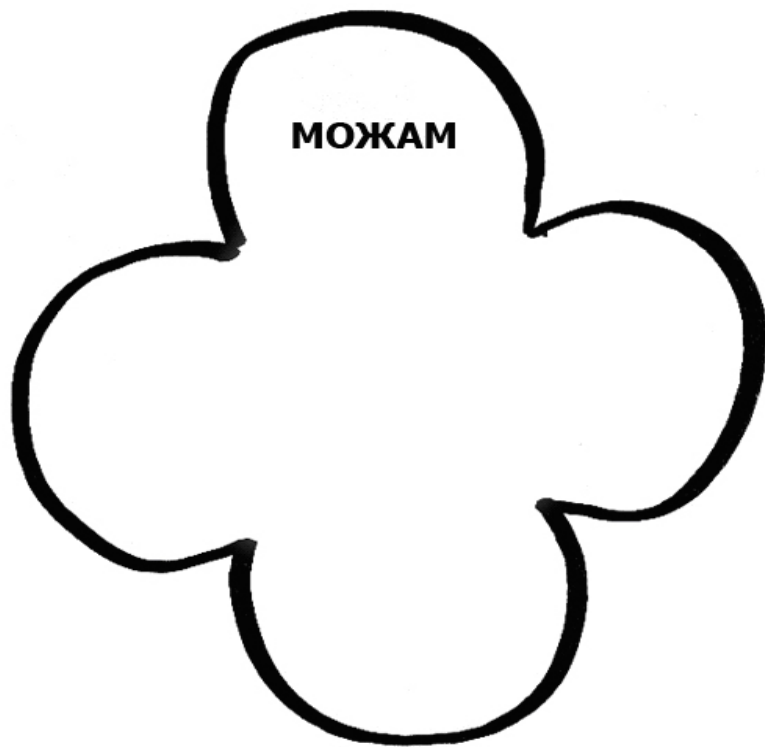

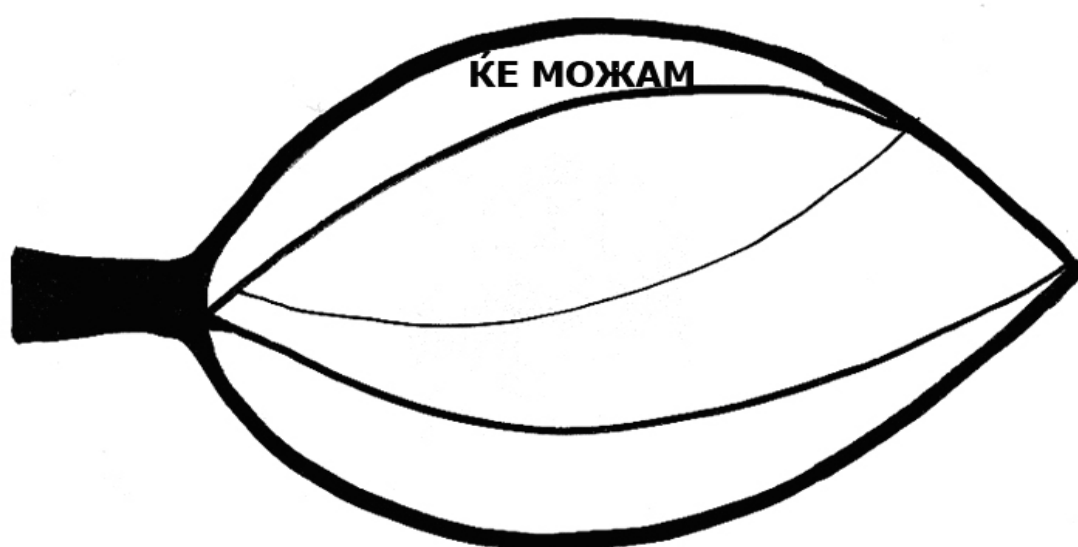
Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Еден убав црвен воз полн со играчки и храна за децата од селото, тргна од железничката станица. Играчките беа весели што до крајот на денот ќе се најдат во рацете на децата од селото, кои после вкусната вечера ќе си поиграат со нив. Но, убавиот црвен воз само по неколку километри се расипа. Не можеше ниту да мрдне.

Од првиот вагон веднаш скокнаа куклата Сара и кловнот Изи и решија да побараат помош за да можат навреме да стасаат во селото. Ја запреа првата локомотива што одеше кон гаражата и ја замолија да им помогне и да ги пренесе до селото. Тоа беше една голема, силна, црна локомотива која им рече дека не може да им помогне затоа што таа пренесува патници, и не може да губи време со некакви си играчки и храна. Кловнот Изи и куклата Сара се натажија, но кога видоа како доаѓа друга локомотива, повторно им се роди надеж. Ја запреа оваа жолта и голема локомотива, молејќи ја за помош, но таа им рече дека е премногу стара и уморна и дека е сигурна дека не може да успее да ги пренесе до селото. Играчките се разочараа уште повеќе, но не губеа надеж - упорно се вртеа на сите страни барајќи локомотива. И здогледаа една мала сина локомотива што весело си одеше по пругата. Ја запреа и неа и ја замолија да им помогне. Сината локомотива навистина беше мала, а вагоните беа полни со играчки и храна, но сепак се согласи да им помогне и рече дека ќе проба. Среќните играчки веднаш ги закачија вагоните за неа и возот беше подготвен за тргнување. Малата сина локомотива весело свирна и возот тргна. На рамниот дел од пругата локомотивата имаше сила да ги влече вагоните, но кога започна нагорнината таа почна побавно да се движи. Малата сина локомотива многу се трудеше, пуфкаше и чуфкаше - излегуваше чад од сите страни, но таа беше решена да успее. Тивко си повторуваше во ритамот на штракањето на тркалата „Мислам дека можам, мислам дека можам, мислам дека можам...“ и полека, но сигурно се искачуваше по ридот. Пуф, пуф, чуф, чуф, - таа не се откажуваше. Уште само неколку метри и се гледаше врвот на ридот. Ја вложи и последната сила од себе и малата сина локомотива успеа - го искачи ридот, а за надолу... е, тоа беше лесно. Сите играчки скокаа од радост и ѝ се заблагодаруваа на малата сина локомотива, а таа гордо и среќно си рече „Мислев дека можам и успеав.“

Работилница I-1.4: Живојна линија

Материјали

- » листови за цртање поделени со линија на половина
- » селотејп
- » прибор за бојење
- » прибор за пишување
- » работен лист за наставникот/наставничката: Како расте цвеќето?

Воведна активност

Децата седат во круг и секој треба да си го каже името бебешки (онака како што го кажувал кога бил бебе). Во следниот круг секој треба да си го каже името онака како што зборува сега, и во последниот круг секое дете да си го каже името како да е возрасно.

Главна активност 1

Децата се делат во парови и треба да поразговараат за тоа како знаат дека пораснале - по што забележуваат дека пораснале од како се родени до сега. Наставникот треба да ги поттикнува да зборуваат како за физичките промени, така и за способностите.

1. Дали растењето се забележува само по растењето во височина и тежина?
2. Како на пример, по однесувањето и по знаењата забележувате дека сте пораснале?
3. Што можете да правите сега, а не сте можеле да го правите пред две, три или пет години?

По неколку минути, откако сите ќе завршат, децата седнуваат во круг и известуваат за она што го размениле во парот, а наставникот ја заокружува дискусијата со констатирање на сличностите и разликите меѓу паровите и нагласување на главните промени во развојот.

Главна активност 2

Секое дете добива по еден лист за цртање поделен на половина и на едната половина треба да нацрта/напише како очекува да изгледа по пет години (какви промени ќе има во физичкиот изглед), а на другата половина треба да нацрта/напише што сака да може/знае/умее да прави по пет години. Откако ќе завршат, се делат во парови и едно на друго си ги раскажуваат и покажуваат цртежите.

Потоа седнуваат во круг и наставникот поведува дискусија.

Дискусија

1. Дали е можно да останете исти и по пет години? Зошто?
2. Врз што може да се влијае при растењето, а врз што не може?
3. Како е да се расте? Дали е секогаш убаво и пријатно?
4. Дали некогаш може да се исплашиме од она што мислиме дека нè чека кога ќе пораснеме? Зошто?
5. Како може да си помогнеме во тие ситуации?

Заклучок

Сите луѓе растат и се развиваат. Секој има своетемпо на растење и некои работи во врска со растењето не може да се забрзаат, ниту да се сменат, а пак на други може да се влијае. Растењето е возбудливо, но понекогаш е исполнето и со несигурност - со растењето се отвораат нови можности кои пак носат и поголеми одговорности.

Завршна активност

Наставникот го чита текстот од работниот лист „Како расте цвеќето?“. Оваа активност е „водена фантазија“, која децата ги води низ процесот на растење на цвеќето. Децата ги следат инструкциите на тој начин што ќе влезат во улога на семка која се трансформира во цвет. Значи, она што ќе го замислуваат истовремено треба и да го покажуваат. При водењето треба да се зборува полека, со паузи.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за наставникот/наставничката: Како расте цвеќето?

Дали знаете како растат цвеќињата?

Сега, секој од вас ќе биде едно семе, а подот градина во која вие ќе растете. Легнете на подот и склопчете се најмногу што можете... Токму како што е семето во својата кожичка... Кожичката е јака и силно ве држи... Но веќе паднала малку роса, почнало да излегува сонцето и кожичката почнала да омекнува... Сега можете сосема малку да се размрдате... Почувствувајте како расте цвеќето... Полека, полека расте стеблото... Сега може да клекнете и полека да се исправате... Сега излегува еден лист, испружете ја едната рака... Па другиот лист, испружете ја другата рака... Стеблото и понатаму расте... Се јавува пупката, полека кренете ја главата... Сега пупката убаво и полека се отвара и расцветува... Секој цвет си расте со своја брзина ... Еве полека, полека, сите цветови расцветаа... и градината е преполна со миризливи цвеќиња... Сите вие сте убави, миризливи цветови... Секој од вас е единствен и неповторлив... Исправете се сосема... Осетете како сонцето ве грее... Како нежно ве милува тивкото ветре... Дишете длабоко и уживајте во оваа прекрасна градина...

Сега секој да каже кое цвеќе бил и да каже кој е сега -да си го каже името. Пример: „Јас бев лале а сега сум (името на детето)“.

Работилница I-1.5: Ог ѓрешкиѓе се учи

Материјали

- » учебници
- » работен лист за наставникот/наставничката: Каратистот Марко
- » работен лист за учениците I-1.5: Три продолженија на приказната за каратистот Марко

Воведна активност 1

Кажете им на децата да земат еден учебник, да го стават на глава и без да го држат со рацете најбрзо што можат да се движат низ просторот, при тоа внимавајќи да не им падне учебникот. Побарајте од нив да запомнат колку пати им паднал учебникот од глава и колку најмногу чекори успеале да направат без да им падне.

По неколку минути прекинете ја активноста и поразговарајте со децата за нивните доживувања.

Дискусија

1. Колку пати ви падна учебникот?
2. Дали некој направи повеќе од 10 чекори без да му падне учебникот?
3. Како се чувствувате?
4. Што научивте дека треба да правите за да не ви паѓа учебникот?
5. Дали сакате повторно да пробате?

Воведна активност 2

Побарајте од децата повторно да ја изведат активноста, но овој пат кажете им дека можат да го искористат она што го научиле во претходниот пат. По неколку минути прекинете ја активноста и повторно поразговарајте прашувајќи ги:

Дискусија

1. Што беше разликата меѓу првиот и вториот пат?
2. Зошто е добро повторно да се проба?
3. Како се чувствувате сега?

Заклучок

Сите луѓе понекогаш грешат. Некои грешки можат да се поправат. Кога некој ќе направи грешка, може да му помогне ако разговара со некого, ако сфати како може да ја поправи грешката, ако побара помош и ако упорно се обидува повторно.

Главна активност

Децата седат во круг и наставничката им ја чита приказната од работниот лист за „Каратистот Марко“.

Откако ќе ја прочитате приказната, кажете им на децата дека приказната се прекинува и дека ќе им понудите три различни продолженија на приказната.

Поделете ги децата во три групи и дајте ѓ на секоја група по еден работен лист „Продолженија на приказната“. Откако ќе ги прочитаат, побарајте да поразговараат за продолженијата и да го одберат она продолжение што мислат дека е најдобро за Марко. Потоа треба да изберат по еден известувач од секоја група кој ќе го презентира изборот на групата и ќе објасни зошто групата смета дека тоа е најдобро.

Завршна активност

Сите ученици застануваат во круг и се определува едно дете кое ќе ја почне играта. Тоа треба да му намигне на детето лево од себе, а да дувне во детето десно од себе. Детето што стои лево од она што започнало, треба веднаш потоа да го „пренесе“ намигнувањето на детето лево од себе и така натаму се додека да се врати намигнувањето до детето што го започнало. А пак детето што стои десно од она што започнало, треба веднаш потоа да го дувне детето десно од себе, и така натаму треба да се пренесува дувнувањето се додека да стаса до детето што започнало. Наставничката може да го мери времето од оној од кого започнал намигнувањето и дувањето крај, а потоа да се изигра играта уште еднаш или двапати во обид да се подобри резултатот од првиот круг.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за наставникот/наставничката: Каратистот Марко

Марко е момче што е вљубено во каратето. Тој тренира карате и постојано низ дома ги повторува движењата. Повеќе вежба со рацете, нозете малку го мрзи да ги мести во правилна положба. Мечтае да стане светски првак. Оваа недела по прв пат ќе учествува на натпревар и многу е возбуден поради тоа. Посакува да освои златен медал и да биде подобар од својот другар Дамјан кој исто така ќе учествува. Марко малку е излезен од „форма“ деновиве затоа што е болен и не тренира редовно, но сепак си мисли дека ќе победи.

Дојде и денот на натпреварот. Сè му беше ново и непознато. Вежбаше прв и многу концентрирано и сигурно ја изведе вежбата и го победи првиот противник. „Супер“ - си рече, „Ова не било тешко - сигурно ќе победам“. Го победи и вториот противник, но веќе е почна да се уморува, нозете почнаа да го подзаболуваат и не можеше правилно да се мести. Кога се натпреваруваше со третиот противник направи неколку грешки со нозете, но сепак победи. Во финалето веќе нозете го болеа и изгуби. Освои второ место и сите му честитаа, но тој беше многу разочаран и тажен. Со никого не сакаше да зборува, а најмалку со Дамјан кој освои златен медал. Многу му беше тешко и не знаеше што да прави.

ПРОДОЛЖЕНИЕ 1

Марко веднаш си отиде дома, со никого не разговараше и долго плачеше. Беше разочаран во себе и си мислеше дека не го „бива“ за каратист. Потоа реши никогаш повеќе да не учествува на натпревари затоа што му беше страв дека повторно ќе изгуби. Дури и реши да се откаже од тренирањето карате воопшто. Не можеше да си прости за направените грешки и мислеше дека ако се појави на тренинг, сите ќе му се потсмеваат, а најмногу Дамјан.

ПРОДОЛЖЕНИЕ 2

Марко реши да не тагува и да не им покаже на другите дека му е тешко. Почна да зборува дека не му било воопшто важно каков успех ќе постигне и дека му досадило да се труди кога по трет пат требал да се натпреварува и дека затоа грешел. Дури велеше дека ептен добро знае карате и дека може секогаш да победи кога ќе посака, а денес баш и нешто не му се сакало да победува. Од толку многу зборување Марко почна дури и самиот да си верува во тоа, па и си помисли дека нема потреба толку често да тренира кога е толку добар.

ПРОДОЛЖЕНИЕ 3

Марко беше збунет од новото чувство кое го преплави. До сега не знаеше за пораз - сè му поаѓаше од рака и не правеше грешки. Секогаш беше најдобар. Реши да поразговара за тоа со своите родители и со другарите. Родителите му кажаа дека и тие иако се возрасни се случува да направат грешки, понекогаш дури и во работи што многу им значат, како што е воспитувањето на нивните деца. На Марко му беше малку полесно кога слушна дека сите луѓе понекогаш грешат. Уште еднаш во мислите се потсети на својата изведба за време на натпреварот. Сфати дека грешките што ги направил биле со нозете. За среќа тие грешки може да се поправат. Марко реши да продолжи да оди на тренинзи и да ги вежба движењата со нозете, а Дамјан да го замоли да му покаже како најправилно се прави тоа. Повторно посака да стане светски првак, но сега знаеше и како да го направи тоа.

Содржина I-2: ПРЕПОЗНАВАЊЕ И ИЗРАЗУВАЊЕ НА СВОИТЕ ЕМОЦИИ

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае дека постојат различни видови на емоции» знае некои начини на манифестирање на емоциите
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» умее да именува некои свои емоции» умее да се опишува како изгледа и што чувствува кога е среќен/а, задоволен/а, тажен/а, лут/а» умее да ги изрази своите емоции на различни начини (вербално и невербално)
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» прифати дека е покорисно емоциите да се изразуваат отколку да се задржуваат и потиснуваат во себе

Работилница I-2.1: Моите чувства

Воведна активност

1. Секое дете, едно по едно го изговара своето име како да е луто, а потоа сите деца заедно во глас го изговараат секој своето име. Потоа постапката се повторува со весело изговарање на името.

2. Од децата се бара да се движат низ просторијата како да се весели, па како да се тажни, лути и вљубени. По секое одење се прави кратка пауза.

Наставникот вели: „Ајде сега станете и покажете како одите кога сте весели. Кога ќе ви кажам стоп, ве молам да престанете.“

Децата се поттикнуваат да ги гледаат и останатите весели лица околу себе. По кратко време се прекинува овој вид на одење и од децата се бара сега да одат како да се тажни, со тажен израз на лицето. По некое време се прекинуваат и се дава инструкција да одат како да се лути и повторно да ги погледнуваат и останатите лути деца. Потоа по истиот принцип треба да одат како да се тажни и на крај како да се заљубени. Откако ќе завршат, треба да седнат во круг по што следи кратка рефлексива за тоа како им било за време на активността и кое од чувствата им било најблиско до она како се чувствуваат во моментот.

Главна активност 1*

Децата се делат во парови и наизменично едното од парот прави одредени изрази на лицето, а другото го опишува она што гледа, а потоа се менуваат.

Наставникот, откако децата ќе се поделат во парови одредува кој во парот прв ќе покажува и потоа вели: „Сега вие што покажувате треба да се намуртите, а другиот од парот треба да го погледне вашето лице и да ви каже што гледа. Внимателно гледајте и опишете како му изгледаат очите, веѓите, како изгледа устата, дали има промени на образите, на челото.... Потоа на мој знак ќе престанете и ќе си ги смените улогите. Тој што опишувал - ќе се намурти, а другиот ќе го опишува.“

Потоа, на истиот принцип децата треба да покажуваат и опишуваат насмеано лице.

Главна активност 2

Децата остануваат во истите парови и наставникот вели: „Сега секој пар треба да одбере едно чувство што ќе го претстави, а останатите ќе треба да го погодат. Најпрво ќе треба да направат соодветен израз на лицето, па потоа да додадат и соодветно движење или одење. Можете да изберете какво што сакате лице: среќно, уплашено, вљубено, љубопитно, засрамено, загрижено, гордо, задоволно, тажно, бесно, изненадено...“

Децата по парови најпрво ќе треба да се договорат какво лице ќе направат, а потоа еден по еден пар го претставуваат пред групата која треба да погоди за кое чувство станува збор.

Напомена: ако групата го погоди чувството само по изразот на лицето, сепак дајте им можност на членовите на парот да ги прикажат подготвените движења за да не се чувствуваат ускратено.

Дискусија

1. Од ова што го правевме до сега, а и од вашето секојдневно искуство, кажете ми што сè може да се препознае како се чувствува некој?
2. Дали секогаш со сигурност можеме да знаеме како се чувствува некој само гледајќи го како изгледа? Зошто?
3. Дали некои изрази на лицето се слични за различни чувства?
4. Што да правиме кога не сме сигурни како се чувствува другиот?

Заклучок

Како некој се чувствува може да се препознае преку гласот, положбата на телото и преку изразот на лицето. Некои изрази на чувствата може да се слични и за да бидеме сигурни за кое чувство се работи, треба да го прашаеме другиот како се чувствува.

Завршна активност

Учениците стојат во круг, еден до друг во истите парови од претходната активност. По едно дете од секој пар треба да направи чекор напред кон центарот на кругот и потоа тие деца да се свртат со лице кон својот партнер што останал да стои во првобитната позиција. Потоа и тие во внатрешноста и во надворешната страна се фаќаат за раце и формираат два круга што треба да се движат во спротивни насоки. Потоа наставникот им вели:

„Погледнете го секое лице што ќе помине покрај вас и насмеветете му се...! Внимавајте да не пропуштите некого.“

* Идејата за активността е земена од: Ognjenović, V. (2001). ZDRAVO DA STE: Radionice za decu. Beograd: Akademska štampa

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работилница I-2.2: Љубов

Материјали

- » работен лист за учениците I-2.2: Контура на човек
- » прибор за бојење
- » селотејп

Воведна активност

Сите ученици седат во круг и еден по еден секој треба да го каже своето име нежно, фино, пријатно. Потоа со учениците се води разговор за тоа кое чувство го имаме кога така нежно и топло го кажуваме името.

Главна активност 1

Децата се делат во парови и наставничката на секој пар му задава задача да ја покаже љубовта на по еден од наведените начини:

- » само со очи
- » само со уста
- » со цело лице
- » со раце
- » со цело тело.

Откако паровите ќе се договорат како ќе го направат тоа, ја презентираат експресијата пред останатите.

Дискусија

1. На кои сè начини може да се покаже љубовта?
2. Како поинаку ја покажуваме љубовта? (со збор, со движење, со одредени постапки)
3. Дали може и со зборови? А со постапки/однесување?
4. Дали сакате другите да ви ја покажуваат љубовта? Зошто?
5. Како би сакале другите да ви покажуваат љубов?

Заклучок

Љубовта може да се покаже на различни начини: со зборови, движења и постапки. Различни луѓе сакаат да им се покаже љубовта на различни начини. На секого му е важно да му се покаже дека е сакан.

Главна активност 2

Децата седат во клупи и секое дете добива по еден примерок од работниот лист „Контура на човек“ на кој ќе треба да нацрта каде во телото чувствува љубов.

Наставничката им вели: „Сега би сакала да пробате да ја нацртате љубовта. На ова човече (наставничката им го покажува работниот лист) ќе нацртате каде ја чувствувате љубовта во своето тело. Каде почнува, каде се шири, каква боја е, со која големина, со каква форма... Ајде, пробајте да го покажете тоа со бои.“

Потоа сите деца ги лепат цртежите на табла и кој сака може да раскаже за својот цртеж.

Завршна активност

Сите стојат во круг. Наставничката почнува и му се обраќа на својот сосед од левата страна со прашањето:

„Драги/Драга дали ме сакаш?“

При тоа се обидува да го каже тоа што посмешно за да се насмее соговорникот. Соседот одговара:

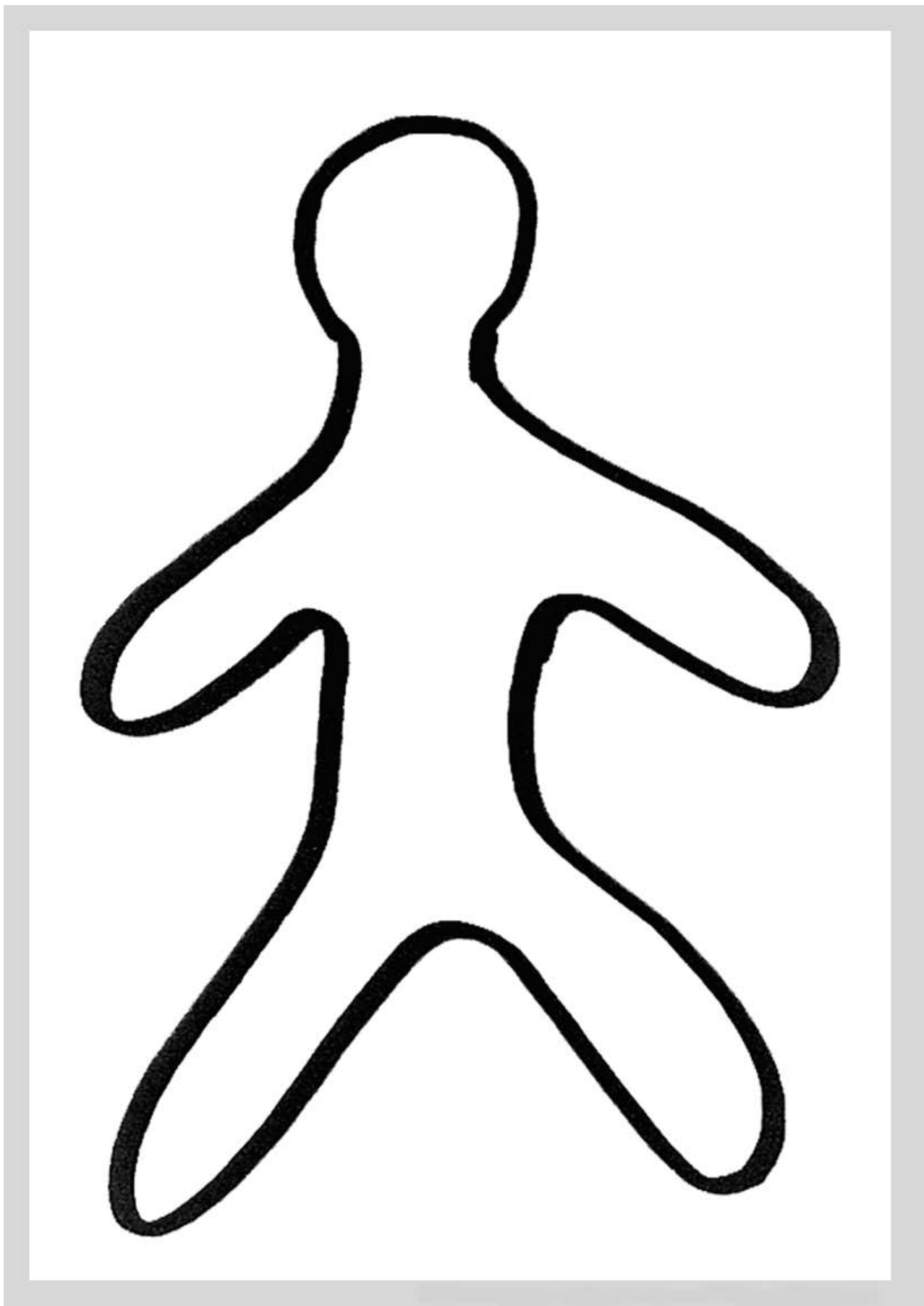
„Да, драги/драга, те сакам, ама никако не можам да ти се насмевнам“ и потоа се врти и го прашува детето до себе „Драга/Драги дали ме сакаш?“ и прашаното дете одговара на ист начин како претходното. Играта продолжува со следното дете и така тече додека прашањето да се врати до наставничката.

При тоа, и на оној што прашува и на оној што одговара не смеат да им се видат забите, односно не смеат да се насмевнат.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работилница I-2.3: Мојоѝ бес

Материјали

- » работен лист за учениците I-2.3а: Контура на човек
- » работен лист за учениците I-2.3б: Смирко
- » прибор за боене
- » селотејп

Воведна активност

Секое дете го изговара своето име како да е многу бесно, а потоа групата го повторува.

Главна активност 1

Наставничката ја започнува главната активност со следниве прашања:

1. Како се чувствувате кога некој ве навредува, не го исполнува ветувањето, ве кара или ви се потсмева?
2. Што најчесто правите во таква ситуација?

Доколку се појават одговори кои укажуваат само на возвраќање со иста таква бесна реакција, наставничката може да ги насочи децата кон одговори што значат потиснување на бесот и нереагирање (на пример, може да праша како реагираат кога ќе ги навреди некој возрасен – наставник или родител).

Потоа децата седнуваат во клупите и секое дете добива по еден примерок од работниот лист „Контура на човек“ и на него треба да означат каква форма има нивниот бес, каде им се јавува во телото и каде се шири понатаму. Сами треба да изберат боја која мислат дека најдобро го претставува нивниот бес и да му ја определат формата.

Откако ќе завршат, се формираат парови во кои си ги покажуваат цртежите и си кажуваат што прават (како реагираат) дома кога се бесни. Доколку во паровите децата даваат само позитивни одговори, може да се понудат следниве реакции: викање, фрлање на работи, трескање со врата, плачење, кршење на предмети.

Дискусија

1. Што се случува кога и вие бесно реагираате кон другите?
2. А што се случува и што може да се случи ако го држиме бесот во себе?
3. Дали можете да го извадите бесот од себе без да ги повредите другите или себе си? Како?
4. Дали некогаш ви успева да не се разбесните, а сепак да му кажете на другиот како се чувствувате?
5. Како си изгледате сами на себе кога ќе ви помине бесот?
6. А како ви изгледаат другите кога сте разбеснети?
7. Кога сте бесни, што најмногу би сакале да направат другите, што би можеле тие да направат за да се смириете?
8. А дали можете и самите некако да се смириете? Како?

Заклучок

Лутината и бесот можат да бидат предизвикани од многу различни настани и однесувања. Бесот може да се покаже со возвраќање со иста мера на оној што нè налутил, или пак да се држи во себе. Овие начини се штетни кон другите и кон нас самите. Добро е чувството да излезе од нас, но без да се повредат другите (викање во перница, кинење стари весници, удирање во вреќа, виткање на пешкир и сл.) Она што го мислиме подобро е да се каже откако бесот ќе се смири. Можеме самите да се потрудиме да се смириме, а може и некој друг да ни помогне.

Главна активност 2

Децата се делат во групи по пет и секоја група добива по еден работен лист „Смирко“.

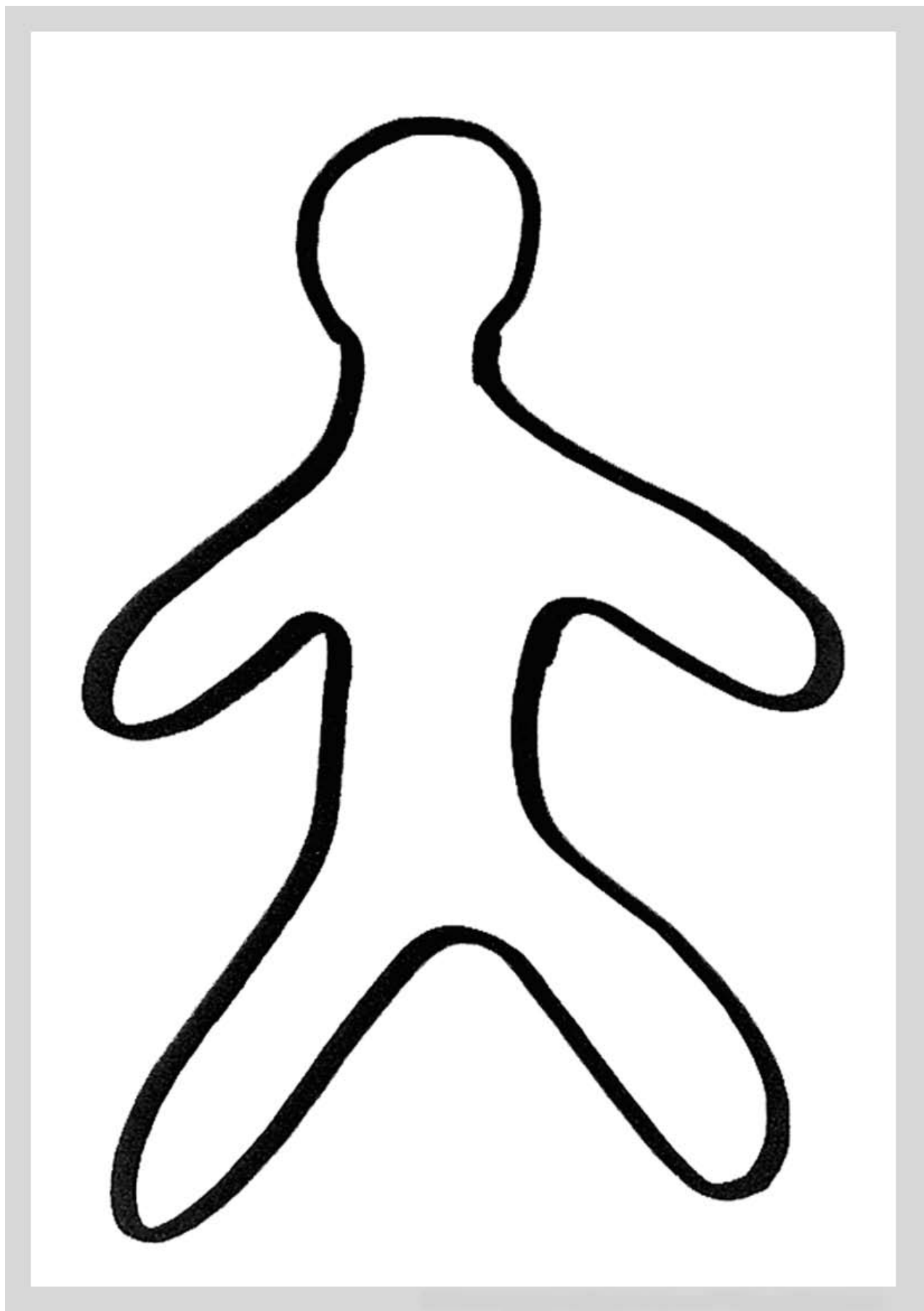
Наставничката им вели на листот да нацртаат/напишат што ги смирува (некое однесување на другите или пак нешто што самите прават).

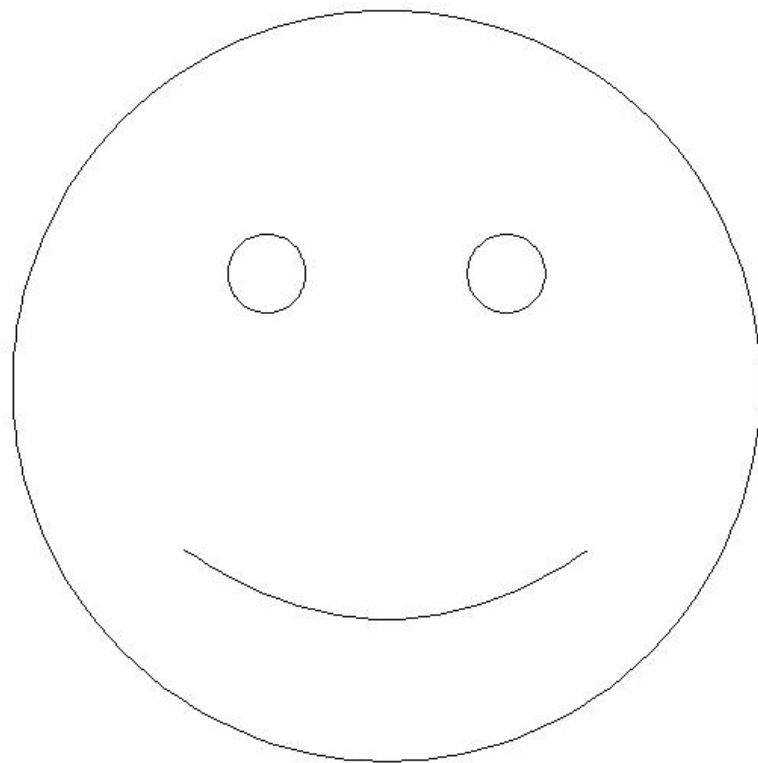
Откако ќе завршат „Смирко“ го закачуваат на видно место во просторијата.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работилница I-2.4: Од што се плашме?

Материјали

- » прибор за боене
- » големи парчиња хамер исечени во форма на штит
- » селотејп

Воведна активност

Сите деца седат во круг. Наставникот вели: „Сега ќе играме една страшна игра. Ќе се плашме еден со друг на тој начин што јас ќе се свртам кон тој до мене и ќе му кажам „БУУУУУ“ најстрашно што можам, потоа и тој ќе се сврти кон тој до него и ќе го направи истото што и јас и така сè по ред додека „БУУУУУ“ не стигне повторно кај мене.“

Ова може да се повтори неколку пати со варијација на темпото на пренесување на „БУУУУУ“.

Главна активност 1

Сите ученици седат во круг и наставникот им вели: „Затворете ги очите и обидете се да се сетите на ситуации, суштества, работи, настани или луѓе кои ве плашат - предизвикуваат страв кај вас.“

После некое време наставникот ги повикува учениците да ги отворат очите и поведува дискусија по следниве предлог прашања:

Дискусија

1. Кој сака да каже од што се плаши?
2. Дали има некој што се плаши од чудовишта, духови, вештерки?
3. А колкумина се плашат од змии, бубачки, глувци?
4. А има ли некој што се плаши од земјотреси? А од болести...?
5. Од што друго?
6. Дали мислите дека постои дете или човек кој од ништо не се плаши?
7. Дали возрасните се плашат? Зошто?
8. Каков е стравот за нас, корисен е или штетен?
9. Во кои случаи може да биде корисен? (нè заштитува од опасни ситуации - се плашам да не ме удри автомобил и затоа не претрчувам преку улица; се плашам да не се разболам, а затоа мијам раце пред јадење)
10. Дали понекогаш стравот ни пречи, не ограничува? Кога?

Заклучок

Сите човечки суштества понекогаш се плашат. Стравот може да има и заштитна функција. Ситуациите што се опасни по нашиот живот, благодарение на стравот ги избегнуваме или правиме нешто за да се заштитиме.

Заклучок

Против стравот што нè ограничува можеме да се бориме. Можеме самите да се обидеме да го совладаме стравот, а може да ни помогне и некој друг (реална или измислена личност).

Главна активност 2

Наставникот им се обраќа на децата: „Ајде сега да видиме што би можеле да направите со стравот кој ви пречи. Дали би можеле да ја употребите вашата фантазија за да го победите стравот? Ајде затворете ги повторно очите и пробајте да си замислите помошник кој ќе го средува сè она што непотребно ве плаши. Тоа може да биде некој јунак од цртан филм или од приказните, или пак некој вистински човек, можеби некој што го познавате или пак некоја „супер моќ што би сакале да ја имате...?“

По неколку минути наставникот вели:

„А сега, кој сака може да каже, кој е неговиот помошник и што прави тој?“

Главна активност 3

Во оваа активност децата, поделени во групи, треба да направат штит на кој ќе нацртаат/напишат сè што им помага да го победат стравот.

Наставникот вели: „Сега ќе се поделите во групи по петмина и секоја група ќе добие по еден голем „штит“ (големо парче хамер исечено во форма на штит). Секој од групата на тој „штит“ ќе треба да го нацрта сè она што му помага да се ослободи од стравот. Ако сакате, може да го нацртате и својот помошник. Сами одлучете од што ќе ви биде направен тој „штит“ од страв.“

Потоа секоја група го претставува својот „штит“.

Завршна активност

Сите ученици стојат во круг и еден по еден го изговараат своето име многу страшно; толку страшно што можат да го уплашат сопствениот страв, па тој дури и да побегне од страв.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Содржина I-3: ГРАДЕЊЕ СЛИКА ЗА СЕБЕ КАКО ЧЛЕН НА СЕМЕЈСТВОТО И КАКО УЧЕНИК

Се очекува ученикот/ученичката да:

<p>Знаења</p>	<ul style="list-style-type: none"> » знае што е семејство и дека луѓето живеат во различни видови на семејства » знае за различните улоги и задачи кои ги имаат луѓето во своите семејства » знае кои се неговите/нејзините обврски и права во семејството » знае за дневниот распоред на активности во училиштата » знае за основните правила во одделението и училиштето
<p>Вештини</p>	<ul style="list-style-type: none"> » умее да ги опишува и споредува улогите и задачите на членовите во семејството » умее да ги извршува своите обврски како член на семејството » умее навремено да ги извршува своите училишни обврски » умее да ги почитува основните правила во одделението и училиштето и активно да учествува во процесот на нивното донесување и менување » умее слободно да ги искажува своите мислења и идеи во својата паралелка
<p>Ставови/ вредности</p>	<ul style="list-style-type: none"> » прифати дека семејството треба да нуди заштита и сигурност на најмладите членови » прифати дека во семејството сите имаат обврски што се неопходни за неговото функционирање » прифати дека треба да се почитуваат донесените правила во одделението и училиштето » прифати дека е важно секој ученик да може слободно да го искаже сопственото мислење

Работилница I-3.1: Моеѝо семејство

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Слики со животни за делење во групи
- » листови за цртање
- » селотејп
- » прибор за пишување
- » прибор за боене
- » креда

Воведна активност

Сите деца добиваат по една сликичка од работниот лист „Слики со животни за делење во групи“ од некое животно кое се огласува произведувајќи карактеристични звуци. На сликите се претставени пет различни животни и треба да се внимава на децата да им се поделат по подеднаков број од сликичките со исто животно. Потоа треба да го прават звукот со кој се огласува соодветното животно, и без да зборуваат треба да ги пронајдат останатите животни кои се од нивното семејство и со нив да се групираат. На крај наставничката бара од животинските семејства да се претстават со звук и потоа да кажат кои животни се. Со оваа активност воедно децата се делат во пет групи.

Главна активност 1

Од децата се бара да ги нацртаат или да ги напишат имињата на членовите на своето семејство. Децата треба да се поттикнуваат да ги наведат лицата со кои живеат заедно, но и оние со кои се во роднински врски, но не живеат со нив. Потоа, ги залепуваат цртежите на табла.

Откако ќе завршат, наставничката поведува разговор околу следниве прашања:

Дискусија

1. Какви сè семејства се претставени на цртежите?
2. Дали сите имаат ист број членови и исти членови?
3. Дали е важно колкаво е семејството за да се нарече семејство?
4. Дали освен овде претставените семејства постојат и други поинакви семејства, со поинаков состав и број на членови? Какви?

Со поставување на прашања наставничката треба да ги доведе учениците да ги констатираат следниве видови семејства: семејства со повеќе деца/со едно дете, семејства со еден родител/ со два родители, семејства составени од родители, деца и други роднини, дом-семејства (повеќе деца без родители со еден или двајца возрасни што се грижат за нив). Во текот на разговорот тој истовремено, со многу едноставни цртежи ги илустрира различните видови семејства на табла.

1. Постојат различни семејства, но нешто има во сите семејства? Што е тоа?
2. Кој треба да се грижи за децата во семејството?
3. Дали бројот на членовите во семејството и неговиот состав влијае врз тоа како возрасните ќе се грижат за децата? Зошто?

Главна активност 2

Децата се делат во парови и треба меѓусебно да си раскажат што е тоа што им се допаѓа кај барем еден член од семејството (може и кај повеќемина) а што е тоа што не им се допаѓа.

Потоа наставничката бара доколку некој пар сака, да извести за разговорот во парот и продолжува со следниве прашања:

1. Дали секогаш сè ни се допаѓа кај членовите од семејството? Зошто?
2. Дали има можеби некои работи што не ни се допаѓаат кај членовите од нашето семејство? Кои?

Заклучок

Семејство е заедница на луѓе во која има барем едно дете. Семејствата се разликуваат по бројот на членовите и нивниот состав. Заедничко за сите семејства е тоа што возрасните треба да се грижат за децата. Кај членовите на семејството има работи што ни се допаѓаат, а има некои кои не ни се допаѓаат. Нормално е понекои работи да не ни се допаѓаат дури и кај луѓето што многу ги сакаме.

Завршна активност

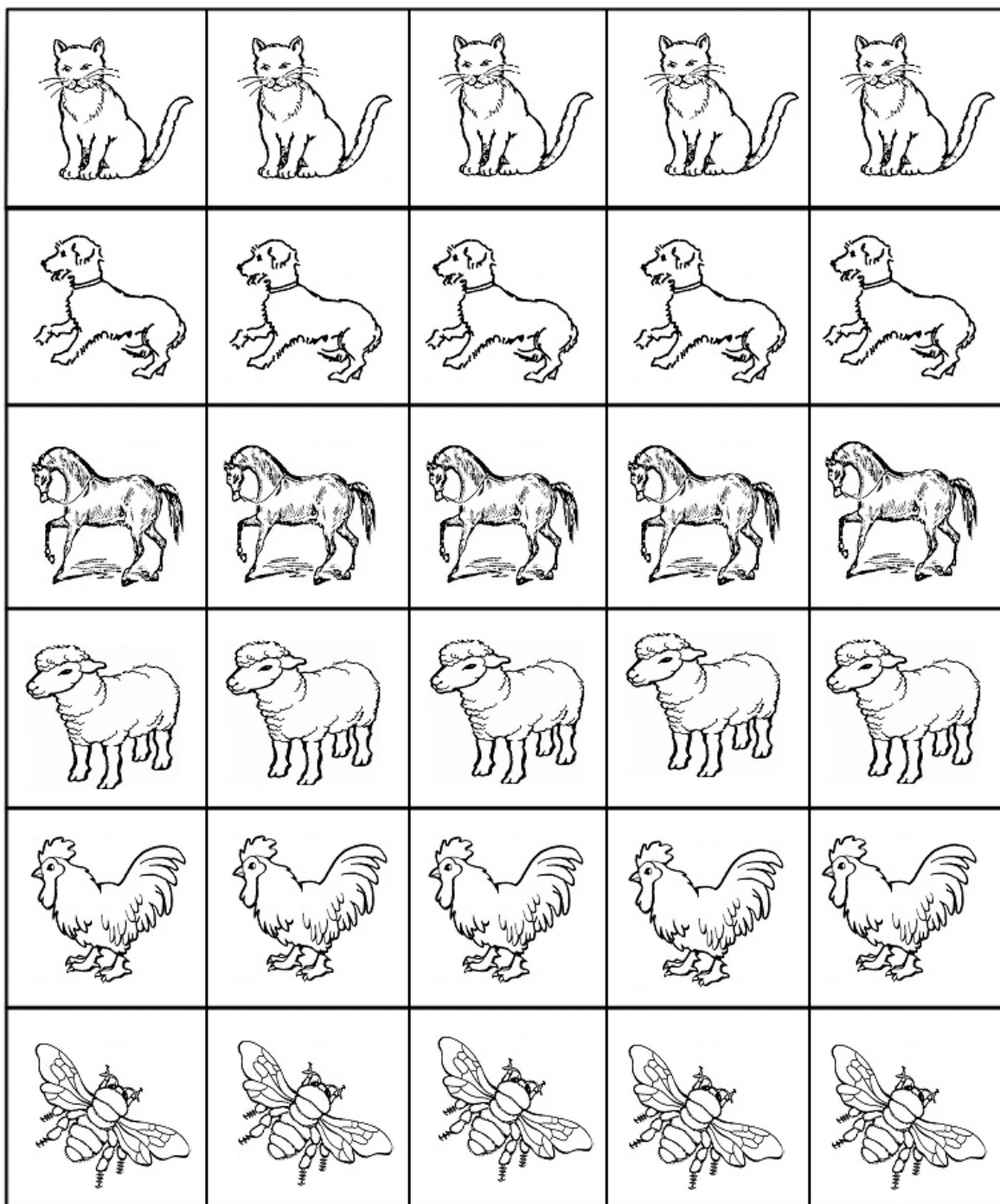
Учениците се делат во групи по тројца. Во секоја од тројките двајца треба да застанат еден спроти друг и да ги испружат рацете пред себе. Третиот треба да застане меѓу нив со лицето завртен кон едниот од нив. Двајцата кои што се од надворешните страни треба да ги потпрат своите дланки на третиот и со благи движења да го нишаат час кон едниот, час кон другиот. Оној кој што е во средината треба да стои цврсто, со исправени нозе во колената, и слободно да паѓа препуштајќи се на оние кои што го нишаат, а кои треба да се грижат за неговата сигурност. Важно е кога се формираат тројки од ученици да се води сметка за физичките карактеристики на учениците, како и за односите на доверба што децата ја имаат меѓу себе. Доколку некое дете не сака да учествува во активноста не смее да се присилува.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за наставникот/наставничката: Слики со животни за делење во групи

Работилница 1-3.2: Моите обврски во семејството

Материјали

- » три фломастери во различни бои или други мали предмети
- » мали листови за цртање
- » прибор за пишување
- » прибор за боење
- » големи листови за цртање
- » селотејп

Воведна активност

Сите ученици стојат во круг. Наставничката дава еден предмет (фломастер или друг мал предмет) на ученикот десно од неа кој треба да се пренесува понатаму во кругот од рака на рака, а истовремено на ученичката лево од неа и дава друг предмет што треба да се пренесува понатаму на таа страна од кругот. Учениците треба што побрзо да ги пренесуваат предметите и кога тие ќе стасаат кај ученикот и ученичката кои први го започнале кругот треба да кажат „СТОП“ и да видат кој предмет побрзо се пренесувал. Играта може да се повтори неколку пати.

Главна активност 1

Децата седат во круг, а пред нив има клупи на кои може да пишуваат. Секое дете зема по еден лист на кој треба да ги напише имињата на членовите на неговото семејство еден под друг. Потоа наставничката вели дека ќе разговараат и пишуваат за тоа кој што прави во нивното семејство.

Наставничката може на глас да ги чита вообичаените задолженија во семејството, а децата треба да обележуваат/запишуваат кој од нивното семејство е одговорен за извршување на тоа задолжение. Помалите ученици може усно да ја изведуваат активноста.

Можни задолженија:

- » миене садови
- » бришење прашина
- » полевање цвеќиња
- » перење алишта
- » фрлање губре
- » средување на учебници и книги
- » подготвување јадење
- » купување во продавница
- » мesteње кревет
- » шетање на миленичето
- » заработување пари
- » грижа за исправноста на апаратите во домот
- » грижа за сигурноста во домот
- » поставување на масата за ручек

Може да се поттикнуваат и учениците сами да додаваат задолженија.

Дискусија

1. Кој има најмногу задолженија?
2. Дали има некој што воопшто нема задолженија?
3. Колку задолженија имаш ти?
4. Дали мислиш дека ти преземаш доволно задолженија? Зошто?
5. Дали има некои задолженија кои треба да ги изведуваат само возрасните? Зошто?

Заклучок

За да може семејството добро да функционира, сите негови членови потребно е да преземат одредени задолженија и редовно да ги остваруваат. Многу е важно распределбата на обврските да биде фер и детето да биде вклучено во истите.

Главна активност 2*

Учениците се делат во четири групи и секоја група добива по еден голем лист за цртање на кој треба да нацртаат како изгледаат просториите во нивниот дом кога сите членови на семејството ги изведуваат своите задолженија:

- » првата група црта како изгледа местото/собата каде што спијат
- » втората група - местото/собата каде што се подготвува храната
- » третата група - местото/собата каде што се гледа телевизија
- » четврта група - местото/собата во која се спроведува лична хигиена.

Откако ќе завршат, на нови листови за цртање треба да ја претстават истата просторија, но сега како би изгледала кога членовите на семејството не би се грижеле за своите задолженија.

Потоа листовите се изложуваат во училиницата и на кратко се коментира нацртаното.

Дискусија

1. Како изгледаат просториите во домот кога сите членови на семејството ги изведуваат своите задолженија?
2. А како изгледаат кога членовите на семејството не се грижат за своите задолженија

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

* Идејата за активностa е земена од: Keller, A. & Floersch, G. for The Bureau for At-Risk Youth (1993). The Value of Responsibility. New York: The Bureau for At-Risk Youth

Работилница I-3.3: Кој за кого се грижи во семејството?

Материјали

- » работен лист за учениците I-3.3: Зана и нејзиното семејство

Воведна активност

Сите деца седат во круг, а наставничката е во средина и таа е „внучето“. „Внучето“ е гладно и оди да побара ручек од „дедото“. Наставничката му се обраќа на едно од децата велејќи му: „Дедо, дедо има ли ручек за внучето?“, но додека го кажува тоа не смее да му се видат забите т.е. да се насмее. Детето треба да одговори: „Не знам, не знам, ама чекај да ја прашам баба ти!“ и исто така, без да му се видат забите се врти кон ученикот до него и го прашува: „Бабо, бабо има ли ручек за внучето?“

Играта продолжува со наизменично менување на „дедото“ и „бабата“ сè додека не дојде пак до наставничката.

Главна активност 1

Децата се делат во парови и секој од парот треба да му каже на партнерот што е она што сите членови на семејството го прават заедно (чистење на домот, одење на одмор, гледање телевизија, прошетка во парк...), што му се допаѓа кај некој или сите членови на семејството, и што не му се допаѓа кај некој или сите членови во семејството.

Дискусија

1. Како е да си дел од семејство?
2. Што е убаво во тоа да имаш семејство?
3. Што и не е толку убаво?
4. Дали ако понекогаш не се согласуваме добро со некој од членовите на семејството, значи и дека не се сакаме? Зошто?

Главна активност 2

Наставничката ги дели децата во пет групи, им дава по еден примерок од работниот лист „Зана и нејзиното семејство“ и им вели: „Прочитајте го внимателно следниот текст и пробајте да откриете што е тука обратно напишано.“

За помалите деца добро е наставничката да чита една по една реченица, а тие на глас по секоја реченица да ги откриваат грешките, додека поголемите деца може да се поделат во групи и самостојно да го анализираат текстот, а потоа да напишат нов, поправен текст и секоја група да го прочита пред останатите.

Дискусија

1. Што прават членовите на семејство за детето/децата во семејството?
2. Зошто се потребни семејствата: дали бебето кога ќе се роди може само да преживее? Што сè му е потребно на едно бебе да добива од семејството за да порасне и да се развие?
3. Дали сите бебиња имаат право да ги добијат тие работи или само некои (на пример, само тие што се мирни, што не плачат, што сакаат да јадат...)?
4. Дали децата на родители кои се разведени имаат право на иста грижа како и другите деца?
5. Што е со децата сместени во дом за деца без родителска грижа? Кој треба да се грижи за нив?
6. Какво треба да е семејството за да треба да посвои дете?
7. Што прават децата во семејството? Дали и тие имаат некакви обврски?

Заклучок !

Детето има право на семејство и на родители што ќе се грижат за него. Сите деца без оглед на своите карактеристики имаат право на грижа. Децата чии родители се разведени имаат право на истата грижа. При посвојување на дете се води сметка да му се обезбеди семејство кое во целост ќе може да се грижи за него. И детето има одредени обврски во семејството кои е потребно да ги извршува за да може семејството нормално да функционира.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за учениците I-3.3: Зана и нејзиното семејство

Зана е осумгодишно девојче кое живее со мајката, таткото, тетката и дедото. Еве како изгледа една нејзин обичен ден. Таа се буди наутро и веднаш доаѓа татко ѝ да ја облемува, ѝ го мие лицето, рацете и забите. За тоа време дедо ѝ веќе ѝ го мести креветот и ги дипли пижамите. Е, а потоа Зана оди право во кујната, го вклучува шпоретот и им подготвува појадок на своите родители, а мајка ѝ ѝ помага да намести чаршав на масата. Зана се грижи членовите на нејзиното семејство здраво да се хранат и затоа секој ден оди на пазар и купува свежо овошје и зеленчук. Откако сите ќе се најадат убаво, мајка ѝ и татко ѝ на Зана седнуваат да ѝ ги напишат домашните задачи и да ја средат училишната торба, а Зана влегува во автомобилот и го носи дедо ѝ на игралиште да си поигра, а потоа самата оди на работа. Со парите што ги заработува освен храна на членовите на своето семејство им купува и облека, а и играчки. Понекогаш кога ќе ѝ остане време оди и на училиште. Кога ќе си дојде од училиште поминува малку време играјќи си со тетка ѝ, а бидејќи таа често се разболува, задолжително ја носи на лекар и ја потсетува да се напије сируп. Зана, во својата соба има аквариум со рипчиња, и татко ѝ секојдневно ги храни и им ја менува водата. Навечер пред заспивање му чита приказна на дедото, го бакнува во образ и му кажува колку многу го сака, потоа го покрива и му ја гаси светилката. Кога некогаш мајка ѝ сонува страшен сон, таа доаѓа кај Зана и Зана ја смирува и ја теши.

Содржина I-4: СПРАВУВАЊЕ СО УСПЕХ/НЕУСПЕХ

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае дека секој човек, независно од возраста доживува успех и неуспех» знае кому да се обрати во случај на неуспех
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» може да разликува сопствен успех и неуспех во учењето и работата» умее да побара помош при неуспех во учењето или работата
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» го прифати успехот како резултат на нејзините/неговите лични залагања и труд

Работилница I-4.1: Со шруд - до успеа

Главна активност

Оваа работилница се состои од неколку изведбени активности во кои децата низ нивно практично изведување треба да осознаат што сè е потребно за да се успее во поставената цел. Наставникот треба да настојува што повеќе деца да успеат во правењето на сите активности, а задолжително да настојува сите деца да успеат барем во една од активностите. Времето што ќе го посвети на секоја од активностите зависи од тоа колку успешно децата ќе ги совладаваат.

1. „Рокчиња“

Наставникот покажува како се прават „рокчиња“, а потоа од децата бара и тие да направат. „Рокчиња“ се прават на тој начин што палецот се протнува меѓу показалецот и средниот прст (како за „шипак“), а пак најмалиот прст се става под домалиот и се протнува меѓу домалиот и средниот прст. Кога на таков начин се преплетени прстите на раката, палецот и малиот прст личат на рогови. Активноста треба да трае сè додека најмалку половина од децата успеат во правењето „рокчиња“.

2. Вртење во круг

Учениците се делат во парови по слободен избор и секој пар се сместува во просторијата така да има доволно место околу себе.

Наставникот ја дава следнава инструкција: „Застанете свртени еден кон друг и фатете се за лактите. Доближете ги нозете еден кон друг така што ќе се допрете со прстите на стапалата. Потоа раздвојте ги телата, навалувајќи се наназад, но при тоа внимавајте да останете во рамнотежа. Сега почнете да се вртите во круг без да се отпуштите.“

3. Клекнување - станување 1

Учениците се поделени во парови и фатени се за раце и со допрени стопала (онака како во претходната игра). Наставникот вели: „Обидете се полека заедно да клекнете и потоа да станете. Се разбира, без да паднете.“

4. Клекнување - станување 2

Учениците се делат во нови парови и се вртат со грб еден кон друг. Потоа се фаќаат под лактите и се исправаат допирајќи се по целата должина на грбот. Повторно имаат задача да клекнат и да станат истовремено внимавајќи да не паднат.

Наставникот треба да ги набљудува учениците и да дава помош со инструкции онаму каде што е потребно. Може да ги поттикнува оние деца што не можат да ја изведат активноста да ги гледаат оние што можат и од нив да научат, или да се направат парови од едно дете што успешно ја совладало активноста со дете што сеуште се обидува.

На крајот наставникот поведува разговор по следниве предлог прашања:

Дискусија

1. Како ви беше додека ги изведувавте активностите?
2. Во која најлесно успеавте?
3. Која задача ви беше најтешко да ја постигнете?
4. Што ви доаѓаше да направите кога по неколку пати не ви успеаваше активноста?
5. Како успеавте да ја изведете активноста?
6. Дали повторувањето и упорноста помагаше? Дали некој ви помогна?
7. Што друго ви помогна?
8. Како соработувавте едни со други? Дали и тоа помогна?

Рефлексја

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Заклучок

За да се постигне успех потребно е да се вложува труд и да се вежба. Кога нешто не ни успева понекогаш сакаме да се откажеме, но доколку вложиме дополнителен труд веројатно ќе успееме. Кога некој ќе ни покаже како или на друг начин ќе ни помогне, ни ги зголемува шансите за успех.

Работилница I-4.2: Како до успех?

Материјали

- » работен лист за учениците I-4.2: Случаи на успех и неуспех
- » хартија (стари весници)
- » селотејп

Воведна активност

Сите ученици седат во круг и еден по еден секој треба да го каже своето име како да навива и при тоа треба да плеска со рацете во ритамот на навивањето. На пр.: „Ма - ја“ (плес - плес - плес). Потоа сите треба тоа да го повторат на ист начин.

Главна активност

Наставничката им вели на учениците дека ќе зборуваат за успех и за неуспех и за тоа зошто понекогаш сме успешни, а понекогаш не сме и што може да правиме кога не сме толку успешни.

Потоа тој формира групи од по четири ученика и на секоја група ѝ дава по еден случај на успех или неуспех од работниот лист „Случаи на успех и неуспех“.

Наставничката вели: „На овие ливчиња опишани се случки во кои некои деца постигнувале, а некои не постигнувале успех. Ваша задача е да го прочитате напишаното и да смислите што би можела да биде причината за неуспехот или успехот на тоа дете. Потоа, по еден претставник од секоја група ќе го прочита текстот за детето и ќе ја каже причината и што е тоа што го детето треба да го направи за да биде успешно“

Дискусија

1. Што треба да направиме ако сакаме да успееме во нешто што ни е важно?
2. Дали може некој да ни помогне?
3. Дали да бидеш успешен секогаш значи и да бидеш прв во нешто? Зошто?
4. Дали кога не сме први, ама сме „дале се од себе“ значи дека не сме успешни? Зошто?
5. Дали може и возрасните понекогаш да не бидат успешни? (наставничката да даде пример во кој самата не го постигнала успехот што го посакувала - може да биде ситуација од училишниот живот)

Заклучок

За да успееме во нешто што ни е важно треба да вложуваме многу труд, да вежбаеме и да не се откажуваме. Важно е да си поставиме цел што одговара на нашата возраст и способности, а ако нешто не знаеме - да побараме помош. Кога знаеме дека сме направиле најмногу што можеме, и покрај тоа што можеби не сме први, сепак треба да бидеме задоволни од себе.

Завршна активност

Сите деца стојат во круг и „штафетата“ (хартија завиткана со селотејп во форма на штафета) се пренесува од едно на друго дете на тој начин што си ја подаваат со колена. Доколку „штафетата“ падне, се почнува од почеток. Времето на пренесување на „штафетата“ може да се мери и да се поттикнува групата што побрзо да ја пренесе „штафетата“.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за учениците I-4.2: Случаи на успех и неуспех

1. Ардит тренира ракомет веќе три години. Првите две години вредно и напорно тренираше и постигна многу добри резултати. Стана и капитен на училишниот тим. Но, на последниот натпревар тој беше најслаб од сите. Еве како си мислеше неколку дена пред натпреварот: „Јас сум секогаш најдобар, сè си знам и кога сакам можам да му дадам гол и на најдобриот голман. Што ќе ми е да одам на тренинзи, јас не морам да вежбам. Ќе си седам дома и ќе отидам право на натпреварот.“

» Зошто Ардит бил најслаб од сите на последниот натпревар? Што треба да направи за да биде успешен?

2. Леа има седум години и тренира кошарка, а повеќето членови на екипата имаат 10 и 11 години. И нејзината постара сестра Марија учествува во екипата, а Леа сака да биде како неа. Леа е многу упорна и вредна, но кога ја шутира топката нема сила да дофрли до кошот. Леа е многу разочарана и мисли дека не е успешна.

» Зошто Леа мисли дека не е успешна? Што треба да направи за да биде успешна?

3. Петар има осум години и многу сака да готви. Кога ќе порасне, сака да биде готвач. Еден ден сакајќи да направи ручек за целото семејство, малку си го исече прстот со ножот, а полното тенџере со вода му падна на нозете.

» Зошто Петар не можел да направи ручек? Какво јадење треба да направи за да биде успешен?

4. Есма многу сака да трча. Секојдневно вежба, а и кога треба до некаде да оди таа не оди, туку трча. Многу е брза, трча 50 метри за 10 секунди. Настапи на натпреварот и истрча 50 метри за 9 секунди и го постигна своето најдобро време. Но, имаше и побрзи од неа - таа го освои четвртото место. И покрај тоа што не беше прва, Есма беше многу задоволна од себе.

» Зошто Есма била задоволна од себе?

5. Сара беше болна и неколку дена не одеше на училиште. За тоа време децата учеа нов начин на решавање задачи по математика. Кога Сара се врати на училиште и кога за домашна работа требаше да реши неколку задачи на новиот начин, таа не беше сигурна, долго ги решаваше задачите и често грешеше. Неколку пати прочита што пишува во учебникот, но сама не можеше да сфати.

» Зошто Сара не можела да ги реши задачите? Што треба да направи за да може да ги реши задачите?

6. Леард е одличен ученик во трето одделение. Тој многу сака да учи и веднаш штом се враќа од училиште ги пишува домашните задачи и ги учи лекциите. Леард пред две недели доби нов компјутер. Тој сега по цел ден сака да игра на компјутерот. Кога ќе си дојде од училиште, веднаш седнува пред компјутер и дури кога ќе се наигра ги пишува домашните. Ги пишува многу брзо за да може пак да игра на компјутер. А нема ни сила да учи, многу е уморен од играњето. Леард на училиште веќе не е одличен ученик, има многу грешки во домашните, а и ретко кога знае да одговори на прашањата што ги поставува наставничката.

» Зошто Леард не е веќе одличен ученик? Што треба да направи повторно да биде одличен?

7. Симон е вљубен во играњето со коцки. Со часови ги реди и конструира автомобили, куќи и животни. Пред два дена татко му му донесе нови коцки од кои може да се направи робот. Симон се труди да го направи роботот според сликите, но не може да ги намести рацете на роботот. По само два, три неуспешни обиди, ги фрла коцките, почнува да плаче и вели дека никогаш повеќе нема да си игра со коцки.

» Зошто Симон се откажал од играњето со коцки? Што треба да направи за да може да го состави роботот?

Содржина I-5: СПРАВУВАЊЕ СО ЗАГУБА И ЖАЛЕЊЕ

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	» знае дека во животот се случува повреда или загуба на миленик и сл.
Вештини	» умее да го искаже своето жалење по загубата
Ставови/ вредности	» прифати дека секому може да му се случи повреда или загуба на миленик

Работилница I-5.1: Тажен/тажна сум кога...

Материјали

- » работен лист за учениците I-5.1: Контура на човек
- » прибор за бојење
- » селотејп

Воведна активност

Секое дете, едно по едно го изговара своето име како да е тажно, а потоа сите деца заедно во глас го изговараат секој своето име тажно.

Главна активност 1

Сите деца седат во круг и наставничката поведува разговор во кој им вели дека ќе зборуваат за тагата и бара секое дете да ја доврши реченицата: „Тажен/тажна сум кога...“.

Главна активност 2

Децата седат во клупи и секое дете добива по еден примерок од работниот лист „Контура на човек“ на кој треба да нацрта каде во телото чувствува тага.

Наставничката им вели: „Сега би сакала да пробате да ја нацртате тагата. На ова човече (наставничката им го покажува работниот лист) ќе нацртате каде ја чувствувате тагата во своето тело. Каде почнува, каде се шири, каква боја е, со која големина, со каква форма... Ајде, пробајте да го покажете тоа со бои.“

Потоа се поведува кус разговор во кој децата кажуваат каде ја чувствуваат тагата и како им изгледа и ги покажуваат цртежите.

Дискусија

1. Што ве прави тажни?
2. Што обично правите кога сте тажни?
3. Дали сакате да бидете сами или сакате да има некој со вас?
4. Дали плачете? Дали плачете само кога сте сами или и пред други?
5. Како и на кого му помага плачењето? Дали им помага на сите?
6. Што правите за да не бидете тажни?
7. Што и кој може да ве развесели?

Заклучок

Секој од нас понекогаш е тажен. Тагата може да ја предизвикаат различни работи (одвојување, загуба, повреда или болест на некој близок, неуспех, навреда и сл.). Плачењето е корисно, ни помага да се смириме и не е срамота да се плаче. Добро е да пробаме да не бидеме постојано тажни и по некое време да се развеселиме.

Завршна активност

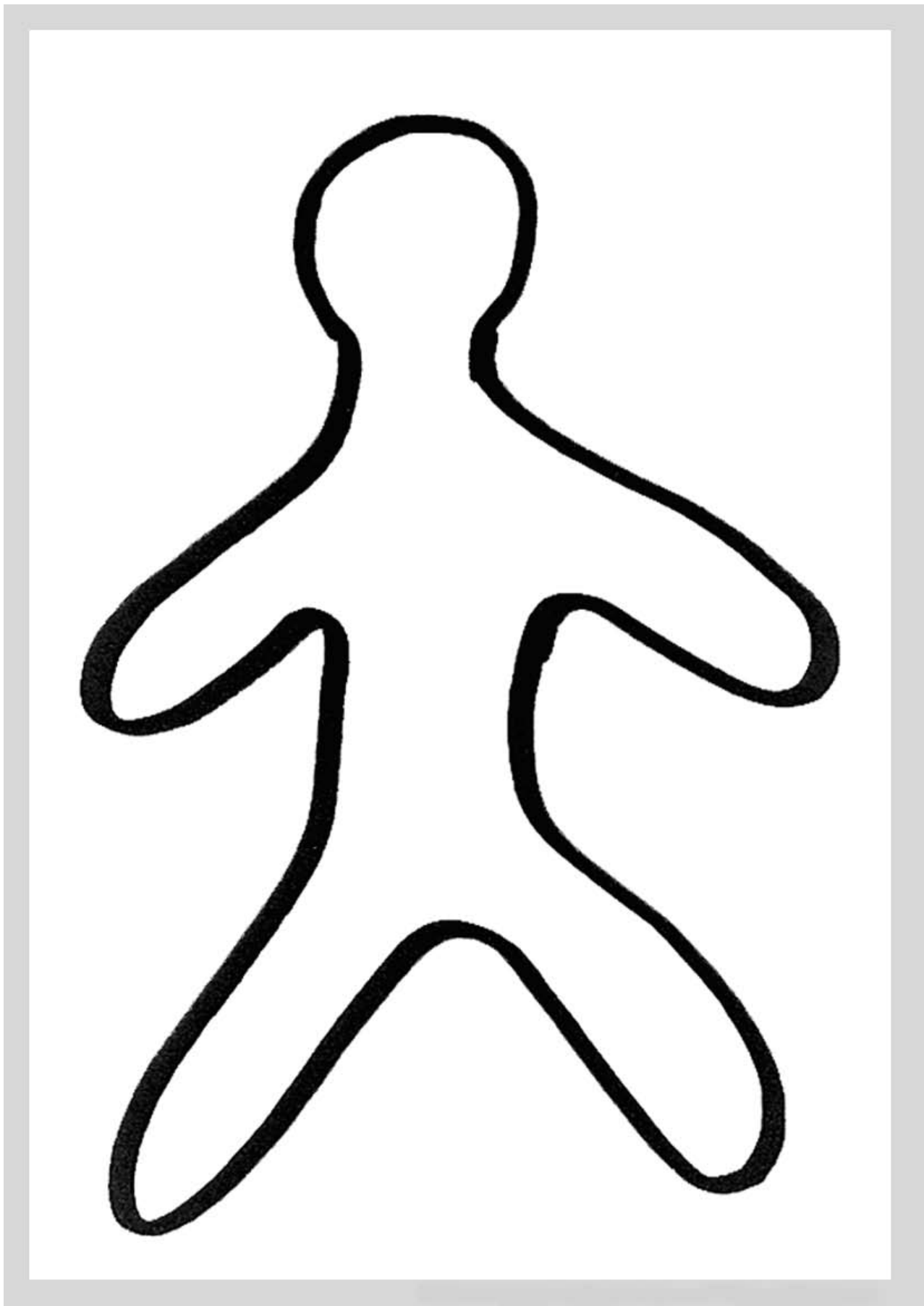
Децата се делат во парови. Еден од парот треба да застане во положба на тага (да изгледа како кога е тажен) и да се „скамени“ - да не се движи. Другиот од парот треба да се обиде да го насмеа кажувајќи му смешки, вицеви, правејќи му смешни фаци и слично, но никако не смее да го допре.

Кога „фигурата“ ќе се насмеа, децата си ги менуваат улогите.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работилница I-5.2: Пеи го нема...

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Пеи го нема...

Главна активност 1

Наставникот им најавува на децата дека ќе зборуваат за загуба и за чувствата кои се јавуваат во врска со тоа. Загуба е кога ќе загубиш, кога веќе ќе нема некој или нешто што многу го сакаш. На сите луѓе, а и на децата им се случува некогаш да загубат некој или нешто што многу го сакаат.

Наставникот им ја чита на учениците приказната од работниот лист „Пеи го нема...“.

Дискусија

1. Како му било на Менсур?
2. Дали некогаш и на вас ви било како на Менсур?
3. Дали некогаш сте изгубиле некој или нешто што ви било многу важно?
4. Што сте правеле тогаш?
5. Кој или што ви помогнало да ви биде полесно?

Заклучок

Загубите се тежок и непријатен дел од животот и порано или подоцна му се случуваат на секого. Кога губиме нешто или некој се чувствуваме тешко и непријатно и добро е да знаеме како можеме да се чувствуваме подобро.

Главна активност 2

Децата се делат во групи по четири или пет, и наставникот им вели дека секоја група ќе треба да смисли како може да му се помогне на Менсур, а потоа тоа ќе треба да го одглумат. Наставникот треба да им напомни на учениците дека секој во групата треба да има некаква улога, односно да прави и да зборува нешто.

Откако децата ќе одглумат, наставникот бара останатите да ги наградат со аплауз и накусо ги резимира прикажаните начини на олеснување на жалењето.

Завршна активност

Децата се делат во парови. Еден од парот треба да застане во положба на тага (да изгледа како кога е тажен) и да се „скамени“ - да не се движи. Другиот од парот треба мистејќи му ги на поинаков начин разните делови на телото (рацете, нозете, изразот на лицето) - тажната „скулптура“ да ја претвори во весела. Потоа децата во парот ги менуваат улогите, „скулпторот“ станува „скулптура“ и обратно, и ја повторуваат активността.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за наставникот/наставничката: Пепи го нема...

Менсур е третоодделенец кој многу ги сака животните. Секоја недела оди во зоолошка градина и заедно со татко му им носи храна на животните. Со часови останува таму гледајќи и ги и уживајќи. Пресреќен е кога оди во посета на баба му во село и кога му помага на братучед му да ги однесе овците на пасење. А кога е дома, редовно им остава коски и храна на бездомните кучиња што живеат околу неговата зграда.

Мајка му и татко му знаеја за неговата љубов кон животните и решија за роденден да му подарат папагалче. Кога го доби папагалчето, на среќата на Менсур ѝ немаше крај. Скокаше од радост и веднаш го смести во собата, близу до прозорецот за да има доволно светлина и чист воздух. Секој ден пред да замине на училиште одеше кај папагалчето и внимателно ја отвораше вратата од кафезот за да му дотури храна и вода. А, кога ќе си дојдеше од училиште веднаш се упатуваше кај Пепи и со прстот го галеше низ решетките и по малку го подучуваше да зборува.

И Пепи го засака Менсур. Секогаш кога ќе видеше како Менсур се доближува кон кафезот, тој почнуваше весело да чрчори.

Деновите на Менсур му поминуваа весело и исполнето со грижата и љубовта за папагалчето Пепи.

Но, едно утро кога Менсур се разбуди и отиде да му посака добро утро на своето милениче, виде дека вратичката од кафезот е отворена и дека Пепи го нема внатре. Почна да го бара низ собата загледувајќи се под масата, над креденецот, зад каучот. Но, Пепи не беше таму. Го бараше насекаде, дури погледна во мијалникот, но не го најде. Одеднаш виде дека прозорецот од собата е отворен и сфати дека Пепи одлетал надвор. Целиот се истегна низ прозорецот и гледаше на сите страни. Пепи го немаше.

Тогаш Менсур почувствува голема тага и почна да плаче.

„Го нема Пепи, го нема Пепи...“.

Отиде во својата соба и долго, долго плачеше и не сакаше со никого да зборува. Сакаше и него да го снема.

Содржина I-6: ИСКАЖУВАЊЕ МИСЛЕЊЕ

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае некои начини за искажување мислење» знае за правото да има мислење и да го искаже своето мислење
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» умее да го искаже сопственото мислење на различни начини
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» прифати дека секој има право на сопствено мислење» прифати дека секој има право да го искаже сопственото мислење

Рабојилница I-6.1: Јас мислам дека...

Материјали

- » два листа хартија - на еден напишано ДА, а на другиот НЕ
- » селотејп
- » креда

Воведна активност

Сите ученици се застанати во широк круг. Наставничката со креда црта еден круг (доволно голем за во него да може да застанат повеќето деца).

Потоа вели: „Јас сега ќе кажам една реченица, едно тврдење. Оние кои се согласуваат со тоа тврдење треба да застанат тука во овој круг, а оние кои не се согласуваат - треба да останат надвор од кругот. Пред читање на секое ново тврдење сите треба да бидете надвор од кругот.“

Пример за некои тврдења:

- » Сакам да гледам страшни филмови.
- » Сакам да спијам попладне.
- » Мој омилен предмет е математика.
- » Имам домашно милениче.
- » Девојчињата треба да играат само со кукли.
- » Момчињата треба да сакаат да гледаат фудбал.
- » ...

Главна активност*

Најпрво наставничката со креда црта линија на подот и на едната страна залепува натпис „ДА“, а на другата „НЕ“

Потоа на табла црта табела со две колони: ДА и НЕ.

Наставничката на децата им се обраќа со следнава инструкција: „Сега јас ќе ви читам различни тврдења, а вие слушајте внимателно и размислете дали за тоа треба или не треба да се слушне мислењето на детето. Ако мислите дека тоа е работа за која е важно да се знае што мисли детето, тогаш застанете кај листот на кој пишува „ДА“, а ако мислите дека не е толку важно - застанете кај листот на кој пишува „НЕ“. Откако ќе застанете, останете таму да се преброиме и да ги запишеме резултатите во табелата.“

Се пребројуваат децата во двете групи и бројката се испишува во табелата со креда.

Листа на можни тврдења:

- » што детето да облече за во училиште
- » со кои пријатели да се дружат родителите
- » со кои другари да се дружи детето
- » како да се уреди детската соба
- » што треба да јаде детето за ручек
- » каде треба семејството да оди на летување
- » дали мајката да оди на работа или не
- » дали да се роди бебе во семејството
- » која игра да ја игра детето
- » колку саати може детето да гледа телевизија
- » дали детето да пишува домашна или не
- » ...

* Идејата за активноста е земена од: УНИЦЕФ. (2004). Имам право...: Прирачник за наставници за трето и четврто одделение. Скопје: Институт за социолошки и политичко-правни истражувања и УНИЦЕФ - Скопје

Дискусија

1. Дали сметате дека децата треба да го искажат своето мислење кога го имаат? Зошто?
2. Дали се случува некогаш родителите да го послушаат детето?
3. Дали имало некогаш ситуација кога многу сте сакале да го кажете своето мислење, а не ви било дозволено? Кои?
4. За што најмногу сакате да ве слушнат родителите?
5. За што најмалку ве прашуваат родителите?

Заклучок

Детето има право да создаде свое мислење, да го изрази тоа мислење, да биде ислушано и да му биде посветено соодветно внимание. Децата имаат право да формираат свој став и мислење за нештата кои се случуваат во училиштето. Возрасните треба да ги поттикнуваат децата да имаат свое мислење и секогаш треба да го земаат предвид кога ќе носат одлука што е во врска со децата. Децата можат да го изразат своето мислење усно, писмено, преку цртеж, преку песна, преку претстава итн.

Завршна активност

Сите деца стојат во круг, едно зад друго, и секое треба нежно да го масира по грбот детето пред себе.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работилница I-6.2: Можам да кажам, а можам и да нацртам

Материјали

- » два листа хартија - на еден напишано ДА, а на другиот НЕ
- » селотејп
- » креда
- » големи листови за цртање
- » прибор за боене

Воведна активност

Наставникот вели: „Сега сите ќе станеме. Јас ќе ставам една столица во средина на кругот која ќе ја викаме „Нај-столица“, а околу ќе ставам пет, шест столици на различна оддалеченост од неа. Потоа ќе кажам една реченица, едно тврдење. Оние кои сметаат дека тоа тврдење многу важи за нив, ќе седнат на „Нај-столицата“. Оние кои сметаат дека тоа воопшто не важи за нив, ќе седнат на онаа столица која е најоддалечена од „Нај-столицата“.

Пример за некои тврдења:

- » Сакам да играм кошарка.
- » Пеам кога се бањам.
- » Многу јадам леќа.
- » Сакам да возам мотор.
- » Имам симпатија.
- » ...

Главна активност 1*

Најпрво наставникот со креда црта линија на подот и на едната страна залепува натпис „ДА“, а на другата „НЕ“

Потоа на табла црта табела со две колони: ДА и НЕ.

Наставникот на децата им се обраќа со следнава инструкција: „Сега јас ќе ви читам различни тврдења, а вие слушајте внимателно и размислете што мислите за тоа дали треба или не треба да се слушне мислењето на детето. Ако мислите дека тоа е работа за која е важно да се знае што мисли детето, тогаш застанете кај листот на кој пишува „ДА“, а ако мислите дека не е толку важно - застанете кај листот на кој пишува „НЕ“. Откако ќе застанете, останете таму за да се преброиме и да ги запишеме резултатите во табелата.“

Се пребројуваат децата во двете групи и бројката се испишува на табелата со креда.

Листа на можни тврдења:

- » каква работна облека да носат наставниците
- » каква работна облека да носат учениците
- » колкава да биде платата на наставникот
- » каква храна да имаат децата за ужина
- » како да се фарбаат ѕидовите во училницата
- » кога да започнува големиот одмор
- » како да биде уреден училишниот двор
- » каде да се оди на екскурзија
- » дали да се учи математика или не
- » што да се прави на часовите по физичко
- » ...

* Идејата за активноста е земена од: УНИЦЕФ. (2004). Имам право...: Прирачник за наставници за трето и четврто одделение. Скопје: Институт за социолошки и политичко-правни истражувања и УНИЦЕФ - Скопје

Дискусија

1. Дали сметате дека децата треба да го искажат своето мислење во врска со работи кои се однесуваат на училиштето?
2. На какви сè начини децата може да го изразат своето мислење?
3. Дали може преку цртеж да го направат тоа?

Главна активност 2

Децата се делат во групи по петмина и секоја група треба со цртеж да го изрази она што го мисли за некое од претходно понудените тврдења.

Наставникот ја дава следната инструкција: „Сега секоја група нека избере едно од прашањата што ги читавме претходно (наставникот може повторно да ги прочита) и обидете се вашето мислење во врска со тоа што сте го избрале да го претставите преку цртеж.“

На крај цртежите се презентираат и накратко се коментираат.

Доколку децата немаат идеи како да го направат тоа, наставникот може да им помогне предлагајќи им на еден дел од листот да го нацртаат тоа што не им се допаѓа, а на другиот да нацртаат така како што би сакале да биде.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Заклучок

Детето има право да создаде свое мислење, да го изрази тоа мислење, да биде ислушано и да му биде посветено соодветно внимание. Детето треба да го каже своето мислење, а и да го слушне и почитува мислењето на другите. Почитување на мислење значи прифаќање дека некој друг може поинаку да гледа на работите од нас и поради тоа да мисли поинаку. Возразните треба да ги поттикнуваат децата да имаат свое мислење и секогаш треба да го земаат предвид кога ќе носат одлука што е во врска со децата.

Работилница I-6.3: Вежбаме изразување мислење

Материјали

- » работен лист за учениците I-6.3: Ситуации - изразување мислење

Воведна активност

Учениците треба да си замислат дека во раката држат четка за боене. Потоа замислуваат дека одбираат боја со која сакаат да си го напишат името, неа ја земаат со четката и го пишуваат името во воздух на начин на кој сакаат. Активноста ја изведуваат сите деца истовремено. Можат да пробаат да го напишат името и со двете раце одеднаш. Потоа учениците замислуваат дека имаат четка за боене на нивниот лакт, па на рамото, па на коленото и на крај во папокот и со неа си го пишуваат името во воздух.

Наставникот вели: Ајде сега напишете си го името држејќи ја четката во десната рака...сега во левата...Добро. Сега преместете ја четката на лактот и напишете си го името...сега на рамото...па на коленото. А сега ставете си ја четката во папокот и со неа напишете си го името.

Главна активност

Наставникот објаснува дека е многу важно децата да знаат дека имаат право да го кажат своето мислење, но исто така е важно да вежбаат како тоа се прави.

Потоа децата ги дели во групи по три и им вели: „Секоја група ќе добие по една ситуација (работен лист „Ситуации - изразување мислење“) која ќе треба да ја прочитате и да се договорите како ќе ја одглумите. Ситуациите се само опишани, а вие треба сами да го смислите разговорот. Секоја група ќе се договори и ќе се подготви посебно, а потоа сите ќе ги покажете своите претстави пред другите.“

Дискусија

1. Како се чувствувавте како деца кои го кажуваат своето мислење?
2. Како се чувствувавте во улога на возрасните?
3. Што би можеле да направите за да го слушнат возрасните вашето мислење?
4. Што значи да го почитуваш мислењето на другиот?
5. Дали ако возрасните го слушнат вашето мислење треба веднаш и да направат така? (Дали почитувањето подразбира прифаќање и согласување?) Зошто?

Заклучок

Детето има право да создаде свое мислење, да го изрази тоа мислење, да биде ислушано и да му биде посветено соодветно внимание. Децата имаат право да формираат свој став и мислење за нештата кои се случуваат во домот. Возрасните треба да ги поттикнуваат децата да имаат свое мислење и секогаш треба да го земаат предвид кога ќе носат одлука што е во врска со децата.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за учениците I-6.3: Ситуации - изразување мислење

Сценарио 1

Дете: Не ти се допаѓа ќилимот во дневната соба. Им кажуваш на возрасните дека сакаш да го замените со некој друг.

Возрасни: Не му обрнувате внимание на детето и си продолжувате да си разговарате.

Сценарио 2

Деца: Сите деца од одделението решаваат да му кажете на вашиот наставник дека не е фер што ви дава толку домашни за пишување преку викендот, кога вие имате најмногу време да се дружите со семејството, да гледате телевизија и да си играте со другарчињата.

Наставник: Многу се зачудуваш од реакцијата на децата и во прв момент не знаеш што да кажеш.

Сценарио 3

Дете: Се преселивте во друга населба и возрасните те запишале во ново училиште, кое е блиску до вашиот нов дом. Тебе тоа не ти се допаѓа и им го кажуваш тоа на возрасните.

Возрасни: Не го разбирате детето и го убедувате дека тоа е најдобро за него.

Сценарио 4

Дете: Ти требаше јакна и возрасните без тебе отишле во продавница и ти купиле една. Тебе не ти се допаѓа јакната и тоа им го кажуваш тоа.

Возрасни: Не сакате да го слушнете детето и му велите дека сте веќе уморни.

Сценарио 5

Деца: Му кажуваат на наставникот дека не ви се допаѓа што тој сам ја уредува училницата зашто сакате да учествувате и вие.

Наставник: Збунет си од реакцијата на децата.

Содржина I-7: МЕНАЏИРАЊЕ НА СЛОБОДНОТО ВРЕМЕ

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	» знае за различни начини за користење на слободното време
Вештини	» умее да избере од понудени активности за слободно време
Ставови/ вредности	» прифати дека слободното време може да се искористи за проширување на своите знаења

Работилница I-7.1: Омилени игри

Материјали

- » работен лист за учениците I-7.1: Слободно време
- » прибор за пишување

Воведна активност

Сите деца стојат во круг и наставничката кажува што треба да допрат децата и тие најбрзо што можат треба да го допрат посоченото. Наставничката може да започне со познати работи за децата: боја, предмети во училницата, а потоа постепено да ги усложнува барањата (на пр.: „Допри нешто тенко...“, допри нешто што произведува топлина..., допри нешто за бришење...“ итн.).

Главна активност

Наставничката им соопштува дека ќе зборуваат за тоа што е слободно време и што сè може да се прави во слободното време.

Потоа децата се делат во парови и секој пар добива по еден работен лист „Слободно време“ на кој со заокружување треба да означи што од понудените активности е за забава, а што е за да се научи нешто ново.

Откако ќе завршат, се бара секое дете да го обои она што најмногу сака да го прави во слободното време, а ако го нема тоа на листот - може да го нацрта.

Заклучок !

Во слободното време може да се прават работи за забава, а може да се прави и нешто од што може да се научат нови и интересни работи. И забавата и учењето нови и интересни работи се многу важни за развојот на детето.

Дискусија

1. Која од овие активности е за учење нешто ново? Зошто?
2. Која од овие активности е за забава? Зошто?

Завршна активност

Секое дете треба да каже која му е омилена игра што може да се игра во училница. Наставничката ги запишува омилените игри на децата и се обврзува да обезбеди простор да се играат во првата следна прилика – може и како воведна или завршна активност на некоја работилница. За завршна активност на оваа работилница наставничката ќе ја избере онаа игра што најмногу деца ја посочиле како омилена.

Рефлексја

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за учениците I-7.1: Слободно време

Работилница I-7.2: Како го поминувам слободното време?

Материјали

- » клопче волница
- » ножички
- » креда

Воведна активност

Сите деца стојат во круг и наставникот во рацете држи клопче од волница. Крајот на крајот го држи во едната рака и кажува што сака најмногу да прави во слободно време и потоа клопчето го подава на детето спроти неа без да го испушти крајот. Потоа, детето што го прима клопчето во едната рака го држи крајот, кажува што сака најмногу да прави во слободно време и потоа клопчето го подава на друго дете (по можност спроти него или некое дете што е подалеку од него, за да може волницата да се преплете). Постапката се повторува сè додека клопчето да дојде до наставникот. Во текот на подавањето се очекува да се направи некаква „пајакова мрежа“ и наставникот на крајот треба да го пресече крајот од двете страни на секое дете и да му го даде, а децата со крајот потоа можат да си направат алка или некаков друг украс што ќе ги потсетува на оваа активност.

Главна активност 1

Наставникот поведува разговор за слободното време околу следниве предлог прашања:

1. Што е тоа слободно време?
2. Што сè може да се прави во слободното време?
3. За што може да се искористи слободното време? (одмор, забава, учење и правење работи што нè интересираат)
4. Дали може во слободното време детето да научи нешто што не се учи на училиште, а детето многу го интересира?
5. Дали сите деца имаат право на слободно време?
6. Зошто е важно слободното време?

Главна активност 2

Наставникот со креда црта на табла три големи круга и ги дели на неколку дела со цртање повеќе дијаметри.

Над првиот круг пишува „ОДМОР“, над вториот „ЗАБАВА“ и над третиот, „УЧЕЊЕ“.

Во кругот „ОДМОР“, во секое од деловите пишува по еден можен начин на поминување на слободното време во одмор (спиене, лежење, читање, шетање, гледање телевизија итн.) и на едно делче пишува „ДРУГО“.

Во кругот „ЗАБАВА“, во секое од деловите пишува по еден можен начин на поминување на слободното време во забава (играње игри со играчки, играње на компјутер, слушање музика, играње надвор со другари, играње со домашно милениче итн.) и на едно делче пишува „ДРУГО“.

Во кругот „УЧЕЊЕ“, во секое од деловите пишува по еден можен начин на поминување на слободното време во учење (тренирање спорт, учење странски јазик, цртање, изработување предмети од разни материјали, читање книга, одгледување растенија итн.) и на едно делче пишува „ДРУГО“.

Потоа наставникот ги чита делчињата од секој круг, едно по едно, а децата со кревање раце се изјаснуваат дали ја практикуваат таа активност во своето слободно време. Наставникот ги пребројува и бројката ја запишува во соодветното делче.

Откако ќе се пополнат сите делчиња, наставникот започнува разговор.

Дискусија

1. Како најмногу деца од ова одделение се одмораат во слободното време?
2. Кажете ми што мислите, зошто токму тоа (ја кажува најчесто бираната активност) најмногу деца ја одбрале?
3. А за која активност во времето за одмор се изјасниле најмалку деца?
4. Што најмногу сакаат да прават децата од ова одделение за забава?
5. Што мислите, зошто?
6. А која активност за забава ја избрале најмалку деца?
7. Што најмногу деца од ова одделение сакаат да учат во слободно време? Што мислите, зошто?
8. Што е тоа што најмалку деца сакаат да го учат во своето слободно време?

Заклучок

Сите деца имаат право на слободно време. Во слободното време детето освен што може да се одмори и забавува, може и нешто ново да научи. Што ќе избере да прави детето во слободното време, зависи од неговите интереси и можности. Она што се прави во слободното време му овозможува на детето правилно да се развива и да ги задоволи своите пошироки интереси.

Завршна активност

Сите седат во круг. Наставникот вели: „Замислете дека „Зум“ е звукот на еден автомобил кога се движи, а „Шкрип“ е звукот на истиот тој автомобил кога кочи. Ќе замислиме дека тој автомобил тргнува од мене и продолжува во кругот. Тогаш јас ќе кажам „Зум“ и ќе ја свртам главата лево од мене. Тој што е до мене може исто така да каже „Зум“, бидејќи колата поминува и покрај него. Потоа и тој се врти кон следниот до него и сè така, додека некој во кругот не каже „Шкрип“, што ќе значи дека автомобилот застанал. Сега тој го менува својот правец и „Зум“ се пренесува на десно, повторно, сè додека некој друг не каже „Шкрип“. Но, имајте на ум дека секој има право само еднаш да каже „Шкрип“.

Рефлексја

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

II тема: ЈАС И ТИ - ИНТЕРПЕРСОНАЛНИ ОДНОСИ

Содржина II-1: ПРИФАЌАЊЕ СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКИ

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае дека постојат сличности и разлики меѓу луѓето во физичкиот изглед и во способностите» знае дека луѓето се разликуваат според своето мислење» знае дека луѓето имаат различни потреби
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» може да ги препознава сличностите и разликите кои постојат меѓу неа/него и другите во поглед на физичкиот изглед и способностите» може да го почитува мислењето на другиот (да не се исмејува, да не го обезвреднува)
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» прифати дека постоењето на разлики меѓу луѓето во поглед на физичкиот изглед и способностите не треба да биде основа за меѓусебно подвојување» прифати дека и мислењата на другите треба да бидат уважени» прифати дека потребите на другите се еднакво важни како и неговите/нејзините

Работилница II-1.1: Бинго

Материјали

- » работен лист за учениците: Бинго
- » прибор за пишување
- » една зелена и една црвена боичка за секое дете

Главна активност

Сите деца седат во клупа и добиваат работен лист „Бинго“. Наставникот ги објаснува полињата и вели дека децата треба на наједноставен начин да го напишат одговорот кој се однесува на нив самите во секое поле.

Потоа секое дете зема по една зелена боичка и сите деца стануваат и шетаат меѓу другите деца барајќи за секое поле од својот лист по едно дете кое има ист одговор со сопствениот. Кога ќе го најдат - другото дете го пишува своето име во соодветното поле на листот од детето што го прашало.

Правилото е дека еднаш потпишано дете веќе не може повторно да се потпишува кај исто дете. Бинго се постигнува со собрани зелени потписи во секое поле од една линија (вертикална, хоризонтална, дијагонална). По постигнување на едно Бинго, децата се стимулираат да остварат и наредни Бинго, но не мора да ги имаат сите по секоја цена.

Потоа, секое дете зема по една црвена боичка. Постапката е иста како и со зелената боичка, но сега децата бараат да им се потпише некој што има различно напишано од тоа што тие самите напишале во дадено поле, а пронајденото дете го пишува своето име со црвената боичка.

Дискусија

1. За кое поле ви беше најлесно да најдете дете кое е слично или различно од вас? А за кое поле ви беше најтешко? Зошто?
2. По што се слични сите луѓе на светот?
3. По што друго може да се разликуваат луѓето?
4. Како ќе беше ако сите луѓе бевме исти?
5. Дали се случува во реалноста некое дете или возрасен да биде исмејуван или да не го дружат другите само затоа што не изгледа како нив или затоа што не умее нешто да направи како нив? Примери? Како тоа дете или тој возрасен се чувствува тогаш?
6. Дали може и нас некој да нè исмејува или да не нè дружи зашто и ние сме сигурно по нешто различни од сите други луѓе? Како би се чувствувале тогаш?
7. Дали може да се научи нешто од некој што припаѓа на друга група (група на слепи, група на високи, група на луѓе што јадат црви...)?

Заклучок

Луѓето припаѓаат на различни групи заради своите надворешни (полесно видливи: боја на очи, коса...) или внатрешни (потешко видливи: умеења, емоции...) карактеристики кои ги имаат со раѓање (пол, раса...), избор (хоби...), култура (јазик, религија...), развој (возраст, хендикеп...).

Припадноста кон одредена група им нуди чувство на сигурност на луѓето.

Постојат карактеристики кои се однесуваат на сите луѓе (сите се раѓаат, дишат...), но и такви кои се специфични за секој одделен човек (отпечаток од прст).

Не/припаѓањето кон одредена група отвора можност за манифестирање на дискриминаторски однос од другата страна.

Разликата во припаѓањето кон одредена група е еднаква со разликата во неприпаѓањето кон таа група („Тие се различни од мене зашто јадат месо, но и јас сум исто толку различен од нив зашто не јадам месо“).

Завршна активност

Се местат два реда со неколку столчиња - „Да“ ред и „Не“ ред во широк, празен простор. Сите деца се повлечени на другата половина од просторијата. Наставникот кажува тврдења од различни сфери, на пр.:

- » „Сакам макарони.“
- » „Знам да зборувам англиски.“
- » „Женско сум.“
- » „Знам да возам велосипед.“
- » „Знам да пливам.“
- » „Знам да се качувам по дрвја.“
- » „Носам обетки.“
- » „Имам долга коса.“
- » „Добро ми оди математика.“
- » ...

По секое тврдење децата седнуваат во едниот или во другиот ред столчиња зависно што е нивниот одговор. Тогаш кога ќе има повеќе деца кои се определите за ист одговор, тие ќе треба внимателно да седнат еден кај друг во скут без да се повредат и да паднат.

Во паралелки каде има деца со различна етничка или религиска припадност, може да се додадат и тврдења како:

- » „Славам Велигден“
- » „Славам Бајрам“
- » „Зборувам ромски јазик“
- » ...

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за учениците: Бинго

<p>Бојата на моите очи е...</p>	<p>Бојата на мојата коса е...</p>	<p>Омилен дел од облеката ми е...</p>
<p>Омилено животно ми е...</p>	<p>Омилена игра ми е...</p>	<p>Најмногу се плашам од...</p>
<p>Најмногу сакам да јадам...</p>	<p>Омилена боја ми е...</p>	<p>Омилен цртан филм ми е...</p>

Работилница II-1.2: Роденденот на Орхан

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Роденденот на Орхан - 1
- » работен лист за наставникот/наставничката: Роденденот на Орхан - 2
- » листови за цртање
- » прибор за боене
- » хефталица

Главна активност

Наставничката го чита првиот дел од приказната „Роденденот на Орхан“ покажувајќи ги цртежите од неа.

Потоа секое дете зема по еден лист на кој најпрво треба да нацрта круг во средината, а потоа да го доцрта кругот така да му заличи на нешто. Се нагласува дека би било поинтересно доколку секој сам за себе го доцрта кругот.

Се собираат сите цртежи.

Наставничката продолжува со вториот дел од приказната.

Потоа се разгледуваат цртежите на децата укажувајќи на различните решенија.

Наставничката продолжува со третиот дел од приказната.

Дискусија

1. Како се чувствуваа децата што даваа идеи, а други деца им се смееја на идеите?
2. Како се чувствуваше Флорина кога сакаше да ја каже својата идеја, а друго дете не ја остави да ја доискаже?
3. Дали вам ви се случило некогаш да кажете идеја или нешто што мислите, а некој да ве исмее за кажаното или да не ве остави да се доискажете? Како се чувствувавте тогаш?
4. Дали сите деца исто ги довршија круговите? Зошто не?
5. Кога подарокот на Орхан ќе беше поубав: кога сите исто ќе му нацртаа или кога тој доби различни цртежи?
6. Дали е можно сите исто да мислиме? Како би било кога сите исто би мислеле?

Заклучок

Луѓето се разликуваат во своето мислење. Тоа го прави светот полн со различности и го води кон промени, наспроти едноличноста која би завладеала доколку сите исто би мислеле (би имало само една боја на облека, би се возеле само еден вид автомобили, би се јадела само еден вид на храна...).

Исмејувањето и обезвреднувањето на нечие мислење, како и недозволувањето некој да го искаже своето мислење се начини на кои се изразува непочитување на другиот.

Секој има право да го изрази своето мислење. Понекогаш нечие мислење може да ни изгледа „глупаво“ на прв поглед, но често таквите мислења доведуваат до ново, „попаметно“ мислење поттикнато од претходното.

Завршна активност

По случаен избор се бираат по пет цртежи чии креатори формираат една група. Секоја група седнува заедно и треба да смисли кратка приказна/реченица во која ќе се спомнат сите пет нацртани работи. Се нагласува дека секој член на групата има право да си го каже своето мислење и дека некогаш и нешто што изгледа навидум глупаво, може да доведе до интересно решение како што идејата за цртање кругови на Флорина некому на почеток му изгледала „глупава“, но прераснала во одлично решение.

Потоа секоја група ја раскажува својата приказна/ја кажува својата реченица за петте нацртани предмети на останатите групи.

На крајот, цртежите од сите деца се спојуваат во „книга“.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за наставникот/наставничката: Роденденот на Орхан - 1

1. дел

цртеж 1

Утредента му беше роденден на Орхан. Децата од одделението сакаа да го изненадат со подарок, ама не знаеја каков. Затоа, тајно се договорија да причекаат да завршат сите часови и Орхан да тргне кон дома, а тие да останат уште малку во училиницата за да се договорат за изненадувањето.

Засвони свончето и - заврши последниот час. Орхан ја зеде чантата и тргна да си оди. Многу му се брзаше зашто мајка му го чекаше надвор за да одат на забележар, па не ни забележа дека другите деца не излегоа заедно со него.

цртеж 2

Откога се уверија дека Орхан веќе се оддалечи од училиницата, децата од одделението почнаа да се договараат за тоа што да му се подари на Орхан. Некој даде предлог да се соберат пари од сите деца и да му купат некоја играчка, друг рече да му испеат некоја песна, трет рече да му наберат цвеќе... И така, многу идеи се дадоа, ама ниту една не им се допадна на сите деца.

цртеж 3

Тогаш, Флорина рече: „Мислам дека Орхан најмногу ќе се израдува ако ние самите нешто изработиме за него. На пример, знам дека тој многу сака цртежи, па ете - можеме нешто да му нацртаме.“

„Супер“, се согласија сите деца. Сите знаеја дека Орхан навистина многу се радуваше на часовите по ликовно и дека самиот многу добро умееше да црта.

Еден проблем се реши: сите се согласија на Орхан да му подарат цртеж. Но, сега настана втор проблем: што да му се нацрта на Орхан?

цртеж 4

Тогаш Елвис рече: „Ајде да му нацртаме дрво. Тој многу сака да се качува по дрвја.“

Друго дете му одговори: „И што со тоа дрво? Кога би знаел само какво дрво си ти самиот!“

Потоа, Ана рече: „Орхан дома чува куче и многу го сака! Да му нацртаме куче!“

Пак се најде некое друго дете и врати: „Внимавај само да не почне и да лае тоа куче ти што ќе го нацрташ!“

Подоцна и Игор даде идеја да се нацрта еден голем сладолед зашто Орхан многу сакал сладоледи.

И пак се најде некое дете и рече: „Лелееее, ама 'паметна' идеја! Попаметна - здравје! Сладолед да се нацртало! Да не ти се пријаде тебе сладолед, па сега мора сите тука сладолед да цртаме?“

И така, времето си одминуваше, а децата од одделението не можеа никако да се договорат. Штом ќе дадеше некој некаква идеја, веднаш се наоѓаше друго дете што ќе се спротивставеше на идејата.

цртеж 5

Тогаш Флорина се сети што да предложи и рече: „Ако вака продолжиме и секој дава по некоја идеја, а потоа има некој што ќе ја исмејува таа идеја и ќе вели дека е за никаде, ќе дојде ноќ, а ние уште нема да се договориме. Затоа, предлагам секој да нацрта по еден круг на својот лист...“

Веднаш некое дете ја прекина: „Лелеее, да сме цртале кругови!!! Чудо големо! И што ако нацртаме кругови?!“

Флорина рече: „Те молам не ме прекинувај додека зборувам зашто не си ја докажав идејата. Идејата ми беше секој да нацрта круг и потоа кој како сака нека го доврши својот круг за да му личи на некој предмет. Така, ем секој по нешто ќе му нацрта на Орхан, ем Орхан ќе добие разни цртежи, ем ние нема да се расправаме чија идеја е паметна, а чија е глупава.“

цртеж 6

Откога ја ислушаа идејата на Флорина, предлогот на сите деца им се виде прифатлив, па веднаш земаа листови и боички, нацртаа по еден круг и потоа го доцртуваа кругот така да им заличи на нешто.

2. дел

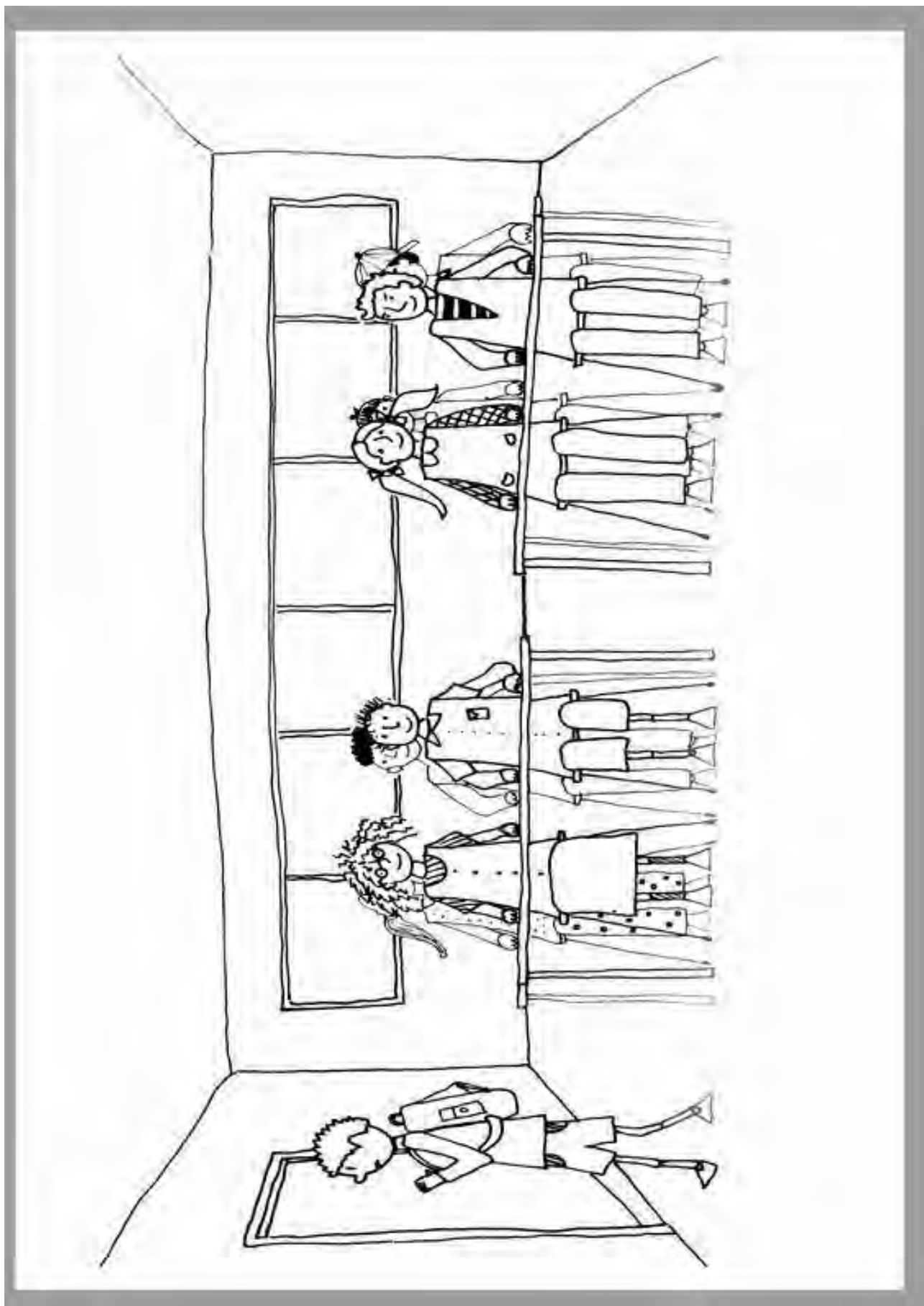
цртеж 7

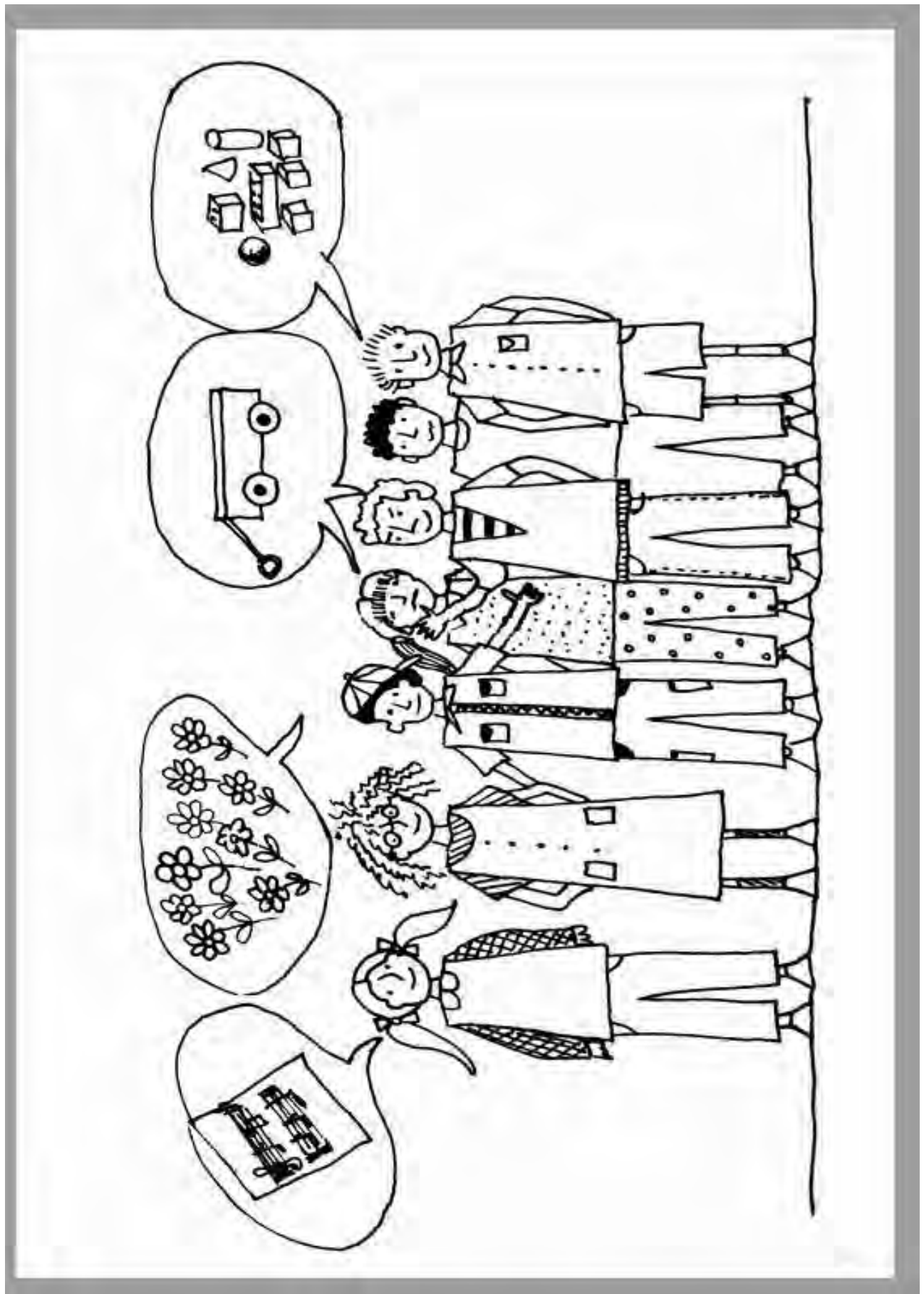
И така, децата ги довршија круговите, ги споија во една книга и седнаа да разгледаат заедно што сè има во неа.

3. дел

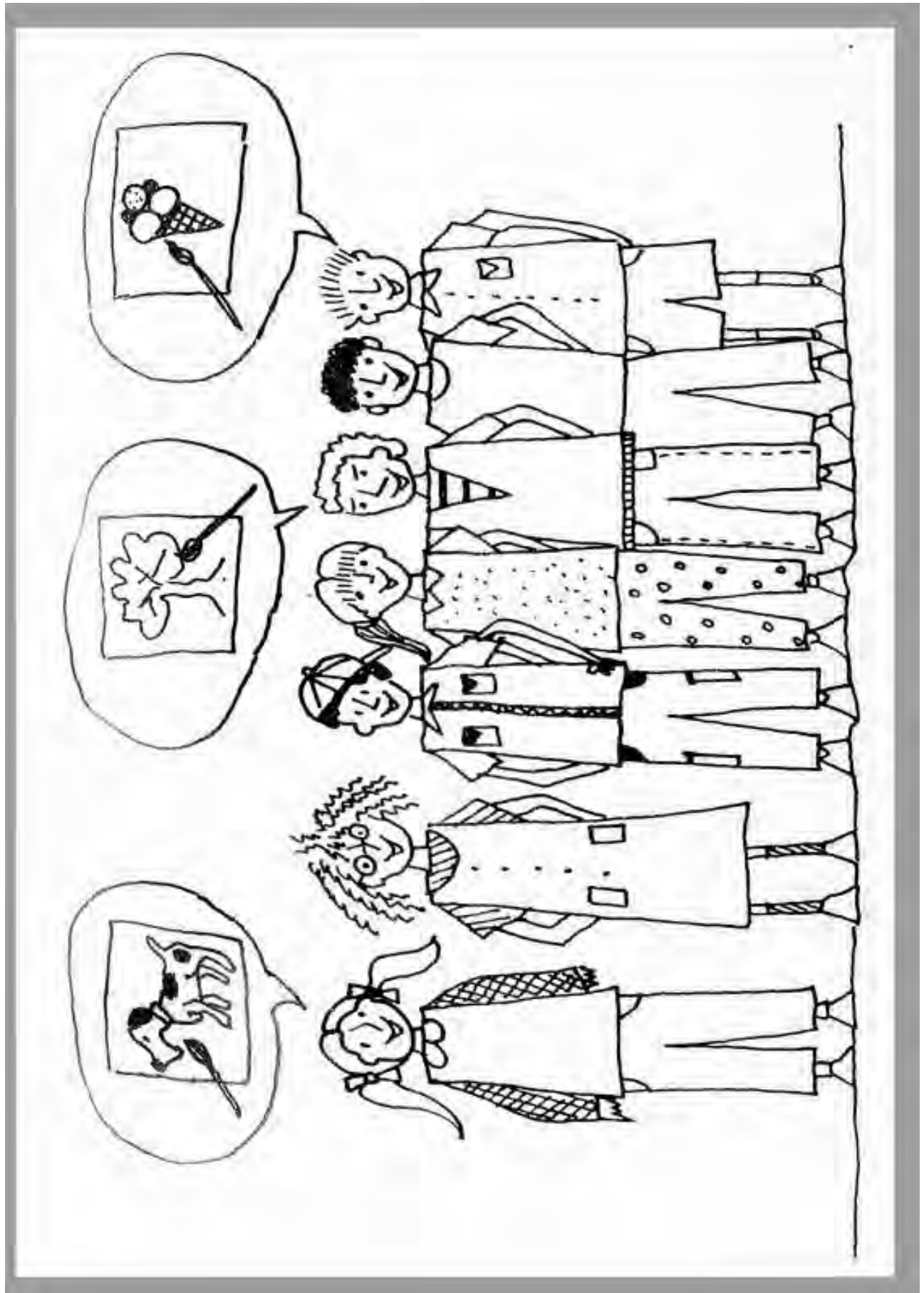
цртеж 8

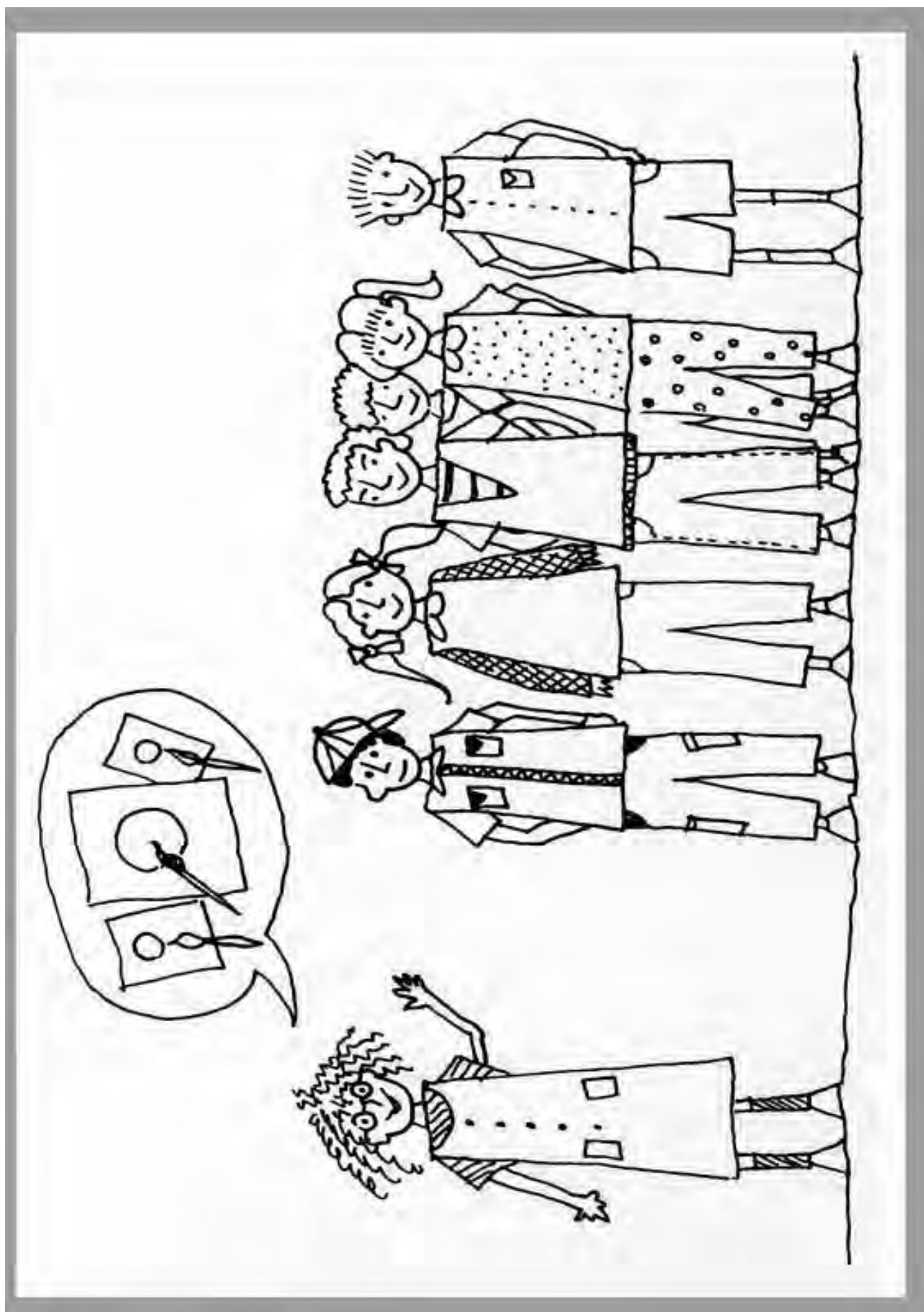
Утредента, уште пред да дојде Орхан на училиште, децата му го оставија подарокот на неговата клупа. Орхан дојде и кога виде подарок - многу се израдува, а кога виде дека добил толку различни цртежи од сите деца - беше пресреќен. Тоа беше најубавиот подарок што тој можеше да замисли да го добие од децата од одделението.

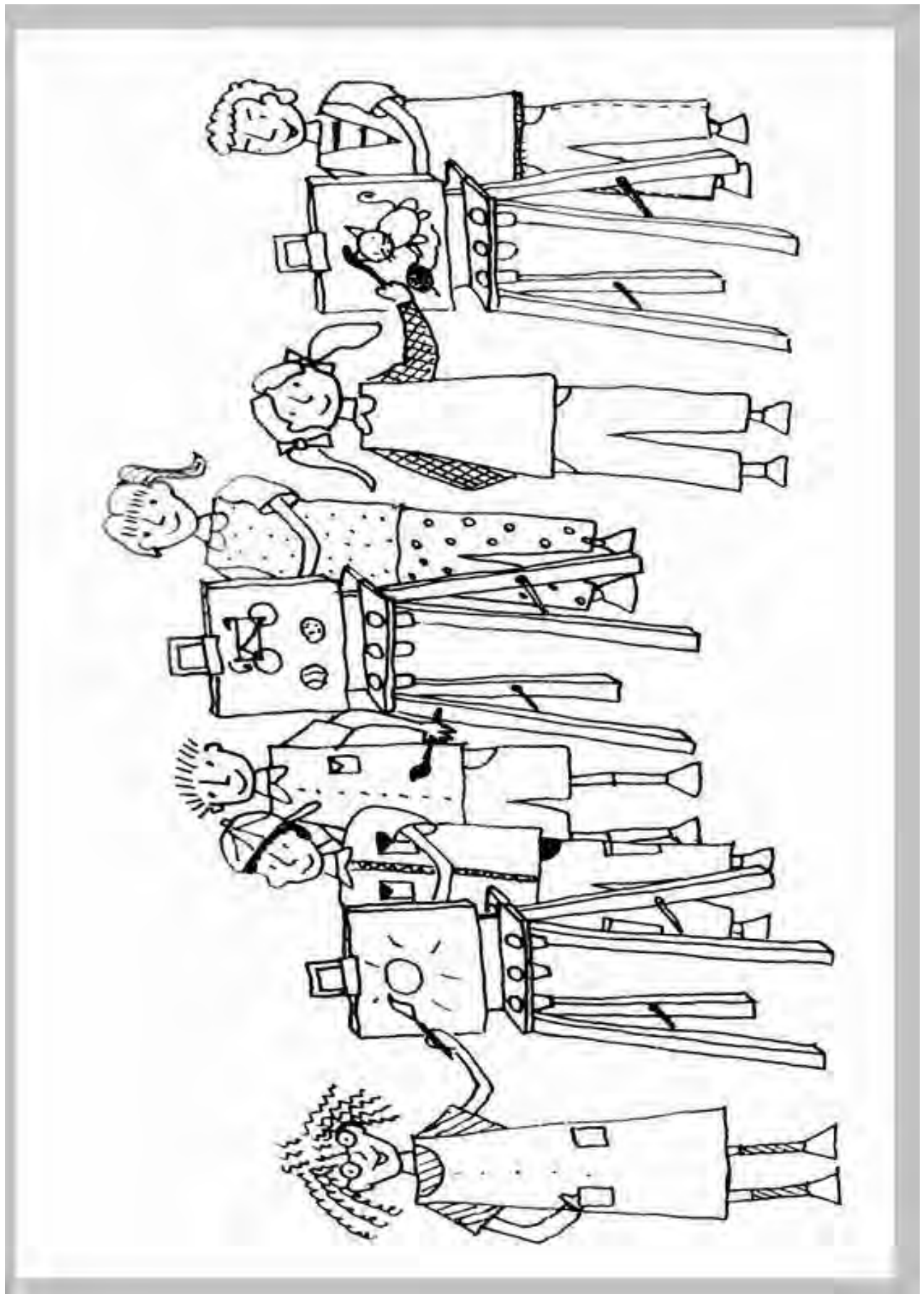

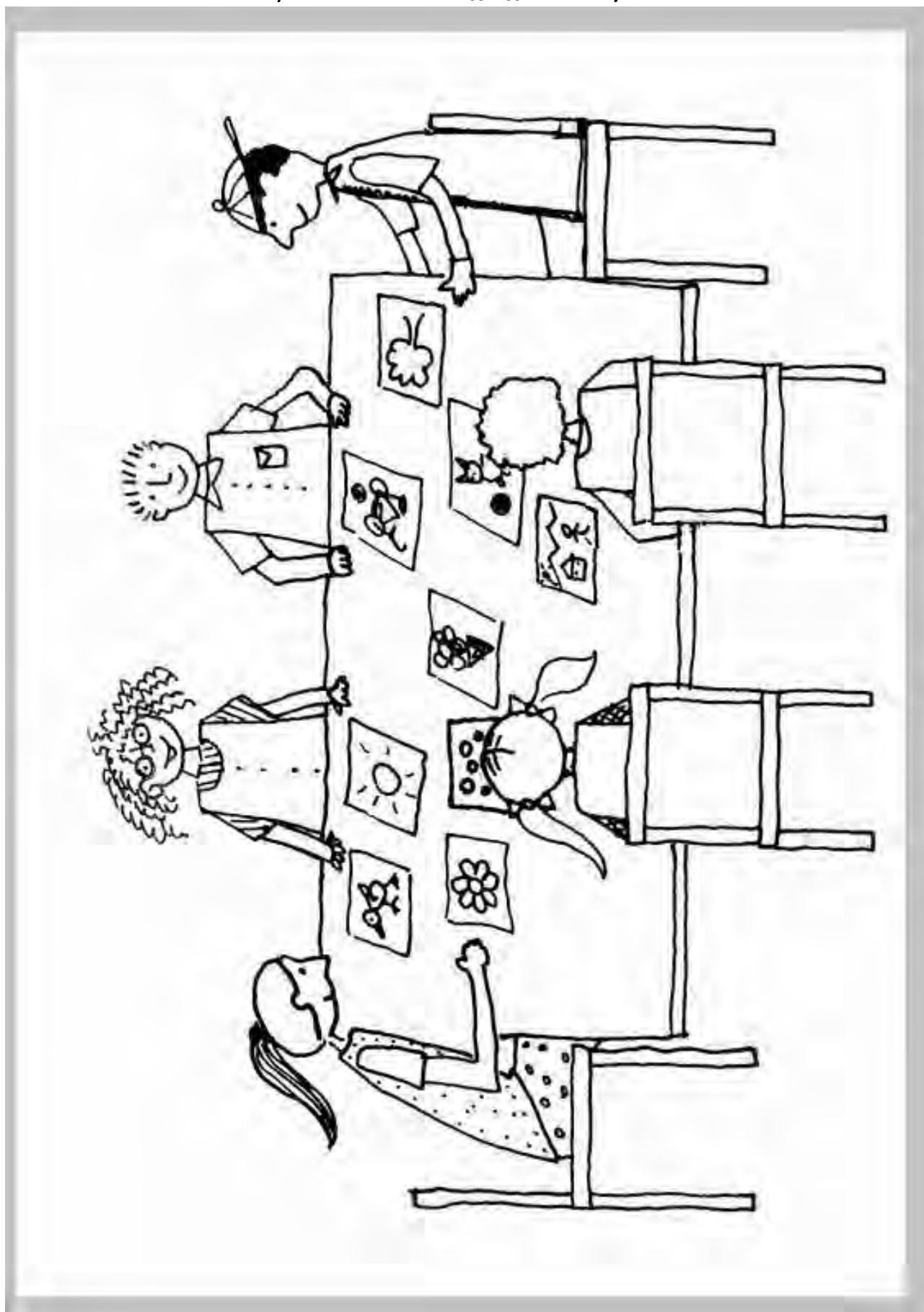

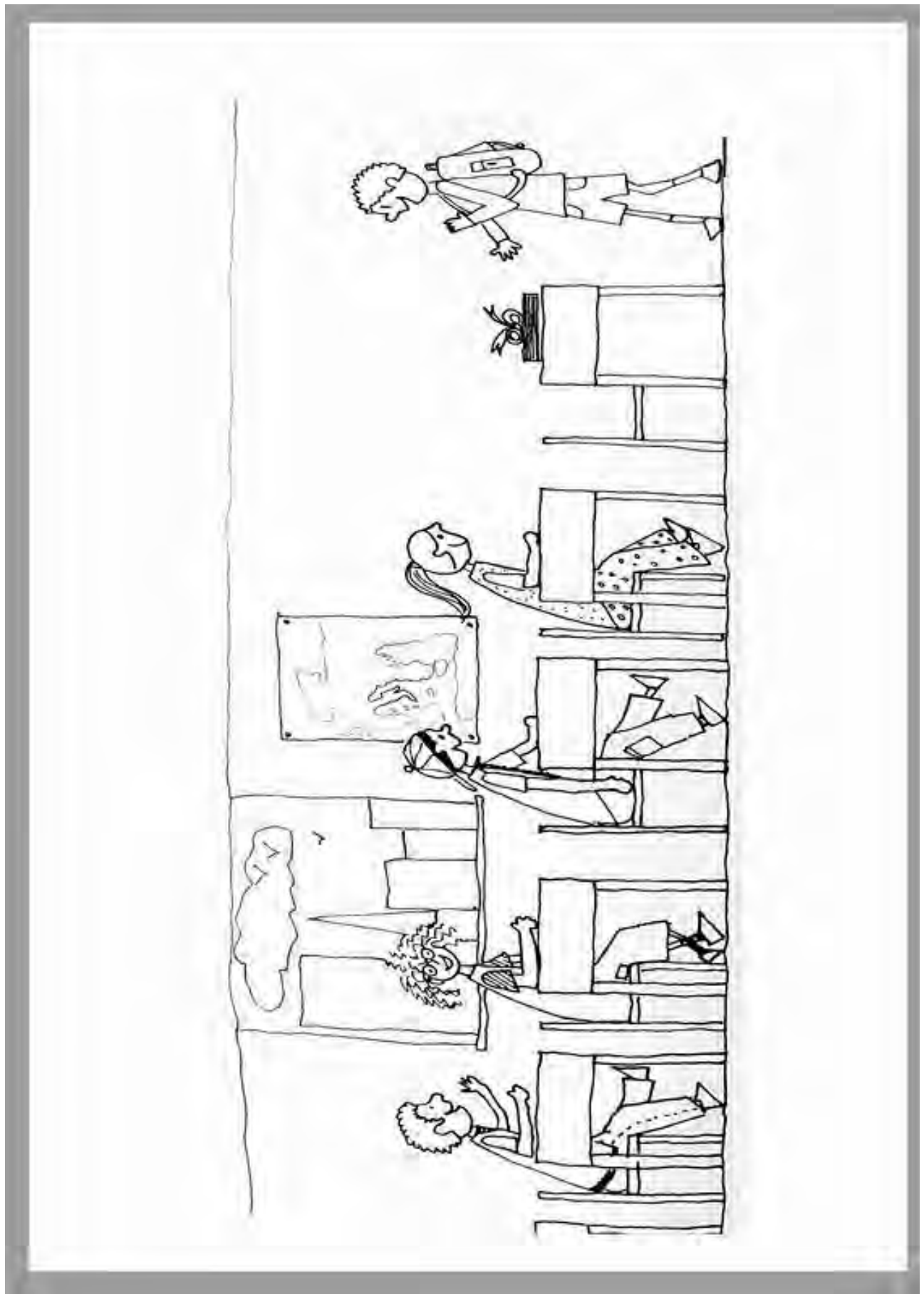

Работилница II-1.3: Моите потреби - твоите потреби

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Моите потреби
- » работен лист за наставникот/наставничката: Моите потреби - твоите потреби
- » еден зелен лист на кој пишува „Точно“ и еден црвен лист на кој пишува „Неточно“
- » селотејп

Главна активност 1

На едниот сид од просторијата се залепува црвен лист означувајќи несогласување (НЕТОЧНО), а на другиот - зелен лист означувајќи согласување (ТОЧНО).

Сите деца стојат на средината помеѓу двата сида.

Наставникот чита тврдење од работниот лист „Моите потреби“, по кое децата застануваат блиску до едниот или до другиот сид зависно од нивното мислење.

Дискусија 1 (по секое тврдење)

1. Зошто сметате дека е не/точно... (се кажува тврдењето)? Зошто не/се согласувате со тврдењето... (се кажува тврдењето)? (наставникот го насочува објаснувањето кон тоа дека тоа се потреби кои се неопходни да се задоволат за да може човек да има здрав живот и ги употребува називите на наведените потреби онака како што се напишани во работниот лист)

Главна активност 2

Сите учесници седат во круг. Наставникот чита тврдење од раб.лист „моите потреби - твоите потреби.“ и сите деца што се согласуваат со пропишаното тврдење треба да станат, а тие што не се согласуваат треба да останат да седат.

Дискусија 2

1. Дали има потреби кои ги имаат сите луѓе? Кои се тие?
2. Дали има потреби кои ги имаат само некои луѓе? Примери?
3. Како може некои луѓе да ги задоволуваат своите потреби кога тие се разликуваат од потребите на другите луѓе? Примери?

Завршна активност

Децата седат во круг. Едно дете излегува надвор, а другите се договараат кое дете ќе биде „диригент“ и ќе прави одредени движења кои ќе бидат дискретно следени од останатите деца. Потоа излезеното дете се враќа во просторијата и тоа треба да открие кој е „диригентот“. Доколку биде откриен „диригентот“, тој е следниот што ќе треба да погодува.

Заклучок

Наставникот ги насочува децата кон свест дека и другите луѓе имаат потреби кои се исто важни како и сопствените.

Луѓето имаат низа базични потреби чие задоволување е неопходно за здрав живот: потреба за преживување (за храна, воздух, одмор, живеалиште, медицинска помош...), потреба за сигурност (чувство на страв кое штити од преземање на ризично однесување), потреба за давање и примање љубов, потреба за почитување (добивање пофалба)...

Луѓето можат и да се разликуваат во некои од своите потреби зависно од возраста на која што припаѓаат, здравствената состојба, културната позадина... Кога има луѓе чии што потреби се разликуваат од оние на останатите, нужно е да се обезбеди нивно почитување преку нивно разбирање и доколку е потребно - помош во остварувањето на нивното задоволување.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за наставникот/наставничката: Моите потреби

1. Можам да живеам без воздух. (потреба за воздух)
2. Се плашам барем од една работа. (потреба за сигурност)
3. Можам воопшто да не спијам. (потреба за одмор)
4. Доктори не треба да постојат. (потреба за медицинска помош)
5. Не сакам да ме пофалат кога правам нешто добро. (потреба за добивање признание)
6. Сакам некој да ме сака. (потреба за давање и примање љубов)
7. Сакам некого да го сакам. (потреба за давање и примање љубов)
8. Можам да живеам без храна. (потреба за храна)
9. Сакам да играм разни игри. (потреба за рекреација)

Работен лист за наставникот/наставничката: Моите потреби - твоите потреби

1. Децата треба подолго да спијат од возрасните.
2. Некои луѓе треба повеќе да јадат од други.
3. На децата им е потешко да стојат отколку на постарите луѓе.
4. На некои луѓе им требаат очила да читаат, а на други не.
5. Некои луѓе јадат печено прасе, а некои не.
6. Возрасните не се плашат од ништо.
7. Децата побрзо растат од возрасните.
8. Болните повеќе лежат од здравите.
9. На некои луѓе им треба количка за да можат да се движат, а на други не.
10. Сите луѓе одат во црква/џамија*.
11. И постарите луѓе сакаат да бидат сакани како што сакаат и децата.
12. И возрасните сакаат да бидат пофалени кога нешто добро прават исто како што сакаат и децата.

*Во паралелки со македонски наставен јазик, наставникот чита: „Сите луѓе одат во црква», а во паралелки со албански/турски наставен јазик наставникот чита «сите луѓе одат во џамија”.

Содржина II-2: ФОРМИРАЊЕ, ОДРЖУВАЊЕ И ПРЕКИНУВАЊЕ ВРСКИ

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае кои се особините на добрите другари» ја знае разликата меѓу пријателство со луѓе и пријателство со животни
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» умее да го опише значењето на другарувањето
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» прифати дека другарите и другарството се важен дел од животот

Работилница II-2.1: Моите другари 1

Материјали

- » еден зелен и еден црвен квадрат за секое дете
- » работен лист за наставникот/наставничката: Другар е некој кој...
- » листови за цртање
- » прибор за пишување и боење

Главна активност 1

Сите деца седат во круг. Секое дете добива по еден зелен („Да“) квадрат и еден црвен („Не“) квадрат.

Наставникот чита различни довршувања на реченицата: „Другар е некој кој...“. После секоја реченица децата се изјаснуваат дали се согласуваат или не со кажаното преку подигнување на зелениот или црвениот квадрат.

Дискусија

1. Со кои особини се согласивте? А со кои не? Зошто?

Главна активност 2

Секое дете зема лист за цртање. На едната половина се црта себеси, а на другата - својот најдобар другар. Потоа, децата се делат во парови и секој пар меѓусебно си раскажува што сè прави со својот другар, а потоа и што најмногу му се допаѓа кај него.

Потоа, под цртежите секое дете запишува по една работа по која се разликува со својот најдобар другар и тоа најпрво во однос на физичкиот изглед (пр. под цртежот со другарот запишува црна коса, а под цртежот каде што се нацртало себеси запишува кафена коса), потоа - што може да направи едниот, а не и другиот, и на крајот - нешто што сака едниот, а не и другиот и обратно. Потоа напишаното го споделува со детето од својот пар.

Дискусија

1. Што сè правите со своите другари?
2. Што најмногу ви се допаѓа кај вашиот другар?
3. Дали има некој кој не се разликува по ништо од својот најдобар другар?
4. Дали тоа што сте различни е причина да не бидете веќе другари? Зошто?

Заклучок

Другарувањето е важен дел од животот на секое дете и возрасен. Низ него се задоволува потребата за споделување, помош, грижа, забава. Другарите имаат многу нешта кои им се слични, но и други нешта кои им се различни. Различноста не е пречка да продолжи другарството сè додека и на двајцата им е убаво еден со друг.

Завршна активност

Сите деца стојат на широк, празен простор. Им се кажува на децата дека во оваа активност ќе се направи „зелка“. Најпрво само две-три деца се прегрнуваат во круг и така ја формираат првата кора на „зелката“. Потоа со ред се прегрнуваат сè поголем број на деца застанувајќи како надворешни кругови на веќе формираните и ја формираат втората, третата кора итн. Активноста завршува кога сите деца ќе бидат дел од „зелката“ по што се дозволува кратко време на потполна тишина за да се доживее „зелката“.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за наставникот/наставничката: Другар е некој кој...

1. Добар другар е некој кој игра со мене.
2. Добар другар е некој кој не ме слуша додека зборувам.
3. Добар другар е некој кој не ми дава работи.
4. Добар другар е некој кој се грижи за мене.
5. Добар другар е некој со кој никогаш не се смееме.
6. Добар другар е некој кој не ме исмејува.
7. Добар другар е некој на кој можам да му кажам кога ми е тешко.
8. Добар другар е некој кој никогаш не дели ништо со мене.
9. Добар другар е некој кој не ми помага да направам нешто.
10. Добар другар е некој кој знае да чува тајна.
11. Добар другар е некој кој ме навредува.
12. Добар другар е некој кој ме удира.
13. Добар другар е некој кој е искрен.

Работилница II-2.2: Моите другари 2

Материјали

- » листови за цртање
- » прибор за боење
- » колаж
- » лепаци
- » ножици
- » разни видови ситни зрна за декорација (ориз, кафе, леќа...)

Воведна активност

Децата се седнати во круг. Наставничката води разговор со нив:

„Замислете дека сте на некоја планета каде што има деца, но тие немаат другари“.

1. Што може да прават децата таму без другари?
2. Што не може да прават децата таму без другари?
3. Како се чувствуваат децата без другари?
4. Кога тие деца би дошле на нашата планета и би имале другар, што би им било најубаво во тоа?

Главна активност

Децата размислуваат за својот другар и му подготвуваат честитка што самите ќе ја изработат и со која ќе му покажат дека им значи што се дружат. Во неа цртаат работи кои им е убаво да ги прават со него. На крајот, направениот подарок децата го земаат со себе за навистина да го подарат на својот најдобар другар.

Завршна активност

Децата се делат во парови. Секој пар застанува еден до друг формирајќи две линии. Потоа едно дете од крајниот пар поминува полека во просторот меѓу паровите, а за тоа време останатите деца му кажуваат убави пораки (нешто што им се допаѓа кај тоа дете - во изгледот или во умеенјето), замислувајќи како тоа дете да им е најдобриот другар. Секое дете откако ќе биде „истуширано со убави пораки“, застанува на другиот крај од низата повторно со својот пар наспроти себе пречекувајќи ги следните деца со убави пораки.

Рефлексја

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Заклучок

Има многу работи кои детето може да ги прави без другар (читање, играње на компјутер, цртање, гледање телевизија...), но немањето на другар значи осаменост и неможност да се прават многу други работи (играње криенка, споделување тајна, помагање кога ти е тешко...).

Работилница II-2.3: Животните - моите другари

Материјали

- » хартиена лента за секое дете со димензии 7см x 30см
- » прибор за пишување/боење

Воведна активност

Сите деца стојат на широк, празен простор. Секое дете го замислува своето омилено животно не кажувајќи никому кое е тоа. Потоа, сите деца почнуваат да го имитираат тоа животно со движење и звук.

По некое време наставникот дава знак децата да се обидат да најдат дали има уште некое животно како она што тие го избрале (само преку препознавање по звук и движење) и ако го најдат - да застанат во група.

Потоа се претставуваат животните: група кучиња, група мачки..., но и тие кои се само по едно во одделението. Претставувањето е со истовремено произведување на звук и движење поздравувајќи ги така другите деца.

Наставникот води сметка децата кои избрале единствено животно да не се претстават на крајот после сите групи и да не се почувствуваат непријатно заради единственоста, туку се потенцира нивната различност во изборот и убавината во тоа.

Главна активност

Секое дете добива хартиена лента и ја превиткува така да се формираат четири полиња. Во првото поле, го црта/запишува своето животно-другар (постоечко или посакувано). Во преостанатите три полиња црта/пишува работи кои му е убаво, или би му било убаво да ги прави со избраното животно.

Потоа децата се делат во групи по пет. Секое дете ја раскажува својата „книга“ на останатите деца во групата.

Дискусија

1. Што сè можете да правите со вашето животно-другар, а и на двајцата да ви биде убаво?
2. Што можете да правите со дете-другар, а не можете со животно-другар?

Заклучок

Животните можат да бидат големи пријатели на луѓето. Тие можат заедно да прават многу работи: да шетаат, да се бранат еден со друг ако некој ги нападне, да играат игри со топка... Но, има нешта кои човек може да ги сподели само со друг човек: да побара совет, да му каже тајна...

Завршна активност

Сите деца се делат во групи по околу шест. Во секоја група децата најпрво кажуваат кое е нивното омилено животно, а потоа и што би му подариле на тоа животно, а што би го направило радосно. На крајот по еден претставник од секоја група презентира што сè било кажано во нивната група дека може да им се подари на животните.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Содржина II-3: КАЖУВАЊЕ ЛАГИ/ВИСТИНИ

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	» ги знае негативните последици од кажувањето неvistини
Вештини	» умее да разликува лага од вистина » може да се воздржува од кажување неvistини
Ставови/ вредности	» согледа дека кажувањето неvistини не им помага, туку само им штети и на другите и на него/неа

Работилница II-3.1: Зборување зад грб

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Зборување зад грб
- » листови за цртање
- » прибор за бојење

Воведна активност

Децата се делат во парови и треба да смислат и да кажат една реченица што ќе почне со зборовите „Ние двајцата/ние двете...“ и ќе продолжи со наведување на нешто што е вистинито за едното дете од парот, а не е вистинито за другото. На пример, парот ја кажува реченицата: „Ние двајцата/двете сме биле во Турција на летување“, при што едното дете навистина било, а другото не во Турција на летување, или: „Ние двајцата/двете сакаме да возиме тротинет“, при што едното дете навистина сака, а другото не сака да вози тротинет.

Задача на другите ученици е да откријат кој лаже, а кој ја кажува вистината.

Нештата што децата ги кажуваат за себе може да се однесуваат на различни работи: нешто што имаат дома, нешта што им се случиле, нешто што сакаат да прават итн.

Главна активност

Наставникот ја чита приказната од работниот лист. Потоа со потпрашања за тоа што се случило во приказната истата се прераскажува уште еднаш со сите деца. Потоа секое дете црта некоја ситуација од приказната (тоа што му оставило најголем впечаток). На крај децата ги покажуваат цртежите и наставникот поведува разговор.

Дискусија

1. Што се случува кога кажуваме неистини за некој? Дали е тоа добро да се прави? Зошто?
2. Дали сè што зборуваат луѓето е вистина? Зошто?

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Заклучок

Кога кажуваме неистини за некој, луѓето создаваат лошо мислење за него или неа, па дури може и да почнат да се однесуваат полошо кон тоа лице (да го казнат, да не се дружат со него итн.).

Со кажувањето лаги за некој ништо не се добива. Само може некој да ни се налути, па потоа да зборува лошо и тој за нас.

Луѓето не ја кажуваат секогаш вистината за некој и тоа може да има лоши последици за односите меѓу луѓето.

Дејан и Афрдита беа многу добри другари, најдобри. Скоро цела година седеа во иста клупа, заедно излегуваа на одмор, заедно се враќаа дома од училиште бидејќи живеела во иста населба, а и често заедно доаѓаа во училиште.

Еден ден, додека цртаа на час, Дејан виде дека нема црвен фломастер; го беше заборавил дома. Ё го побара црвениот фломастер на Афрдита, ама и таа црташе со него и не можеше да му го даде. „Чекај прво да завршам, па потоа ќе ти го дадам“, му рече Афрдита. Дејан чекаше и чекаше, но Афрдита никако да заврши.

Некаде пред крајот на часот, наставничката помина покрај нивната клупа и виде дека Дејан го нема завршено својот цртеж. „Дејан, треба повеќе да се залагаш на час. Сите завршија, само ти се влечкаш...“, му рече таа. „Ама, наставничке јас...“. „Нема ‘ама’, следниот час сакам прв да завршиш со задачата“.

Дејан беше засрамен, беше лут на наставничката, ама беше лут и на Афрдита. Заради неа наставничката го искара. Дејан посака да ѝ направи нешто лошо на Афрдита, да ѝ врати за тоа што наставничката го искара.

Следниот ден, додека одеше на училиште, Дејан застапа пред куќата на Афрдита. Тој доцнеша и знаеше дека Афрдита е веќе отидена, ама се преправи дека не знае. Ја праша мајката на Афрдита дали е таа дома и откако се осигура дека не е, ја излажа нејзината мајка дека Афрдита веќе три часа не носи домашна во училиште.

Попладне, кога Афрдита се врати дома, мајка ѝ беше многу лута. Залудно се обидувааше Афрдита да ѝ каже дека некој ја излажал. Мајка ѝ не ѝ поверува и ја казни со тоа што не ѝ дозволи да оди во забавен парк со останатите другарчиња од одделението.

Таа сабота, Дејан беше многу осамен во забавниот парк. Сите другарчиња од одделението се качуваа по двајца во возилата на забавниот парк, се шетаа заедно, јадеа заедно, а тој немаше со кого. Неговата најдобра другарка не беше со нив - таа мораше да остане дома зашто беше казнета. На Дејан не му беше убаво таа сабота. Посака да не ја излажеше мајката на Афрдита за домашните задачи. Знаеше дека на Афрдита ѝ е криво што не може да биде во забавниот парк, но сфати дека и себеси си наштетил само заради тоа што сакаше да ѝ се одмазди на Афрдита.

Содржина II-4: ДАВАЊЕ И ПРИМАЊЕ ПОМОШ

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае со што може да помага дома и на училиште» знае од кого може и треба да бара помош (дома и на училиште)
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» умее да помогне кога некој му бара помош» умее да побара помош кога му/ѝ треба» умее да прифати помош кога му/ѝ се нуди» умее да се заблагодари за пружена помош
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» согледа дека давањето помош е позитивна вредност» прифати дека треба да му се помогне на соученик со посебни потреби

Работилница II-4.1: Помагам дома, помагам во училиште

Материјали

- » работен лист за учениците II-4.1а, II-4.1б: Помагам дома, помагам во училиште (1 и 2 двострано копирани)
- » прибор за пишување

Воведна активност

Сите деца стојат во круг. Едно дете невербално покажува една активност што се прави дома (правосмукање, миене садови, мesteње кревет и сл.) или на училиште (пишување, читање, бришење табла и сл.), а останатите деца треба да погодат што е тоа. Потоа следното дете во кругот е на ред.

Наставникот стимулира неповторување на активности кои веќе еднаш се покажани.

Главна активност 1

Сите деца седат во клупи. Секое дете добива работен лист „Помагам дома, помагам во училиште“, па најпрво во петте полиња кои се однесуваат на домот запишува/црта различни начини на кои може да помогне во него. Потоа сите деца претставуваат пред другите деца по еден начин на помагање (се стимулира да се презентира начин кој не бил кажан дотогаш).

Дискусија

1. Дома се прават многу работи секој ден. Кому сè може да му помогнете дома? Како?
2. Како се чувствуваат домашните кога им помагате?
3. Зошто е важно да се помага дома?
4. Што не можете да помогнете дома? Зошто?

Главна активност 2

Секое дете го завртува претходно добиениот работен лист на другата страна која е означена со цртеж на училиште и во петте полиња пишува пет начини на кои може да помогне некому во училиштето. Потоа сите деца презентираат по еден начин пред другите деца (се стимулира да се презентира начин кој не бил кажан дотогаш).

Дискусија

1. Кому сè може да му помогнете на училиште? Како?
2. Како се чувствуваат тие на кои им помагате во училиште?
3. Зошто е важно да се помага на училиште?
4. Што не можете да помогнете на училиште? Зошто?

Завршна активност

Во средина на просторијата се местат во круг повеќе столчиња завртени кон надворешната страна на кругот. Сите деца кружат околу нив додека наставникот плеска со рацете. Тогаш кога плескањето ќе запре, тоа е знак дека децата треба да најдат место да седнат на столчињата.

При тоа, во секој нареден круг се вади по едно-две столчиња од кругот додека не останат три-четири, но ниту едно дете не отпаѓа од играта зашто целта е да се снајдат како повеќе деца да седнат на сè помалку столчиња без при тоа да се повредат.

Заклучок

Постојат различни начини на кои децата можат да помогнат дома (средување на своите играчки, чистење чевли, мesteње на креветот...) или на училиште (помагање во совладување на материјал на дете кое било болно и не одело на училиште, помош при мesteње на клупите и столчињата, бришење на таблата, собирање на губрето...).

При тоа, оние кои ја добиваат помошта чувствуваат дека некој се грижи за нив и дека не се оставени сами на себе да ги завршат сите обврски, а детето кое што помага стекнува работни навик и се чувствува корисно.

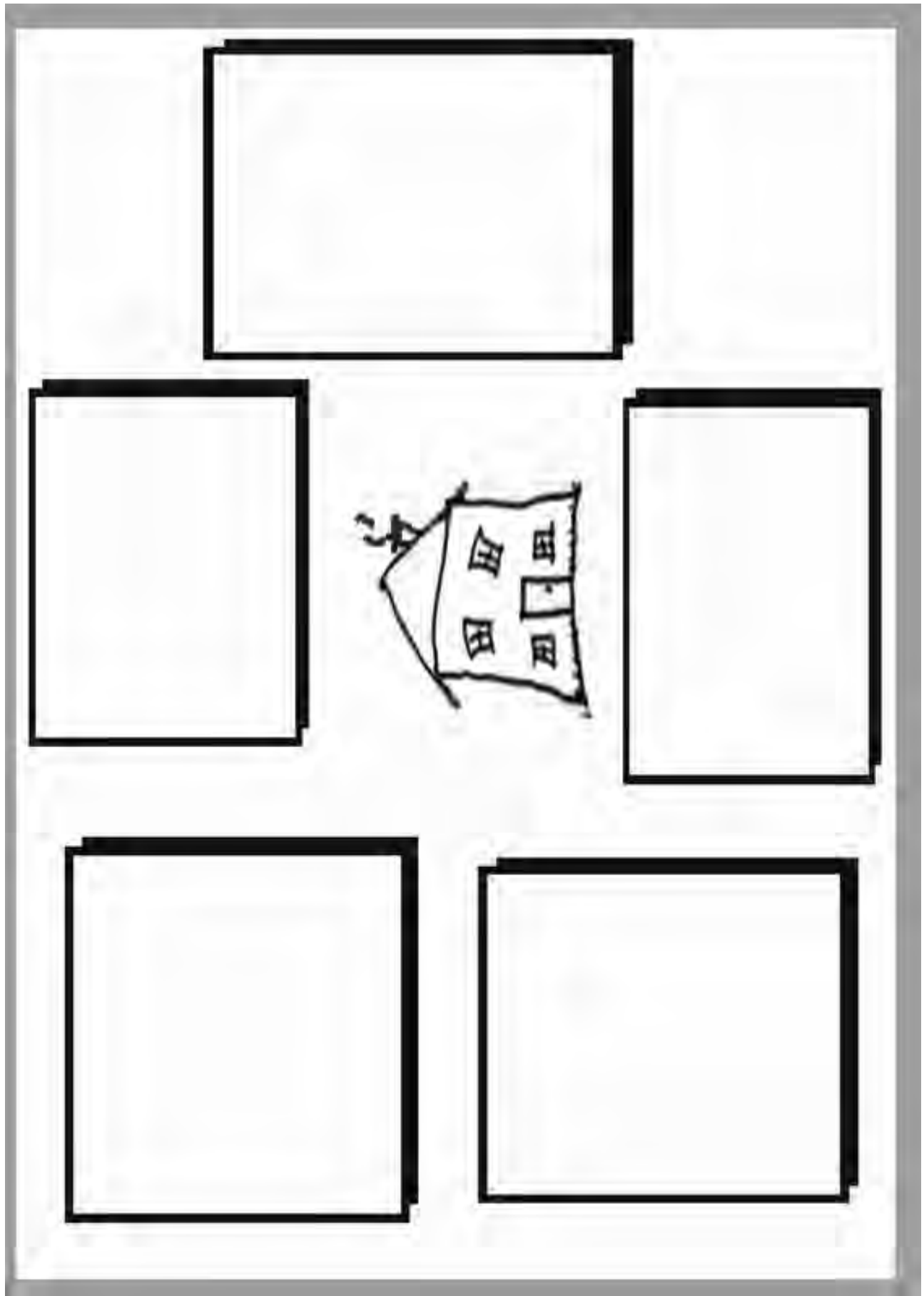
Заради својата возраст, децата не можат да помогнат во сите работи дома или на училиште (пр. децата не можат да варосуваат, не можат да пренесуваат голем шкаф, не можат да ја поправаат струјата итн.).

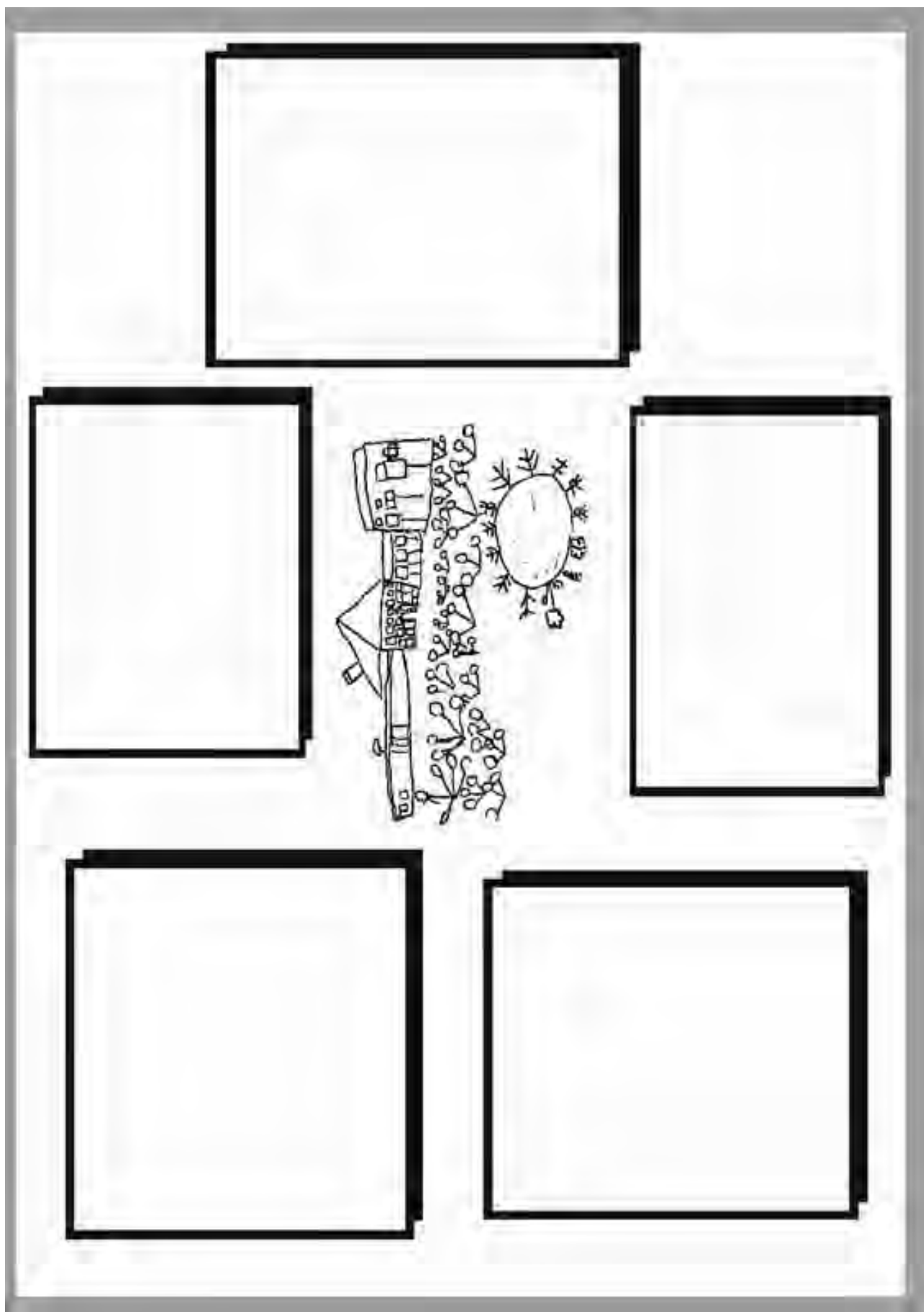
Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за учениците II-4.1а: Помагам дома, помагам во училиште - 1

Работен лист за учениците II-4.16: Помагам дома, помагам во училиште - 2

Работилница II-4.2: Кога и од кого можам да побарам помош?

Материјали

- » работен лист за учениците II-4.2: Кога и од кого можам да побарам помош?
- » работен лист за наставникот/наставничката: Кога и од кого можам да побарам помош?
- » прибор за пишување

Главна активност

Децата се делат во групи по околу шест. Секоја група добива работен лист „Кога и од кого можам да побарам помош?“. На него се претставени некои ситуации во кои на децата може да им треба помош. Наставничката со помош на својот работен лист претставува ситуација по ситуација и остава време секоја група да се договори со кои лица (едно или повеќе) ќе ја поврзе конкретната ситуација, односно од кого ќе побара помош.

Потоа се оди една по една ситуација и се презентира која група со кое лице ја има неа поврзано.

Истата ситуација потоа ја одглумуваат две деца од кои едното љубезно бара помош, другото кое е во една од улогите на лицата од работниот лист му помага, па првото му се заблагодарува за дадената помош.

Дискусија

1. Дали можеме сè сами да направиме?
2. За кои работи обично барате помош?
3. Од кого сè може да побарате помош?

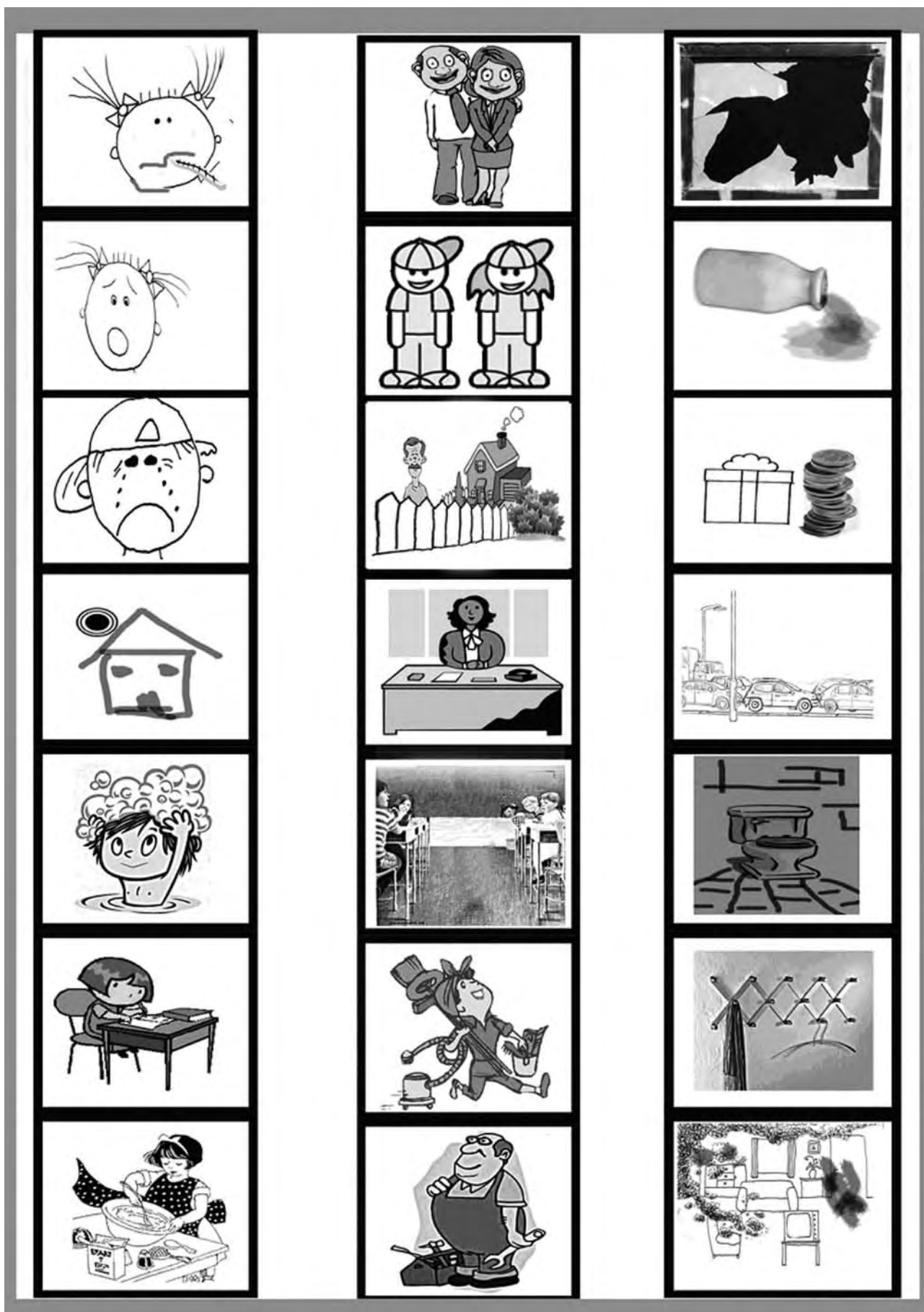
Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Заклучок

Ниту еден човек не може сè сам да направи. Затоа е неопходно да научи да замоли за помош, да научи да прима помош и за неа да се заблагодари. Децата помошта може да ја побараат од родители, брат/сестра, роднини, наставничка, деца од одделение..., зависно од тоа каков вид помош им е потребна, но најчесто неа ја бараат од возрасните лица кои во дадената ситуација се за нив одговорни или се најблиску до нив.

Работен лист за учениците II-4.2: Кога и од кого можам да побарам помош?

Работен лист за наставникот/наставничката: Кога и од кого можам да побарам помош?

Ситуации:

1. Болен/болна си.
2. Уплашен/а си.
3. Тажен/тажна си.
4. Топката ти летнала на кровот кај соседот.
5. Ти треба помош при капење.
6. Не знаеш како да направиш тесто за ликовно.
7. Скрши прозорец во училницата.
8. Истури јогурт во училницата.
9. Ти требаат пари за да купиш подарок за роденден на другар/ка.
10. Не можеш да ја прејдеш улицата кај училиштето зашто цело време поминуваат автомобили.
11. Ти се оди во тоалет во училиште, но тој не е осветлен.
12. Во училиште си и ти ја нема јакната.
13. Дома си и во собата се појавува чад.

Лица:

1. Родители
2. Брат/сестра
3. Сосед/ка
4. Наставник/наставничка
5. Деца од одделение
6. Хигеничар/ка во училиште
7. Хаусмајстор/ка во училиште

Работилница II-4.3: Децата од нашето одделение

Материјали

- » преврска за очи за секој пар деца
- » работен лист за наставникот/наставничката: Децата од нашето одделение

Воведна активност

Сите деца се делат во парови при што на едното од секој пар му се врзуваат очите. Низ просторијата се поставени низа од препреки - маси и столчиња поставени на различен начин кои детето со врзаните очи треба на определен начин да ги помине (некои со заобиколување, некои со протнување, некои со прескокнување...). Детето без врзаните очи треба да му помогне на детето со заврзаните очи со кое е во пар успешно, без било какво повредување да стигне до крајот на низата од препреки.

Главна активност

Децата се делат во пет групи. Наставникот чита една по една ситуација од работниот лист „Децата од нашето одделение“. После секоја ситуација, тој поставува две прашања:

1. Кои потешкотии ги има... (се именува конкретното дете) во училиштето затоа што... (се опишува природата на посебната потреба: не слуша добро/не може да оди/не гледа добро/пелтечи/не разбира брзо)?
2. Како може да му се помогне на... (се именува конкретното дете) за подобро да се чувствува?

Се бара од секоја група да даде по еден одговор најпрво на првото, а потоа и на второто прашање. За точен одговор на секое прашање, групата добива поен. Со секоја наредна ситуација се започнува од наредната група која прва одговара на прашањата.

Заклучок

Има деца со различен вид на посебни потреби (оштетени екстремитети, сетило за вид, слух, говор, ментални способности). Некои посебни потреби не можат да исчезнат, ниту да се подобрат, но она што може да се подобри е односот на околината кон овие лица и помошта која им е неопходна.

Завршна активност

Децата се делат во парови и замислуваат дека имаат балон кој нежно го додаваат еден на друг.

Рефлексija

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за наставникот/наставничката: Децата од нашето одделение

1. Да си замислиме дека во нашето одделение учи едно девојче што се вика Маријана. Кога таа била многу мала, многу се разболела и имала висока температура. Од болеста, од која едвам оздравела, ѝ се оштетил слухот на едното уво, па сега не слуша најдобро.

(можни пошешкоџии: не може да го слуша наставникот најдобро, не може да слуша кога некој нешто шепоџи...)

2. Да си замислиме дека во нашето одделение учи и едно момче што се вика Синан. Едно лето кога тој имал три години, додека одел на одмор со своите родители, еден камион удрил во нивниот автомобил, па Синан и неговите родители едвам останале живи. Тогаш на Синан му се повредиле двете нозе и оттогаш не може да оди. Секој ден доаѓа на училиште со количка што ја турка со помош на рацете.

(можни пошешкоџии: не може да шуџира џојка, не може да се качува по скали, не може да џлива...)

3. Да си замислиме дека во нашето одделение учи и едно девојче што се вика Вјолца. Таа кога имаше три години тргна да се качува на една ограда. Татко ѝ штом ја виде, потрча веднаш за да ја симне долу, но не успеа - Вјолца падна на земја и од падот ѝ се оштети видот. Сега носи дебели очила, но и покрај тоа, не може најдобро да гледа.

(можни пошешкоџии: не може да гледа најдобро шџо џишува на џаблаџа, не може да види некое геџе ако сџои подалеку...)

4. Во одделението учи и Елвир кој знае многу добро што сака да каже, но штом почне да зборува - почнува да пелтечи и зборовите не му излегуваат толку лесно од уста. Тој многу се срами заради тоа, па ретко зборува.

(можни пошешкоџии: не може да се искаже, груџиџе геца немаат џрџение да го ислушаат, не може да рециџира на џрирегби...)

5. Во одделението учи и Сашо. Тој се разликува од другите деца по тоа што му треба повеќе време за да го разбере тоа што се кажува. Истото се случува и кога зборува наставникот - ретко кога се случува веднаш да разбере што бара тој и што нè учи на час.

(можни пошешкоџии: гецаџа го смеџаат за глуж, никој нема време да му објаснува пополека...)

Содржина II-5: ПРИФАЌАЊЕ И ПРИЗНАВАЊЕ ГРЕШКИ

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае како непочитувањето правила, незнаењето и невниманието може да доведат до грешки во постапките кон другите
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» може да препознае грешка во сопственото однесување кон другите» може да прави разлика меѓу намерни и ненамерни грешки во сопственото однесување кон другите» умее да се извини кога ќе згреши
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» согледа дека грешките во однесувањето кон другите треба да се признаат, а не да се игнорираат или негираат» прифати дека и ненамерните грешки во однесувањето може да имаат негативни последици кај другите

Работилница II-5.1: Кога грешам...

Материјали:

- » работен лист за наставникот/наставничката: Кога грешам...
- » листови за цртање
- » прибор за боене

Воведна активност

Сите деца стојат во круг. Наставникот дава инструкција дека треба да се запомнат три движења кои се поврзуваат со одредени овошја:

- » јаболко: се става десната рака над главата
- » јагода: се вкрстуваат рацете преку градите
- » круша: благо се наведнува телото напред.

Се објаснува дека секогаш кога ќе се спомне едно од трите овошја, децата ќе треба да го направат договореното движење. Ако некој направи некое друго движење, излегува од играта на тој начин што седнува на столче. Активноста продолжува сè додека не останат две-три деца.

Главна активност 1

Наставникот ги чита една по една ситуациите од работниот лист. После секоја ситуација, тој го поставува прашањето: „Дали некој нешто погрешно направил/постапил?“ и заеднички се констатира природата на грешката.

Главна активност 2

Децата земаат лист за цртање и треба да нацртаат една ситуација кога направиле некоја грешка кон други луѓе (родители, браќа, сестри, роднини, другарчиња итн.). Потоа децата ги презентираат своите цртежи преку наведување на грешката што ја направиле.

Дискусија

1. Што треба да направиме кога ќе погрешиме кон некого? Како можеме да покажеме дека ни е жал што сме погрешиле?
2. Како може да знаеме дека сме погрешиле кон некого? Како другиот ни дава до знаење дека сме погрешиле нешто?
3. Што може да се случи ако се преправаме дека некого не сме го налутиле, а всушност сме го налутиле со нешто?
4. Што може да се случи ако со некого нешто сме се договориле, а потоа не се придржуваме до договореното?
5. Дали некогаш однапред сте сакале некого да повредите/налутите? А дали некогаш ви се случило некого да повредите/налутите без да сакате?
6. Што се случува со другите ако ги повредиме/налутиме несакајќи?

Заклучок

Кога ќе погрешиме кон некого, треба да се извиниме. На тој начин покажуваме дека не сакаме да ги расипеме односите со другите.

Ако некој ни се налути, одбива да игра со нас или почне лошо да се однесува кон нас, тоа може да значи дека ние претходно сме погрешиле нешто кон него или неа.

Ако згрешиме кон некого, треба тоа да го признаеме. Во спротивно, ако се преправаме дека ништо не се случило, уште повеќе го навредуваме/налутуваме оној кому сме му згрешиле и потоа тој што ни е налутен нема да сака да игра со нас или ќе бара да ни се освети.

Кога не се почитуваат договорените работи, доаѓа до правење грешки и повредување на другите.

Понекогаш ние намерно лошо се однесуваме кон некого, но понекогаш тоа го правиме несакајќи.

Дури и кога не сакаме, може да се случи некого да налутиме/повредиме и потоа тој или таа да не сака да се дружи со нас.

Завршна активност

Децата се делат во парови и наизменично се извинуваат еден на друг за нешто што направиле, или за нешто што можеле, а не го направиле за другиот во текот на неделата (пр.: „Извини што ти ја земав гумата без прашање“, „Извини што не играв со тебе брканица, иако ти ветив“...).

Рефлексија

1. Што правевме?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за наставникот/наставничката: Кога грешам...

1. Еден ден Сенад отиде во кино со својата постара сестра. Кога започна филмот, Сенад сè нешто ја потпрашуваше сестра му за тоа што се случуваше во филмот: каде отишло кучето, дали пак ќе се врати, дали му е лошо итн. Сестра му постојано му велеше да не зборува гласно затоа што не се дома, но Сенад и покрај тоа продолжуваше со прашањата. Во еден момент, еден човек што седеше позади, го допре Сенад за рамото и му рече: „Дете, ајде престани веќе. Не можам да го гледам филмот од твоето зборување.“

Забелешка: Непочитувањето на правилата може да доведе до грешки во постайките кон групите.

2. Веќе цела недела Енис не одеше во училиште откако го повреди грбот при еден пад додека играше фудбал. Кога најпосле се појави во училиште, неговиот другар Денис веднаш се приближи до него и го удри по рамото велејќи: „Па, кај си ти, Енис?“. Енис офна и му викна: „Еј, внимавај! Знаеш ли дека ми го повреди грбот?!“

Забелешка: Незнаењето и невниманието може да доведе до грешки во постайките кон групите. Некогаш може и ненамерно некогаш да повредиме (да му зтрешиме).

3. Амра беше добра другарка и одлична ученичка. И Мартина беше одлична ученичка. Еден ден за време на големиот одмор, Амра со другарките измислуваа нови имиња за учениците од одделението. Бобан - Тарзан; Бетим - Бетмен; Ангела - Анџелина; Мартина... - никому не му текнуваше ново име за Мартина. Тогаш Амра гласно извика: „Мартина - Краветина“. Сите слатко се изнасмејаа. Амра погледна кон Мартина и таа со разочаран глас ѝ рече: „Фала ти многу, Амра!“. Амра престана да се смее и ѝ беше тешко што ја навреди својата другарка.

Забелешка: Битно е кога ќе појрешиме нешто, да сфатиме дека сме појрешиле.

4. Дарко црташе многу добро. Тој уживаше кога требаше нешто да се нацрта. На еден час додека црташе, тој погреша и веднаш ја побара гумата во чантата, ама не ја најде. Тогаш, на клупата позади него ја виде гумата на Мајлинда. Скришум ја зеде и продолжи да црта. По некое време Мајлинда викна дека некој ѝ ја зел гумата. Дарко се правеше дека ништо не знае. Но тогаш, Енур од соседната клупа ѝ кажа на наставничката дека го видел Дарко како ѝ ја зема гумата на Мајлинда. Наставничката рече: „Дарко, тоа што го направи не беше убаво“.

Забелешка: Ако некогаш појрешиме во нешто, што треба да го признаеме наместо да се правиме дека не знаеме.

Содржина II-6: СПРАВУВАЊЕ СО ЕМОЦИИ

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае кои емоции се пријатни, а кои непријатни» знае кои случки предизвикуваат пријатни, а кои непријатни емоции
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» може да ги препознава емоциите врз основа на надворешни знаци» умее да изразува љубов кон родител и брат-сестра» умее да изразува наклонетост кон наставникот и соучениците
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» согледа дека емоциите влијаат врз однесувањето на луѓето (непријатните - негативно, а пријатните - позитивно)

Работилница II-6.1: Пријатни и непријатни чувства

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Пријатни и непријатни чувства
- » осум големи листови: на секој е залепен по еден цртеж од работниот лист за наставникот/наставничката: Пријатни и непријатни чувства - по два големи листа за секое чувство
- » прибор за пишување
- » селотејп

Главна активност 1

Сите деца седат во круг. Наставникот покажува еден по еден цртеж од работниот лист „Пријатни и непријатни чувства“. Децата треба да погодат за кое чувство станува збор додека не пројдат сите четири чувства: среќа, тага, лутина и страв.

Дискусија

1. Како погодуваат кое чувство е прикажано на цртежите? По кој дел од цртежот најлесно препознаваат за кое чувство станува збор?
2. Дали сите прикажани чувства подеднакво лесно ги погодивте?
3. Кои од овие чувства се пријатни, а кои непријатни?

Главна активност 2

Децата се делат во осум групи кои засебно седнуваат околу две споени клупи. Секоја група добива по еден голем лист со еден залепен цртеж во средината од работниот лист за наставникот/наставничката кој изразува едно од четирите основни чувства: среќа, тага, лутина и страв (секои две групи добиваат цртеж со исто чувство претставено на него).

Потоа, децата во секоја група заеднички смислуваат конкретни ситуации/настани кои би можеле да го предизвикаат тоа чувство кај прикажаниот лик и размислуваат како тој се однесува при тоа (што прави). Децата идеите ги запишуваат во празниот простор околу цртежот.

Потоа претставник од секоја група го презентира ликот на другите групи кажувајќи како тој се чувствува, што би можело да го предизвика тоа чувство и што тоа лице прави кога така се чувствува.

Дискусија

1. Кои ситуации предизвикуваат среќа кај децата и возрасните? Што обично тие прават кога така се чувствуваат?
2. Кои ситуации предизвикуваат тага кај децата и возрасните? Што обично тие прават кога така се чувствуваат?
3. Кои ситуации предизвикуваат лутина кај децата и возрасните? Што обично тие прават кога така се чувствуваат?
4. Кои ситуации предизвикуваат страв кај децата и возрасните? Што обично тие прават кога така се чувствуваат?

Заклучок

Постојат многу невербални знаци (израз на лицето, држење на телото, начинот на движење...) по кои се препознаваат емоциите, но сепак најлесно - преку изразот на лицето. Некои емоции полесно (пр.: страв), а некои малку потешко (пр.: љубомора) се препознаваат според невербалната експресија. Некои емоции се пријатни (љубов, среќа...), а други непријатни (страв, тага, лутина...) и следствено на тоа предизвикуваат одредено однесување кај луѓето. Дури и кога луѓето имаат иста емоција, таа може да биде предизвикана од различни причини и на различен начин да се манифестира (некој кога е среќен се смее, а друг - плаче).

Завршна активност

Децата стојат во круг. Едно дете започнува со движење со рацете како да става маска на лицето и потоа ја покажува на другите најсмешната фаца која што може да ја направи. Потоа, повторно ги става рацете преку лице, прави движење како да ја симнува маската и ја дувнува во воздух. Потоа на ред е следното дете во кругот.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работилница II-6.2: Љубов во семејството

Материјали

- » работен лист за учениците II-6.2: Љубов во семејството
- » прибор за бојење
- » еден голем лист за цртање

Воведна активност

Децата седат во круг. Наставничката оди од дете до дете и секое добива едно од четирите нови имиња: „Мајка/ татко/брат/сестра“. Децата треба добро да ги запомнат своите нови имиња. Играта ја започнува наставничката со тоа што стои во средината на кругот и вели: „Да си ги сменат местата сите... (се кажува едно од новите имиња)!“ и плеснува со дланките. По плеснувањето, сите деца со тоа име треба да побрзаат да седнат на друго столче, но сепак внимателно за да не дојде до повредување. Бидејќи игра и наставничката, едно дете ќе остане без столче. Тоа дете е наредното кое ќе застане во кругот и ќе каже кој да го смени местото веднаш барајќи празно столче за себе. Играта се повторува неколку пати.

Главна активност

Сите деца седат во клупи и секое добива работен лист „Љубов во семејството“.

Во просторот околу претставените лица, зависно кои од нив ги има во своето потесно семејство, детето црта што најмногу сака да прави со секој член одделно.

Потоа децата седнуваат во круг. Секое дете накратко презентира што најмногу сака да прави со еден член од најтесното семејство, според својот избор.

Дискусија

1. Кого најмногу сакаме и кој нас најмногу не сака?
2. На кои сè начини може да им покажеме на најблиските дека ги сакаме?
3. На кои сè начини најблиските покажуваат дека тие нас не сакаат?
4. Дали е важно да им покажеме на членовите на своето семејство дека ги сакаме? Зошто?
5. Како се чувствувате кога им покажувате дека ги сакате? Како се чувствуваат тие тогаш?

Заклучок

Постојат многу различни начини на покажување љубов кон лицата што ги сакаме: преку збор, движење (милување...) или постапка (грижа за другиот, помагање, подарување...).

Љубовта е важно не само да се чувствува, туку и да се покажува: таа е основна храна за добро себечувствување и за градење на длабоки и здрави односи со луѓето што ни значат.

Завршна активност

Сите деца стојат. Еден голем лист се става врз неколку споени клупи за да можат повеќе деца да му пристапуваат од различни страни.

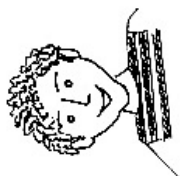
Секое дете размислува која боја би била неговата љубов кон членовите на семејството и бира таква боичка. Потоа со неа ја црта љубовта на листот во вид на линија, зависно од тоа каква линија би била таа (рамна, цик-цак, извиткана, непрекината...).

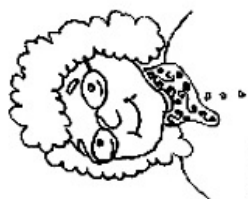
Рефлексја

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

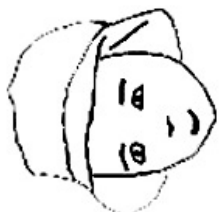
Работен лист за учениците II-6.2: Љубов во семејството

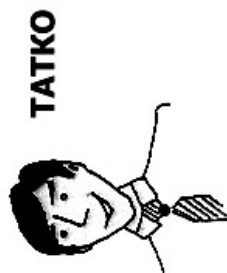
БРАТ

БАБА

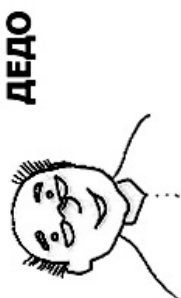
ЈАС

ТАТКО

МАЈКА

ДЕДО

СЕСТРА

Работилница II-6.3: Подарок за без ѝари

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Подарок за без пари
- » листови за цртање
- » прибор за боене
- » течен лепак
- » селотејп или боцки за закачување честитки
- » разни зрна за украсување на честитките (ориз, леќа...)

Воведна активност

Сите деца стојат во круг. Наставникот стои во средината на кругот и се врти неколку пати со затворени очи. Потоа застанува и вперува прст и поглед кон едно од децата (важно е и двете работи да се вперат во едно исто дете за да нема забуни). Посоченото дете треба да стои исправено и треба да биде „прегрнато“ од двете деца кои се наоѓаат лево и десно од него така што детето што стои од едната негова страна прави обрач околу колената на ова дете, а детето што стои од другата страна прави обрач во горниот дел на неговото тело. За тоа време, останатите деца во кругот треба брзо да изговорат: „Прегратка, прегратка, прегратка“. Доколку групата е побрза во кажувањето отколку што трите деца ја направиле фигурата, тогаш посоченото дете застанува во центарот на кругот и тоа е следното кое ќе треба да посочи некој.

Главна активност 1

Децата седат во клупи. Наставникот ја чита приказната од работниот лист.

Дискусија

1. Како може децата да му покажат на наставникот дека им е драг, а да не е тоа со нешто што се купува?
2. Како може наставникот да им покаже на децата што ги учи дека му се драги, а да не е тоа со нешто што се купува?
3. Како можете да им покажете на децата со кои што учите дека ви се драги, а да не е тоа со нешто што се купува?

Заклучок

Детето поминува голем дел од денот во училиште и развива длабоки односи со својот наставник и со соучениците кои стануваат важни луѓе во неговиот живот. Детето својата наклонетост кон нив може да ја изрази на повеќе вербални и невербални начини: со убав збор, со насмевка, прегратка, желба да се биде блиску до некого, да се сподели нешто (настан, чувство, предмет), да му се помогне, да му се даде подарок (цртеж што детето самото го направило, изработка и сл., а не во смисла на купени предмети). Изразувањето и примањето на наклонетоста придонесува кон јакнење на самовербата и на меѓусебните релации.

Главна активност 2

Сите деца седат во клупи и земаат лист за цртање кој го превиткуваат како честитка во која на едната страна цртаат кога им е убаво со наставникот, а на другата страна - кога им е убаво со другите деца од одделението (што кога прават со нив).

Потоа сите честитки се закачуваат во просторијата како подарок за одделението.

Рефлексја

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за наставникот/наставничката: Подарок за без пари

Си беше еднаш еден шкаф што си „живееше“ во една училница. Беше многу убав кога го донесоа - беше нов и светкаше, ама сега после толку многу години таму - веќе беше остарен, вратничките му шкрипеа, бојата му беше скоро излупена, малку беше искривен, но сепак уште можеше да носи предмети во себе. Што ли немаше внатре: креди, сунѓери, книги, тетратки, боички...

Но, имаше и една специјална, голема фиока во него - тоа беше фиока каде што наставничката ги чуваше подароците што ги добиваше од своите ученици.

- Што мислите, што добивала наставничката како подарок од своите ученици?

- На што најмногу се радувала?

Оваа наставничка не се радуваше на подароци што можат со пари да се купат.

- Што мислите, зошто? Кој подарок има поголема вредност: купениот или направениот со свои раце? Зошто?

- Што ѝ подарувале тогаш децата, а што не се купувало со пари?

Оваа фиока беше преполна со разни цртежи што децата нејзе ѝ ги подаруваа за да ја изненадат. Тие нејзе многу ѝ значеа и ги чуваше со години, па често ќе ги извадеше сите цртежи од таму и потоа, еден по еден ги разгледуваше и им се радуваше сеќавајќи се на самите деца што ги нацртале нив.

Содржина II-7: КОМУНИЦИРАЊЕ

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае како се пренесуваат информациите од еден на друг» знае што значат различни невербални знаци» ги знае правилата на внимателно слушање (не-прекинување и не-упаѓање кога некој зборува)» ги знае правилата на изразување кога сака нешто да постигне
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» умее да ги разликува невербалните знаци што имаат позитивно влијание врз односите меѓу луѓето од оние што имаат негативно влијание» умее да сослуша кога некој зборува, без да прекинува и да упаѓа» умее да замоли кога сака нешто да постигне» умее да изразува незадоволство без да го навреди/повреди другиот
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» согледа дека при пренесување на информациите од еден на друг настануваат многу грешки» согледа дека невербалната комуникација може да има и позитивно и негативно влијание врз односите со другите» согледа дека со сослушување кога некој зборува се зголемува можноста и самиот/самата да биде сослушан/а од другите» согледа дека добриот збор ги одржува/подобрува односите со другите, а лошиот ги нарушува

Работилница II-7.1: Расипан телефон

Материјали

- » по два мали самолепливи колаж квадрати во различна боја за секое дете (од вкупно три бои на колаж хартија)

Воведна активност

Сите деца се поделуваат во тројки и стојат во празен, широк простор. Најпрво се објаснуваат двата основни елементи во активноста:

- » „куќа“: две деца од тројките стојат држејќи се со рацете кои се кренати високо над главите
- » „станар“: едно дете од тројката стои меѓу двете деца кои ја прават „куќата“.

Потоа сите тројки ја прават својата фигура на „куќа“ со „станар“ во неа.

Тогаш наставникот кој почетно не припаѓа на ниту една тројка, стои на средината и јасно дава по една од следниве инструкции кои тројките ги вежбаат:

- » „Куќите ги менуваат станарите“: двете деца од секоја тројка кои ја прават „куќата“ држејќи се сеуште за рацете го напуштаат „станарот“ што го имаат и брзо бараат нов „станар“; за тоа време сите тие кои се „станари“ стојат во место
- » „Станарите ги менуваат куќите“: сите „станари“ излегуваат од своите „куќи“ и брзо бараат нова „куќа“; „куќите“ при оваа инструкција стојат во место
- » „Земјотрес“: сите постоечки тројки се раздвојуваат и се формираат потполно нови тројки во кои две деца се „куќа“, а едно е „станар“ во таа „куќа“.

По извежбувањето на инструкциите и движењата, наставникот почнува активно да игра - веднаш по давање на првата инструкција и тој брза да влезе во некоја тројка (како „станар“ или како дел од „куќа“, зависно од дадената инструкција). Она дете кое нема да биде во ниту една тројка, тоа е следното кое дава инструкција.

Главна активност

Сите деца седат во круг и се игра играта „Расипан телефон“: наставникот му шепнува една реченица на уво на едно дете кое потоа треба да ја пренесе со шепотење на детето до него и така со ред додека да стигне реченицата до последното дете кое потоа ја изговара на глас. Се споредува крајната реченица со онаа која првично ја упатил наставникот и се констатира дали има промена во содржината.

Реченици за пренесување во кругот може да бидат на пр. следниве:

1. Едно куче бркаше птица, се сонна на еден камен и птицата одлета.
2. Едно дете зеде чаша со вода, но чашата му падна на земја и се искрши.
3. Елвис и кажа на наставничката го видела Рони не носи боички.
4. ...

Важно е на почетокот на оваа активност да се нагласи дека реченицата треба да се изговара јасно, но сепак со шепотење за да не ја слушне никој друг освен детето на кое му се шепоти, а тоа треба да се обиде добро да ја слушне реченицата како би можело понатаму да ја пренесе на детето до него.

Играта може да се игра во неколку наврати.

Дискусија

1. Што се случи во играта?
2. Дали така се случува и во реалноста - еден човек да каже едно нешто на некого, потоа тој тоа да го раскаже на друг, но при тоа да го измени малку или повеќе?
3. Зошто се случува луѓето да менуваат пораки?
4. Дали треба секогаш да веруваме во нешто што е прераскажано од други луѓе?
5. Како може да се провери тоа што ќе го слушнеме дали е вистина?

Заклучок

Често во секојдневието се пренесуваат пораки од едно до друго лице и при тоа пораката може малку или значително да се измени. Тоа најчесто се случува затоа што првичната порака не е слушната добро, или пак пораката е добро слушната, но лицето што ја пренесува сака да се направи важно, да претерува, или има потреба да му нанесе штета на друго лице, па пораката ја менува по содржина или нагласува еден, наместо друг нејзин дел. Кога некој добива прераскажана порака, тој треба да знае дека пораката можеби се променила при пренесувањето од еден на друг. Дали пораката е променета или не - примачот може да провери преку разговор со изворот на пораката.

Завршна активност

Сите деца стојат. На лактот и коленото на секое дете се лепи по еден мал квадрат од колаж во различна боја. Сите деца се движат и во даден момент наставникот вели: „Нека се допрат ... (една боја) и ... (друга боја)!“. Тогаш, секое дете гледа најпрво дали на себе има квадрат во една од кажаните бои и бара што побрзо да го допре со квадрат од другата кажана боја, а кој е залепен на друго дете.

Рефлексija

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работилница II-7.2: Зборување без зборови

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Зборување без зборови
- » хартиен селотејп
- » лист со редна бројка за секое дете

Воведна активност

Сите деца стојат во круг. Започнува наставничката кажувајќи дека едно нешто прави, а покажувајќи нешто сосем друго (пр. прави движење како да ги мие забите, а вели дека отвора прозор). Следното дете покажува она што било кажано од тој пред него, а кажува дека нешто друго прави (пр. покажува дека отвора прозор, а кажува дека шутира топка).

Главна активност

Наставничката заградува мал простор со столчиња и вели: „Замислете дека јас се наоѓам зад стакло кое не пропушта звук. Вие сакате да ми кажете дека овде нешто многу лошо мириса (смрди), но јас не можам да ве слушнам. Како јас да дознаам што вие сакате да ми кажете?“. Децата најпрво кажуваат кој е начинот, а потоа и покажуваат адекватно движење, наместо да употребат збор.

Потоа децата се делат во парови и на секој пар наставничката му шепнува што да покаже на другите деца кои треба да погодат што значи покажаното.

Неколку можни ситуации за невербално покажување се дадени во работниот лист „Зборување без зборови“.

Дискусија

1. Што е полесно: да се покаже или да се каже нешто?
2. Дали сите работи беа еднакво лесни за покажување или имаше и некои кои беа малку потешки? Кои?
3. Дали сите покажани работи беа лесни за погодување или некои беа и малку потешки? Кои?
4. Дали сите покажани работи беа пријатни за оној што ги гледа, или имаше и такви кои беа непријатни? Кои беа тие? Зошто?
5. Како се чувствувавте кога требаше да покажете/погодите движење што е пријатно? Како се чувствувавте кога требаше да покажете/погодите движење што е непријатно?

Заклучок

Кога луѓето разговараат, освен зборови тие користат и многу движења. Многу често доволно е да се направи само движењето без присуство на збор за да се разбере кој што сакал да каже. Некои од движењата што ги прават луѓето носат некоја пријатна порака, а некои пак не, па така тие на истоветен начин влијаат врз односите помеѓу луѓето (пр. тупаница приближена до брада значи закана и носи непријатна порака, а пак раце високо кренати над главата и следени со насмевка значат среќа и упатуваат пријатна порака).

Завршна активност

На подот се лепи хартиен селотејп како права линија доволно долга за да може на неа да застанат сите деца. Наставничката најпрво ги објаснува инструкциите, а потоа дава знак за престанок со зборување додека активноста не заврши и таа не даде знак дека може повторно да се зборува.

На секое дете на грбот му се лепи лист со бројка кое тоа не може да ја види. Се дава знак за почеток на играта каде децата треба да се наредат на линијата од најмала до најголема бројка, но без било какво зборување.

Играта ќе биде завршена тогаш кога сите бројки ќе бидат на своето место. Доколку наставничката увиди дека некоја бројка не е правилно поставена, таа не посочува која е таа бројка, туку само кажува дека сеуште има бројки кои не се на вистинското место во низата. Ова се повторува додека да се добие правилниот распоред.

Доколку се децата помали, може претходно да се поделат во три групи и секоја група засебно да се реди на три различни линии (пр. од 1-10).

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за наставникот/наставничката: Зборување без зборови

1. „Многу ми е студено.“
2. „Не го сакам тоа.“
3. „Ура, победив!“
4. „Јадам гадна храна.“
5. „Се досадувам.“
6. „Чекам некого.“
7. „Ќе те натепам!“
8. „Жешко ми е.“
9. „Среќен/среќна сум!“
10. „Многу сум лут/лута!“
11. „Се плашам.“
12. „Ме боли ногата.“
13. „Тажен/тажна сум.“
14. „Те сакам!“
15. „Те карам.“
16. „Ми се спие.“
17. „Не можам да те поднесам!“
18. „Се срамам.“
19. „Тргни се од тука!“
20. „Размислувам.“
21. „Многу ми се оди во тоалет!“
22. ...

Работилница II-7.3: Дали добро слушам?

Материјали

- » ластик доволно долг да ги обиколи сите деца кога се собрани во купче
- » ластик за врзување на очите
- » аудио снимач

Воведна активност*

Сите деца се делат во парови. Секој пар самостојно смислува свое име составено од еден збор. Потоа, сите деца влегуваат во ластик и им се врзуваат очите. Децата ги прекрстуваат рацете допирајќи ги своите раменици. На таков начин, почнуваат да се движат полека и внимателно во ластикот за да се измешаат. На даден знак секој ќе треба да го најде својот пар, но само преку постојано изговарање на претходно договореното име. Кога ќе се најдат двајца од ист пар, застануваат на едно место еден до друг.

Главна активност 1**

Децата седат во парови. Се обезбедува целосна тишина. Децата ги затвораат очите и се трудат наредните две минути да ги ослушнат сите звуци кои доаѓаат до нив.

Дискусија

1. Што слушнавте?
2. Дали има разлика кој што слушал? Зошто?

Главна активност 2***

Паровите се завртуваат со грбовите еден кон друг. Едното дете од секој пар почнува една минута да му зборува на другото дете за својот омилен цртан филм, а другото треба само да го слуша без ништо да каже. На даден знак се менуваат улогите.

Потоа децата од секој пар се вртат со лицата едно кон друго. Едното му раскажува на другото дете за својата омилена играчка (која, каква, како ја добило...). Другото дете воопшто ништо не зборува, туку само слуша внимателно. На даден знак се менуваат улогите.

Дискусија

1. Кога ви беше полесно да зборувате/слушате: кога бевте со грб завртени или кога бевте еден кон друг завртени? Зошто?
2. Дали е важно да се слушаат луѓето кога нешто зборуваат? Зошто?
3. Како знаете дека некој ве слуша кога вие зборувате?

Главна активност 3

Децата од секој пар се завртени со лицата едно кон друго. Едното дете му кажува на другото што најмногу сака да јаде. Другото дете, истовремено, му кажува што најмногу сака да пие. На даден знак, децата едно по едно повторуваат што слушнале дека им било кажано.

* Идејата за активноста е земена од: Kreidler, W.J., Furlong, L., Cowles, L. & Prouty, I. (1995). *Adventures in Peacemaking*. Cambridge, MA: Educators for Social Responsibility and Work/Family Directions, Project Adventure, Inc.

/ Идејата за активноста е земена од: TACADE (2001). *Skills for the Primary School Child, I am, I know, I can*. Manchester: TACADE

Дискусија

1. Како се чувствувате кога сакате нешто да му кажете на некој, а тој не ве слуша, ви упаѓа во збор, ве прекинува?
2. Ако некој сакал нам нешто да ни каже, но ние сме го прекинувале и сме му упаѓале во збор, што ќе се случи кога ние нешто ќе сакаме нему да му кажеме?

Завршна активност

Децата седат во круг. Наставникот почнува приказна кажувајќи една реченица. Потоа секое наредно дете додава следна реченица од приказната, но мора внимателно да ги слуша сите пред него за да може да се надоврзе. Приказната се снима со аудио снимач и на крајот се преслушува снимката.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Заклучок

Слушањето на другиот додека зборува е многу важно зашто овозможува да се дознае од него некоја важна информација, да се има увид во неговите чувства, да се ужива.

Прекинувањето или упаѓањето додека другиот зборува предизвикува тој што зборува да се почувствува непочитувано и се зголемуваат шансите потоа и тој да не ја слуша другата страна кога ќе сака таа нешто да му каже.

Основни знаци по кои може да се заклучи дека некој неког слуша додека зборува се: гледање во очи, климање со глава, насмевнување, благо навалено тело кон соговорникот, поставување соодветни прашања кои се однесуваат на темата на разговор...

Работилница II-7.4: Не ми е убаво кога...

Материјали

- » една „кукла“
- » работен лист за наставникот/наставничката: Не ми е убаво кога... - 1
- » работен лист за наставникот/наставничката: Не ми е убаво кога... - 2
- » два листа при што на едниот пишува: „Не ми е убаво кога ми...“, а на другиот „Те молам ќе можеш ли да ми...“
- » селотејп

Главна активност 1

Сите деца стојат во круг. Започнува едно дете со довршување на реченицата: „Не ми е убаво кога некој ќе ми... (се дополнува со постапување или однесување)“. Продолжува кругот понатаму со останатите деца.

Кога сите деца ќе ја довршат првата реченица, се оди втор круг со довршување на следнава реченица: „Убаво ми е кога некој ќе ми... (се дополнува со постапување или однесување)“.

Главна активност 2

Наставничката зема една „кукла“ и ја чита приказната од работниот лист „Не ми е убаво кога... - 1“.

Дискусија

1. Што се случува кога сме лути и почнуваме да го напаѓаме или навредуваме другиот?
2. Наместо тоа, како поинаку може да се изрази лутината кога имаме проблем? (се повторува примерот со фразата уште еднаш: „Не ми е убаво кога ми претураш по моите фиоки и те молам ќе можеш ли да ми кажеш ако нешто од таму ти треба, па јас ќе ти го дадам.“)
3. Зошто е важно така да се постапи наместо да се навредува или напаѓа братот? (да се нападне проблемот, а не лицето)

Заклучок

Наспроти наредувањето, замолувањето е пријателски начин на обраќање кон некој кој може да помогне во задоволување на некоја своја потреба, а при тоа тој да не се почувствува лошо и подредено.

При постоење на чувство на незадоволство, потребно е истото и да се изрази, но при тоа треба да се внимава да не се напаѓа лицето кое е на некој начин поврзано со тоа незадоволство, туку да се напаѓа самиот проблем зашто само на тој начин ќе се создаде терен за соработка од страна на другото лице и за решавање на проблемот. Во спротивно, доколку се нападне лицето со навреди или повреди, може да се очекува тоа да почне да се брани користејќи ги истите дејства како и тој од кого се чувствува загрозување.

Завршна активност

Сите деца стојат во средината на просторијата. На едниот крај од просторијата е залепен лист на кој пишува: „Не ми е убаво кога ми...“, а на другиот „Те молам ќе можеш ли да ми...“. Наставничката чита разни ситуации дадени во работниот лист „Не ми е убаво кога... - 2“, а после секоја од нив децата се изјаснуваат дали на неа треба да се одговори со едната или со другата фраза преку застанување на соодветниот крај во просторијата. Потоа, дете-доброволец и ја завршува реченицата.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Здраво, деца! Сакам да ви раскажам колку интересно нешто сум открила. Конечно е откриен лек што може да помогне кога сте лути! Знам, не ви се верува! Ни мене не ми се веруваше. Ајде да ви раскажам сè по ред, па ќе видите за што станува збор.

Како прво, сакам да ви кажам дека како и сите луѓе и јас секој ден за нешто се налутувам, па тоа може да прерасне во мала или поголема караница: со мајка ми што не ме пушта на игралиште, со татко ми што ме тера да облечам една јакна што ич не ја сакам, тука е брат ми што ми претура по моите работи, другарите што сакаат да ме победат во игра, наставничката што ме тера да пишувам домашни, баба ми што не сака да чуе да одам сама во продавница, дедо ми што велосипедот ми го поправа 100 дена, тетка ми што не ми купува што ѝ кажувам, туку нешто сосема друго, чичко ми што секој пат кога ќе ме види - едно исто ме прашува..., и да не набројувам повеќе - со еден збор можам да се налутам со секој.

Некогаш се лутам во себе, па другиот не ни знае дека сум му лута. Некогаш пак, се лутам гласно, па може да ме слушне другиот, и тогаш и тој почнува мене да ми се лути, па јас му викам: „Ти си ваков и ваков“, а веднаш потоа тој ми враќа: „А ти си таква и таква“ и тогаш ептен се скаруваме.

Е, открив една финта што помага ем да му кажете на другиот дека сте лути, ем може да помогне проблемот да се реши. Многу е проста финтата и лесно ќе ја запомните, па може ќе ви се најде при рака кога ќе се налутите следниот пат.

Финтата вели: кога си лут, најпрво кажи јасно дека не ти е убаво и зошто не ти е убаво. Значи, на брат ми прво ќе му кажам: „Не ми е убаво кога ми претураш по моите фиоки...“, а потоа треба да го замолам да постапи поинаку „...и те молам ќе можеш ли да ми кажеш ако нешто од таму ти треба, па јас ќе ти го дадам“.

Е, вие не знаете кој спас е ова! Пробајте и ќе видите!

Работен лист за наставникот/наставничката: Не ми е убаво кога... - 2

1. Застануваш во ред за да се качиш на лизгалката. Артан што беше позади тебе, се втурнува и застанува пред тебе.
(изразување незадоволство)
2. Сакаш да одиш на роденден кај дете од одделението, но тоа живее подалеку.
(замолување)
3. Сакаш да застанеш на раце, ама нозете ти паѓаат надолу, па треба некој горе да ти ги придржи.
(замолување)
4. Сакаш да ги собереш сите коцки во корпата каде што стојат, но помалата сестра ги вади од таму и ги расфрла на сите страни.
(изразување незадоволство)
5. Сакаш да отидеш кај Амела која што живее во првата куќа веднаш до тебе малку да си поиграте, додека татко ти да го подготви ручекот.
(замолување)
6. Сакаш да кажеш една идеја за игра, но Зана те прекинува во тоа.
(изразување незадоволство)
7. Ја даваш својата тетратка на Влатко за тој нешто да препише, ама тој ти ја враќа тетратката извиткана.
(изразување незадоволство)
8. Мајка ти гледа на телевизија вести. Твојот омилен цртан филм само што не почнал.
(замолување)
9. Гледаш цртан филм, а брат ти Енес тогаш пушта гласна музика.
(изразување незадоволство)
10. Ти се потроши тетратката по математика и ти треба нова за утре за на училиште.
(замолување)

Работилница II-7.5: Како до подобар збор?

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Како до подобар збор? - 1
- » работен лист за наставникот/наставничката: Како до подобар збор? - 2
- » по еден лист стара хартија за секое дете
- » еден поголем лист хартија (како А3 големина)
- » селотејп

Воведна активност

Се обезбедува широк и празен простор. Едно дете е „октопод“. Тоа држи во рака толку листови стара хартија колку што има деца. На даден знак, сите деца почнуваат да бегаат, а „октоподот“ се обидува да ги фати. Кога ќе успее да фати некое дете, тоа треба да престане да трча и да застане врз листот што ќе му го даде „октоподот“. Сега и ова дете станува „октопод“, но се обидува да ги фати децата само со своите раце зашто неговите нозе мора да останат постојано врз листот хартија. Играта е завршена кога сите деца ќе стојат врз лист хартија, односно кога сите деца ќе бидат претворени во „октопод“.

Главна активност

Децата се делат во две групи и седнуваат во две купчиња. Наставникот наизменично чита по една ситуација од работниот лист „Како до подобар збор? - 1“ за секоја група. Ситуациите се прикажани и со цртеж. Групата треба да се договори како поинаку би требало да се постапи во опишаната ситуација - што треба или не треба да се направи, а потоа еден претставник на групата го соопштува одговорот. За точен одговор, групата добива поен. Доколку одговорот не е точен, другата група добива право да одговори на истата ситуација и да го добие поенот. Победник е онаа група која има собрано повеќе поени. Во текот на активноста цртежите како што се појавуваат така се лепат на табла за да може подоцна во дискусијата децата да се потсетат на ситуациите.

Дискусија

1. Кое однесување ги влошува односите со другите луѓе? Зошто?
2. Кои реакции ги одржуваат/ подобруваат односите со другите луѓе? Зошто?
3. Зошто е важно да внимаваме како се однесуваме со другите луѓе?

Заклучок

Употребата на добри, учтиви зборови при комуникација меѓу луѓето не значи само општоприфатена форма на културно обраќање („повели“, „те молам“, поздравување), туку значи и начин да се покаже почит кон другиот и да се одржат добри меѓусебните односи. Навредувањето, пцостите, непризнавањето кога некој нешто добро прави, отсуството на договарање или на прашување за дозвола за да се земе нешто, неизвинувањето отвораат можност за расипување на меѓучовечките односи бидејќи другиот се чувствува недоволно почитуван.

Завршна активност

Сите деца стојат во круг. Од еден поголем лист се прави „штафета“ (се витка како цевка) која внимателно се додава од едно до друго дете, но така што таа може да се држи само со помош на брадата и рамото. Доколку при подавањето некаде во кругот „штафетата“ падне, активноста почнува од почеток сè додека „штафетата“ не стигне до крајот без ниту еден пад.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за наставникот/наставничката: Како до подобар збор? - 1

1. Ти завршија часовите и одиш дома. Го среќаваш соседот чие што дете оди со тебе во исто одделение и се правиш дека не го гледаш.

(Њоздравување)

2. На гости ти доаѓа дете кое ти носи подарок. Го отвораш подарокот, гледаш што е и го носиш во соба.

(заблагодарување)

3. Детето со кое секој ден си играш има нов велосипед. Сакаш да пробаш како се вози, па само чекаш кога тоа ќе го остави, па ти веднаш да го земеш за да се провозиш малку.

(Њрашување за дозвола)

4. Сакаш твоите родители да ти купат нови патики. Откако мајка ти рекла дека старите патики сеуште може да ги носиш, застануваш на среде дневна соба и почнуваш да врескаш: „Има да ми купите патики или не одам на училиште!“

(гоговарање)

5. Едно дете во одделение донесе нова играчка - робот. Ти отиде кај него и му рече: „Дај ми го роботот! Сакам да го видам!“

(замолување)

6. Надвор се стемнило, но ти многу сакаш уште малку да останеш надвор за да ја завршиш играта. Твоите родители те викаат да си дојдеш дома. Се завртуваш кон нив и почнуваш да им викаш: „Како да не! Не доаѓам - и точка!“

(замолување/гоговарање)

7. Едно дете ти ја бара тетратката за да види нешто. Ја земаш тетратката, му ја подаваш и велиш: „Држи, тетратката!“

(„Повели“)

8. При излегување од врата, несакајќи стапнуваш едно дете. Го погледнуваш, ама ништо не му велиш. Нека си внимава тоа друг пат кај оди.

(извинување)

9. Само што земаш да јадеш, едно затрчано дете несакајќи се удира во тебе и храната паѓа на подот. Се изнервируваш и го пцуеш детето.

(без ѡцости)

10. Многу ти се допаѓа како едно дете црта во одделението. Но, никогаш нема ништо да му кажеш за потоа да не почне да се прави важно.

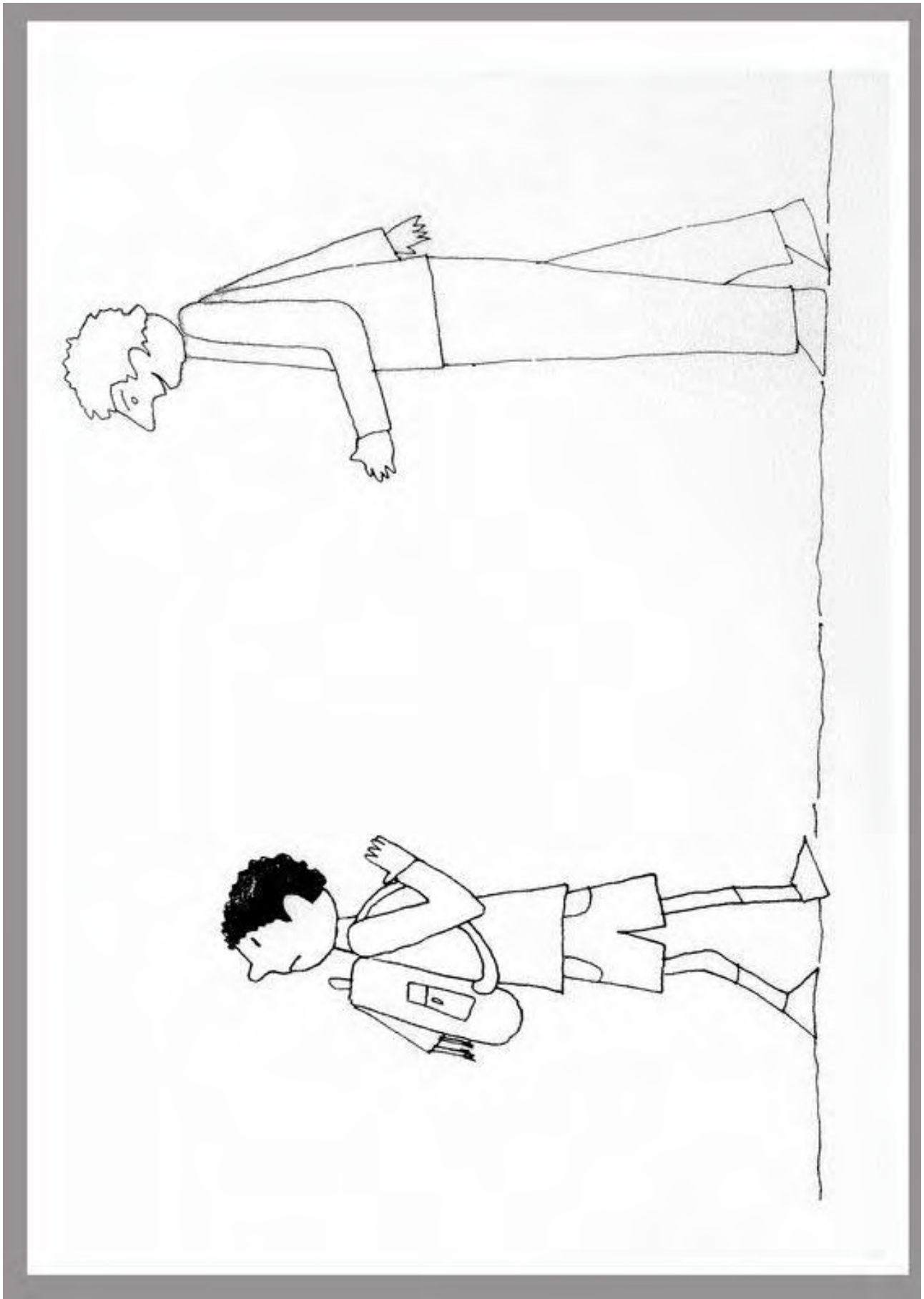
(кажување кога нешто ѡи се гојаѓа кај некојо)

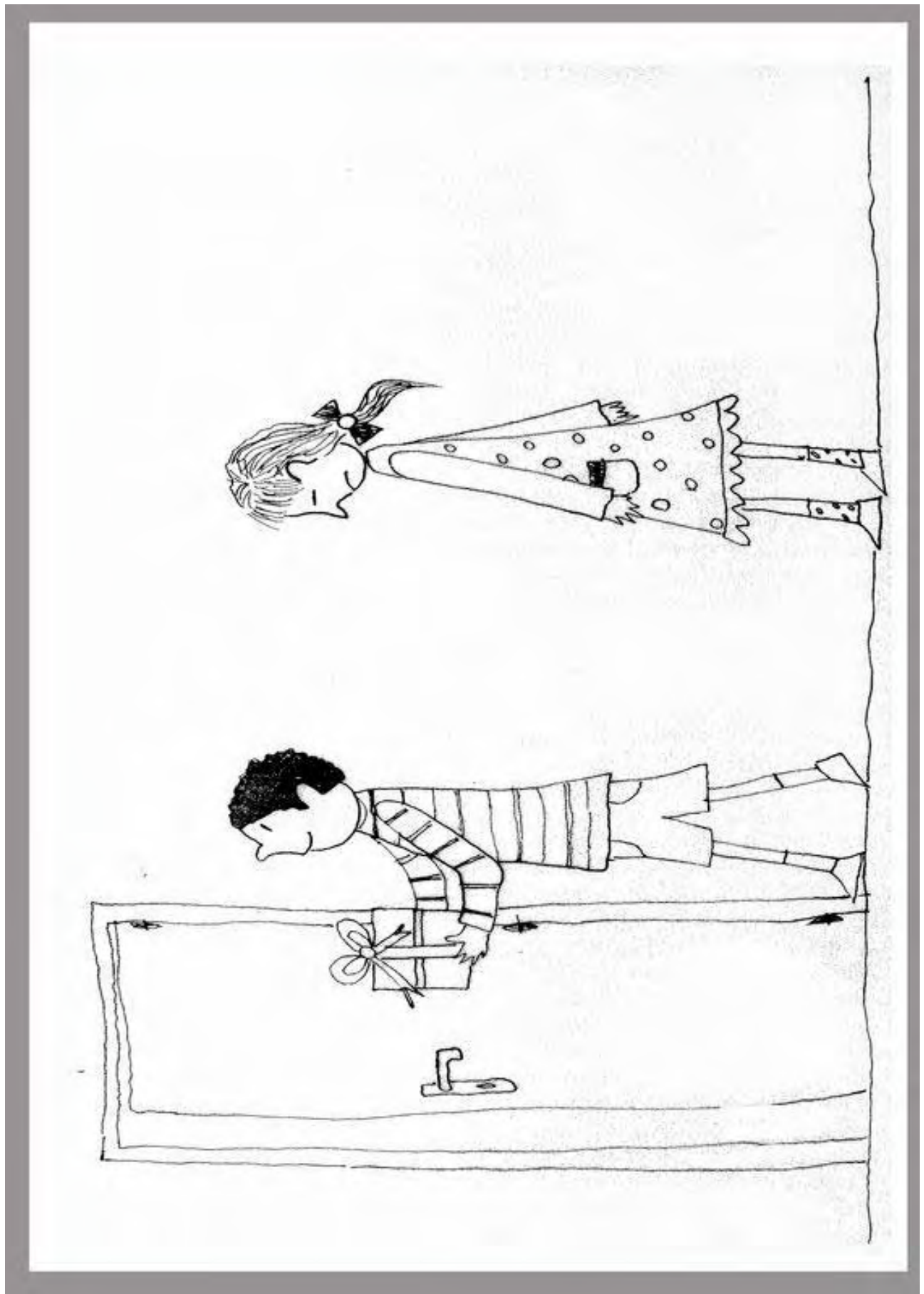
11. Додека занесено гледаш интересен цртан филм на телевизија, многу ти се припива вода. На татко ти, кој нешто прави во кујна, му довикнуваш: „Тато, дај ми вода!“

(замолување)

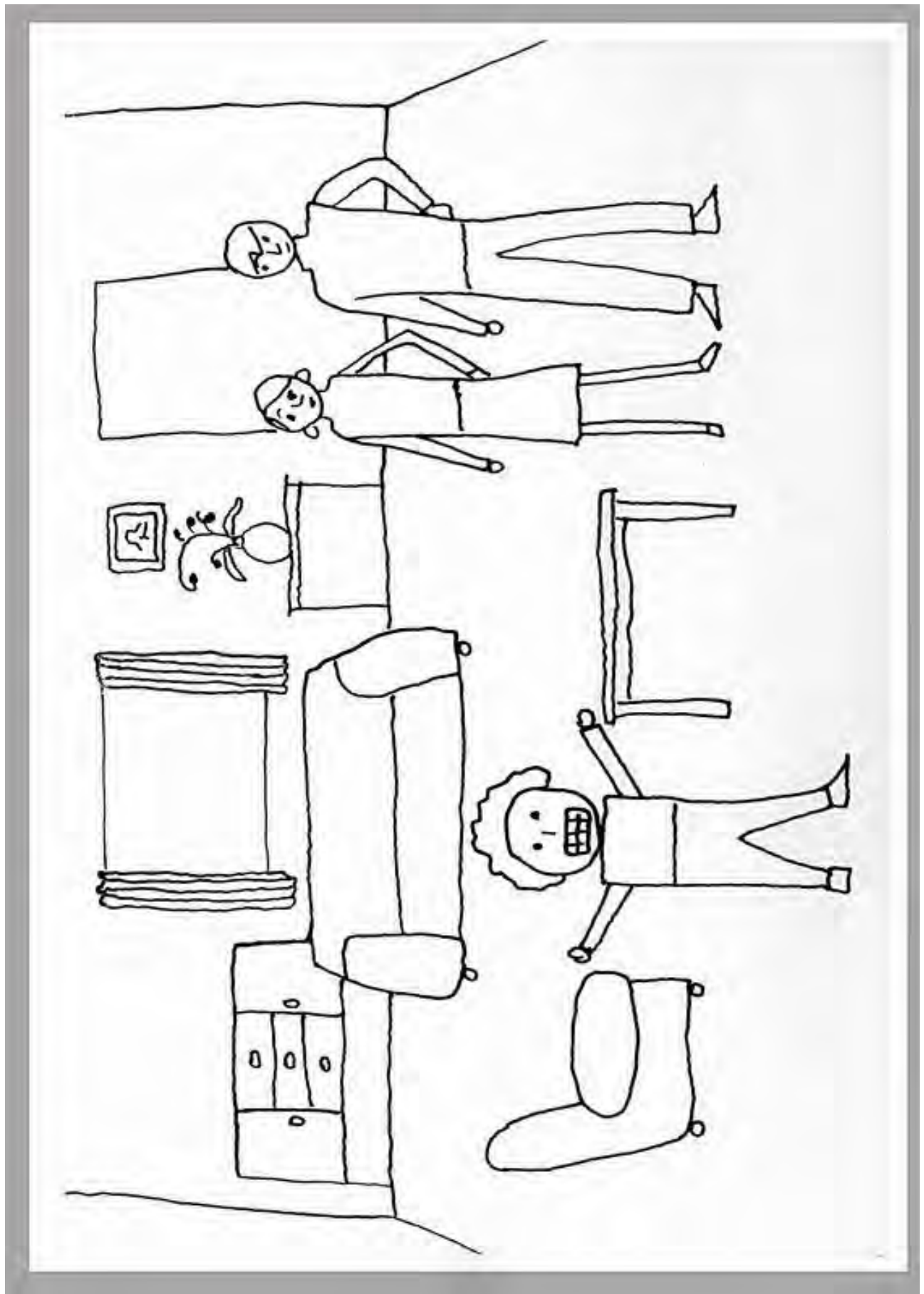
12. Едно дете не знае да ја реши задачата што ти веќе одамна ја имаш решено. Ќе се завртиш кон него и ќе му речеш: „Глупчо-тупчо!“

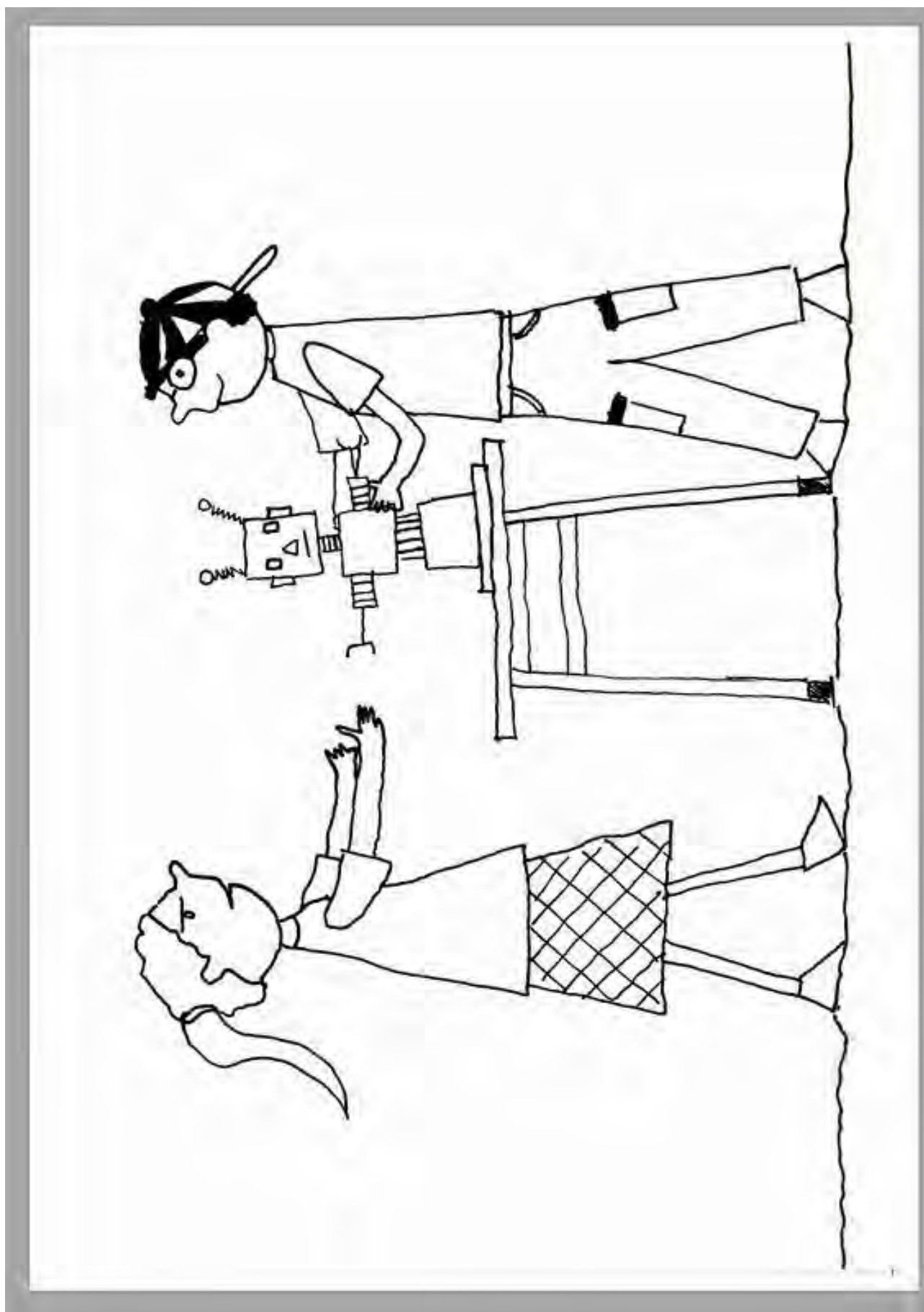
(без навреда)

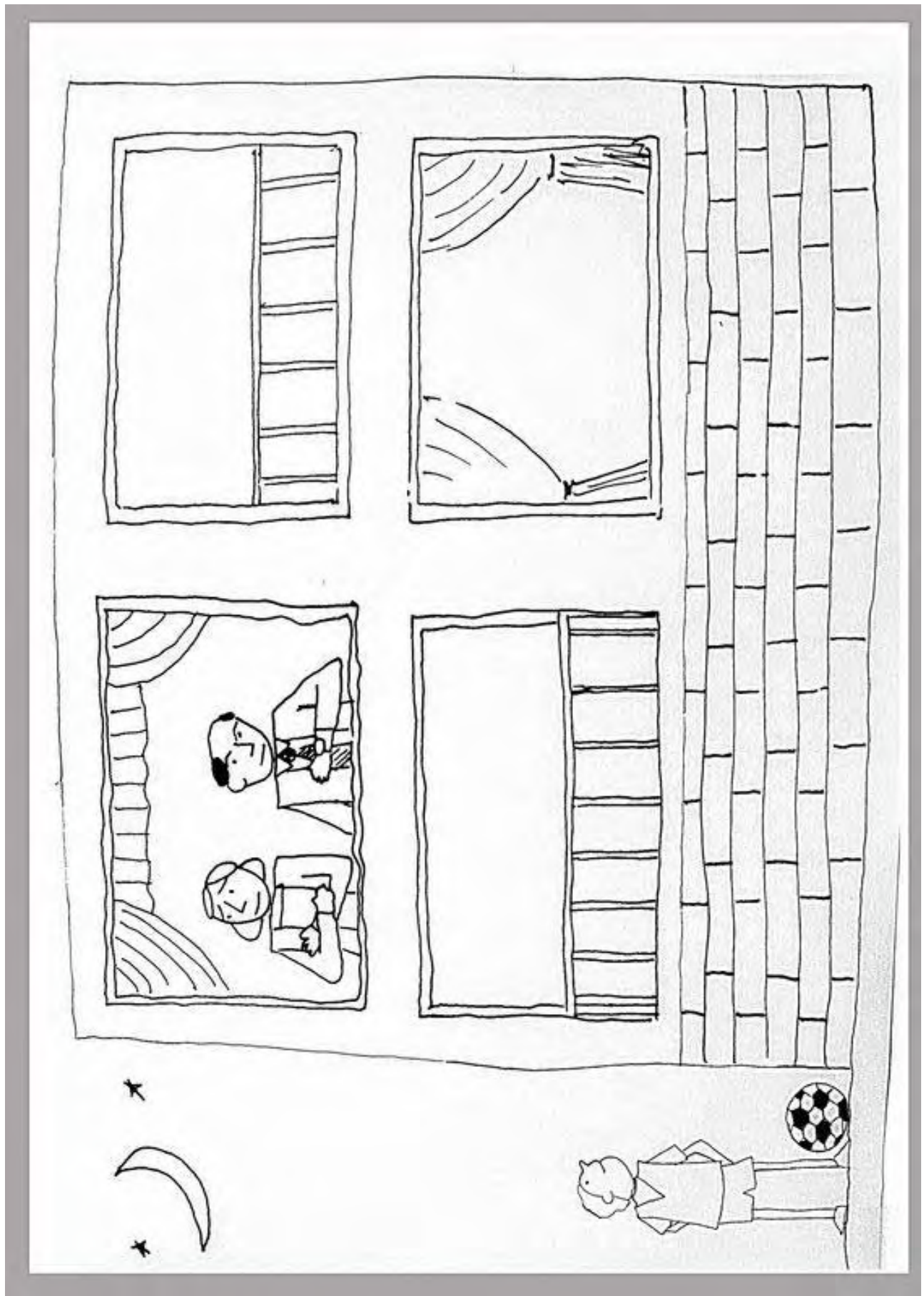

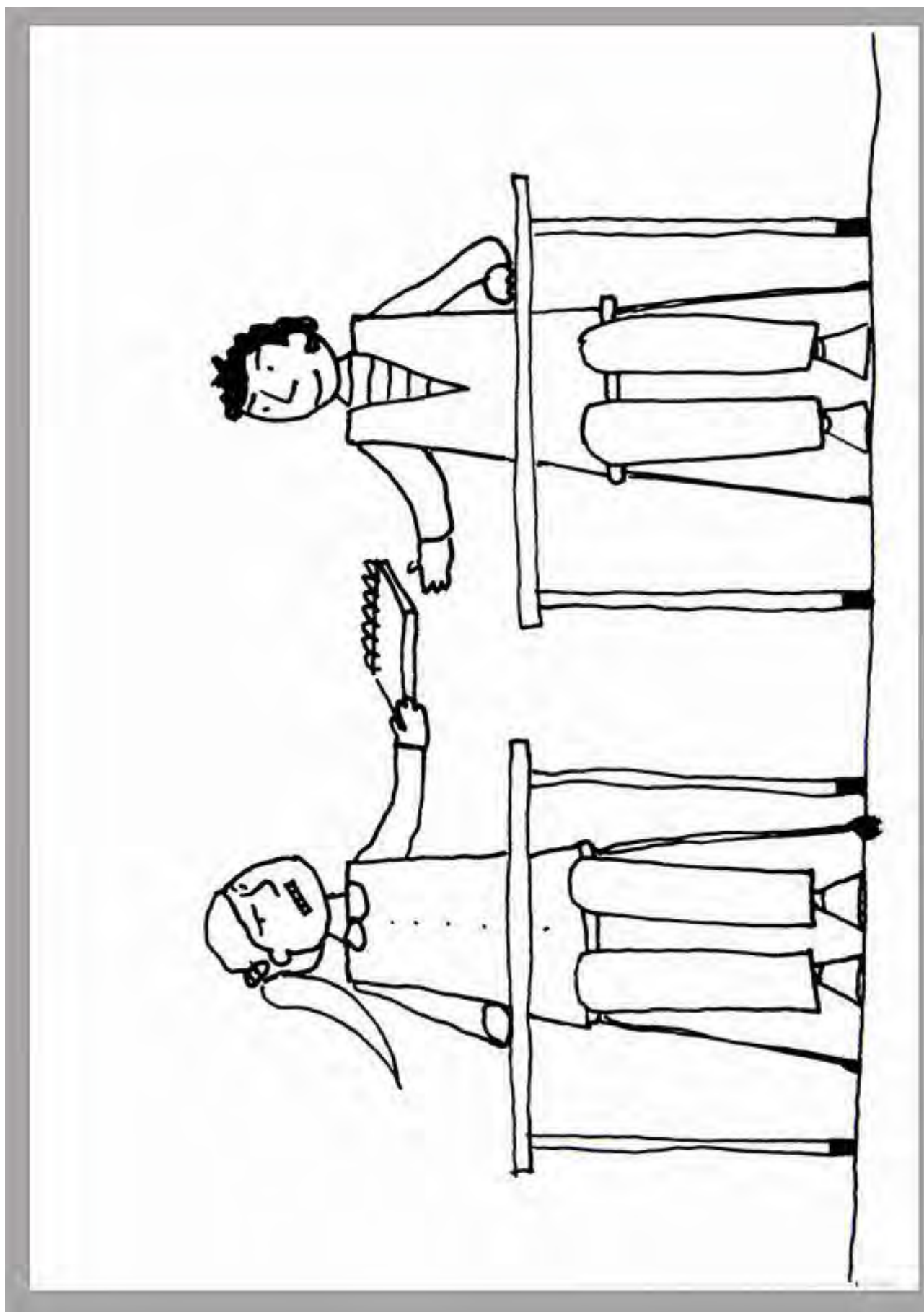

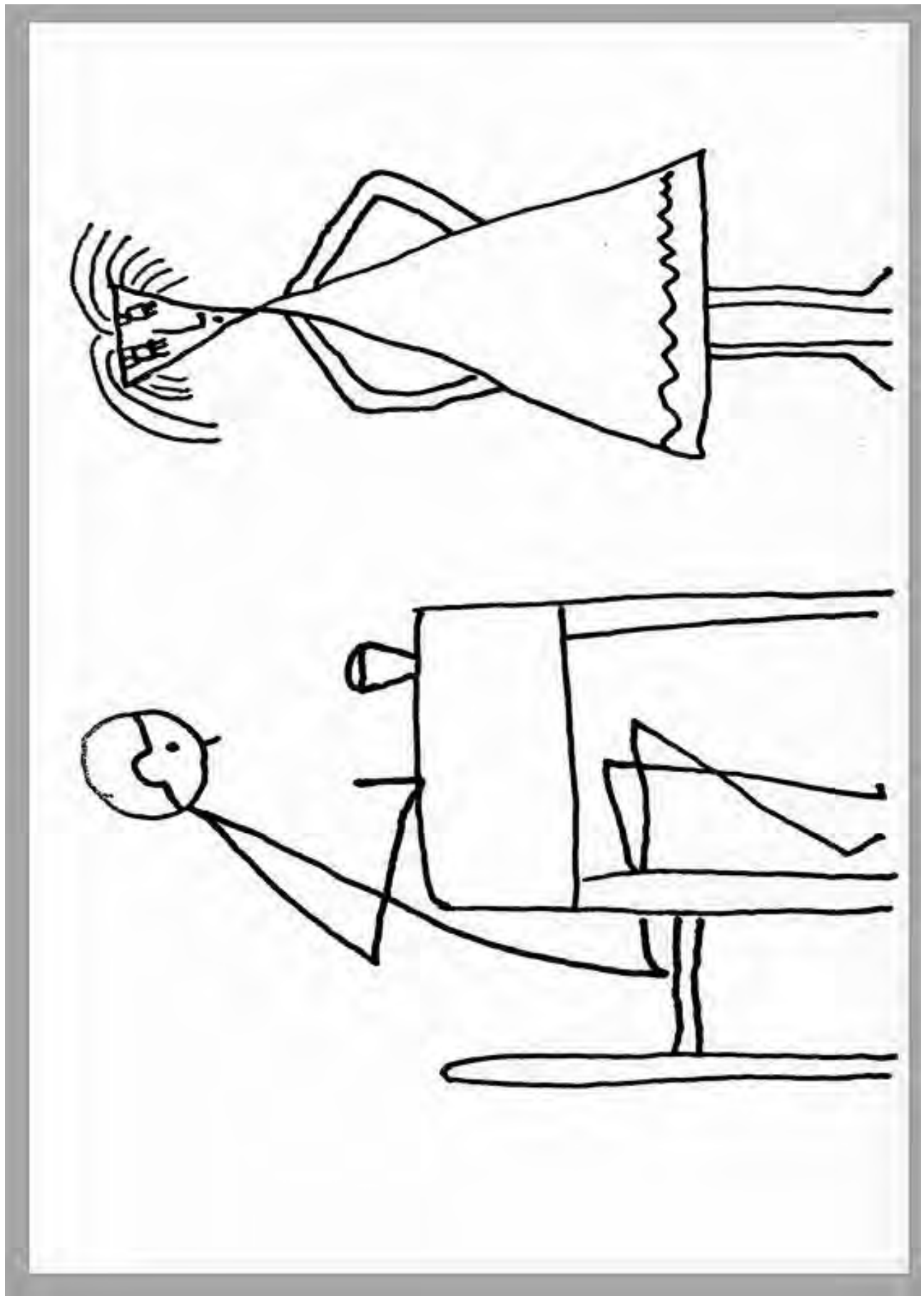

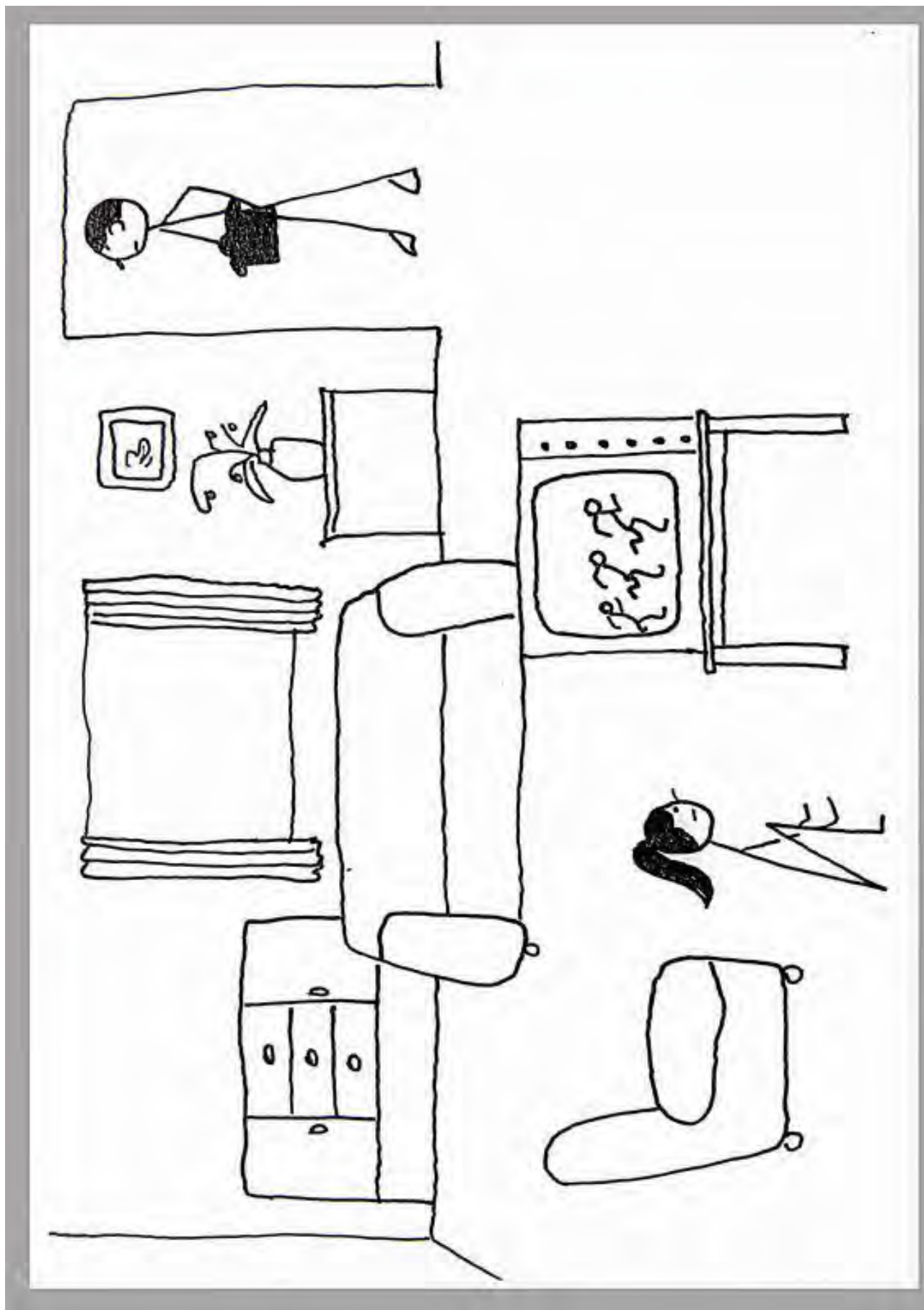

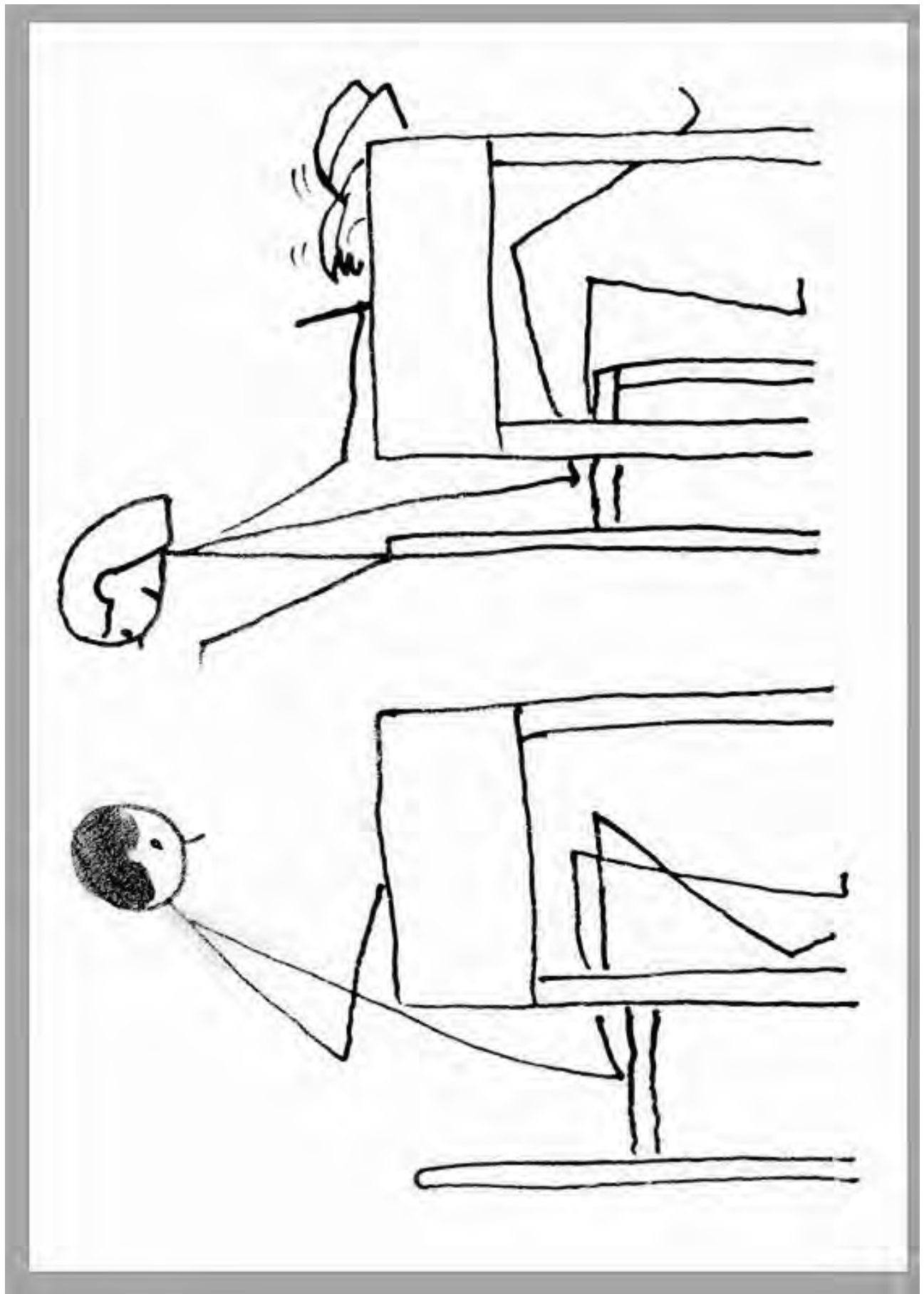

Содржина II-8: СПРАВУВАЊЕ СО НАСИЛНИЧКО ОДНЕСУВАЊЕ

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае за определени видови насилничко однесување (исмејување, навредување, тепање)» знае каде може да побара заштита од насилничко однесување кон него/неа
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» умее да побара помош кога е жртва на насилничко однесување
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» ја согледа потребата да се заштити себеси од насилничкото однесување

Работилница II-8.1: Насилство - Стоп!

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Насилство - Стоп!
- » по еден црвен хартиен круг со нацртано лице со устата надолу и по еден зелен круг со нацртана уста нагоре за секое дете

Воведна активност

Сите деца стојат во круг и едно по едно ја довршуваат следнава реченица наведувајќи одредена постапка: „Кога сум многу лут/а на некого, ми доаѓа да...“.

Главна активност

Сите деца седат во круг држејќи по еден црвен и еден зелен хартиен круг. Наставникот чита проблем ситуации од работниот лист во кои се појавува насилничко или ненасилничко однесување. После секоја ситуација децата се изјаснуваат со кревање на едниот или на другиот круг во зависност од тоа дали прикажаната реакција ги повредува/ навредува нив (црвен круг) или не (зелен круг).

Дискусија

1. Кои постапки на другото дете правеа вие убаво да се чувствувате? Зошто?
2. Кои постапки на другото дете правеа вие неубаво да се чувствувате? Зошто?
3. Дали смее некое дете да постапува со вас на начин кој ве навредува или повредува?
4. Дали смее некој возрасен да постапува со вас на начин кој ве навредува или повредува?
5. Доколку некој постапи со вас на некој од начините што ги спомнавме кои ви прават да се чувствувате неубаво, а вие никако не изреагирате на тоа, што може да се случи?
6. А што ќе се случи ако и вие му вратите со иста таква постапка?

Заклучок

Постојат различни видови насилничко однесување кои го навредуваат или повредуваат другиот, па тој се чувствува неубаво: викање, исмејување, навредување, кубење за коса, заканување, пцуење, буткање, удирање, тегнење за облека, штипење, тегнење за уво, ставање сопка. Без разлика дали тие доаѓаат од страна на дете или возрасен, овој вид на реакции предизвикуваат лоши чувства и го повредуваат детето што е жртва на таквото однесување.

Доколку никако не се изреагира на насилничко однесување, постои опасност истото однесување да се повтори при иста или слична ситуација. Но, ако при насилничко однесување се врати со насилничко однесување, постои опасност да избие голем конфликт кој може да доведе до уште поголеми навреди и повредувања на обете страни. Затоа, потребно е да се изреагира при насилничко однесување, но на начин кој ќе значи од една страна заштита на себеси, а од друга страна смирување на другиот.

Ненасилничко однесување е секое однесување насочено кон разговор, договарање со другата страна или признавање на сопствените грешки.

Завршна активност

Сите деца стојат во круг блиску едно до друго. Наставникот почнува да плеска со рацете, а децата почнуваат внимателно да одат блиску едно позади друго внимавајќи да не го нарушат кругот. Во даден момент, наставникот заплеснува силно и престанува и тоа е знак дека секое дете треба да го фати за половината детето пред себе, а да му „седне“ во skut на детето зад себе. Потоа наставникот продолжува да плеска до нареден изненаден престанок кога се повторува реакцијата на децата.

Наставникот напоменува дека за време на оваа игра потребно е да биде тишина за да можат децата добро да слушнат кога плескањето ќе престане.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за наставникот/наставничката: Насилство - Стоп!

1. Играш фудбал со децата од одделението. Кај тебе е топката, шутираш, но промашуваш. Едно од децата од твојата екипа почнува да ти **вреска** како си можел/а да го промашеш голот.
2. Многу ти се допаѓа острилката на детето што седи до тебе во иста клупа. Ја зеде накратко само да ја видиш од блиску, а тоа почна да те **исмејува** со зборовите: „Што е? Не си видел/а острилка како изгледа?!“
3. Едно дете донесе сликовница во школо која ти дотогаш ја немаш видено. Сака и друго дете да ја разгледа и те **прашува** дали може заедно да ја разгледувате.
4. Решаваш задача по математика. Никако да ти излезе точен резултатот. Едно дете ти дофрла: „Леле, ама си бил/а **глупав/а!**“
5. Едно дете од одделението мисли дека ти си го поткажал/а на учителката. Доаѓа до тебе и те **кубе** за косата.
6. На училиште го донесуваш албумот со сликички да им го покажеш на другарчињата. Едно дете, откако виде дека си собрал/а повеќе сликички од него, доаѓа и ти се **заканува** дека ќе ти го искине албумот ако не му ги дадеш сликичките што му недостасуваат.
7. Одиш на игралиштето да се лизгаш на лизгалката. Но, во исто време доаѓа и друго дете кое сака исто така да се лизга. Те **прашува** дали може да фрлате паричка кој по прво да се лизга.
8. На голем одмор излегуваш и заедно со неколку деца играте кошарка. Во еден момент тргнуваш да ја дофатиш топката, но тргнува и друго дете. Несакајќи се удирате едно со друго и тоа почнува да те **пцуе**.
9. Чекаш да дојде твојот ред за на нишалка. Токму кога ти си на ред, доаѓа друго дете, те **бутка** и почнува да се ниша.
10. Излегувајќи низ вратата едно дете несакајќи те стапнува на ногата. Веднаш ти се **извинува** велејќи дека случајно те стапнало.
11. На едно дете од одделението никаде му ги нема боичките. Ти имаш исти како неговите, но тој мисли дека си му ги земал/а неговите и почнува да те **удира**.
12. Сакаш да се напиеш вода, но друго дете почнува да те **тегне за облека** за да може тоа по прво да се напиеш.
13. Тргнуваш да ја земеш топката за да поиграш со неа. Само што ја зеде, друго дете доаѓа и почнува да те **штипе** по рацете за да ја пуштиш топката.
14. Го земаш сунѓерот за да ја избришеш таблата. Доаѓа друго дете кое е тој ден дежурно и те **замолува** да му го дадеш сунѓерот за тоа да ја избрише таблата.
15. Одиш по ходникот кон училницата, кога зад аголот се појавуваат неколку деца од поголемите одделенија. Едното ти става **сопка**, ти паѓаш и ранецот ти се истура. Другите деца ти се смеат на глас.
16. На голем одмор со децата од одделение се договарате која игра да ја играте. Ти предлагаш брканица и сите деца се согласуваат. Во тој момент доаѓа постариот брат на едното другарче, те **тегне за уво** и ти вели дека не сака по сто пати да повторува дека брат му не смее да трча и да се поти.
17. Сакаш да ја видиш играчката што едно дете ја донело во одделението. Во исто време сака да ја види и друго дете, па ти **предлага** прво ти да ја видиш, па да му ја дадеш нему кога ќе завршиш.

Работилница II-8.2: Како ѝрошв насилство?

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Како против насилство?
- » една хартиена топка

Главна активност 1

Децата стојат и се делат во парови. Наставничката ги чита една по една ситуациите кои содржат насилничко однесување од работниот лист „Како против насилство?“. После секоја таква ситуација, едното дете од парот глуми како божем насилнички да постапува како што е опишано во ситуацијата, а потоа другото дете му се обраќа со следнава фраза: „Не ми е убаво кога некој...“ (завршува со именување на насилничката постапка). Потоа, при читање на наредната ситуација, децата од секој пар си ги заменуваат улогите - тоа што претходно било „насилник“ сега е „жртва“ и обратно.

Дискусија

1. Што може да направите кога некој се однесува на начин што ве повредува или навредува, а да не се однесувате и вие неубаво кон него како тој кон вас?
2. Но, што ќе се случи ако детето и понатаму продолжи со истото однесување и покрај тоа што вие сте му кажале дека не ви е убаво? Каде може да се обратите за помош?

Главна активност 2

Наставничката избира пет ситуации од работниот лист и бара деца-доброволци да ги одглумат. Во секоја ситуација има едно дете кое манифестира насилничко однесување врз друго дете. Детето-жртва најпрво му се обраќа на насилникот со фразата: „Не ми е убаво кога некој...“, но насилникот продолжува и понатаму со насилничкото однесување, па детето се обраќа за помош кај возрасно лице (наставничка/родител) кое го игра трето дете. Третото дете ги соочува двете страни и му го поставува прашањето на насилникот: „Како би се чувствувал/а ти кога некој би...“ и го наведува насилничкото однесување.

Дискусија

1. Како би постапиле доколку видите дека едно дете веќе неколку пати насилнички се однесува не врз вас, туку врз друго дете? Дали ќе се направите дека „не гледате“ што се случува, ќе се обидете вие да го решите проблемот или ќе се обратите кај некој возрасен?
2. Зошто е важно во таква ситуација да не молчите, но и да не се замешате, туку да се обратите кај возрасен?

Завршна активност

Сите деца стојат во круг. Почнува едно дете со додавање хартиена топка на детето до него. Целта е топката што побрзо да се пренесе од едно до друго дете до крајот на кругот без при тоа да падне на земја. Наставничката може да го мери времето (на часовник или да брои) што делува стимулативно децата да побрзаат. Играта се игра три пати (три круга) заради постигнување успех на групата во намалување на потребното време за успешно подавање на топката до крајот на кругот.

Заклучок

При ситуација на насилничко однесување, пожелно е најпрво детето-жртва да се обиде да упати јасна реакција на несогласување кон детето-насилник (за да не биде „поткажување“ кај некој возрасен) што може да се изрази со реченицата: „Не ми е убаво кога некој...“. Доколку детето и понатаму продолжува со несоодветното однесување, тогаш детето кое што трпи треба да побара помош од возрасно лице (родител, наставник, друго возрасно лице). Доколку некое дете не е активно вмешано, но е сведок на ситуација каде што има насилничко однесување со кое жртвата не може да се справи или кога насилничкото однесување се повторува повеќе е пати, пожелно е детето-сведок да не се вмеша заради опасност и самото да настрада, туку наместо тоа да извести некој возрасен за случувањата со што ѝ помага на жртвата, но си помага и себеси бидејќи превенира да не се повтори истото однесување и кон него во иднина.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за наставникот/наставничката: Како против насилство?

1. Играш фудбал со децата од одделението. Кај тебе е топката, шутираш, но промашуваш. Едно од децата од твојата екипа почнува да ти вреска како си можел/а да го промашиш голот.

2. Многу ти се допаѓа острилката на детето што седи до тебе во иста клупа. Ја зеде накратко само да ја видиш од блиску, а тоа почна да те исмејува со зборовите: „Што е? Не си видел/а острилка како изгледа?!“

3. Решаваш задача по математика. Никако да ти излезе точен резултатот. Едно дете ти дофрла: „Леле, ама си бил/а глупав/а!“

4. Едно дете од одделението мисли дека ти си го поткажал/а на учителката. Доаѓа до тебе и те кубе за косата.

5. На училиште го донесуваш албумот со сликички да им го покажеш на другарчињата. Едно дете, откако виде дека си собрал/а повеќе сликички од него, доаѓа и ти се заканува дека ќе ти го искине албумот ако не му ги дадеш сликичките што му недостасуваат.

6. На голем одмор излегуваш и заедно со неколку деца играте кошарка. Во еден момент тргнуваш да ја дофатиш топката, но тргнува и друго дете. Несакајќи се удирате едно со друго и тоа почнува да те пцуе.

7. Чекаш да дојде твојот ред за на нишалка. Токму кога ти си на ред, доаѓа друго дете, те турнува и почнува да се ниша.

8. На едно дете од одделението никаде му ги нема боичките. Ти имаш исти како неговите, но тој мисли дека си му ги земал/а неговите и почнува да те удира.

9. Сакаш да се напиеш вода, но друго дете почнува да те тегне за облека за да може тоа попрво да се напие.

10. Тргнуваш да ја земеш топката за да поиграш со неа. Само што ја зеде, друго дете доаѓа и почнува да те штите по рацете за да ја пуштиш топката.

11. Одиш по ходникот кон училницата, кога зад аголот се појавуваат неколку деца од поголемите одделенија. Едното ти става сопка, ти паѓаш и ранецот ти се истура. Другите деца ти се смеат на глас.

12. На голем одмор со децата од одделение се договарате која игра да ја играте. Ти предлагаш брканица и сите деца се согласуваат. Во тој момент доаѓа постариот брат на едното другарче, те тегне за уво и ти вели дека не сака по сто пати да повторува дека брат му не смее да трча и да се поти.

Содржина II-9: РАЗРЕШУВАЊЕ КОНФЛИКТИ

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае кое однесување може да предизвика конфликт» знае што е праведно решение на конфликтот» знае кои се последиците од нерешениот конфликт по» чувствата и односите меѓу луѓето
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» може да прави разлика меѓу пријателско и непријателско однесување» може да применува различни пристапи до праведни решенија во конфликтот
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» прифати дека конфликтот е дел од секојдневниот живот» согледа дека решението на конфликтот треба да биде правично и за двете страни» согледа дека однесувањето на секоја страна во конфликтот влијае врз конфликтната ситуација» согледа дека нерешениот конфликт раѓа негативни чувства и може неповолно да влијае врз односите со другите

Работилница II-9.1: Конфликт лево - конфликт десно

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Конфликт лево - конфликт десно
- » две „кукли“ (машко и женско)
- » листови за цртање
- » прибор за бојење
- » селотејп или боцки за закачување

Воведна активност

Децата стојат во круг и треба да се сетат на некој настан во кој биле многу лути. Започнува едно дете кое со соодветен израз на лицето го изговара своето име со налутен глас. Потоа, на даден знак останатите деца истовремено го повторуваат забележаниот израз на лицето и го кажуваат името на ист начин како што го слушнале. Кругот продолжува со претставување на останатите деца на ист начин и нивно имитирање од страна на групата. Се стимулира колку што е можно појасно изразување на лутината низ вербалниот и невербалниот израз.

Главна активност

Наставникот зема две „кукли“ и ја чита приказната од работниот лист.

Дискусија

1. Што се случи помеѓу Рина и Ледон?
2. Зошто се скараа? Што направи Ледон, а ѝ пречеше на Рина? (или: Што правеше Ледон, а тоа ја лутеше Рина?) Што направи Рина, а му пречеше на Ледон? (или: Што правеше Рина, а тоа го лутеше Ледон?)
3. Дали знаете како со друг збор се нарекува кога некој се кара или не се согласува со некого за нешто?
4. Дали вие сте се скарале некогаш, сте биле во конфликт со некого некогаш?
5. Има ли некој што никогаш не се скарал со никого?
6. За што најчесто се карате и со кого?
7. Дали возрасните меѓу себе се караат? Дали има некој што знае некои возрасни луѓе што никогаш со никого не се скарале?
8. За што, на пример, се караат возрасните?
9. Колку луѓе се потребни за да има несогласување или кавга?
10. Како се чувствувате кога сте во конфликт со некого?

Заклучок

„Конфликт“ значи несогласување меѓу луѓето за нешто. Конфликтите се неизбежен дел од секојдневието бидејќи не постојат двајца кои се согласуваат буквално во сè .

Конфликтите ги има секаде каде што има луѓе. Тие се случуваат меѓу децата, меѓу возрасните, меѓу децата и возрасните. Се случуваат и на различни места (дома, во училиште, на работа, на улица...).

За да дојде до конфликт, мора да има најмалку двајца, а најмногу цели групи (пр. меѓу деца од две одделенија или од две улици) или народи (пр. војна) при што едната страна во конфликтот пројавува нешто што на другата ѝ пречи.

При конфликт обично доминираат непријатни чувства (лутина, бес, навреденост...).

Завршна активност

Децата седат во клупи. Секое дете зема лист за цртање и прикажува како изгледаат двајца кога се во конфликт. На крајот сите цртежи се истакнуваат на видливо место во просторијата.

Рефлексја

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за наставникот/наставничката: Конфликт лево - конфликт десно

Рина: „Здраво, Ледон!“

Ледон: „Здраво, Рина!“

Рина: „Што правиш?“

Ледон: „Еве, и јас сега се вратив од школо, па гледам телевизија - пак ја даваат мојата омилена емисија за животните.“

Рина: (со мирен глас) „Пак ја гледаш таа емисија? Е, нема да може зашто на друг канал сега ќе го даваат детскиот фестивал што сакам да го гледам - другарка ми таму пее. Само да ја оставам чантата и веднаш седнувам пред телевизорот, а тебе да те снима до тогаш од таму.“

Ледон: (со малку подналутен глас) „Нема ти да гледаш телевизија. Јас прв реков, а плус и веќе почна емисијата.“

Рина: (понатаму во дијалогот постепено го покачува гласот до кулминација) „Па, што ако ти прв рече! Вчера ти гледаше цел ден цртани филмови, а јас не гледав воопшто ништо.“

Ледон: (понатаму во дијалогот постепено го покачува гласот до кулминација) „Ич не ми е гајле. Што не дојде ти порано дома, па ти прва да го вклучиш телевизорот?!“

Рина: „Е, само ако не си станал веднаш, ќе видиш убаво!“

Ледон: „Што ќе видам? Што, а? Ај, земи напиши домашна за утре, а не после мама и тато да ти ја пишуваат како и секогаш!“

Рина: „Е, не може и не може секогаш ти да победуваш. Станувај веднаш зашто има пердуви да летаат од тебе!“

Ледон: „Ау, ау, ау! Ама ме уплаши! Па, ти си овде кокошката, а не јас!“

Рина: „Што?! Јас кокошка?! Е, сега ќе си го добиеш своето!“ (Рина го удира Ледон и двајцата се степенуваат)

Ледон: (почнува да плаче) „Само да дојдат тато и мама - има сè да им кажам!“

Рина: „Тужибабо!“

Работилница II-9.2: Пријателско и непријателско однесување

Материјали

- » работен лист за учениците II-9.2а: Непријателско однесување - 1
- » работен лист за учениците II-9.2б: Пријателско однесување - 1
- » работен лист за учениците II-9.2в: Непријателско однесување - 2
- » работен лист за учениците II-9.2г: Пријателско однесување - 2
- » по два мали предмети за секое дете кои произведуваат звук при меѓусебно удирање (може и од училишен прибор)

Воведна активност*

Секое дете зема по два мали предмети. Децата може да седат во клупи или да стојат во парови. На даден знак, секој пар почнува да „комуницира“ меѓусебно, но така што воопшто не се користат зборови, туку само се произведуваат звуци со удирање со избраните предмети и се прават мимики.

„Комуникацијата“ се одвива низ неколку фази (секоја фаза се најавува од страна на наставничката и се остава да трае околу една минута): на почетокот двете страни во парот „зборуваат“ тивко и разговорливо. Потоа страните се „поткаруваат“ произведувајќи посилни звуци, за да тоа прерасне во силно меѓусебно „карање“. После кулминацијата, пополека се воведуваат децата во „стишување“ на комуникацијата по обратен редослед, па завршувајќи на крајот со „разговор“.

Главна активност

Во парови на децата им се дели работниот лист „Непријателско однесување - 1“. Притоа, се објаснува дека на сликата е претставен конфликт помеѓу едно момче и едно девојче.

Се поставува следното прашање: Од каде знаеме дека се работи за конфликт? Откако ќе се утврди дека децата се караат, заеднички се чита ситуацијата пришто, прво се објаснува дека на големите облачиња (се покажува на сликата) е напишано што си кажуваат децата меѓу себе, а на помалите облачиња (се покажува на сликата) како притоа се чувствуваат.

Потоа се бараат двајца доброволци да го одглумат конфликтот пред останатите деца.

Дискусија

1. Како се чувствува девојчето? Зошто
2. Како се чувствува момчето? Зошто
3. Дали децата се однесуваат пријателски или непријателски едно кон друго?
4. Дали ќе може да се дружат доколку непријателски се однесуваат помеѓу себе?

Заклучок

Кога се однесуваме непријателски се навредуваме и повредуваме меѓусебе и притоа лошо се чувствуваме. Кога се однесуваме пријателски конфликтот (несогласувањето) ќе се реши без караница и тепачка и секој ќе се чувствува пријатно како победник

* * *

Во продолжение, на истите парови деца им се дава работниот лист „Пријателско однесување - 1“. На листот се претставени истите деца од претходниот пример, со истиот проблем (момчето го нарекло девојчето „глупава гуска“). Притоа, се поставуваат следните прашања:

- По што оваа слика се разликува од претходната?
- Како е однесувањето на децата во оваа ситуација?

Потоа, во парови децата читаат што е напишано во облачињата (што му вели едното дете на другото и како притоа се чувствуваат). Откако ќе ги прочитаат ситуациите, се бараат двајца доброволци истото да го одглумат.

Дискусија

1. Како се чувствува девојчето во оваа ситуација?
2. Како се чувствува момчето во истата ситуација?
3. Во што е разликата меѓу пријателското и непријателското однесување?

Заклучок

Девојчето се чувствува навредено во почетокот затоа што е наречена „глупава гуска“, но на крајот станало задоволно затоа што момчето и ветило дека нема веќе да ја вика „глупава гуска“.

Момчето прво било засрамено затоа што непотребно го навредило девојчето, а потоа станало задоволно бидејќи девојчето не му се налутило туку и понатаму сакало да се дружи со него.

Кај пријателското однесување нема напаѓање, карање и тепачки. Наместо тоа, прво смирено кажуваме што не мачи, а потоа кажуваме што треба да правиме за да не се искареме или истепаме.

* * *

Од децата се бара да ги замислат истите две деца како имаат друг конфликт затоа што момчето му ја зело гумата на девојчето без прашање. Во групи од по четворица на децата им се дава по еден примерок од работниот лист „Непријателско однесување - 2“ со инструкција да напишат (на големите облачиња) што си велат еден на друг момчето и девојчето и како притоа се чувствуваат (на помалите облачиња). Откако сите ќе завршат се бара по двајца од 1-2 групи да ја одглумат ситуацијата која ја напишале.

Потоа на истите групи од по четворица им се дава работниот лист „Пријателско однесување - 2“ со инструкција да напишат што би си кажале момчето и девојчето еден на друг и како притоа се чувствуваат, кога би сакале пријателски да се однесуваат. На крај, други две групи од по двајца ја глумат ситуацијата што ја напишале.

Дискусија

1. Што се случува кога се однесуваме непријателски?
2. А што се случува кога пријателски се однесуваме?

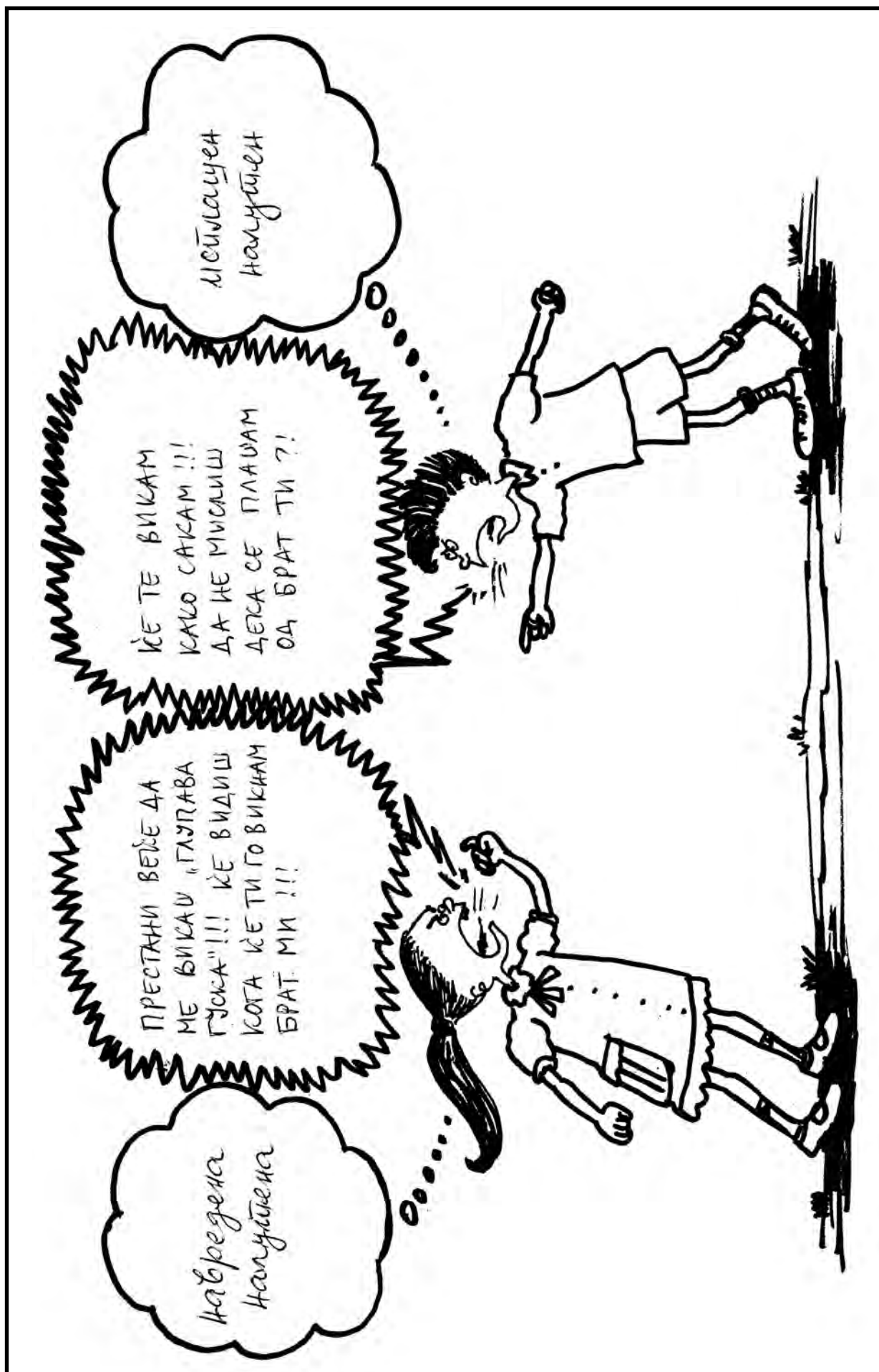
Рефлексија

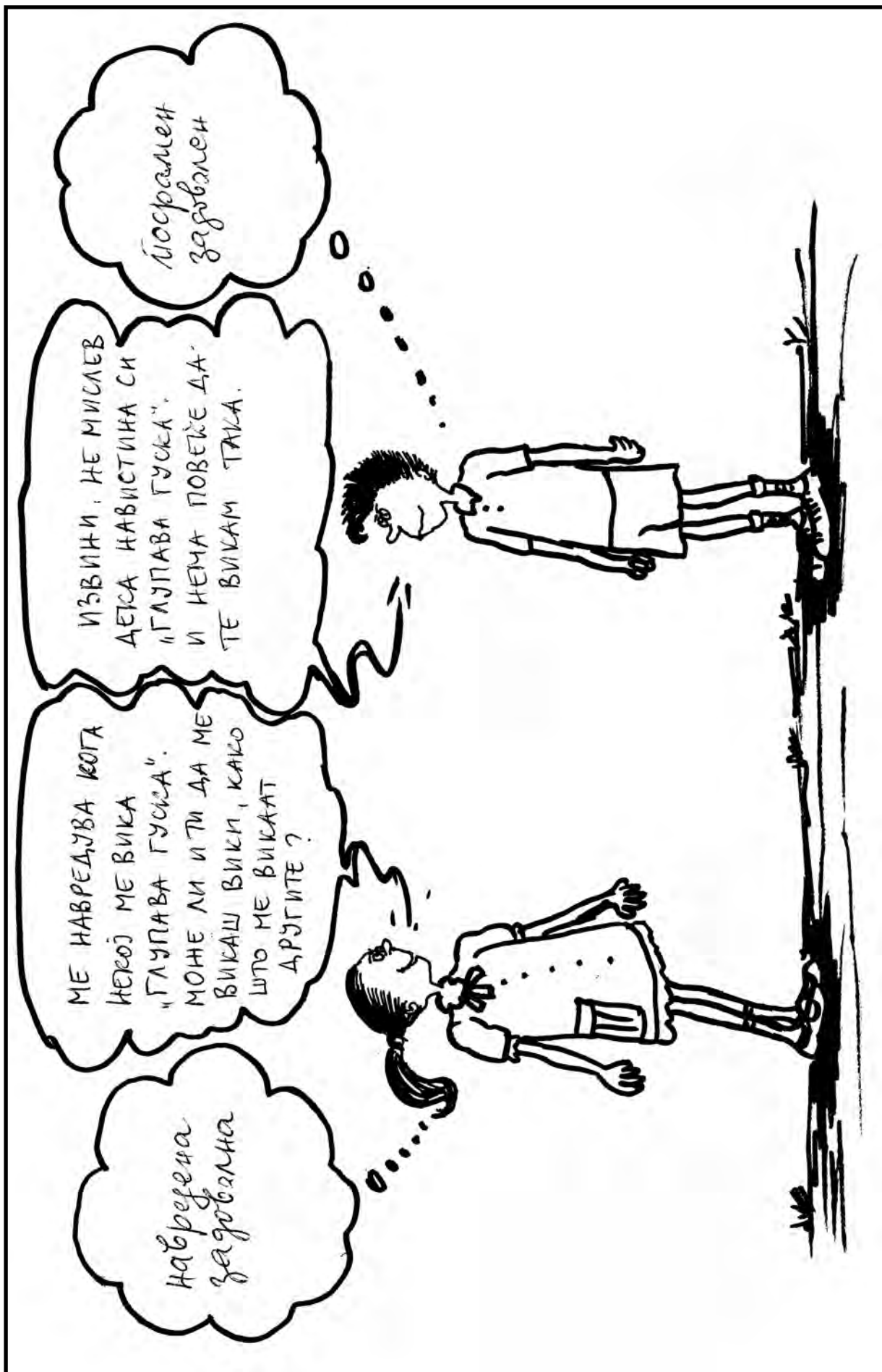
1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

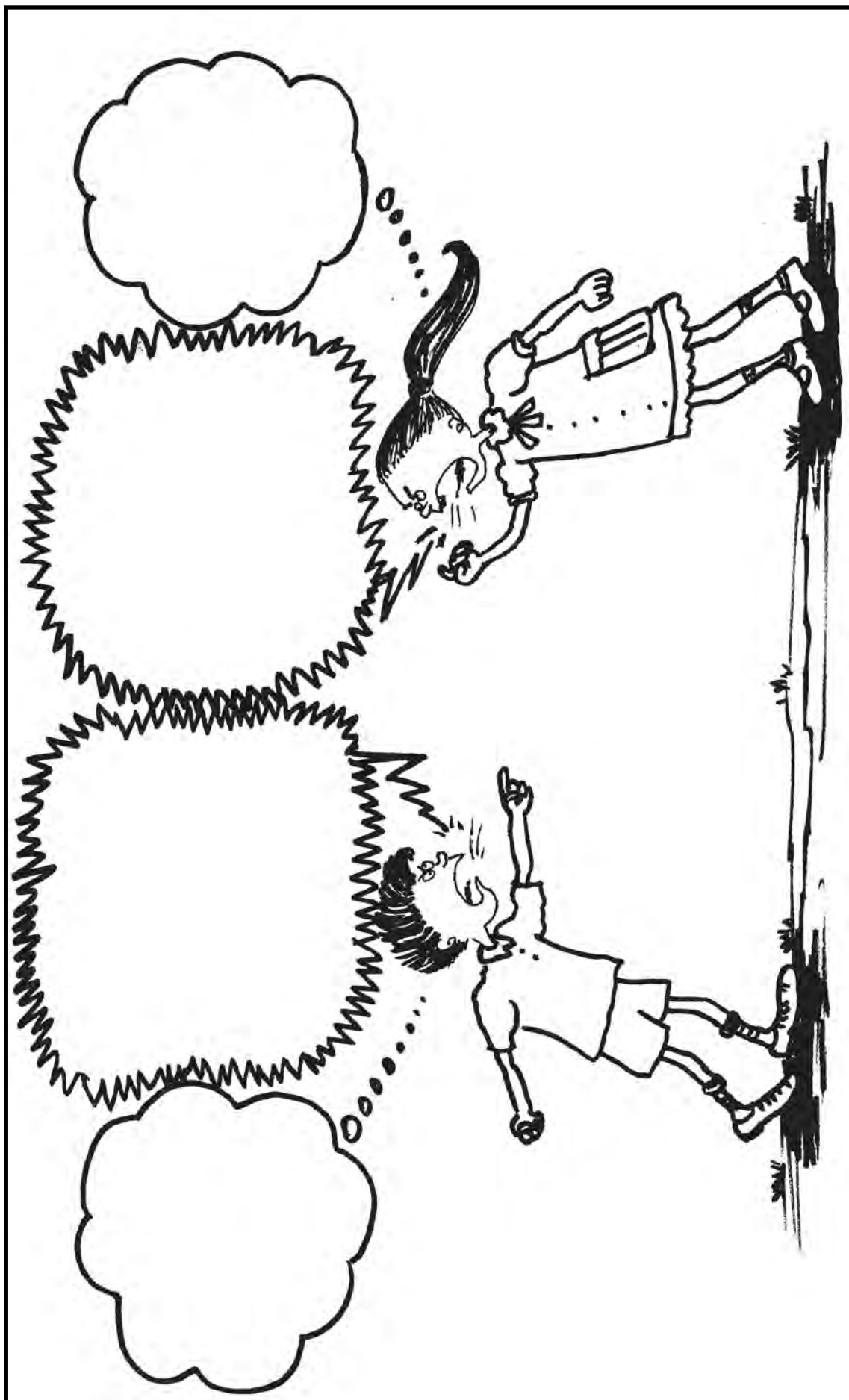
Заклучок

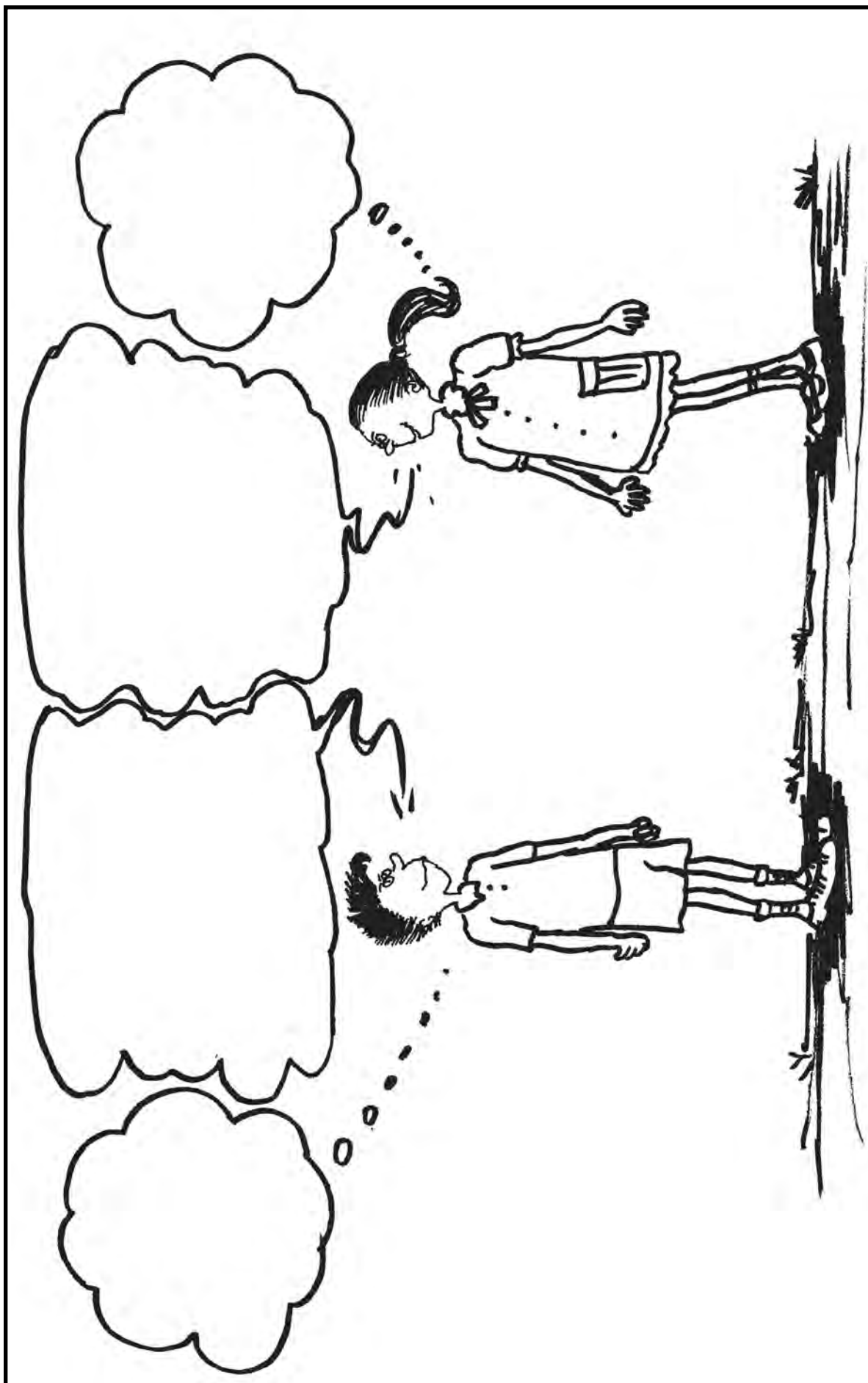
Кога се однесуваме непријателски се навредуваме и повредуваме меѓусебе и притоа лошо се чувствуваме.

Кога се однесуваме пријателски конфликтот (несогласувањето) ќе се реши без караница и тепачка и секој ќе се чувствува пријатно како победник.

Работилница II-9.3: Праведни решенија 1

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Праведни решенија 1 (хамер)
- » работен лист за наставникот/наставничката: Праведни решенија 1a
- » три различни предмети кои лесно се држат во рака
- » топка од хартија, нацртано парче торта, фломастер (за глумење)
- » селотејп

Воведна активност

Сите деца стојат во круг. Наставникот дава еден предмет на детето десно од него кој треба да се пренесува понатаму во кругот од рака на рака и вели: „Ова е зајак и зајакот трча“. По кратко време, додека првиот предмет сеуште се додава, наставникот воведува нов предмет кој исто така треба брзо да се пренесува од рака на рака и вели: „Ова е лисица и таа сега се обидува да го фати зајакот“. Подоцна наставникот го воведува и третиот предмет велејќи: „Ова сега е волк и тој сака да ја фати лисицата“. Децата треба што побрзо да ги подаваат еден на друг сите три предмети обидувајќи се ниту едно „животно“ да не биде фатено.

Главна активност 1

Децата седат во клупи. На табла се лепи хамерот на кој се напишани праведните решенија (онака како што е направено во работниот лист „Праведни решенија 1“) и наставникот накратко ги објаснува.

Наставникот чита една по една конфликтна ситуација од работниот лист „Праведни решенија 1a“.

Се бираат деца кои сакаат да ја одглумат истата ситуација, но и да го довршат дејството во неа онака како што вообичаено се случува во секојдневието (на непријателски начин со меѓусебно скарување на ликовите зашто или само едната страна го добива тоа што го сака, или двете страни не го добиваат тоа што го сакаат).

Се разговара со сите деца како би можело истата ситуација да се реши сега на пријателски начин со изнаоѓање праведно решение со кое и двете страни во конфликтот би се чувствувале добро. Децата избираат едно од праведните решенија понудени на хамерот и објаснуваат зошто мислат дека е тоа најсоодветно решение.

Децата кои претходно ја глумеа конфликтната ситуација со непријателски пристап, сега ја одглумуваат повторно од почеток, но со примена на избраното праведно решение.

Наставникот чита следна конфликтна ситуација и се повторуваат претходно опишаните чекори.

Напомена: хамерот со праведни решенија се чува за следната работилница кога ќе се продолжи со останатите видови на праведни решенија.

Главна активност 2

Децата се делат во групи по околу шест деца и седнуваат заедно. Се бара од децата во секоја група да поразговараат за слични конфликтни ситуации од нивното секојдневие кои би можеле или веќе се решиле со некое од обработените праведни решенија. Потоа се договараат која од кажаните ситуации ќе ја одглумат пред останатите групи завршувајќи ја на крајот со некое праведно решение.

Завршна активност

Сите стојат во круг, а наставникот ја објаснува играта: „Јас најпрво ќе бројам од еден до шест. Но, при секој број рацете се на друго место:

- » еден - рацете ги допираат прстите на нозете
- » два - колената
- » три - колковите

Заклучок

Постојат повеќе праведни решенија во конфликтни ситуации: извинување (за случајни и мали проблеми), компромис (кога на страните не им значи целосно да им биде задоволен интересот, па се откажуваат од дел за да се постигне согласност), еден по еден (кога двајца сакаат исто нешто, а тоа е само едно и неделиво), случаен избор („петка-глава“: кој прв да почне или да добие нешто), попуштање (кога на едниот не му значи многу нештото да го добие, па се откажува од него), одложување на решавањето (кога страните не можат да се сетат или да се договорат за адекватно решение во моментот, па неговото барање го одложуваат за подоцна или пак решавањето се одложува поради постоење на моментна ситуација што ограничува), барање помош од друго дете или возрасен, споделување на нештото кое двете страни го сакаат.

За да се изнајде праведно решение при конфликтна ситуација потребно е и двете страни да се однесуваат пријателски и да сакаат да го решат конфликтот. Праведното решение прави и двете страни во конфликтот да се чувствуваат добро со него.

- » четири - рамената
- » пет - главата
- » шест - тие се дигнати високо над главата.

Ајде сега неколку пати да ги извежбаме по ред броевите со нивните движења, а вие обидете се да запомните кој број со кое движење оди”. (се вежба неколку пати)

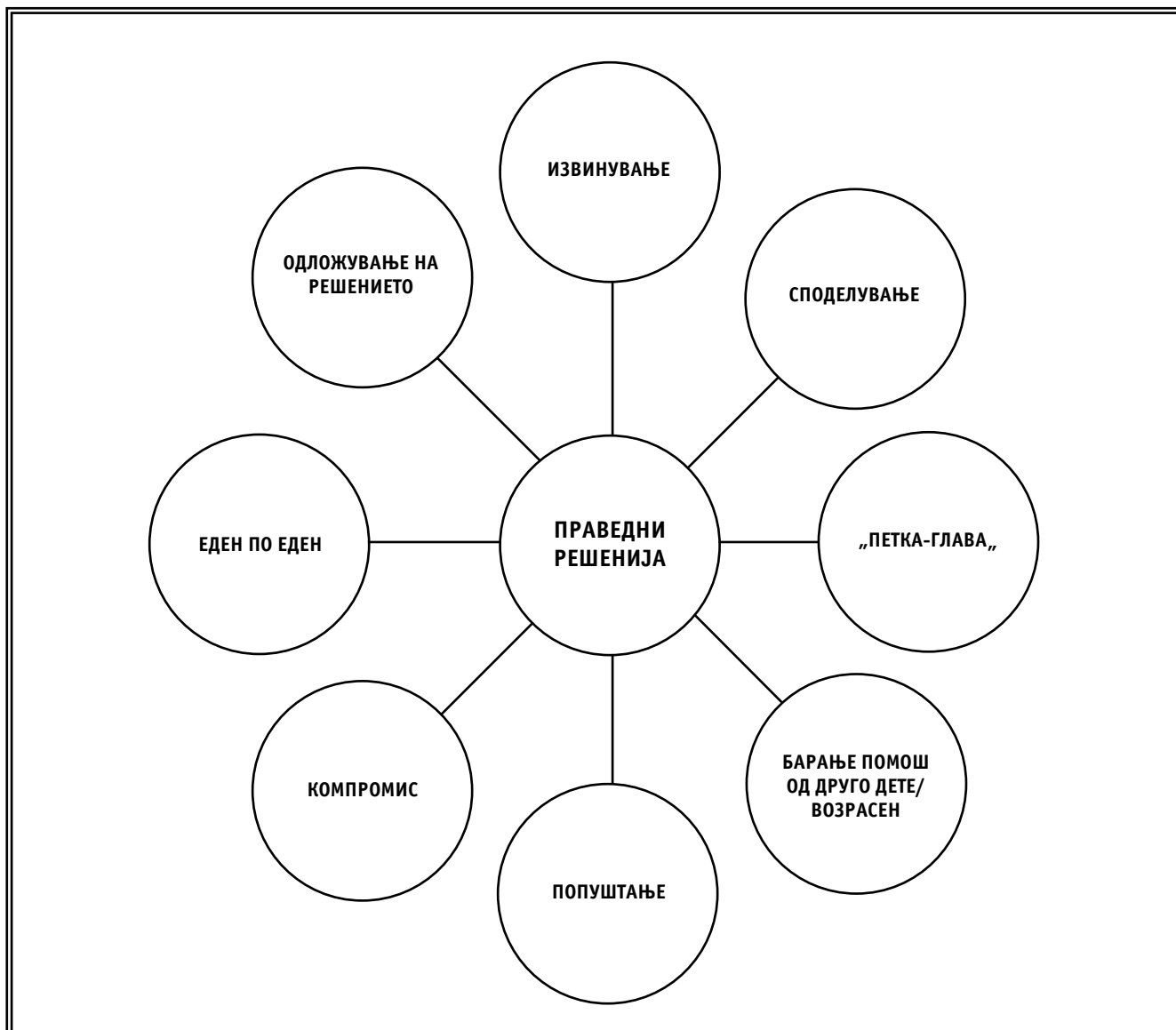
„Сега, јас ќе ги кажувам броевите од еден до шест без ред, а вие ќе треба да се сетите каде треба да ви бидат рацете на тој број. Но, внимавајте зашто броевите ќе ги кажувам сè побрзо и побрзо”.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за наставникот/наставничката: Праведни решенија 1

Работен лист за наставникот/наставничката: Праведни решенија 1а

1. Хава и Иван живеат во иста зграда и секој ден играат заедно на игралиштето зад зградата. Еден ден Иван ја донесе својата нова топка за да ѝ ја покаже на Хава и да поиграат со неа. Претходниот ден врнеше и уште имаше понекаде вода, но тие најдоа посуво место и таму убаво си ја подаваа топката. Но, во еден момент Хава ја удри топката малку посилно и таа леташе право во водата до нив. Иван се затрча да ја спаси, но не успеа да ја фати со двете раце, туку само да ја удри силно со едната рака. Топката не падна во водата, но несакајќи таа летна право во главата на Хава. Среќа, на Хава не ѝ беше ништо од ударот на топката, но таа го погледна Иван многу налутено.

(извинување: Иван ѝ се извинува на Хава зашто случајно ја удрил со шойкаша)

2. Бурхан и Емина се брат и сестра. Се вратија заедно од школо дома. Откога ручаа, и на двајцата многу им се пријаде нешто слатко. Се сетија дека вчера имаше торта дома, па го отворија фрижидерот да видат да не има уште нешто останато од неа. Кога таму - имаше само едно парче торта. Секој сакаше да го земе парчето за себе.

(компромис: Бурхан и Емина го делат парчето торта; и двајцата се откажуваат од половина парче плус што би добиле доколку го земат парчето само за себе)

3. Даниела е дојдена на гости кај Орхан. Играа заедно разни игри: редеа сложувалка, играа брканица, гледаа цртан филм. Потоа, и двајцата посакаа да цртаат, ама имаше само еден фломастер. И двајцата се затрчаа кон него и никој не сакаше да се откаже од идејата за цртање.

(еден по еден, па потоа „пешка-глава“: црта прво едниот, па потоа другиот ги дава зашто фломастерот не може да се подели, а со фрлање паричка се одредува кој прв да црта, кој кога ќе заврши - го дава фломастерот на другиот)

Работилница II-9.4: Праведни решенија 2

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Праведни решенија 1
- » работен лист за наставникот/наставничката: Праведни решенија 2
- » стара хартија
- » селотејп
- » книга, кутија од сложувалка, голема блуза/маица, коцки за играње, топка (за глумење)

Воведна активност

На три места на подот се лепат по неколку стари хартии една до друга формирајќи три „острови“ со различна големина: најмала (каде за да застанат повеќе деца, мора некои да бидат кренати во раце од страна на другите деца), средна (каде скоро сите деца би можеле да застанат со по една нога и по некое дете кренато од други деца) и поголема (сите деца збиени можат да застанат со две нозе).

Сите деца се станати. На даден знак на наставничката, сите деца треба да застанат на една од трите површини, зависно која ја посочила самата наставничка („Мал остров“, „Среден остров“, „Голем остров“). Површините се прилично тесни и не можат сите деца удобно да застанат на нив, туку мора сите заедно да изнајдат решение во кое ниту едно дете нема да остане надвор од „островот“.

Главна активност 1

Активноста се одвива по ист редослед како што веќе е опишано во претходната работилница, но со нови конфликтни ситуации кои доведуваат до нови видови праведни решенија (оние кои не се обработија на минатата работилница).

Децата седат во клупи. На табла се лепи хамерот на кој се напишани праведните решенија (онака како што е направено во работниот лист „Праведни решенија 1“) и наставничката накратко ги објаснува.

Наставничката чита една по една конфликтна ситуација од работниот лист „Праведни решенија 2“.

Се бираат деца кои сакаат да ја одглумат истата ситуација, но и да го довршат дејството во неа онака како што вообичаено се случува во секојдневието (на непријателски начин со меѓусебно скарување на ликовите зашто или само едната страна го добива тоа што го сака, или двете страни не го добиваат тоа што го сакаат).

Се разговара со сите деца како би можело истата ситуација да се реши сега на пријателски начин со изнаоѓање праведно решение со кое и двете страни во конфликтот би се чувствувале добро. Децата избираат едно од праведните решенија понудени на хамерот и објаснуваат зошто мислат дека е тоа најсоодветно решение.

Децата кои претходно ја глумеа конфликтната ситуација со непријателски пристап, сега ја одглумуваат повторно од почеток, но со примена на избраното праведно решение.

Наставничката чита наредна конфликтна ситуација и се повторуваат претходно опишаните чекори.

На крајот од активноста, хамерот се лепи на видливо место во просторијата за да можат наставничката и децата да се повикуваат на него секогаш кога во секојдневието ќе има конфликтна ситуација.

Завршна активност

Децата застануваат во круг со испружени раце кон напред. Потоа ги затвораат очите и полека тргнуваат кон центарот на кругот, напипувајќи две слободни дланки, кои ќе треба да ги фатат. Ниту една дланка не треба да остане слободна, ниту пак две дланки може да држат една. Кога сите дланки ќе се пронајдат и фатат, децата ги отвораат очите и полека тргнуваат да се отплеткуваат, но при тоа не ги пуштаат рацете.

На крајот може да се добие еден круг, осумка или два круга. Некои можат да останат со грб завртени кон центарот на кругот, но важно е сите деца да се отплеткаат.

Заклучок

Тој е веќе даден во минатата работилница.

Постојат повеќе праведни решенија во конфликтни ситуации: извинување (за случајни и мали проблеми), компромис (кога на страните не им значи целосно да им биде задоволен интересот, па се откажуваат од дел за да се постигне согласност), еден по еден (кога двајца сакаат исто нешто, а тоа е само едно и неделиво), случаен избор („петка-глава“: кој прв да почне или да добие нешто), попуштање (кога на едниот не му значи многу нештото да го добие, па се откажува од него), одложување на решавањето (кога страните не можат да се сетат или да се договорот за адекватно решение во моментот, па неговото барање го одложуваат за подоцна или пак решавањето се одложува поради постоење на моментна ситуација што ограничува), барање помош од друго дете или возрасен, споделување на нештото кое двете страни го сакаат. За да се изнајде праведно решение при конфликтна ситуација потребно е и двете страни да се однесуваат пријателски и да сакаат да го решат конфликтот. Праведното решение прави и двете страни во конфликтот да се чувствуваат добро со него.

Важно е наставничката да го следи процесот надвор од јазолот зашто можеби ќе треба во некој дел од расплеткувањето да помогне со свои сугестии.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за наставникот/наставничката: Праведни решенија 2

1. Леарт и Дидар учат во исто одделение. Едно друго дете од одделението дента имаше роденден и ги покани и нив двајца да дојдат попладнето кај него дома на торта. Леарт и Дидар отидоа после часови да купат заеднички роденденски подарок. Леарт сакаше да купат една книга, а Дидар виде една убава сложувалка. Леарт повеќе си игра со детето што го слави роденденот и инсистира да му купат книга затоа што мисли дека книгата повеќе би го израдувала отколку сложувалката.

(попуштање: Дидар ја прифаќа идејата на Леарт зашто тој погодно го познава славеникот)

2. Вјоса и Арта се две сестри. Беа прва смена на училиште, но утрото и двете се успаа, па брзаа да не задоцнат зашто првиот час само што не започнал. Вјоса го отвори својот шкаф за да си ја облече набрзина омилената блуза, но таа не беше таму. Немаше време да ја бара каде е, па облече друга. Арта веќе беше излезена во дворот и ја чекаше. Вјоса кога излезе - што ќе види: Арта ја имаше облечено блузата што таа ја бараше. Вјоса многу се налути.

(огложување на решавањето за подоцна: заради немање доволно време за разговор пред училиште, тој се огложува за прва можна прилика - за после часовите)

3. Таркан и Надире имаат заеднички коцки. Почнаа обајцата со нив да градат, но како се намалуваше бројот на слободните коцки, така тие сè помалку градеа, а сè повеќе гледаа да ги соберат преостанатите коцки за себе за да не ги земе другиот, па потоа да нема доволно да си ја завршат градбата. На крај, половина коцки беа кај Таркан, скоро исто толку и кај Надире, но ниту еден од нив немаше доволно за да го заврши тоа што го започнал. Не можеа никако самите да најдат решение.

(барање помош од друго дете или возрасен: заради неможност самиште да го решат проблемот)

4. Марко и Дона се брат и сестра. Им стана здодевно да гледаат телевизија, па двајцата посакаа да играат со топка. Се стрчаа кон неа и секој почна да ја трга топката за себе.

(соделување: можат да се договорат и двајцата истовремено да играат со топка)

III тема: ЈАС И ДРУГИТЕ - ОПШТЕСТВЕНИ ОДНОСИ

Содржина III-1: ПОЗНАВАЊЕ НА ПРАВАТА НА ДЕЦАТА

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае дека децата имаат права» знае некои од правата на децата» знае дека постои книга (меѓународен документ) во која што тие права се запишани
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» може да препознае некои детски права и нивното прекршување» умее да бара заштита при прекршување на некои од своите права
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» сфати дека дека сите деца имаат права» прифати дека сите деца имаат еднакви права

Работилница III-1.1: Желби и потреби*

Материјали

- » работен лист за учениците III-1.1: Комплет картички со потреби и желби
- » прибор за цртање
- » поголеми листови хартија
- » селотејп
- » креда

Главна активност

Децата се делат во групи по четири-пет деца. Секоја група добива комплет со 20 напишани и четири празни картички со потреби и желби од работниот лист за ученици „Комплет картички со потреби и желби“.

Наставникот им објаснува на децата дека тие се жители на нова држава која се грижи да ги задоволи нивните потреби и желби. Потоа им вели да ги разгледаат картичките и доколку мислат дека има и нешто друго што тие го сакаат и кое им е многу важно, а го нема на картичките, тоа да го нацртаат на празните картички.

По неколку минути откако секоја група ќе ги комплетира картичките, наставникот им вели дека поради тоа што државата многу осиромашила, ќе мора да им скрати некои од потребите и желбите на децата и затоа ќе мора да се договорат и да изберат осум потреби или желби од кои ќе се откажат.

Наставникот вели: „Кога ќе ги изберете и тргнете на страна избраните картички, јас ќе поминам да ги соберам, а вам треба да ви останат уште 16 картички со потреби и желби.“

По неколку минути откако децата ќе завршат, наставникот ги собира картичките од кои се откажале и им вели: „Сега има уште поголема сиромаштија. Ќе треба да се откажете уште од осум желби и потреби зашто државата ќе може да ви задоволи само некои од нив.“

Откако децата ќе се одлучат, наставникот повторно ги собира картичките од кои групите се откажале.

Потоа секоја група преостанатите картички ги лепи на голем лист хартија, а листот се лепи на табла.

Наставникот заедно со децата констатира кои потреби и желби се повторуваат во секоја група, ги одлепува и ги става на еден друг заеднички лист и уште еднаш им ги чита на децата.

Дискусија

1. Дали имаше работи од кои може лесно да се откажеме? Кои?
2. Дали имаше работи од кои тешко може да се откажеме? Кои? Зошто?
3. Дали ви беше тешко да се откажете од оние желби и потреби кои сами ги напишавте?
4. Кој треба да ги задоволува потребите на децата?

Заклучок

Тешко се откажуваме од оние работи кои претставуваат неопходни услови за живот и развој (потреби), а полесно ни е да се откажеме од оние работи кои претставуваат посакувани услови за живот и развој (желби).

Има работи без кои не може да преживееме и да се развиваме. Тоа се основните човекови потреби. Задоволувањето на основните потреби на детето се загарантирани со закон и се регулирани преку посебни права на децата. Почитувањето на правата на децата обезбедува секое дете да ги има условите за нормален развој.

Завршна активност

Училницата е поделена со креда на два дела. Наставникот им кажува на децата дека едниот дел е ДА („Се согласувам“), другиот дел е НЕ („Не се согласувам“).

Наставникот кажува одредени тврдења, а децата поминуваат на едниот или на другиот дел од просторот зависно од тоа дали се согласуваат или не.

- » „Децата имаат право да играат.“
- » „Децата имаат право да прават што сакаат.“
- » „Децата имаат право да учат.“
- » „Децата имаат право да ги малтретираат животните.“
- » „Децата имаат право да добијат сè што ќе посакаат од нивните родители.“
- » „Децата имаат право да читаат книги.“

* Идејата за активноста е земена од: УНИЦЕФ. (2004). Имам право...: Прирачник за наставници за трето и четврто одделение. Скопје: Институт за социолошки и политичко-правни истражувања и УНИЦЕФ - Скопје

- » „Децата имаат право да ја загадуваат планетата Земја.“
- » „Децата имаат право да кажуваат што сакаат.“

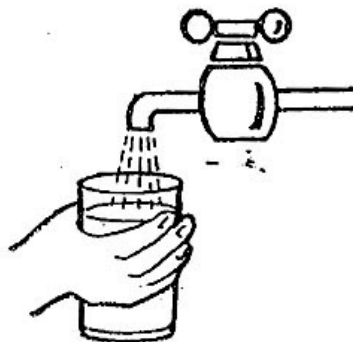
Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

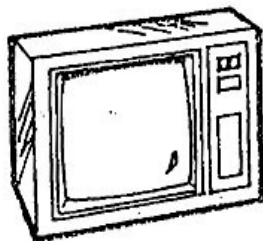
Работен лист за учениците III-1.1: Комплет картички со потреби и желби

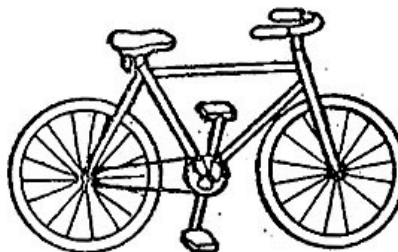
КВАЛИТЕТНА ХРАНА

ЧИСТА ВОДА

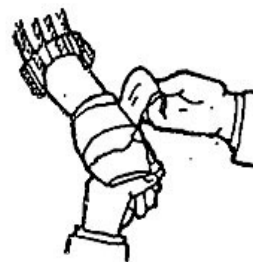
ТЕЛЕВИЗОР

ВЕЛОСИПЕД

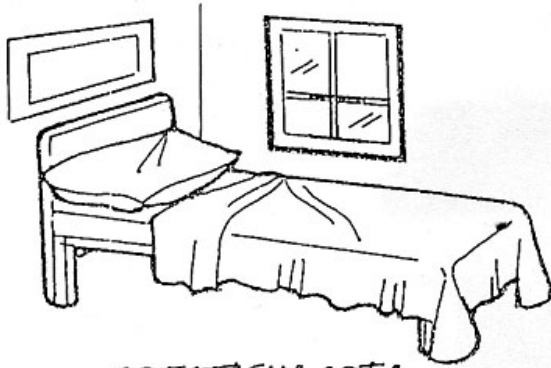

МОЖНОСТ ДА ГО ИЗРАЗАМ
СВОЕТО МИСЛЕЊЕ

ЗДРАВСТВЕНА ТРИЖА

СОПСТВЕНА СОБА

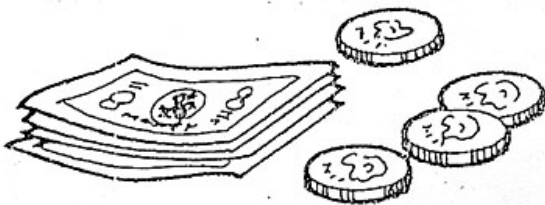
СЛАТКИ

ЗАШТИТА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈА

ОБРАЗОВАНИЕ

ЏЕТАРЛАК

ПАТУЃАЊЕ НА ОДМОР

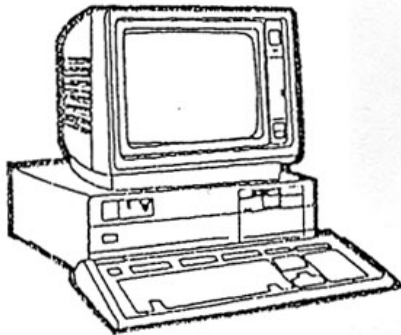

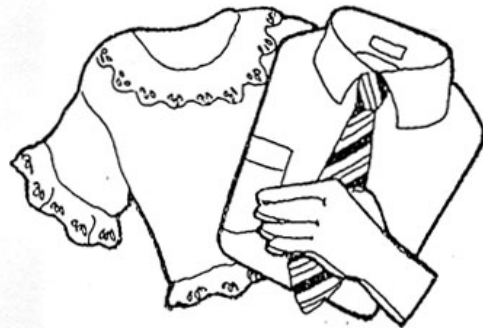
ДОМ

МОЖНОСТ ДА ЈА ИЗРАЗАМ
СОПСТВЕНАТА РЕЛИГИЈА

КОМПЈУТЕР

ОБЛЕКА

ЧИСТ ВОЗДУХ

ЗАШТИТА ОД НЕТРИЖА

СОПСТВЕН МУЗИЧКИ СИСТЕМ

ПРОСТОР ЗА УТРА

Работилница III-1.2: Имам право да ги знам моите права*

Материјали

- » голем лист хартија на кој пишува: Бидејќи сум дете имам право на...
- » работен лист за учениците III-1.2: Цртежи со правата на децата
- » кутија
- » селотејп
- » прибор за боене
- » голем лист хартија
- » креда
- » табла

Главна активност 1

Големiot лист со незавршената реченица „Бидејќи сум дете имам право на...“ се залепува на табла.

Наставничката вели: „Сега заедно ќе размислуваме кои се правата кои им припаѓаат на децата. Секој ќе може да ги каже сите идеи на кои ќе се сети.“

Наставничката ги запишува на табла сите идеи и заедно со децата ги коментира. Потоа уште еднаш ги чита запишаните идеи.

Дискусија

1. Што значи кога ќе се каже дека некој има право на...?
2. Дали може само јас да имам право на нешто, а другите не? Зошто?
3. Дали знаете некое посебно место каде се запишуваат правата на децата?

Заклучок

Да се има право значи дека нешто имаш, може да правиш, треба да добиеш, треба другите да прават за тебе.

Има еден закон што важи за сите деца во цел свет и се вика Конвенција за правата на детето. Во овој закон се опишуваат правата на децата, таму пишува сè за тоа што може да прават децата и сè што може да прават возрасните кои се одговорни да ги направат децата среќни, здрави и сигурни. Во сите закони има делови што се викаат членови. И во Конвенцијата има членови. Во секој член е напишано по едно право што го имаат децата.

Главна активност 2

Наставничката објаснува: „Сега ќе се запознаеме со правата што ги имаат децата. Во една кутија се ставени слики со правата на децата (исечени од работниот лист). Сега секој од вас ќе извлече по едно право. Залепете ги на себе и прошетајте низ просторијата со цел да се запознаете и со другите права. Кога јас ќе плеснам два пати со рацете, ќе треба да се собереме повторно во кругот.“

На децата им се даваат неколку минути за прошетка. Наставничката сама проценува кога треба да ги викне повторно да се вратат во кругот. Откако сите деца повторно ќе се соберат во круг, наставничката им вели: „Сега секој нека ни го покаже својот цртеж и нека ни каже кое право го има.“

Доколку децата имаат проблем правилно да го дефинираат правото, наставничката им помага.

Потоа прашува: „Дали мислиш дека оваа право треба да припаѓа во Конвенцијата за права на детето?“

Правото за заштита од сексуална злоупотреба на децата најдобро е да го залепи наставничката за да не се појави непријатност кај децата.

Главна активност 3

Откако сите деца ги претставиле своите права, наставничката им се обраќа: „Сега секој од вас може да седне на своето место и да го обои своето право.“

Потоа обоените права се лепат на заеднички голем лист и се закачуваат на табла.

Дискусија

1. Што правевме денеска?
2. Дали знаете зошто го правевме ова?

Завршна активност

Сите деца стојат во круг. Секој во кругот по ред треба да ја заврши реченицата: „Бидејќи сум дете имам право на...“. Наставничката почнува и продолжува детето до неа и сè така по ред додека не завршат сите во кругот.

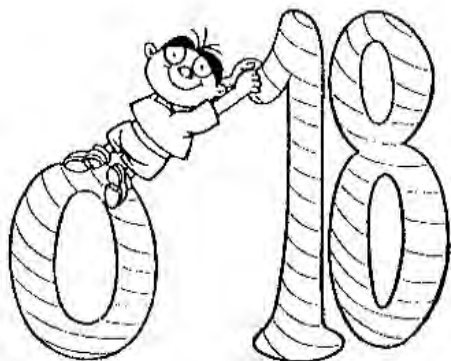
Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Заклучок

Важно е секое дете да се запознае со своите права кои му се дадени во Конвенцијата за правата на детето.

Кога детето ги знае правата, може да препознае кога некое право му е нарушено и да бара да му се почитува тоа право.

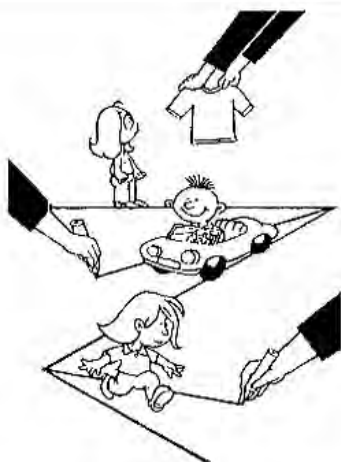
Член 1.

Дете е секој човек кој не наполнил 18 години.

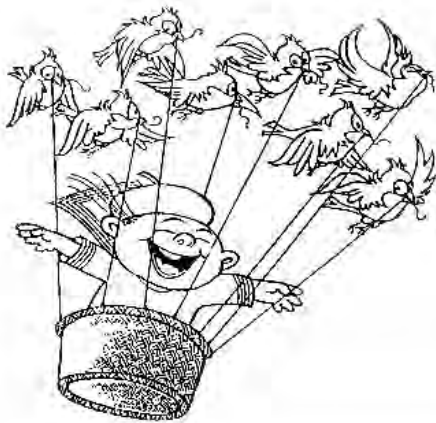
Член 6.

Секое дете има право да живее и да се развива.

Член 27.

Секое дете има право на добар животен стандард.

Член 3.

Секој возрасен секогаш треба да го прави она што е најдобро за детето.

Член 7.

Секое дете има право на име и на државјанство.

Член 2.

Ниту едно дете не смее да биде дискриминирано поради изгледот, бојата на кожата, полот, јазикот, религијата или било што друго.

Член 31.

Децата имаат право да играат.

Член 42.

Секое дете има право да ги знае своите права.

Член 9/18.

Детето има право на родители што ќе се грижат за него.

Член 38.

Децата имаат право на заштита во време на војна.

Член 23.

Детето што има некој хендикеп има право на посебна грижа и право да расте со другите деца.

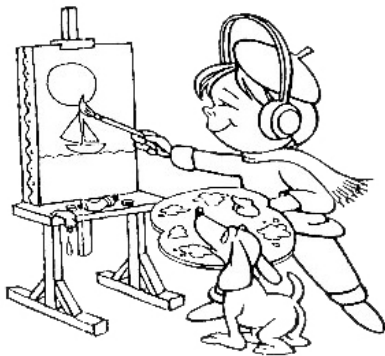
Член 20.

Детето без родители има право на љубов и грижа.

Член 12.

Детето има право да каже што мисли за сите работи што се однесуваат на него.

Член 13.

Детето има право да се изрази на најразлични начини.

Член 15.

Децата имаат право да се дружат.

Член 16.

Детето има право на приватност.

Член 17.

Детето има право да добива информации.

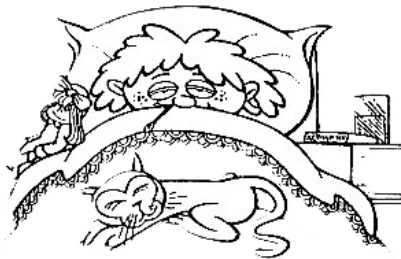
Член 28/29.

Децата имаат право да учат и убаво да се чувствуваат во училиштето.

Член 19.

Децата не смеат да бидат повредувани.

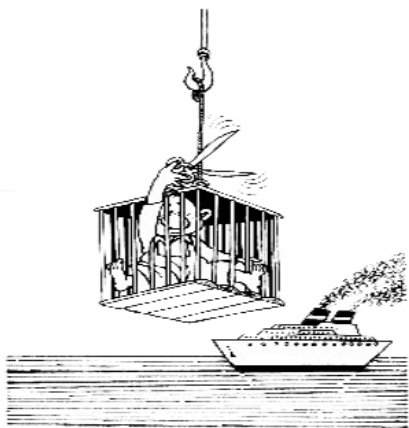
Член 24.

Децата имаат право на посебна грижа и лекување кога се болни.

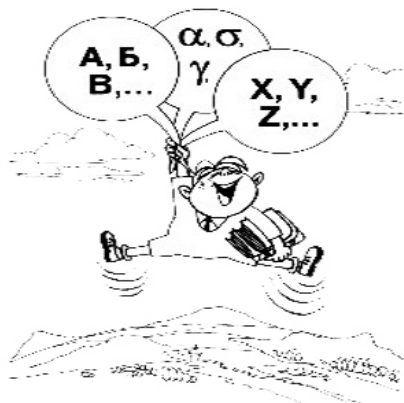
Член 34.

Никој не смее децата сексуално да ги искористува.

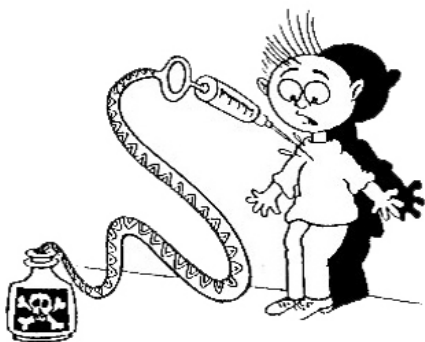
Член 35.

Децата не смеат да бидат продавани.

Член 30.

Децата имаат право на своја култура, религија и јазик.

Член 33.

Децата имаат право да бидат заштитени од дрога.

Член 37.

Децата кои го прекршиле законот не смеат да бидат казнувани на начин што би ги понижил или повредил.

Член 32 . .

Децата имаат право да бидат заштитени од тешка работа.

Работилница III-1.3: Секое дете има право на приватност

Материјали

- » креда

Главна активност 1

Училницата е поделена на два дела со креда. Наставникот двата дела може да ги обележи со бои или предмети. Тој им кажува на децата дека едниот дел е ДА („Се согласувам“), другиот дел е НЕ („Не се согласувам“).

Наставникот вели: „Сега ќе ви прочитам некои тврдења и доколку се согласувате со нив - поминете на оваа страна на просторијата (страната ДА - „Се согласувам“), а доколку не се согласувате - на онаа страна на просторијата (страната НЕ - „Не се согласувам“).“

- » „Секој има право да влезе во мојата соба без прашање.“
- » „Секој има право да гледа телевизија.“
- » „Никој нема право да ми го земе моливот без прашање.“
- » „Секој има право да оди во игротека.“
- » „Секој има право да ме прислушува кога зборувам по телефон.“
- » „Никој нема право да го види мојот споменар без прашање.“
- » „Секој има право да го позајми мојот велосипед без прашање.“
- » „Секој има право да има играчки.“
- » „Никој нема право да игра со моите играчки без прашање.“
- » „Секој има право да претура во мојата чанта.“
- » „Никој нема право да ги облече моите чорапи без прашање.“
- » „Секој може да оди на училиште.“
- » „Родителите смеат да пребаруваат по работите на своите деца.“
- » „Никој нема право да ја позајми мојата четкичка за заби.“

По секое тврдење децата треба да кажат зошто се на таа страна на просторот, односно зошто се согласуваат или зошто не се согласуваат.

Потоа децата седнуваат во круг.

Дискусија

1. Што значи да се има приватност?
2. За кои работи се согласивме дека треба да се има приватност?
3. Дали сите деца имаат своја соба?
4. Како може да се наруши приватноста?
5. Како возрасните ја нарушуваат приватноста на децата?
6. Дали родителите имаат право да претураат по работите на своите деца? Зошто?

Заклучок

Детето има право на приватност, има право да има свој простор и работи во кои никој не смее да пребарува. Кога се пребарува во работите на децата, кога се бара да кажат нешто што тие не би сакале да го кажат, значи дека е нарушена нивната приватност. Никој нема право да ја нарушува приватноста на децата, па дури ни нивните родители.

Има член во Конвенцијата на децата кој гласи: Ни едно дете не смее да биде изложено на самоволно или незаконито мешање во неговиот приватен или семеен живот, дом или лична преписка, како ни на незаконити напади на неговата чест и углед.

Детето има право на законска заштита од такво мешање или напад.

Главна активност 2

Децата се делат во групи по петмина. Во секоја група треба да разговараат за ситуации кога им е нарушена приватноста, а потоа да одберат една ситуација и да ја одглумат пред другите во одделението.

Рефлексја

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Содржина III-2: ПОЧИТУВАЊЕ НА ДРУГИТЕ (НЕДИСКРИМИНАЦИЈА)

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	» знае дека постојат разлики меѓу луѓето (расни, полови)
Вештини	» умее да покаже почит кон разликите меѓу луѓето
Ставови/ вредности	» ја прифати различноста како позитивност » прифати еднаков однос кон другите без разлика на сличностите и разликите

Работилница III-2.1: Направи свој отпечаток

Материјали

- » прибор за боене (темперни бои)
- » селотејп
- » ножици
- » хамер или друг голем лист
- » листови за цртање

Воведна активност

Сите стојат во круг. Наставничката почнува со тоа што со двете раце посебно прави круг со својот палец и показалец и го кажува своето име. Детето десно од неа го протнува својот показалец и палец во претходно направениот круг формирајќи синцир од алки и го кажува своето име а истовремено прави круг и со другата рака. Потоа наизменично на овој начин се редат децата од лева и од десна страна сè додека не се поврзаат сите во кругот. Секое дете го кажува името различно од претходното правејќи варијации на гласот (пр.: гласно, тивко, милозвучно, страшно, пеејќи...).

Главна активност 1*

Учениците се делат во групи по пет-шест деца. Секое дете во групата зема по еден лист и прибор за боене. Во секоја група се ставаат и неколку празни бели листа за да може децата да ги испробуваат комбинирани бои. На учениците им се кажува дека ќе прават отпечаток од својот кажипрст.

Наставничката вели: „Секој на листот пред себе треба да стави отпечаток од својот кажипрст. Бидејќи отпечатокот е само ваш, обидете се да најдете своја боја за својот печат. Тоа може да биде некоја од дадените бои или некоја друга боја која ќе ја добиете мешајќи ги тие бои. Откако ќе изберете боја, направете свој отпечаток и споредете го со отпечатокот на другите во групата.“

Дискусија

1. Погледнете ги своите отпечатоци и оние на другите во групата! Што мислите, дали се исти или се разликуваат? (може да се очекуваат различни одговори, но битно е на учениците да им се укаже дека можеби некои од отпечатоците им изгледаат исти, но сите тие се разликуваат)

Заклучок

Нема двајца луѓе на светот со ист отпечаток од прст. Секој од секого се разликува според отпечатокот на прстот.

Главна активност 2

Наставничката ја дава следната инструкција: „Сега вашиот отпечаток може да го доцртате, да му дадете облик и да го украсите онака како што вие сакате. Потоа ќе ги исечете и ќе ги залепиме сите заедно како мозаик.“

Потоа се повикуваат децата на голем лист да ги стават своите отпечатоци и се прави мозаик со нив. Им се дозволува на децата доколку сакаат да разместат нешто во мозаикот. Откако ќе се утврди дека децата се задоволни од мозаикот, наставничката го лепи некаде во училницата, и се води дискусија.

* Идејата за активноста е земена од: Ковач, Т. Ц., Росандиќ, Р. и Попадиќ, Д. (1996). *Училишница добре воље*. Београд: Мост

Дискусија

1. Погледнете ги изработките: по што се тие слични, а по што се разликуваат?
2. Погледнете го целиот мозаик: Дали ви се допаѓаат како изгледаат нашите изработки ставени вака заедно?

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Заклучок

Изработките се слични затоа што сите имаат отпечатоци од прстите, а различни се затоа што секоја има своја боја и облик. Значи, исто како и нашите изработки, така и ние по некои работи сме слични со другите, по некои исти, а додека по некои различни и единствени.

Секој отпечаток е убав на свој начин затоа што има своја боја, свој облик и свој посебен изглед. Но, затоа се и сите отпечатоци заедно многу убави бидејќи секој отпечаток му дава нешто посебно на овој мозаик.

Луѓето меѓу себе имаат многу работи по кои се разликуваат, но и многу работи по кои се слични. Посебноста на луѓето и нивната различност го прават светот поубав.

Работилница III-2.2: И различниџе може да се дружајџ

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Приказна за Нешто Друго*
- » листови за пишување
- » прибор за пишување

Главна активност 1

Се поставуваат столчиња во круг. Сите ученици и наставникот се седнати во круг. Наставникот вели: „Сега ќе читам некои тврдења. Секој пат кога ќе слушнете тврдење кое важи за вас, ќе треба да го смените местото.“

- » „Нека ги сменат местата сите што сакаат да играат фудбал.“
- » „Нека ги сменат местата сите што сакаат да играат ластик.“
- » „Нека ги сменат местата сите што имаат домашно милениче дома.“
- » „Нека ги сменат местата сите што сакаат да јадат спанаќ.“
- » „Нека ги сменат местата сите што се ученици.“
- » „Нека ги сменат местата сите што денес носат прибор за пишување.“

Дискусија

1. Дали имаше некој што цело време седеше? Зошто?
2. Дали имаше ситуација кога сите ги сменивме местата? Зошто?

Заклучок

Како што гледаме, секој нешто сака, а нешто не. Сите ние се разликуваме по тоа што сакаме, а што не сакаме. Има работи по кои сите ние сме исти.

Главна активност 2

Наставникот ја чита приказната од работниот лист.

Дискусија

1. Како се чувствувавше Нешто Друго во оваа приказна? Зошто?
2. Како се обидувавше Нешто Друго да биде како другите?
3. Што мислите, зошто Нешто Друго сакаше да биде како другите?
4. Зошто Нешто Друго не му дозволи на суштеството да остане со него?
5. Како се чувствувавше суштеството кога си замина од домот на Нешто Друго? Зошто?
6. Што го натера Нешто Друго да се премисли и да го врати назад суштеството?
7. На крај, иако суштеството и Нешто Друго беа различни, тие се согласуваа. Што мислите, како им успеа тоа?

Заклучок

Нешто Друго беше осамен и тажен затоа што не го прифаќаа другите да биде со нив бидејќи е различен од нив. Се обидувавше да биде како нив затоа што припаѓањето во некоја група прави да се чувствуваме сигурни и безбедни. Кога се појави едно друго суштество кое беше поразлично од Нешто Друго, Нешто Друго не му дозволи да биде во неговиот дом затоа што така беше научен - да не се дружи со различните од себе. Но, сепак на крајот кога му дозволи на суштеството да биде со него, кога го запозна подобро, кога почнаа да ги споделуваат работите, беше многу среќен.

Во многу ситуации се случува да одбегнуваме да се дружиме со некого затоа што е поинаков од нас. Но, кога дозволуваме да го запознаеме подобро, различноста ни станува интересна и забавна. Со сите треба да имаме еднаков однос без разлика колку сме слични или различни меѓу себе.

Почитувајќи ја различноста на другите, се почитуваме самите себеси бидејќи и ние за другите сме поинакви.

* Приказната е адаптирана верзија од Kave, K. & Ridell, Ch. (1994). Something Else. London: Puffin Books

Главна активност 3

Учениците се делат во групи по четири-пет деца.

Секоја група добива лист на кој е напишано едно од следните прашања на кое треба да одговорат со пишување:

1. Кога на училиште се чувствуваме како Нешто Друго?
2. Кога дома се чувствуваме како Нешто Друго?
3. Што би направиле вие кога во вашето одделение би се појавило Нешто Друго? (доколку има повеќе групи, прашањата се распоредуваат по групите и се повторуваат)

Откако ќе завршат, по едно дете од секоја група ги чита предлозите на групата кои се дискутираат.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Заклучок

Многу често во секојдневниот живот се наоѓаме во ситуација како Нешто Друго, односно некој да не се однесува со нас еднакво како што се однесува со другите затоа што сме различни од нив.

Така се чувствуваме кога не нè пуштаат да играме фудбал затоа што сме женско, кога дома не го земаат предвид нашиот предлог затоа што сме помали од нив, кога не може да учествуваме во училишниот хор затоа што сме машко, или кога не сакаат да нè дружат затоа што имаме поинаква боја на кожата или зборуваме друг јазик. Но, замислете каков би бил светот кога сите би биле само машки или женски, само големи или мали, со зелени или сини очи. Тогаш би било многу здодевно и еднолично. Различноста на луѓето го прави светот побогат.

Работен лист за наставникот/наставничката: Приказна за Нешто Друго

На ветровиот рид во осама без никој и ништо што пријател може да му биде, живееше Нешто Друго. Знаеше дека е Нешто Друго затоа што сите животни кои живеаа во тој крај му го тврдеа тоа. Кога ќе се обидеше да седне до нив, или да се прошета со нив, или да си поигра со нив, секогаш добиваше ист одговор: „Прости, не си како нас. Ти си различен од нас, ти си нешто друго, не ни припаѓаш баш.“

Од петни жили Нешто Друго се трудеше да наликува на различните од него. Смешкајќи се велеше „Здраво“ како што тие отпоздравуваа.

Црташе тоа што тие сакаа; кога ќе му дозволеа, ги играше нивните игри. Си ја носеше ужината во кесичка како што тие имаа навика.

Но, попусто.

Ниту личеше на нив, ниту пак зборуваше како нив.

Не го гледаше она што тие го гледаа.

Ниту пак знаеше да игра како нив.

Нешто Друго се повлече дома. Додека се подготвуваше да си легне, се слушна тропане на вратата. Некој стоеше на прагот.

„Здраво“, рече. „Драго ми е што те запознав. Може да влезам?“

„Пардон“, рече Нешто Друго. „Мислам дека си го згрешил местото.“

Суштеството одмавна со глава. „Не, никако. Местото е совршено. Погледни!“

И додека Нешто Друго сфати што се случува, суштеството беше внатре и си седна токму во неговото столче.

„Те знам ли од некаде?“, праша Нешто Другото збунето.

„Дали ме знаеш?“, се насмевна суштеството. „Се разбира дека ме знаеш. Погледни ме подобро. Само напред!“

Нешто Друго гледаше. Се прошета околу суштеството од напред до назад и од назад до напред. Не знаеше што да каже, па си молчеше.

„Зар не гледаш?“, вресна суштеството.

„Јас сум исто што и ти! Ти си нешто друго, а јас сум едно такво исто!“

Му ја подаде шепата и се насмевна.

„Исто што и јас?“, рече. „Ти не си што сум јас. Всушност, ти не личиш на ништо што досега сум го видел. Се извинувам, ама ти дефинитивно не си од МОЈАТА сорта на нешто друго.“

Отиде до вратата и ја отвори. „Добра ноќ.“

Суштеството полека си ја прибра шепата.

„Ах“, рече.

Изгледаше некако тажно и мало.

Го потсети Нешто Друго на нешто, ама никако не му паѓаше на ум на што. И додека се обидуваше да си припомни, суштеството си замина.

Одеднаш Нешто Друго се сети. „Чекај“, викна. „Немој да си одиш.“

Најбрзо што може потрча по суштеството. Кога го стигна, цврсто му ја зграпчи шепата. „Не си што и јас, но не ми е грижа, можеш да останеш со мене, доколку сакаш.“

И суштеството се врати.

Од тогаш, па наваму Нешто Друго имаше нешто со кого можеше да биде другар.

Смеејќи се, си се одпоздравуваа со „Здраво“.

Цртаа, сликаа.

Ги играа игрите што и двајцата ги знаеа или учеа нови игри еден од друг.

Ужинаа еден со друг. Беа различни, ама се согласуваа.

А кога се појави едно нешто со навистина чуден изглед, тие не му рекоа дека не личи на нив и дека не се вклопува во нивната дружба.

Се поттргнаа и веднаш му направија место. Ги научија и неговите игри и никогаш повеќе не им беше досадно и тажно.

Работилница III-2.3: Принцеза во хартиена кеса

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Приказна за принцезата во хартиена кеса
- » листови за цртање
- » прибор за бојење
- » модел на принцеза: хартиена кеса, стапчиња (работен лист за наставникот/наставничката: Модел на принцеза и змеј)
- » модел на змеј: лист А4 се превиткува на половина, се црта змеј (работен лист за наставникот/наставничката: Модел на принцеза и змеј), се прават сеченки на грбот на змејот и сеченките се превиткуваат

Воведна активност

Учениците застануваат во колона еден зад друг и се држат силно за своите половици. Оној кој што е на почетокот всушност е „главата“ на змејот кој се обидува да ја фати својата „опашка“ (последниот ученик во колоната), додека сите останати ученици се обидуваат да го спречат во тоа само преку извиткување на колоната, без да се отпушта од половината на претходникот. Кога последниот ќе биде фатен, тогаш тој оди напред да биде „глава“, а претпоследниот сега станува „опашка“.

Главна активност 1

Наставничката ја драматизира приказната од работниот лист користејќи ги претходно направените модели на принцеза и змеј.

Дискусија

1. Како ви се допадна приказната?
2. Дали е ова вообичаена приказна? Зошто не е вообичаена?
3. Каква е овде принцезата и што прави таа? А каква е обично во повеќето приказни?
4. Каков е овде принцот и што прави тој? А каков е обично во повеќето приказни?
5. Дали е можно принцезата да биде не само убава, туку и паметна и храбра? Зошто?
6. Како се чувствува на крајот од приказната принцезата, а како принцот?
7. Кои се принцови, а кои принцези во секојдневниот живот?

Заклучок

Вобичаено во приказните принцот ја спасува принцезата, а не принцезата принцот. Принцезата е само „дотерана“ и убава, додека пак принцовите се тие кои се паметни и храбри. Но, видовме од приказната дека и принцезите можат да бидат паметни и храбри, и не мора да се „дотерани“ и убави.

И во секојдневниот живот некогаш се мисли дека девојчињата треба да се само „дотерани“ и убави, а момчињата да се храбри и паметни. Но, тоа е само едно погрешно мислење. И машките и девојчињата можат да бидат „дотерани“ и убави, а исто така и паметни и храбри.

Главна активност 2

Се бараат доброволци од учениците кои би сакале да направат куклена претстава со помош на наставничката. За претставата користат модел на принцеза и модел на змеј.

Додека се подготвуваат за претставата, другите деца ја цртаат приказната, а потоа се публика што ја гледа претставата.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за наставникот/наставничката: Приказна за принцезата во хартиена кеса

Си била една принцеза по име Ева која била многу убава и секогаш била дотерана со најубави алишта. Косата ѝ била навиткана и секогаш била намирисана. Таа требала да се омажи за многу убавиот и згоден принц Адриан. Но, на денот на свадбата долетал змејот од пештерата и со својот силен оган ги разбркал сите гости. Го грабнал принцот и го однел во својата пештера. Принцезата Ева со сосема изгорена облека, со извалкано лице и со растурена фризура, кога видела што се случило, веднаш решила да оди по змејот и да го спаси принцот. Бидејќи немала ништо на себе, здогледала една хартиена кеса, ја облекла неа и тргнала кон пештерата на змејот. Кога стасала пред пештерата рекла:

„Змеју, змеју, сум слушнала дека ти пушташ толку силен оган што можеш да изгориш сто дрвја, ама не верувам додека не видам.“

Змејот излегол и рекол:

„Можам, можам - како не веруваш?“

„Е, ај да видам дали навистина можеш?!“

„Е, сега ќе видиш!“ - рекол змејот; силно земал воздух и испуштил оган - „Фууууууууу“ - толку силен што можел да изгори сто дрвја.

Ева рекла: „Браво змеју - супер беше! Ај пак, те молам, те молам!“

„Добро, важи“ - рекол змејот и земал воздух и пак силно дувнал: „Фууууууууу“.

„Леле колку интересно, те молам, те молам, само уште еднаш змеју.“

Змејот, веќе по малку изморен, земал воздух, направил „Фууууууу“, но овој пат неговиот оган бил сосема мал, колку да се испече една палачинка.

Змејот веќе уморен, тешко дишел „А - ха, а - ха, а - ха“ и си се свртел со тешки чекори да се врати во пештерата, кога, Ева повторно се сетила нешто да му каже:

„Змеју, змеју, прости вака, ама сум слушнала дека толку брзо си летал што за 10 секунди си можел да ја обиколиш целата Земја. Вистина е тоа?“

„Да, да, секако дека е вистина.“ - рекол змејот, па почнал силно да мавта со крилата, полетал и навистина се вратил за 10-ина секунди. Стасал, но бил многу уморен и тешко дишел „А - ха, а - ха, а - ха.“

Но, принцезата Ева уште еднаш му рекла: „Леле змеју, браво, колку си бил брз! Ај те молам уште еднаш прелетај.“

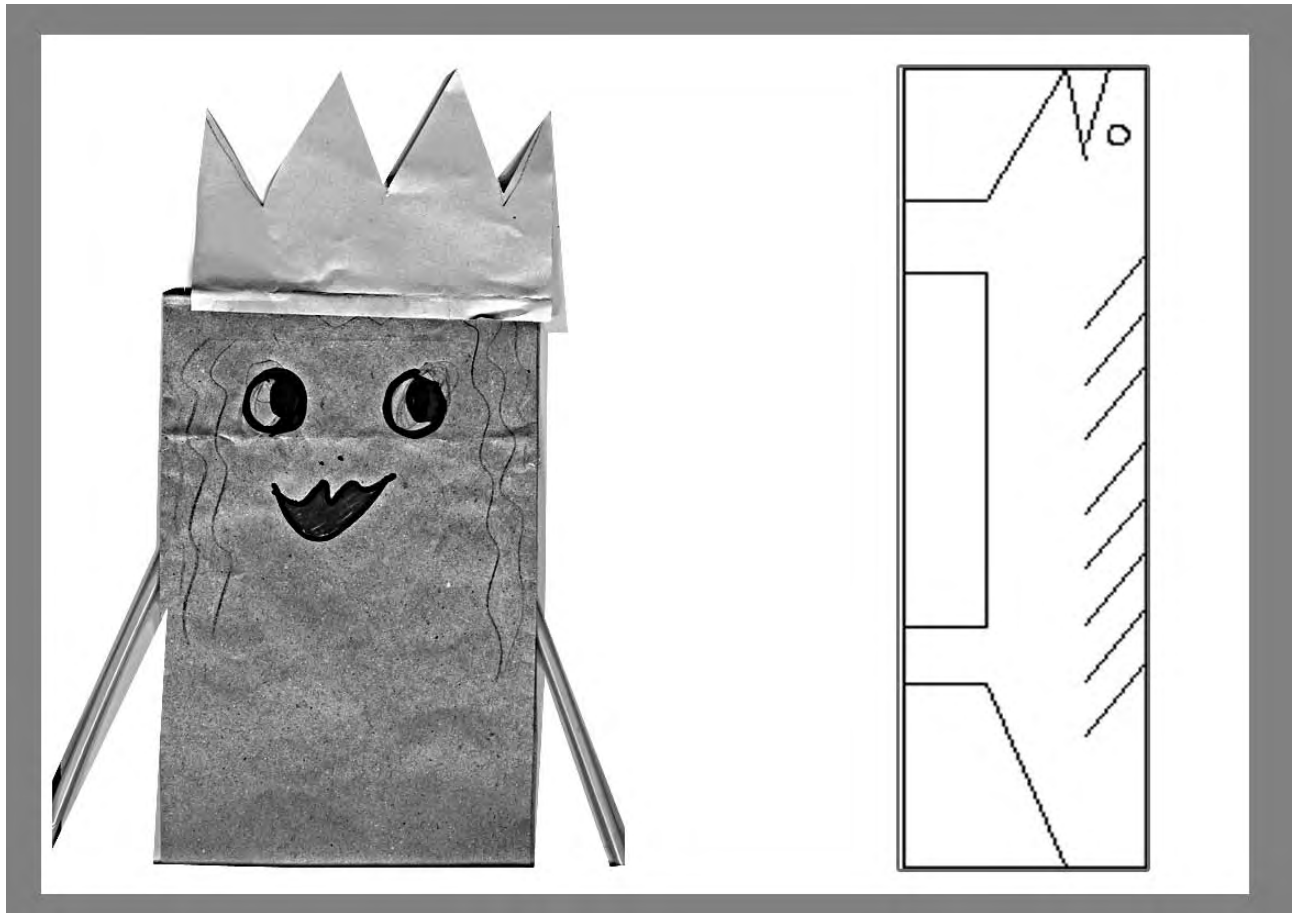
„Добро, важи.“ - рекол змејот со тивок и уморен глас. Замавтала со крилата и полетал, но сега го немало повеќе од 20 секунди. Кога стасал змејот, сиот преморен, направил уште три чекори и се „плеснал“ на земјата пред пештерата и заспал во длабок сон. За да провери дали цврсто спие, Ева викнала „Змеју“, но змејот не се разбудил. Потоа посилно го викнала „ЗМЕЕЕЈУ“, но змејот пак не се разбудил. Таа дури и се пикнала во неговото уво и на цел глас викнала „ЗМЕЕЕЕЕЕЈУ“, но тој не се ни помрднал. Тогаш Ева влегла во пештерата и го нашла Адриан и му рекла:

„Дојдов да те спасам. Ајде, брзо излегувај, додека змејот уште спие!“

Адриан кога ја видел ѝ рекол: „О, моја принцезо, ти благодарам што дојде да ме спасиш. Иако косата ти е разбушавена, целото лице ти е извалкано со пепел, наместо убавиот фустан - имаш обична хартиена кеса, а и мирисаш како ушите на змејот, сега уште повеќе те сакам, затоа што сфатив дека не само што си убава, туку си и многу храбра, досетлива, а и многу ме сакаш.“

И потоа Ева и Адриан заедно побегнале од пештерата.

Работен лист за наставникот/наставничката: Модел на принцеза и змеј

Содржина III-3: МЕЃУСЕБНО ПОДДРЖУВАЊЕ И СОРАБОТКА

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаење	<ul style="list-style-type: none">» знае за постоење на различни релации што се воспоставуваат меѓу луѓето (семејни, другарски, брачни)» знае примери за соработка и поддршка меѓу луѓето
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» покажува интерес за своите врсници» умее да ги споделува своите интереси, потреби со другите» умее да ги слушне потребите и интересите на другарчињата
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» прифати дека верувањето во себе е важно за успешно реализирање на задачите» согледа дека изведувањето активности соодветни на своите способности и интереси причинува задоволство» прифати дека упорноста е важна за реализирање на задачите

Работилница III-3.1: Цршаме заедно

Материјали

- » учебник, училишна чанта, некоја кутија (предмети кои ќе служат за поставување пречка)
- » марами за врзување очи
- » работен лист за учениците III-3.1: Лавиринт
- » прибор за боење

Воведна активност

Сите деца стојат во круг. На средината на кругот е поставено едно столче. Еден од учениците стои во средина на кругот со заврзани очи и од него до столчето кое е во средина се поставени неколку пречки (на пр.учебник, некоја кутија, училишна чанта, односно предмети што може да се најдат во училницата).

Задача на групата е да го однесе тој што стои во средината до столчето за да седне давајќи му инструкции а при тоа да не се удри или да не згазне некоја од пречките. Секое дете кажува по една инструкција. На пример: „Оди еден чекор напред“.

Главна активност

Децата се делат во парови. Секој пар добива по еден работен лист „Лавиринт“. Нивна задача е да стигнат до целта, односно да го најдат патот низ лавиринтот. Наставникот ја дава следната инструкција: „На листот кој го имате пред себе е нацртано едно училиште. Ваша задача е да прошетате низ училиштето заедно, но при тоа треба да застанете на одредени места во училиштето. Ќе шетате така што еден од вас ќе го црта патот со заврзани очи, а другиот ќе го води низ училиштето. Многу е важно тој што ќе го црта патот да ги држи затворени очите, инаку нема да биде играта забавна. Сега, ве молам договорете се кој прв ќе црта. Ако се договоривте, тој што ќе црта нека ги затвори очите, а другиот нека ги слуша моите инструкции и нека му кажува на тој што црта каде да оди.“

- » „Почнете од наставничката канцеларија и најдете го патот до канцеларијата на директорот/директорката.“
- » „Најдете го патот од канцеларијата на директорот/директорката до физкултурната сала.“
- » „Од физкултурната сала отидете до тоалетите.“
- » „Од тоалетите излезете во дворот.“

Треба да се остави доволно време меѓу две инструкции за да можат учениците да го следат патот во лавиринтот.

Откако ќе завршат, се повторува истото само што сега се менуваат улогите и се извртува патеката - се почнува од дворот, преку тоалетите, физкултурната сала и канцеларијата на директорот/директорката, до наставничката канцеларија.

Детето што црта прво користи боичка во една боја, а детето што црта второ користи боичка во друга боја.

Дискусија

1. Во која ситуација ви беше поубаво (полесно) - кога цртавте според инструкциите на другиот, или кога дававте инструкции за цртање?
2. Дали можевте задачата да ја завршите сами, без помош од другарчето? Зошто? Каква беше улогата на секој од вас?
3. Што значи соработка? Дали вие соработувавте?

Заклучок

Во двете ситуации чувството е убаво; и во првата и во втората ситуација успехот се доживува како заеднички успех.

Многу од задачите кои ги имаме во секојдневниот живот не може да се завршат сами.

Во разни ситуации соработуваме со различни луѓе. Во овој случај соработувавме со другарчето, дома со нашите најблиски, а на училиште со наставниците.

Со соработка полесно и поуспешно се постигнува целта.

Завршна активност

Сите стојат во круг. Наставникот вели: „Сега секој од нас во круг ќе каже што најмногу му се допаѓа кај неговиот другар без да го каже неговото име. На пр.: „Кај другар ми најмногу ми се допаѓа кога се смее“. На сите што им се допаѓа истото нешто кај нивниот другар, плеснуваат три пати со раце“.

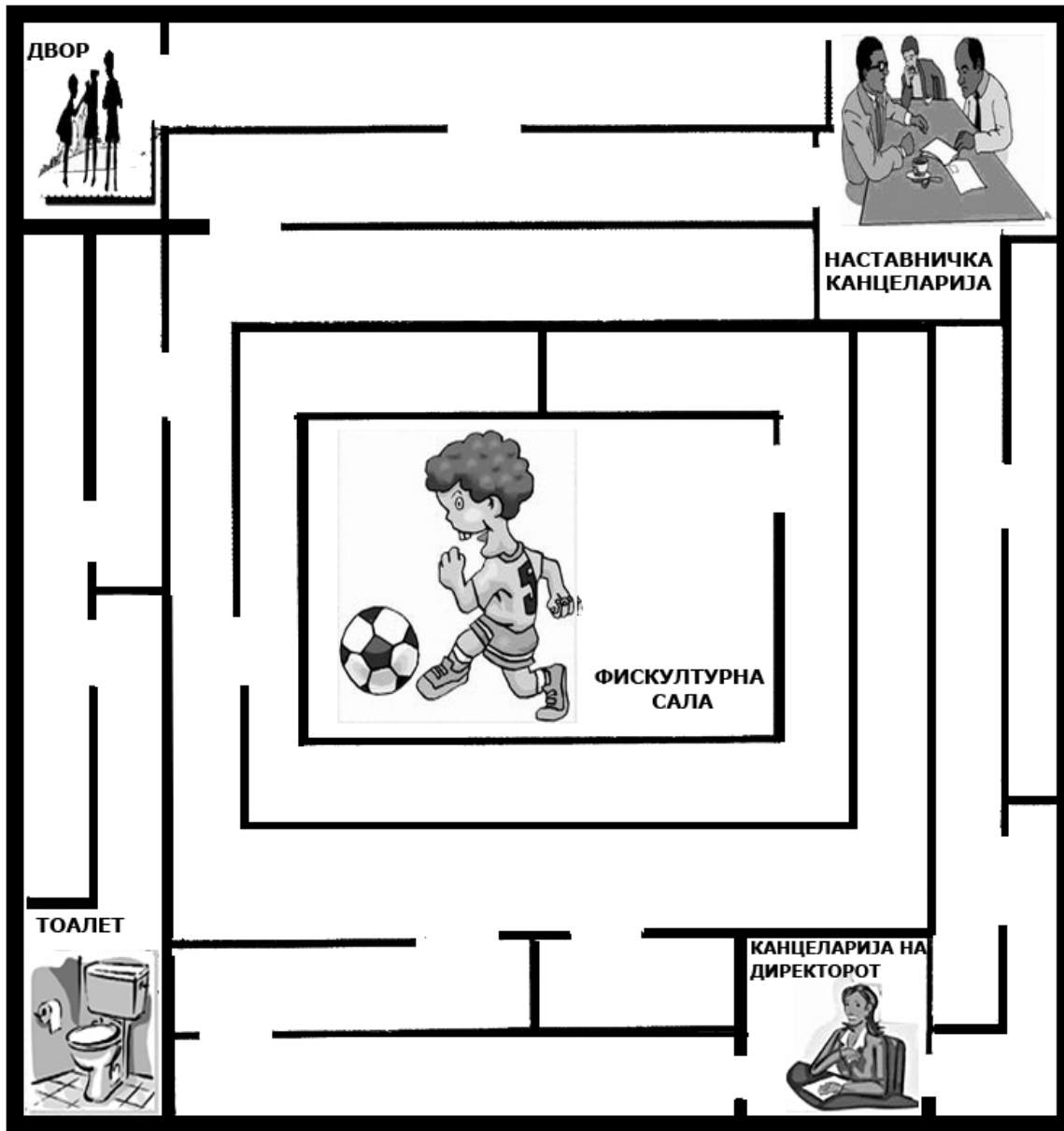
Постапката се повторува со сите деца во кругот.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да се користи во секојдневниот живот?

Работен лист за учениците III-3.1: Лавиринт

Работилница III-3.2: Кооперативно јадење

Материјали

- » поголеми листови за цртање
- » прибор за боење

Главна активност 1

Учениците седат во круг и наставничката им вели да замислат дека имаат храна пред себе и дека треба да ја изедат. Но, тоа ќе го прават на еден необичен начин.

Наставничката им се обраќа на учениците: „Денес сите ние ќе треба да замислиме дека јадеме нешто и тоа на начин кој ќе ни покаже колку е важно заедно да си помагаме, да соработуваме. Замислете дека едната рака ви е врзана на грбот и ја држите позади (наставничката покажува како), а другата рака држете ја испружена напред и вкочанета, без да го виткате лактот.“

Наставничката проверува дали сите деца ја сфатиле инструкцијата и им помага на децата кои не сфатиле.

„Сега пробајте со вака наместени раце да се храните.“

Се оставаат три-четири минути да пробаат да се хранат. Доколку некој од групата има решение, го презентира пред другите, а другите пробуваат истото да го направат. Доколку никој од учениците нема решение, наставничката им покажува како. Бидејќи раката не може да се свитка во лактот, никој не може сам да се нахрани. Наставничката, со вкочанета рака му дава храна на ученикот до неа, а неа пак ќе и даде храна ученикот лево до неа.

Дискусија

1. Дали можеше секој сам да се нахрани? Зошто?
2. Како се нахранивте?
3. Како ви беше да си полагате?
4. Дали беше забавно?

Главна активност 2

Наставничката вели: „Сега ќе се поделиме во групи (во групите да има четири-пет деца) и ќе цртаме како соработуваме со другите. Секоја група ќе црта различно.“

Се цртаат ситуации во кои учениците соработуваат со:

- » членовите на семејството
- » другарите кога играат
- » наставниците
- » соучениците.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Заклучок

Многу работи кои ги правиме во секојдневието не може да ги направиме ако не помагаме и ако не ни помагаат, односно ако не соработуваме со другите. Тоа може да бидат наши врсници, членови на нашето семејство или други со кои сме во некаква интеракција. Во овој случај, без помош на другарот немаше децата да успеат да се нахранат.

Заклучок

Со различни луѓе соработуваме на различни начини. Некогаш соработка значи да го намалиш звукот на телевизорот кога некој ќе те замоли, некогаш да помогнеш некому некоја работа да заврши, а некогаш да знаеш да работиш заедно со некој друг.

Работилница III-3.3. Помогни ми да го направам цртежот

Материјали

- » креда
- » табла
- » работен лист за учениците III-3.3а: Цртеж на животно
- » работен лист за учениците III-3.3б, в, г, д, е: Делови од животни
- » пликови
- » листови хартија
- » поголеми листови хартија
- » лепак
- » селотејп
- » претходно подготвени мали квадрати од самолеплива хартија во пет различни бои
- » хартија во пет различни бои

Пликоата за една група треба да ги содржат следниве делови од работниот лист „Делови од животни“:

Дете А (плико 1) - глава на мачка, нозе на мечка

Дете Б (плико 2) - глава на зајак, долен дел од глушец, средина од слон

Дете В (плико 3) - глава на глушец

Дете Г (плико 4) - глава на слон, средина на зајак, средина на мачка и долен дел на мачка

Дете Д (плико 5) - глава на мечка, средина на мечка, средина на глушец, задни нозе на слон, долен дел на зајак

Главна активност 1*

На секоја од петте клупи поставени низ просторијата има ставено по еден лист во различна боја.

На секој ученик на челото му се лепи квадрат во една од петте бои од самолепливата хартија (самолепливата хартија е во пет бои кои се истоветни со тие на клупите). Задача на секое дете е да седне кај онаа клупа што е означена со иста боја како таа што тоа ја има на челото, но при тоа децата не смеат да зборуваат меѓу себе.

Дискусија

1. Како успеавте да ја најдете сопствената група?

Заклучок

Повеќето од вас групата ја најдоа со помош на другите. Најчесто некој ве водеше до вашата група. На различни начини може да се соработува и пружи помош.

Главна активност 2

Учениците се поделени во групи по петмина од претходната активност.

Наставникот ги прашува учениците дали знаат што значи зборот СОРАБОТКА. Одговорите се сослушуваат и одобруваат. Потоа се даваат инструкции за активността:

„Сега секој ќе добие по еден цртеж кој ќе треба да го состави и по еден плик со делови од својот цртеж и делови од цртежите на другите. Секој член во групата треба да го состави својот цртеж. Цртежот ќе може да се состави само ако соработувате еден со друг.“

Наставникот ги сече цртежите за секое дете од работниот лист „Цртеж на животно“ и по случаен избор секое дете во групата добива по еден цртеж од него, а потоа секое дете добива и по едни однапред подготвени плика со делови од животни.

Задачата ќе се смета за завршена тогаш кога сите членови на групата ќе го имаат пред себе составен целиот цртеж.

Но, цртежите ќе се составуваат по одредени правила кои се запишуваат и цртаат на табла:

- » никој не смее да зборува (на табла се пишува „Без зборување“, а се црта глава на дете со пречкртана уста)
- » никој не смее да зема делови од цртежите што не се пред него (на табла се пишува „Без земање“, а се црта пречкртана дланка)
- » секој може да дава делови од цртежите што се пред него (на табла се пишува „Со давање“, а се црта една испружена рака што држи дел од цртеж)

* Идејата за активността е земена од: Primary Values. (2001). Belfast: CCEA

Дискусија

1. Дали некој можеше да го состави својот цртеж без помош од другите членови на групата?
2. Како знаевте на кого му треба помош?
3. Дали беше тешко да се почитуваат правилата? Зошто?
4. Дали ви беше добро или лошо што моравте да соработувате?
5. Дали има поразени во играва или сите победија?
6. Дали ви беше забавно да гледате како се комбинираат деловите од различни цртежи?
7. Како ви беше бидејќи не можевте да зборувате во текот на активността?

Заклучок

Има цели кои може да ги постигнеме само ако работиме заедно со другите. Кога се работи со други, потребно е да знаеме да кажеме што ни треба и да го побараме тоа. Некои нешта се забавни и интересни само кога се прават заедно со другите.

Завршна активност

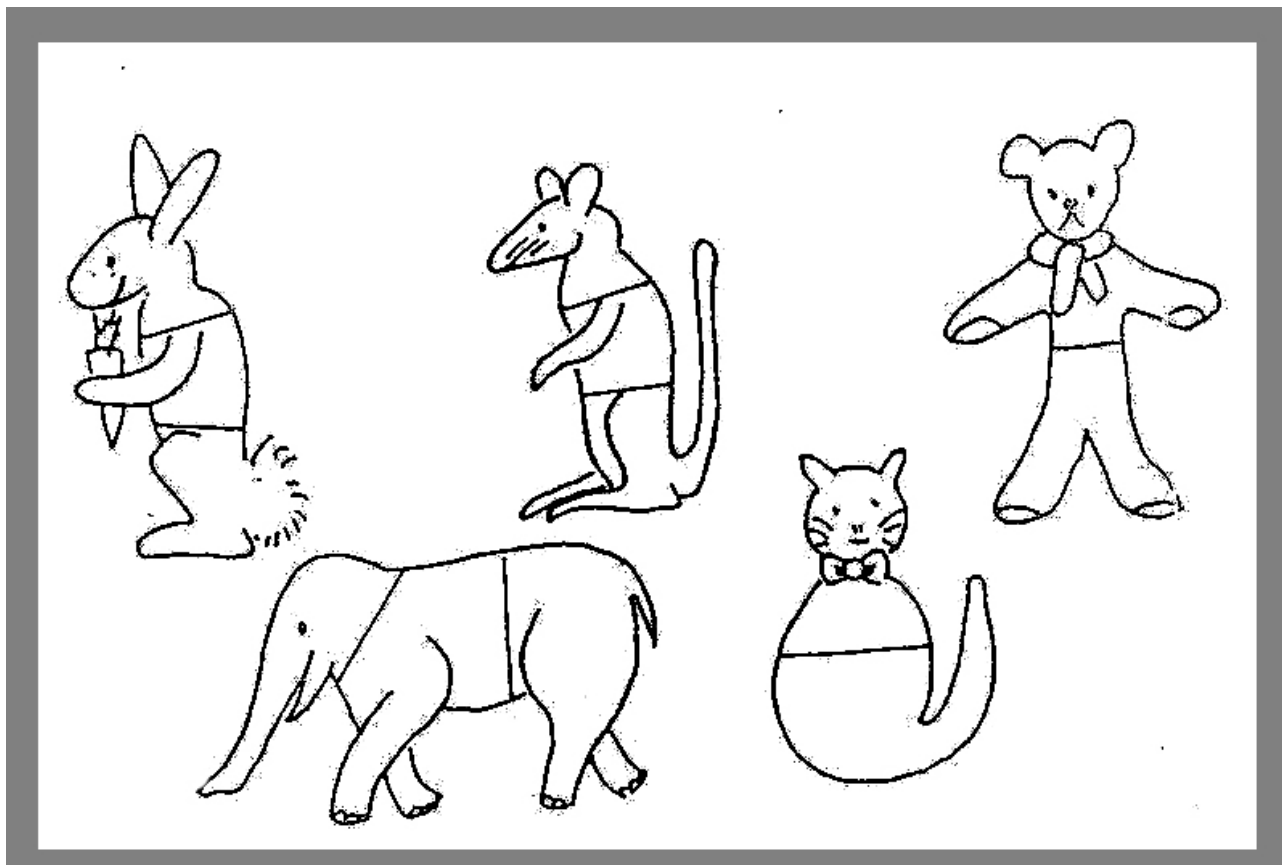
Секое дете составениот цртеж го лепи на бел лист. Потоа сите цртежи од една група се лепат на друг заеднички лист, децата се потпишуваат и го закачуваат некаде во училиницата.

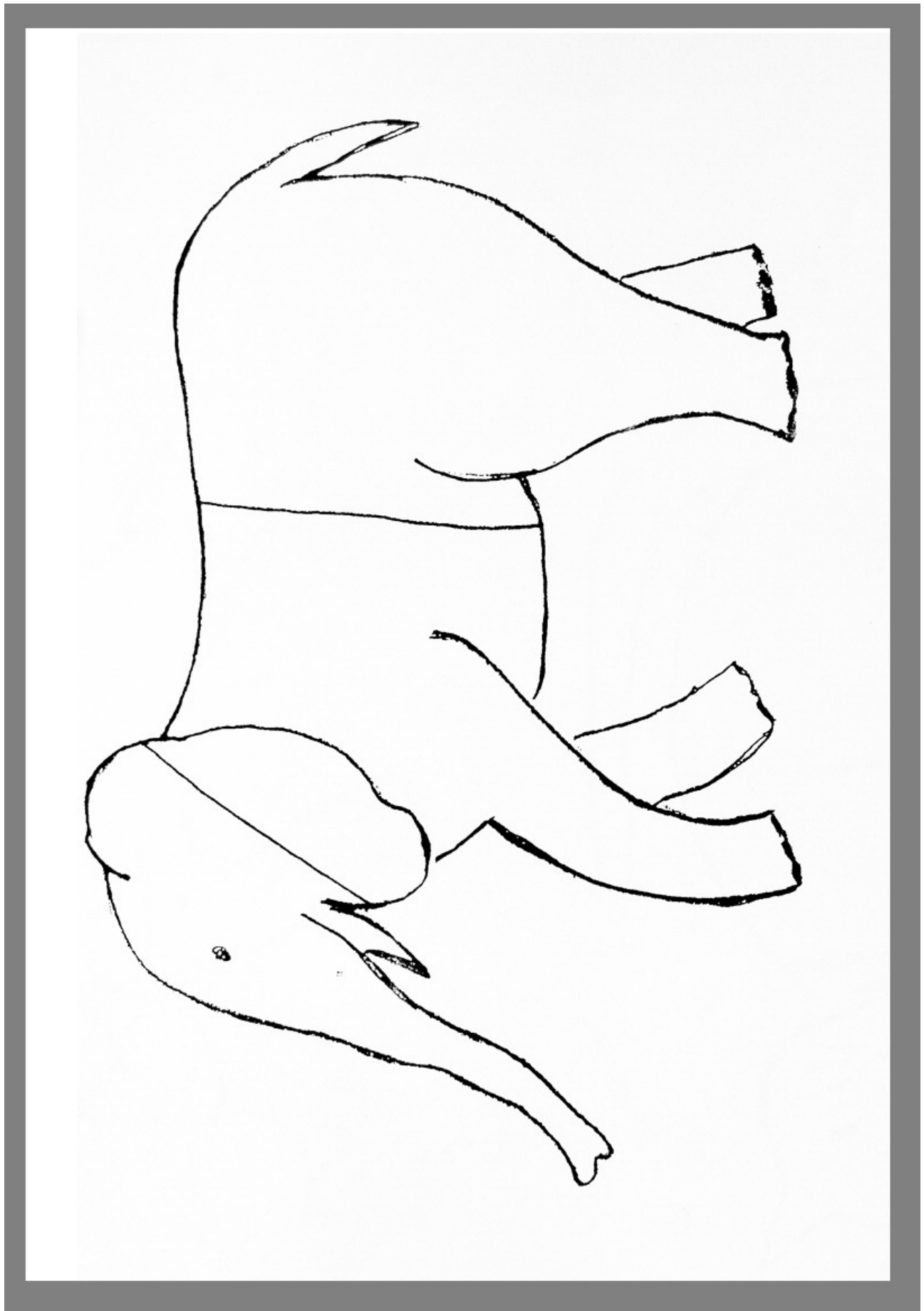
Рефлексија

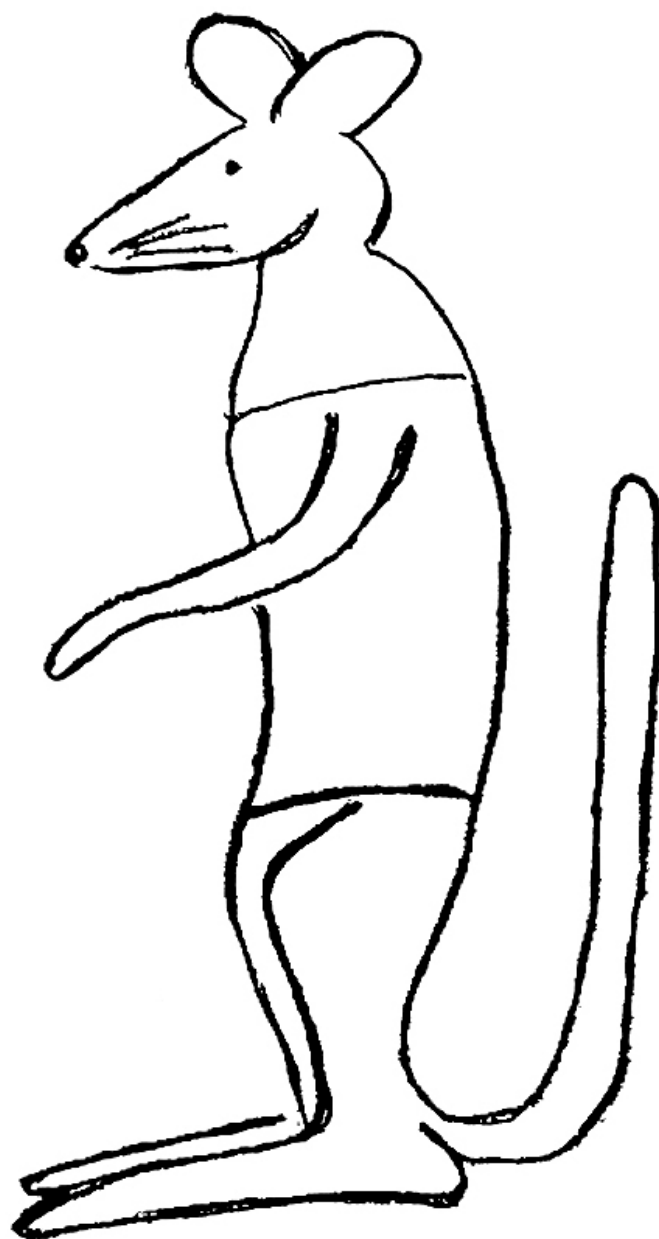
1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

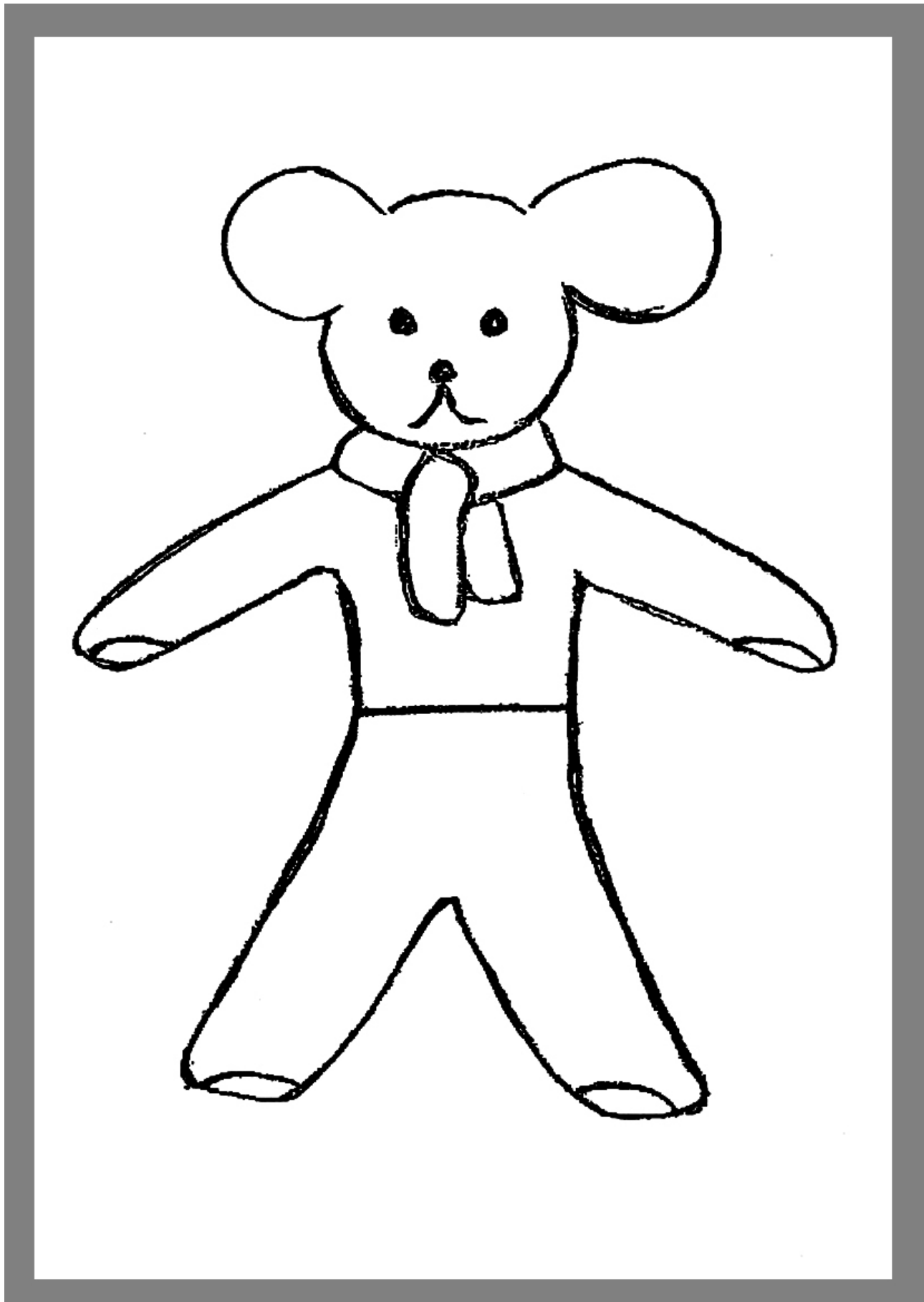
Работен лист за учениците III-3.3а: Цртеж на животно

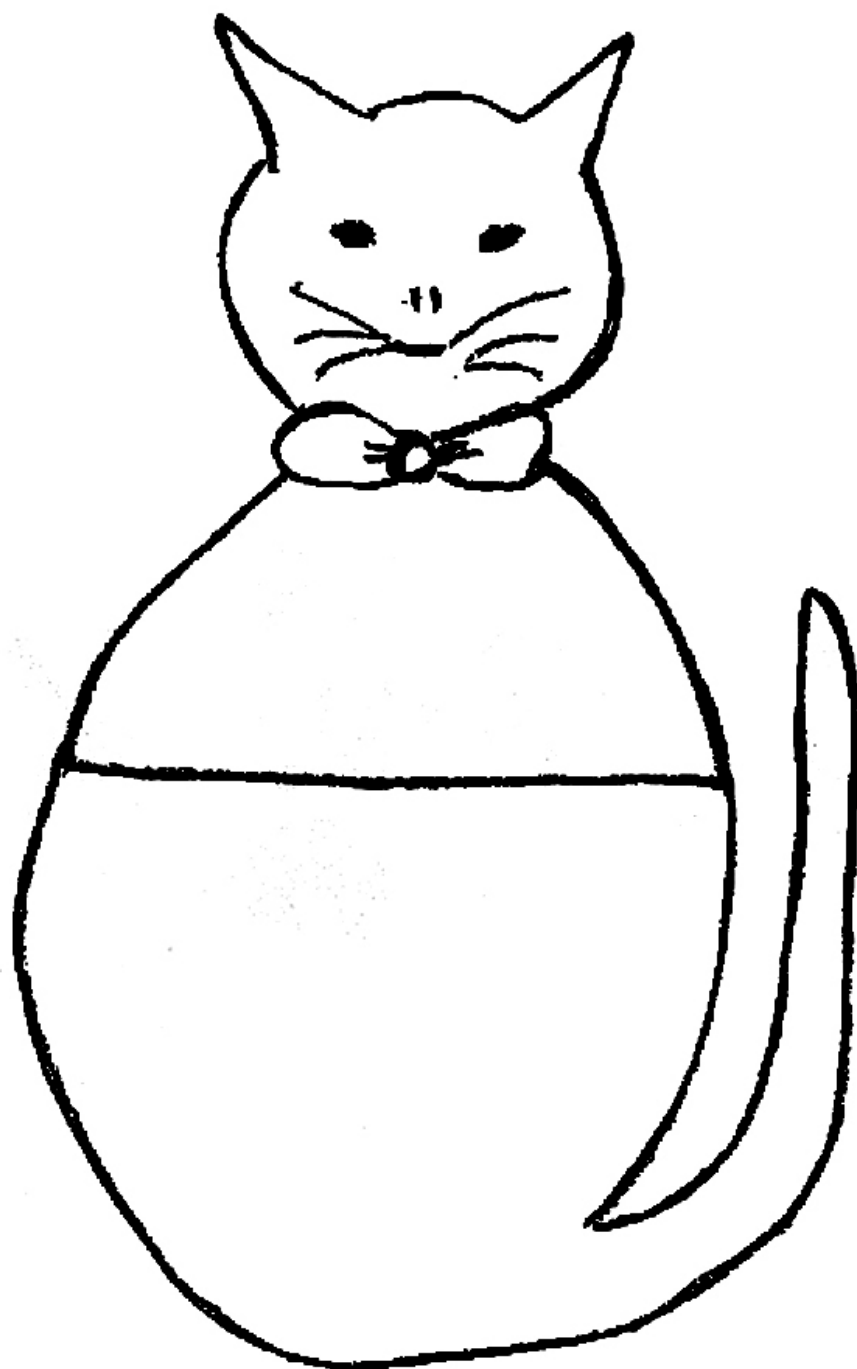

Содржина III-4: ДОНЕСУВАЊЕ ОДЛУКИ ВО ГРУПА

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» ги знае целите на групата» ги знае активностите на групата» знае елементарни постапки (процедури) за донесување одлуки
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» умее да го искаже своето мислење» умее да постави барање» умее да го застапува своето барање» умее да ги слушне другите
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» се радува на секое успешно вклучување во нова и различна група» ги почитува мислењата на другите

Работилница III-4.1: Заедно решаваме проблем

Материјали

- » голем лист хартија
- » фломастери за пишување
- » креда
- » табла

Главна активност 1

Сите деца стојат во круг. Наставничката чита тврдења, а децата треба да дадат одреден знак со кој покажуваат дали се согласуваат или не се согласуваат со тоа што е прочитано. Но, тоа треба да го направат брзо без многу да размислуваат за да биде забавно. Наставничката им ги објаснува знаците:

- » „Се согласувам“ - раката се испружува високо нагоре
- » „Не се согласувам“ - раката се става на глава
- » „Ниту се согласувам, ниту не се согласувам“ - двете раце се прекрстуваат на гради

Тврдења:

1. „Сите деца треба да одат на училиште.“
2. „И машките може да носат фустан.“
3. „Не треба да се зборува со непознати луѓе.“
4. „И децата треба да ги прашуваат што мислат.“
5. „Зелката е поздрава храна од морковот.“
6. „Училиштето е место за забава.“
7. „Децата треба да се казнуваат.“
8. „Не треба да се дружиме со деца кои се различни од нас.“
9. „Децата сами треба да изберат што ќе облечат.“
10. „Девојчињата не знаат да играат фудбал.“

Дискусија

1. Како ви беше?
2. Дали некој имаше потреба да размисли, да каже или да праша нешто пред да одлучи што мисли во врска со тоа што е прочитано? Зошто?
3. Дали поинаку ќе се изјасневте за некои од овие тврдења ако пред секое тврдење имавте можност да кажете и да ги слушнете другите зошто се согласуваат или не се согласуваат? Зошто?

Заклучок !

Лошо се чувствуваме кога треба да донесеме одлука за нешто, а немаме доволно време за размислување или доволно информации во врска со тоа. Пред да одлучиме за нешто, имаме потреба да кажеме и да слушнеме што другите имаат да кажат во врска со тоа. Понекогаш мислењата на другите може да влијаат врз нас за да ја смениме првичната одлука.

Главна активност 2

Сите ученици стојат во круг, а наставничката им ја чита следната ситуација: „Викторија е наставничка во второ одделение. Веќе неколку дена некои деца од одделението ѝ се жалат дека ги наоѓаат заедничките фломастери растурени по клупите. Некои фломастери веќе не може да се користат затоа што се исушени, а и многу од клупите во одделението се исцртани со фломастери. Затоа наставничката го собра целото одделение на состанок за да го решат проблемот.“

Дискусија

1. Што мислите, зошто наставничката сака да го реши проблемот заедно со сите ученици од одделението? (одговор: затоа што ова е проблем кој се однесува на целата група и за сите е важно да имаат уредна училница и фломастери за цртање; токму поради тоа треба сите да учествуваат во процесот на изнаоѓање решение)

Главна активност 3

Наставничката продолжува: Да претпоставиме дека нашето одделение го има овој проблем. Сега сите заедно ќе треба да се договориме како да обезбедиме фломастерите да не ни стојат растурени и отворени, и да не се чкртат клупите!

Но, има одредени правила кои треба да ги почитуваме додека се договараме за решение:

- » Кога некој сака да зборува, ќе зборува во свое име. (пр. „Јас мислам дека...“)
- » Сите внимателно ќе го слушаат секој предлог, без да се потсмеваме и да навредуваме.

Овие правила наставничката ги запишува со големи букви на голем лист хартија и ги поставува на видно место за да може да ги користи во процесот на договарање. Доколку некое од децата постапува спротивно од договорените правила, тоа се потсетува на нив.

Наставничката прашува: „Има ли некој идеја како да го решиме овој проблем?“

Наставничката внимателно ги слуша предлозите на сите деца и ги запишува или црта со креда на табла и ги поттикнува децата да дадат нови предлози. При тоа самата таа не критикува, а секогаш кога некој ќе прекрши некое од дадените правила, таа го потсетува на претходниот договор.

Примери кои може да се појават како предлози:

- » да се тргнат фломастерите некаде високо за да не може да се користат
- » да се користат фломастери само кога наставничката ќе дозволи
- » да се казни кога некој ќе забележи дека некое дете ја чкрта клупата
- » да се затворат фломастерите после секоја употреба и да се стават на соодветно место
- » кога се црта да се внимава да не се чкрта клупата
- » ...

Откако ќе ги ислуша сите предлози, наставничката ги вреднува заедно со децата. Критериум за вреднување на предлозите е колку предлогот е во функција на решавање на проблемот и колку со тоа решение ќе бидат задоволни учениците. Во конкретниот случај критериум би било да може учениците да ги користат фломастерите и да се најде решение за проблемите кои се појавуваат кога тие се користат. Предлог кој ги задоволува овие критериуми би бил: да се затворат фломастерите после секоја употреба, да се стават во соодветно место, и кога се црта да се внимава да не се чкрта клупата.

Напомена: треба да се внимава да не се избере некој предлог кој подразбира казнување на некое од децата, или нешто што не е во интерес на групата (пр. предлогот да се стават фломастерите некаде високо за да не може да се користат).

Наставничката може да праша: „Како ќе се чувствува некој кој сака да црта со фломастери, а нема да може да го направи тоа затоа што тие стојат високо и не може да ги достигне?“

Предлозите кои се во интерес на целата група се прифаќаат и се запишуваат или цртаат за да бидат потсетник за тоа што се договориле групата. Понекогаш и неколку предлози кои се прифатливи може да се искомбинираат како дополнување еден со друг. Доколку имаме неколку прифатливи предлози кои не може да се комбинираат, тогаш може со гласање да се одбере само еден предлог.

Сите проблеми кои се јавуваат во групата може да се решаваат на овој начин, а наставничката треба да внимава договореното да се почитува.

Завршна активност

Учениците се делат во две групи. Се позиционираат во спротивни делови од просторијата и треба да се договорат од трите можни фигури во оваа активност, која фигура тие како група ќе изберат да ја направат. Трите фигури се: баба, ловец и волк. Многу е важно додека се договараат, другата група да не види или да не слушне што тие се договориле. Тоа се прави со цел да се победи другата група. Групата може да победи ако нејзината фигурата е посилен од фигурата на другата група.

Секоја фигура е посилен од едната, но послаба од другата:

- » бабата е посилен од ловецот, но послаба од волкот
- » волкот е посилен од бабата, но послаб од ловецот
- » ловецот е посилен од волкот, но послаб од бабата.

Овие работи може да се запишат или да се нацртаат на табла.

Секоја фигура се прикажува на различен начин:

- » бабата со движење со показалецот во знак на неодобрување, карање
- » волкот со кревање на двете раце нагоре имитирајќи канџи и покажувајќи подготвеност за напад
- » ловецот со поставување на телото како да пука во некој.

Групите треба да се договорат за фигурата. Потоа групите застануваат една спроти друга и на даден знак на наставничката истовремено и двете групи ја покажуваат фигурата што ја избрале. Онаа група што има избрано посилен фигура, добива еден поен. Ако двете групи избрале иста фигура, никој не добива поен - се продолжува понатаму. Може да се игра до пет добиени поени или помалку доколку нема доволно време.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работилница III-4.2: Заедно одлучуваме

Материјали

- » комплет со математички плочки
- » табла
- » креда

Главна активност 1

Сите деца седат во круг. Наставникот им кажува на децата: „Знаете дека најчесто овие часови ги почнуваме со игра. Денес не се сетив на ниту една игра која би можеле да ја играме заедно. Затоа сакам да ми дадете идеи и сите заедно да одлучиме која игра би ја играле. Секој кој има идеја нека ја каже, а јас ќе запишувам/цртам на табла.“

Откако ќе се излистаат предлозите, наставникот заедно со децата ги разгледува и ги дискутира предлозите еден по еден:

1. Дали оваа игра може да се игра за 10 минути, толку колку што обично имаме време за играње?
2. Дали може да се игра во училишта?
3. Дали може сите деца да се вклучат во играта?
4. Дали е забавна?

На крајот се одлучува да се игра играта која ги задоволува овие критериуми. Ако останат повеќе игри кои ги задоволуваат овие критериуми, учениците се прашуваат:

„Имате ли идеја како да одлучиме која игра да ја играме?“

Ако не се сетат, наставникот може да предложи со гласање или со броенка да се избере играта што ќе се игра денот, а другите остануваат да се играат некој друг ден.

Главна активност 2

Децата се делат во групи по пет-шест деца. Секоја група добива по еден комплет математички плочки и нивна задача е да направат нешто со тие плочки. Можат да направат што сакаат: некоја фигура, слика, мозаик, да ги користат и комбинираат онака како што групата ќе одлучи. При тоа треба да се почитуваат следните правила:

- » да се почитуваат предлозите на сите деца во групата
- » сите деца треба да учествуваат во одлуката што ќе се прави
- » секој треба да каже зошто неговиот предлог треба групата да го усвои
- » сите треба да учествуваат во правењето
- » одлуката треба да ја донесат со гласање, или заеднички да се договорат - да постигнат согласност за еден од предлозите.

Откако групите ќе завршат со работа, се разгледуваат изработките на сите.

Дискусија

1. Што направивте?
2. Како одлучивте што да направите?
3. Дали секој учествуваше во работата?
4. Дали ви беше тешко или лесно да одлучите што да направите? Зошто?
5. Кој е заслужен за тоа што го постигна групата?

Рефлексija

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Заклучок

Кога групата треба да донесе одлука за нешто, многу е важно да се почитуваат правилата кои важеа во претходната активност затоа што тие овозможуваат секој да се чувствува како дел од групата и одлуката да ја чувствува како своја.

Кога одлучуваме во група, многу ни помага ако знаеме што е целта на групата, што ние како група сакаме да постигнеме. За да стигнеме до целта треба да знаеме кои активности треба да ги преземеме.

Исто така многу е важно мислењето на секој во групата да се почитува и да се земе предвид.

Секој во групата е одговорен за остварување на целта на групата, па затоа треба во рамките на своите можности да придонесе во работата на групата.

Содржина III-5: ОДОЛЕВАЊЕ НА СОЦИЈАЛНИ ПРИТИСОЦИ

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае што се смета за добро, а што за лошо (прифатливо и неприфатливо) постапување» знае дека може да има сопствено видување/постапување различно од групата
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» умее да одбира меѓу правилни и неправилни видови активности» може да формулира сопствен став/мислење» умее да побара помош заради зајакнување на својата позиција
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» се радува на секое успешно вклучување во нова и различна група» ги почитува мислењата на другите

Работилница III-5.1: Размисли пред да најправиш нешто

Материјали

- » големи листови за цртање
- » прибор за цртање
- » табла
- » креда

Главна активност 1

Столчињата се ставени во полукруг. Наставничката ја објаснува активността: „Сите стоите, а јас ќе кажувам некои работи. Доколку вие мислите дека се точни, седнувате на вашето столче, а доколку мислите дека се неточни, клекнувате долу пред него. Оваа игра се игра брзо (наставничката не треба да остави долг временски период помеѓу две читања за да биде играта подинамична).”

1. „Кога јадеме на маса добро е да се чепка носот.”
2. „Добро да ги завршуваме обврските на време.”
3. „Многу е добро да се носи храна во музеј.”
4. „Многу е добро на некој да му кажеш „глупава гуско”.
5. „Добро е да им се помага на старите луѓе.”
6. „Не е добро да откриеш нечија тајна.”
7. „Не е добро да позајмуваш книга на другар.”
8. „Многу е добро да ги земаш работите од другите без прашање.”
9. „Добро е да му покажеш како се вози тротинет на другар.”
10. „Многу е добро да се задеваат животните.”
11. „Добро е децата да се занимаваат со спорт.”

Дискусија

1. Дали ви беше лесно или тешко да одлучите што е добро, а што не?
2. Дали некогаш ви требаше повеќе време да размислите? Зошто?
3. Како одлучуваме за нешто дали е добро или лошо?

Главна активност 2

Секој ученик добива голем лист за цртање кој треба да го подели на три еднакви дела. Исто така и наставничката на табла црта таков лист и го дели на три дела: на почетокот на едниот дел црта мала куќичка што ќе претставува дом, на другиот црта свонче што ќе претставува училиште, и на третиот црта топка што ќе претставува слободно време. Ова се прави со цел на учениците да им биде јасно кој дел што претставува. Потоа им ја дава следната инструкција: „Сега, ве молам, наместете се најудобно што можете на вашите столчиња. Доколку сакате, можете и да ги затворите очите. Замислете дека сте дома во вашата соба. Штотуку сте се разбудиле и ви почнува денот. Замислете ги сите активности кои ги правите додека сте дома. Дали има активности кои ги правите, а не би требало да се прават. Зошто мислите така? Време е за на училиште. Се подготвувате и одите. На училиште пак ве чекаат еден куп активности. Сетете се кои се тие активности и со кого ги правите. Има ли некои од тие активности кои не би требало да се прават, а вие сепак ги правите? Кои се тие? Зошто мислите дека не треба да се прават? Конечно имате слободно време. Што правите тогаш? Има ли активности кои ги правите во слободното време иако не би требало? Зошто?”

Сега отворете ги очите и во сите три дела на листот нацртајте по една активност што ја правите и треба да ја правите, и една што ја правите иако не би требало.”

Откако децата ќе нацртаат, секој презентира што нацртал и зошто тоа го нацртал.

Наставничката ги листа на табла активностите кои децата ги нацртале и тоа на една страна на таблата се листаат активностите „кои ги прават и би требало да ги прават” (правилните активности), а на другата страна активностите кои „ги прават, а не би требало да ги прават” (неправилните активности).

Заклучок

За некои работи или постапки многу е лесно да одлучиме дали се добри или не, но за некои понекогаш ни треба повеќе време за размислување. Некогаш дури и кога знаеме дека нешто е погрешно односно не е добро, ние постапуваме спротивно од тоа што го знаеме поради повеќе причини (пр.: зашто не сакаме да ги налутиме другарите, зашто не сме размислиле доволно, или зашто не сме имале доволно информации).

Постапките кои нè прават нас да се чувствуваме добро или другите околу нас, кои се корисни за нас или за другите околу нас, нив ги сметаме за добри постапки.

Додека се листаат активностите, тие се дискутираат со децата и зависно од дискусијата може да се смени местото на активност на една или на друга страна.

Дискусија

1. Да ги погледнеме активностите што се правилни - што треба да се прави?
2. Што им е заедничко?
3. Сега да ги погледнеме неправилните активности - што не би требало да се прави?
4. Што им е заедничко?
5. Кој одлучува дали ќе правиме правилни или неправилни активности?

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Заклучок

Пред да се одлучиме за некоја активност, треба да размислиме доволно за неа за да одлучиме дали е правилна или не.

Заедничко за правилните активности е дека ни помагаат да се грижиме за себе, да научиме нешто ново, да се забавуваме и да се дружиме.

Неправилните активности нè прават ние да се чувствуваме лошо или пак така да се чувствуваат другите околу нас и тие не ни користат за ништо. Дали е нешто правилно или не е може да одлучиме ние самите тогаш кога имаме доволно информации за таа активност или заедно со нашите најблиски кога немаме доволно информации за таа активност.

Работилница III-5.2: Што ќе кажат другите?

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Приказна за Јана и Хилал

Воведна активност

Сите деца стојат во круг. Наставникот вели: „Сега размислете за нешто по кое сметате дека сте поинакви од сите други во кругот. Тоа може да е нешто што сакате, нешто што имате или нешто што некогаш сте го направиле.

Потоа треба да направите еден чекор навнатре во кругот и да кажете:

„Поинаков сум од сите други тука затоа што...“ .

Потоа повторно се враќате на вашето место во кругот, а групата ви аплаудира.“ Наставникот прв ја почнува играта за да им даде пример на учениците. Треба да се поттикнуваат учениците да кажуваат работи кои навистина ги прават поинакви од другите, а наставникот може да им помогне да смислат што е тоа.

Главна активност 1

Наставникот ја чита приказната од работниот лист.

Дискусија

1. Зошто децата на училиште не ја сакале Хилал и ја задевале?
2. Дали Јана требала да ја прегрне Хилал пред сите и да преземе нешто во иднина да не се случува тоа? (Да, затоа што така не само што ќе ѝ помогнеш на Хилал, туку и ќе спречеш во иднина на некое друго дете да му се случи нешто слично) Зошто?
3. Дали Хилал требала да стане како другите ако не сакала да ја задеваат? Зошто?

Заклучок

Секогаш треба да се однесуваме според тоа што ние мислиме дека е правилно. Понекогаш тоа е многу тешко, особено кога повеќето мислат поинаку од нас. Кога не го кажуваме нашето мислење и се обидуваме да станеме како другите, тоа нè прави лошо да се чувствуваме.

Главна активност 2

Учениците се делат во групи по пет-шест ученика.

Секоја група треба да разговара и членовите да се договорат за една ситуација кога се однесувале спротивно од она што мислеле дека е правилно (сакале да се однесуваат на еден начин, но поради стравот од тоа што ќе кажат другите, се однесувале поинаку).

Откако ќе се договорат за ситуацијата, треба да си доделат улоги на секој член на групата. Секој од групата треба да знае што ќе прави и што ќе каже.

Потоа групата ја глуми таа ситуација пред другите групи.

Потоа групите ја глумат ситуацијата каква би била кога тие би реагирале така како што мислат дека е правилно.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Се викам Јана. Одам во трето одделение и сум одлична ученичка.

Оваа недела многу лошо се чувствувам на училиште поради една случка од минатиот петок. Бевме во двор со другарките, кога одеднаш видов како на аголот од дворот се собираат деца. Мислев дека нешто интересно се случува, па отидов да видам. Таму на средината од толпата деца стоеше Хилал. Изгледаше многу тажно и исплашено. Фустанот ѝ беше извалкан, шнолата на земја, а ранецот истурен.

Сфатив дека повторно е жртва на сопките на Петар и Гони. Од првиот ден кога се појави Хилал, тие постојано ја задеваат. Не им беше доволно што вчера на одмор не ја оставија да си игра со нас, или што пред некој ден ѝ ги издишаа гумите на нејзиниот велосипед, па сега мораа да ја понижат и пред целото училиште.

Хилал пред некое време се досели во нашата улица и од тогаш се запиша и во нашето училиште. Се облекува поинаку од сите деца во училиштето, многу е тивка и некако поинаква од сите нас. Не ја интересира музиката што ние ја слушаме, чита некакви книги за кои не сме ни чуле, а и ужината што ја носи на училиште е поинаква од нашата храна.

На почеток кога ја видов во нејзиниот двор, ми изгледаше многу необично и таа и нејзиното семејство. Но, откако отидовме со мајка ми на гости кај нив, сфатив дека тие се многу фини и пријатни луѓе. Тогаш со Хилал многу убаво си поминавме и се спријателивме. Ми зборувавше за различните места во кои патувала, ми покажа многу убави цртежи што самата ги направила. Сфатив дека е многу интересна и дека со неа не може да ти биде здодевно.

Но, кога сум на училиште, иако многу сакам да се дружам со неа, не го правам тоа. Едвај и ја поздравувам. Не дека не сакам. Многу сакам, ама, некако, не можам.

Наставникот прашува:

1. Зашто Јана не може да се дружи со Хилал на училиште?
2. Дали е тоа во ред и за Јана и за Хилал?

Сè ми е страв што ќе кажат другарките, дека се дружам со една „забегана“ (така ја викаат сите). Минатиот петок кога ѝ се случи тоа, ми доаѓаше да ја прегрнам, да им се раздерам на Петар и Гони да ја остават на мира, и да ѝ кажам на наставничката. Но, ништо не направив. Страв ми беше што ќе кажат другите!

Содржина III-6: ПРЕЗЕМАЊЕ ОДГОВОРНОСТ ЗА ПОСТАПКИТЕ

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае некои правила и процедури што важат во односите меѓу луѓето (семејство, одделение, училиште, група за играње)» ја знае сопствената улога и улогата на другите во училиштето и семејството» ги знае своите должности и одговорности во одделението и семејството
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» може да предлага правила на однесување» може да дава идеи за санкции при непочитување на правилата» умее да ја види сопствената грешка
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» одобрува постоење правила и санкции за нивно прекршување

Работилница III-6.1: Правила на групата

Материјали

- » фломастери за пишување
- » хамер или друг голем лист за пишување

Воведна активност

Сите ученици стојат во круг. Целта на играта е да се произведуваат звуци што потсетуваат на врнење дожд. Наставникот почнува да произведува еден звук - наизменично „пукање“ со прстите - кој го пренесува на првиот од неговата десна страна, а тој потоа на другиот до него и така сè до последниот ученик од кругот. За време на пренесувањето на звукот, сите кои него веќе го примиле, продолжуваат да го прават сè додека не добијат нов звук. Кога ќе дојде повторно ред на наставникот, тој го менува звукот - наизменично удирање по колената - и го пренесува на истиот начин како и претходниот круг, при што сите останати продолжуваат со првиот звук сè додека не го добијат новиот од оној што е од нивната лева страна. Следни звуци: наизменично тропане со нозете по подот, плескање со рацете.

Многу е важно за времетраењето на играта да биде потполна тишина за да може да се пренесе ефектот на засилување и смирување на дождот. Откако ќе се заврши со плескањето со рацете, може веднаш да се продолжи со истите звуци, но по обратен редослед. Така, се добива впечаток на врнење дожд, кој на почетокот е слаб и тивок, потоа сè повеќе се засилува и откако ќе доживее кулминација (плескањето со рацете), може повторно да се оди кон негово смирување.

Дискусија

1. Кои беа правилата на оваа игра? (да се стои во круг, да се прават движењата кога ќе ти дојде ред, да е тишина)
2. Што ќе се случеше ако играта ја игравме без правила?
3. Кога подобро би го слушнале дождот, со или без правила?
4. Како ви беше за време на играта - убаво или не убаво? А ако немаше правила, како ќе беше?
5. Дали ќе знаевме како да ја играме играта ако не ги слушневме инструкциите? Зошто?
6. Зошто служат правилата?

Заклучок

Правилата обезбедуваат некоја активност подобро да тече и учесниците во активноста убаво да се чувствуваат.

Главна активност

Наставникот ги поставува следните прашања на учениците:

- » Дали нашата група треба да има правила?
- » Зошто ни требаат правилата?
- » Ајде сега да смислиме правила за нашата група.

Учениците предлагаат, а наставникот ги запишува на голем лист нивните предлози. Откога ќе се исцрпат сите идеи, тогаш задача на наставникот е да го дискутира секој предлог, а дискусијата треба да оди во насока колку тоа правило ќе е ѝ помогне на групата добро да работи и на учениците добро да се чувствуваат.

Примери за правила:

- » обезбедување на слушање (договарање знак за земање збор)
- » престанување со работа (знак „стоп“ и „патент“ на уста)
- » заедничко работење: менување на групи, меѓусебно делење на материјали
- » грижа за материјалите
- » доаѓање на време
- » ненавредување и неисмејување
- » почитување на тоа што другиот го зборува
- » меѓусебно помагање

Дискусија

1. Зошто би сакале да го имате токму тоа правило?
2. Што би се случило ако го немате тоа правило?
3. Дали има некој кој мисли поинаку?
4. Дали групата се согласува да се запише тоа правило?

Правилата се пишуваат читко и јасно на голем хамер или се црта едноставен симболичен цртеж за секое правило, кој потоа се закачува на видно место во просторијата.

Секогаш треба да се нагласи дека правилата не се дефинитивни и дека во секое време може некое од нив да се смени или да се додаде ново правило, доколку групата се согласи за тоа.

Завршна активност

Се повторува играта од воведната активност.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Содржина III-7: ГРАДЕЊЕ ПОЗИТИВЕН ОДНОС КОН СВОЈАТА ЗЕМЈА

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» ги знае симболите на сопствената земја» знае за убавите нешта во својата земја (туристички и други атракции)
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» умее позитивно да ја опише и да ја претстави својата земја во позитивно светло (во рамките на своите знаења)
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» ги почитува симболите на својата земја

Работилница III-7.1: Деца со најубави имиња

Материјали

- » хамери или споени по два листа за цртање
- » лепило
- » различни зрна од ориз, шеќер, сусам
- » стари весници и друга стара хартија
- » прибор за цртање
- » работен лист за наставникот/наставничката: Приказна за Калис

Главна активност 1

Наставникот ја чита приказната од работниот лист.

Дискусија

1. Каде живееја роднините на Калис?
2. Во која земја ќе одеше на посета Калис?
3. Зошто таа земја ѝ изгледаше волшебна и чудна на Калис?
4. Како изгледа знамето на оваа земја?
5. Освен во Маврово, каде на друго место може да се скија во оваа земја?
6. Каде одат на пливање децата во оваа земја?
7. Што е најубаво за јадење во оваа земја?

Заклучок

Македонија е земја со многу културни и природни богатства. Во неа живеат Македонци но и други, се зборува на различни јазици и се јаде различна храна. Сите овие работи заедно ја прават земјата да изгледа волшебна и прекрасна.

Главна активност 2

Децата се делат во групи. Секоја група добива по еден голем лист за цртање и материјали (зрна, весници, лепак, прибор за цртање), а тие треба да направат постер на тема „Мојата земја Македонија“.

„Денес ќе замислиме дека сме уметници и дека треба да направиме постер кој ќе ги претстави убавините на нашата земја Македонија. Може да нацртате или со хартија (може да се гужва, сецка, бои, лепи) и/или со зрна да претставите нешто во вашите изработки.“

На крајот секоја група ја презентира својата изработка.

Рефлексја

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот

Работен лист за наставникот/наставничката: Приказна за Калис

Калис е девојче од второ одделение и живее многу, многу далеку од тука.

Деновите беше многу среќна затоа што се подготвуваше да оди во посета на нејзините роднини кои живееја во една многу чудна земја. Да, чудна. За таа земја Калис имаше слушнато многу од приказните на нејзината баба.

Таму, замислете си, сонцето грее најубаво на свет, така ѝ велеше баба ѝ, а и небото е најсино на светот. Јаготките се најслатки, а праските највкусни.

Таму си живееја деца кои ги имаа најубавите имиња на свет. Таму живеат Марко и Јана, Дона и Теа, Зана и Ледон. Таму има деца што се викаат и Елвис и Филип и Сафет и Сара. На улиците на таа земја децата си велеа и „Добар ден“ и „Мирдита“, и „Гунајден“, и „Шукар диве“ и „Добар дан“. Навистина беше најубавата земја на светот. Дали знаете деца, како се вика оваа земја?

Најубаво во таа земја беше кога имаше некој фудбалски натпревар. Тогаш сите деца заедно ќе си земеа знаменце во рака и потпевнувајќи ја нивната најомилена песна си одеа да навиваат. Дали знаете каква боја беше знамето? Дали знаете што имаше во средината на тоа знаме? Да, сонце, тоа сонце за кое бабата на Калис велеше дека е најубавото сонце на светот.

Калис едвај чекаше да го види главниот град на таа земја. Дали знаете како се вика тој град? Имаше многу слушано за тврдината на тој град. Знаеше дека децата многу сакаат да ја посетуваат таа тврдина затоа што од таму најдобро можеа да ја видат нивната река која многу ја сакаа. Дали знаете како се вика таа река?

Во овој град си живееа и Македонци и Роми и Албанци и Турци и Бошњаци и други. Тие што веруваа во Господ си одеа во цркви или во џамии.

Но, знаете ли каде децата најмногу сакаа да одат? Можете ли да погодите? Во забавен парк, во зоолошка градина, на лизгалиште, на игралиште. А понекогаш одеа во театар или во кино.

Во таа земја имаше и прекрасни езера и планини. Охридското езеро беше најомилено место за пливање, а Маврово и Попова Шапка најомилените места за скијање. Навистина беше убаво во оваа земја.

Децата од таа земја многу сакаа да јадат баклава, но и сладолед и алва. Јадеа и сарма и ајвар и феврек и бурек. Но ова го правеа само за празниците. Во обичните денови најмногу јадеа грав, спанаќ и други разни зеленчуци и овошја затоа што знаеја дека се добри за здравјето.

Калис едвај чекаше да ја види оваа чудна и помалку волшебна земја што се вика Македонија.

Работилница III-7.2: Колку знам за Македонија?

Материјали

- » клопче волница
- » лист хартија
- » прибор за пишување
- » големи листови хартија
- » геометриски форми од самолеплив колаж во црвена, зелена, сина, жолта и кафена боја
- » прибор за цртање
- » ножици

Воведна активност

Сите се седнати во круг. Наставничката ја дава следната инструкција: „Сега ќе направиме една приказна со помош на ова клопче. Јас ќе ја почнам приказната и ќе го задржам крајот на крајот, а потоа ќе кажам нечие име и ќе му го фрлам клопчето. Тој што го добива клопчето продолжува со приказната, потоа држи дел од крајот, а клопчето го фрла кај некој друг во кругот и така сè додека не поминеме сите. На крај ќе добиеме една испреплетена мрежа и една заеднички раскажана приказна. Заедничката мрежа на крајот ќе ја исечеме со ножици за секој од нас да добие дел од мрежата со која ќе може да направи што сака.“

Наставничката ја почнува приказната и потоа ја запишува за да на крај им ја прочита на учениците. Приказната ја почнува со речницата „Си беше еднаш една многу, многу убава земја и таму...“

Главна активност

Учениците се делат во пет групи според бојата на геометриската форма (исечени од колаж) што ќе ја извлечат: секое дете влече по една форма и потоа децата се групираат според бојата.

Клупите се наместени така да сочинуваат пет групи сместени кон аглите на училницата, а средината е празна за да може сите деца да се гледаат.

Наставничката ја објаснува активната: „Секоја група е еден тим. Јас ќе поставувам прашања, а вие во групата ќе се договорите за одговорот и кога ќе сте подготвени за одговарање - ќе ги дигнете формите во боја што ги извлековте. Прашањата ќе ги поставувам по ред; едно прашање на едната, па на другата група и така со ред. Доколку се случи некоја група да не го знае одговорот, другите групи ќе ѝ помогнат во тоа. По секој одговор, секој член на групата што одговара добива по една геометриска форма во различни бои како награда за точниот одговор.“

Наставничката треба да внимава на сите да им биде јасно дека ако една група погреша, другите не го кажуваат одговорот на глас, туку ѝ го кажуваат на таа група која што треба да одговори.

Прашања:

1. Кои бои ги содржи знамето на РМ и како изгледа?
2. Наведете едно езеро во Македонија!
3. Наведете една планина во Македонија!
4. Наведете една река во Македонија!
5. Кој е најголем град во Македонија?
6. Освен Македонците, кои уште живеат во Македонија? (да наведат барем уште една етничка заедница)
7. Освен македонскиот, кои јазици се зборуваат во Македонија? (да наведат барем уште еден од јазиците на етничките заедници)
8. Наведете уште еден град во Македонија, што не е Скопје и/или нашиот град (градот најблиску до нашето село)!
9. Како се вика јадењето кое се подготвува со мелено месо и зелка, а на многу луѓе во Македонија им е омилено јадење?
10. Како се вика благото што најмногу се јаде кога има празник, а се прави со кори и ореви или ф'стаји?
11. Како се вика јадењето што се подготвува од печени и мелени пиперки за да се јаде преку зима?
12. Како се вика јадењето што се подготвува од кори од тесто меѓу кои се става сирење, или спанаќ, или зелка, или месо, па се пече во рерна?
13. Наведете една популарна пеачка во Македонија!
14. Наведете еден популарен пејач во Македонија!
15. Наведете еден познат писател од Македонија!

Секоја група добива поголем лист хартија. Задача на групата е со добиените форми како награда од претходната игра да направи постер за Македонија. Добиените форми може да ги лепат и да ги доцртуваат.

Потоа секоја група ја презентира својата изработка.

Завршна активност

Учениците застануваат во круг и се прегнуваат како за оро.

Наставничката вели: „На мој знак сите ќе направиме еден џиновски чекор, најголем што можеме кон центарот на кругот.“

Кога сите се готови наставничката повторно дава знак и групата прави уште еден џиновски чекор. Потоа повторно на даден знак сите прават уште еден џиновски чекор, притоа внимавајќи да не паднат.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Содржина III-8: ГРАДЕЊЕ ЧУВСТВО ЗА ОПШТО-ЦИВИЛИЗАЦИСКА ПРИПАДНОСТ

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	» знае за постоење на различни народи
Вештини	» учествува во активности со кои се одбележуваат светски денови
Ставови/ вредности	» ја прифати припадноста на светската човечка заедница » сфати дека Земјата е заеднички дом на сите луѓе кои живеат на неа

Работилница III-8.1: Да го запознаеме светот

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Приказна за светот
- » работен лист за наставникот/наставничката: Деца од светот во различна облека
- » работен лист за наставникот/наставничката: Различни живеалишта
- » работен лист за наставникот/наставничката: Сеченки
- » листови за цртање
- » ножици
- » прибор за боење

Главна активност 1

Сите деца стојат во круг. Наставникот вели: „Замислете дека средината на нашиот круг е една волшебна машина која ќе нè носи на различни краеве на светот. Јас ќе кажувам каде се наоѓаме и ќе кажувам работи кои се карактеристични за тој дел на светот, а вие ќе се однесувате како да сме таму. Почнуваме!

Се наоѓаме на Северниот пол; сите се тресеме зашто многу ни е студено... (наставникот почнува да се тресе од студ, создава атмосфера на забава), бегајте - еве ја поларната мечка, изгледа побела и од самиот снег... (наставникот глуми како да бега од мечката и бара и децата така да прават), брзо качете се на оваа санта мраз... (наставникот покажува околу себе давајќи им до знаење на децата дека тоа е просторот кој претставува санта мраз), упс, држете се, сантата се ниша... (наставникот прави движења како да одржува рамнотежа за да не падне од сантата).

Сега сме на друго место. Не е ниту многу топло, ниту многу студено. Ја викаат Европа. Опустете се, уживајте, многу е пријатно. Прошетајте, разговарајте со другарите. Тргуваме.

О, сега е многу жешко. Одиме по жежок песок... (наставникот оди на прсти и како да е жежок песокот), сме дошле во пустините на Африка...

Сега сме на друго место. Погледнете, насекаде има кенгури. Потскокнете како кенгур... (наставникот скока за да им покаже на децата), ова е Австралија, може да ја запомине како земја на кенгурите.

Опа, пак сме на друго место. Многу е ладно, многу... (повторно сите се тресат), но, не е Северниот пол. Овде е поинаку. Видете, многу пингвини има. Обидете се да одите како пингвин... (наставникот покажува одејќи со споени нозе и со припиени раце до телото, но со странично завртени дланки), ова е Јужниот пол.

Сега летаме со авион (се шират рацете) и стигнуваме во Кина - најголемата земја во Азија. Додека шетаме, среќаваме луѓе со коси очи (сите шетаат и ги држат очите така да бидат коси).

Сега повторно сме на друго место. Прво стигаме во прашумите на Јужна Америка и околу себе гледаме мајмуни (наставникот се чешка со рацете по половината, имитирајќи мајмун), а потоа сме се преселиле во Северна Америка. Тука не е ни многу топло, ни многу ладно. Опустете се и седнете на вашите места.

Дискусија

1. Како ви се допадна играта?
2. Што правевме во оваа игра? (Патувавме низ различни делови од Светот, што се разликуваа по многу нешта)

Заклучок

Сите овие места заедно се наоѓаат на планетата Земја и заедно се викаат Свет. И ние сме дел од тој свет.

Главна активност 2

Наставникот ја чита приказната од работниот лист при што ги користи цртежите од работниот лист „Деца од светот во различна облека“ и „Различни живеалишта“.

Дискусија

1. Кои јазици се зборуваат во светот?
2. Кои народи живеат во светот?
3. Кој е заеднички дом на сите луѓе кои живеат во светот?
4. Како се облекуваат луѓето во светот?
5. Каква им е бојата на кожата на луѓето во светот?

Заклучок

Во светот се зборуваат различни јазици, луѓето различно се облекуваат, различно готват и различно се хранат, различно пеат и различно танцуваат. Секој народ на Земјата има своја култура и таа различност го прави светот поубав.

Главна активност 3

Децата се делат во групи и наставникот им нуди избор на децата кој што сака да прави:

- » цртање различни живеалишта низ светот
- » цртање луѓе со различна боја на кожата
- » цртање луѓе различно облечени (зимско, летно)
- » правење сеченки со деца во различни бои (од работниот лист „Сеченки“: се превиткува бел лист како ладало и на горната страна од ладалото се црта фигура на дете; важно е еден дел од линиите да доаѓаат до двете странични ивици на хартијата, но кои нема да се сечат вертикално по ивицата, со цел кога ќе се отвори ладалото фигурите да бидат фатени како на оро)

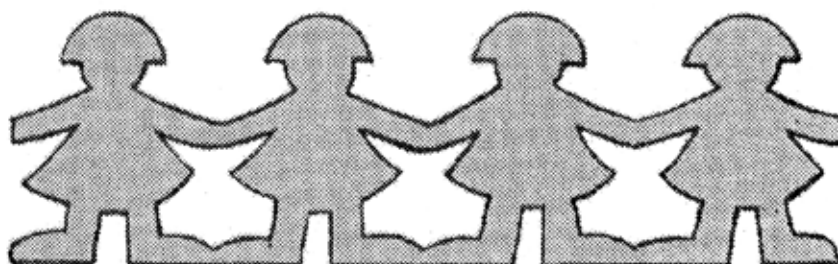
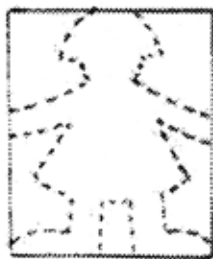
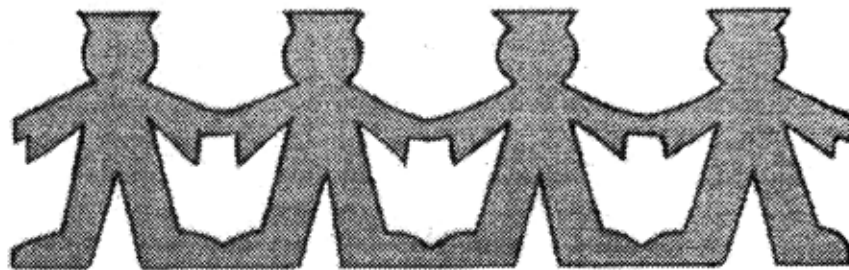
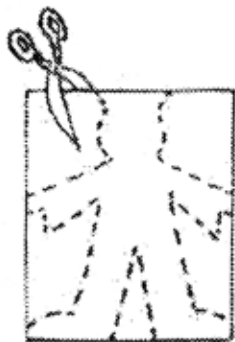
На крај сите изработки се изложуваат.

Напомена: Доколку оваа работилница се реализира со деца на помала возраст, може да се подели на два или три дела, кои може да се реализираат како посебни работилници, на два или три посебни часови.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Си беше едно девојче и едно момче. Еден ден девојчето и момчето решија да патуваат низ светот. Гледаа нови места и запознаваа нови народи. И секогаш од нешто се изненадуваа.

Прво отидоа на места каде што беше многу студено. Се изненадија. „Зарем овде може да живеат луѓе?“, праша момчето. Но да, таму си живееја луѓето што се викаа Ескимии. Живееја во куќи кои се викаа игло и се бакнуваа со носевите. Смешно е, знам. Но, тие така си ги затоплуваат носевите на тоа ладно време таму.

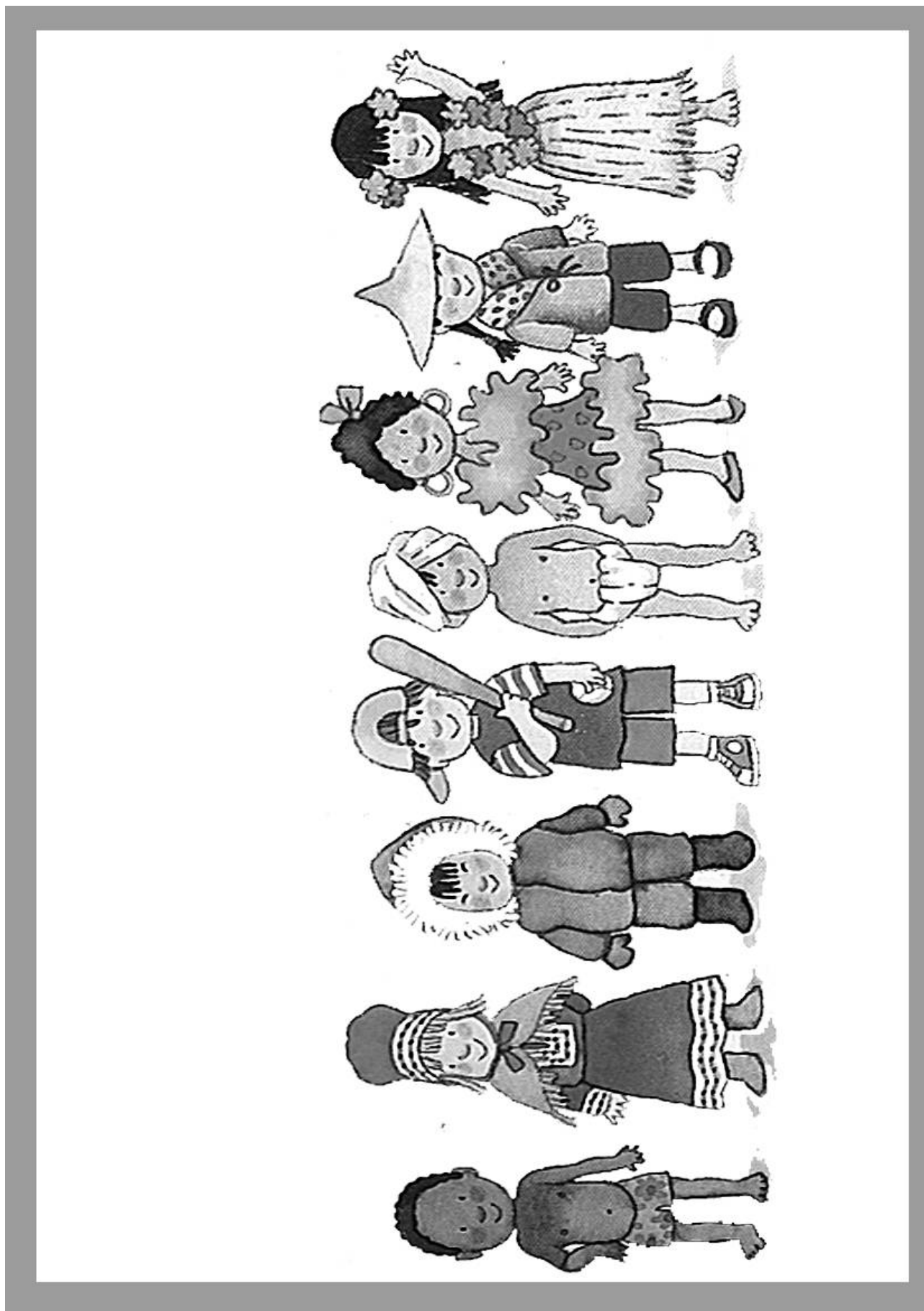
Отидоа и на места каде што беше многу жешко. Таму луѓето и кога беа облечени изгледаа исто како да се на плажа. А и кожата им беше потемна.

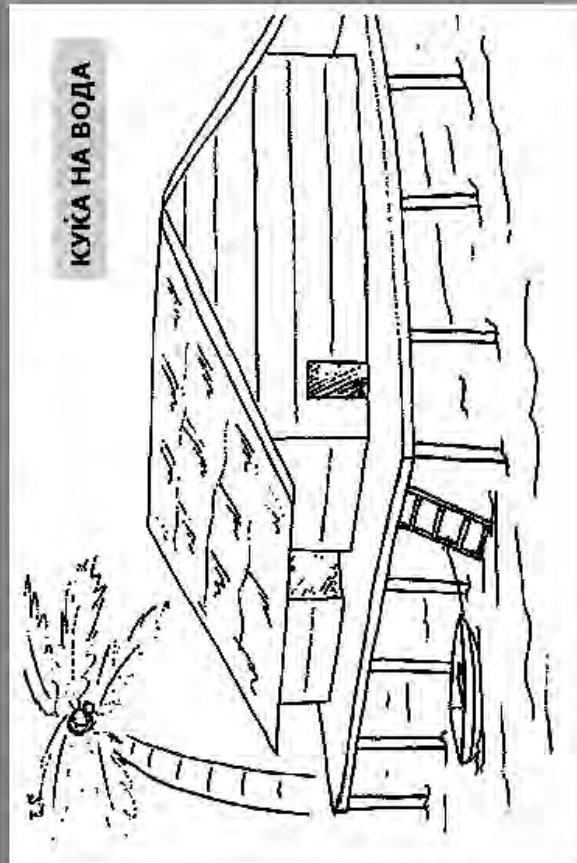
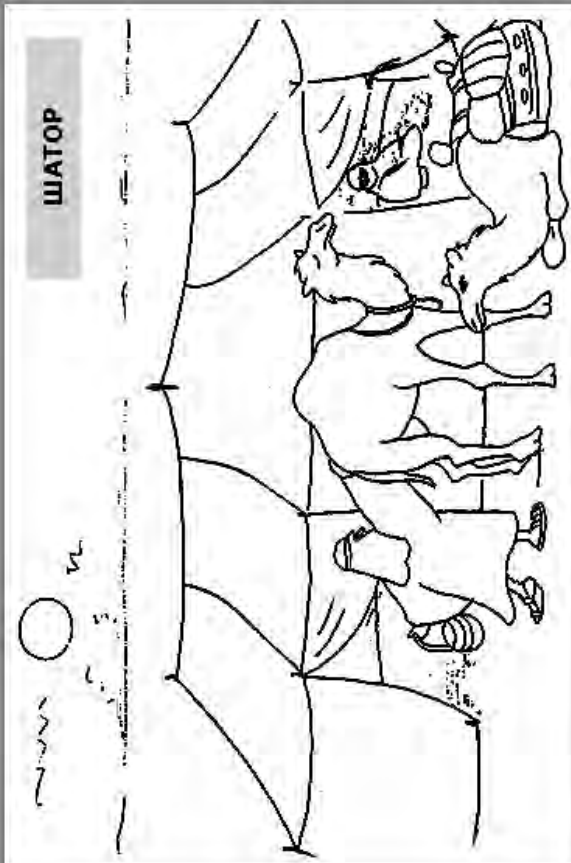
Потоа заминаа на друго место. Таму луѓето имаа коси очи, јадеа со стапчиња, а кожата им беше жолта.

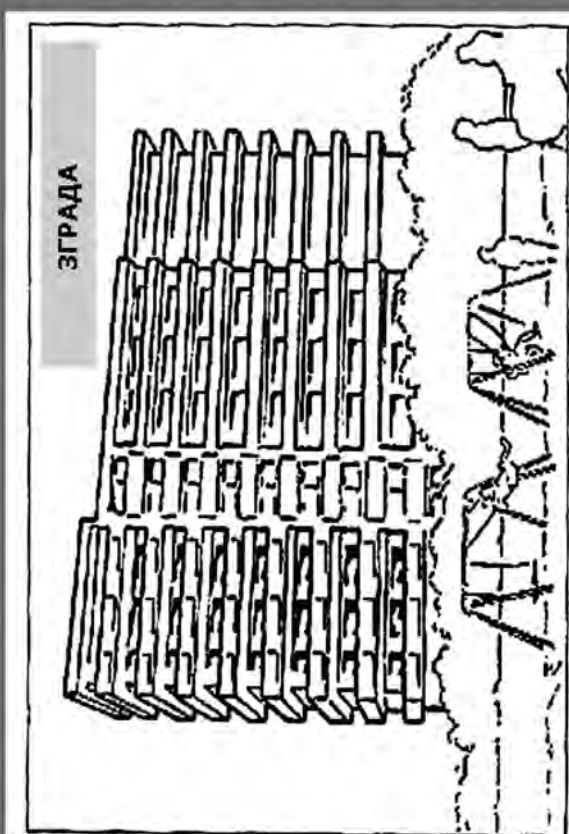
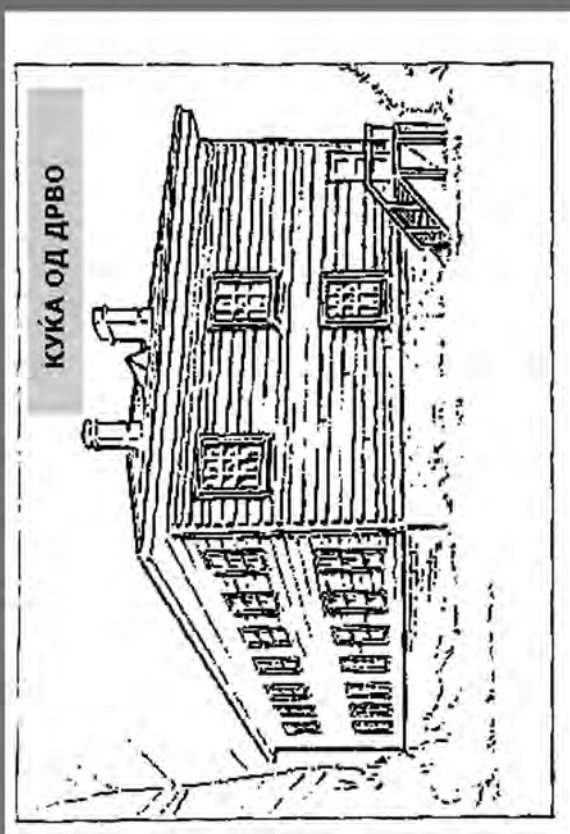
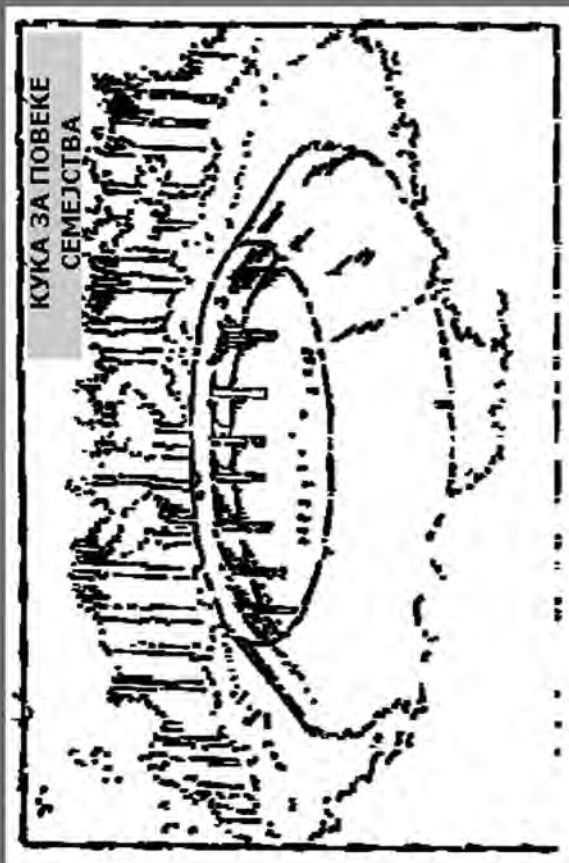
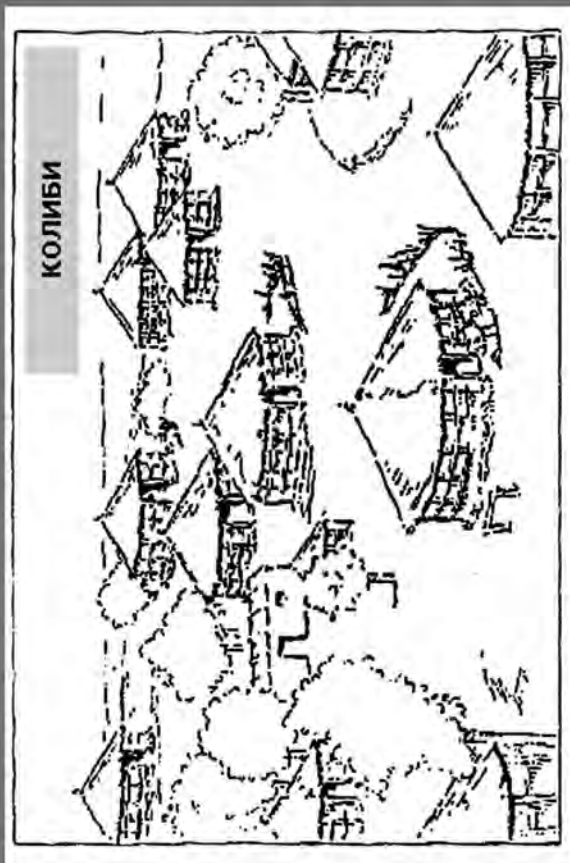
Отидоа и на многу други места. Запознаа многу народи и научија многу јазици. Некаде повеќе се пееше, а некаде повеќе се танцуваше. Некаде луѓето си живееја во куќи, а некаде во игло, во колиби, или во шатори. Некаде луѓето се поздравуваа, се прегрнуваа и се бакнуваа со секого, а некаде се поздравуваа само со нови луѓе, а се бакнуваа и прегрнуваа само со тие што им се блиски. Беа и кај нас. Го слушнаа и нашиот јазик и ги видоа и нашите куќи.

Но, повеќе не се изненадуваа. Научија дека светот е голем, дека во него живеат луѓе кои зборуваат различни јазици, живеат во различни куќи и јадат различна храна.

Но, имаше и исти нешта. Несекаде кога беше ден имаше сонце, а кога беше ноќ - месечина. Несекаде виножитото ги имаше истите бои и сите ја имаа планетата Земја како заеднички дом.

Содржина III-9: РАЗВИВАЊЕ КРИТИЧКИ ОДНОС КОН МЕДИУМИТЕ

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае за постоење на различни медиуми (пишани, електронски)» знае како се пренесуваат пораките низ различни медиуми» знае за пишани медиуми за својата возраст» знае за емисии за своја возраст на електронските медиуми
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» умее да консултира пишани медиуми за деца» умее да препознае емисии за деца» умее да разликува корисни од некорисни емисии» умее да искаже интерес за конкретни емисии/информации
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» ја прифати важноста на медиумите» сфати дека не се сите информации наменети за деца» прифати дека има корисни и некорисни емисии

Работилница III-9.1: Како доаѓам до информации?

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Цртежи од цртаниот филм „Том и Џери“

Главна активност 1

Учениците се делат во групи по пет деца. Секоја група добива за задача да подготви презентирање на информација која би се дала на телевизија. Наставникот на секоја група ѝ дава различни информации за подготовка (одржување маскенбал, одење на екскурзија, фудбалски натпревар, квиз на знаење, забава, одржување приредба во школото, посета на зоолошка градина...). Секој член на секоја група треба да учествува во презентацијата (еден интервјуира - прашува каде и кога ќе се одржи настанот и кој може да дојде, тројца ја даваат информацијата, еден е камерман).

Потоа секоја група ја презентира информацијата пред останатите деца кои се публика.

Дискусија

1. Дали гледате телевизија дома?
2. Што најмногу гледате на телевизија?
3. Кои детски емисии ги знаете?
4. Што не сакате да гледате на телевизија? Зошто?
5. Што гледаат возрасните, а вие не? Зошто?
6. Како се прави ТВ емисија?
7. Освен преку телевизија, на кој друг начин можевте да дознаете за овие информации?
8. Кои списанија за деца ги знаете?

Главна активност 2

Децата седат во круг. Наставникот покажува цртежи од цртаниот филм „Том и Џери“. Се прашуваат децата што е претставено на секој од цртежите.

Дискусија

1. Што ќе се случеше доколку Том и Џери беа живи? (се става акцент на насилството)
2. Кои други цртани филмови ги знаете?
3. Во кои од нив нема тепачки?
4. Што може да се направи во цртаните филмови, а не во реалниот живот? Зошто?

Завршна активност

Наставникот им кажува на децата внимателно да ја слушаат приказната за Миле Паника и да го прават сето она што го прави Миле Паника.

Додека се чита приказната, се изведуваат и активностите. Наставникот прв ги покажува движењата (поцрнети во текстот), а децата потоа го имитираат.

Едно утро, Миле Паника **стана** од својот кревет и **погледна** низ прозорецот, **правејќи си сенка на очите** со своите раце. Тој **погледна лево**, па **погледна десно**. Потоа **погледна право** кон реката и здогледа една убава жена:

„Ооооооо!“

Миле Паника ѝ **мафна** на жената **со десната рака**. Па ѝ **мафна** и со **левата рака**. Потоа ѝ **мафна со двете раце**. Тој дури и **потскокна**. Убавата жена не го забележа.

Затоа си го **облече костумот за капење**, се **затрча** кон реката и ја **преплива**. Кога пристигна на другата страна, Миле ја **истресе** водата од себе, **се прегрна** себеси за да се загрее, и **седна**.

Заклучок

Постојат различни видови на медиуми, но децата веројатно најмногу ги користат телевизијата и детските списанија. За правење на било каква телевизиска емисија или списание, се ангажираат повеќе луѓе: некој ја подготвува информацијата, некој ја кажува, некој ја снима, некој ја печати. Постојат информации во списанијата, како и емисии на ТВ кои не се наменети за децата бидејќи се неважни за нив.

Има различни детски емисии (музички, спортски, квиз, научни...), како и различни детски списанија.

Има многу цртани филмови кои изобилуваат со насилство: едниот лик го добива тоа што го сака со тепање, туркање, убивање, надитрување..., односно повеќе со сила отколку со разговор („Том и Џери“, „Пинк Пантер“, „Покемон“...). Но, има и цртани филмови без насилство: „Ноди“, „Маза и Луња“ и други.

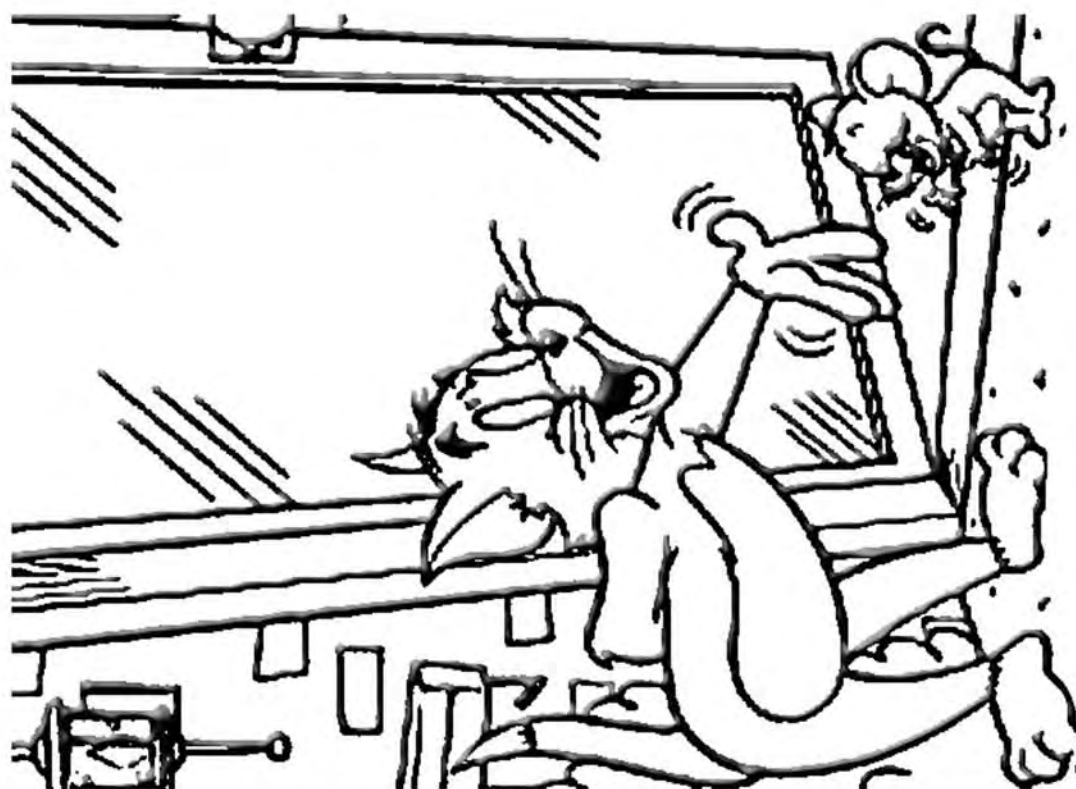
Убавата жена **му се насмевна** и продолжи да оди кон Далечните Места. Миле **тргна по неа** и оттогаш повеќе никој го нема видено.

Сепак, се слушаат гласини дека Миле Паника живее покрај брегот на некоја друга река со три мали Милиња - кое од кое поубави.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Содржина III-10: ПОЗИТИВНИ МОДЕЛИ НА ИДЕНТИФИКАЦИЈА

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае дека постојат луѓе кои им помагаат на други луѓе» знае примери од животот и од приказните за „херои“ од секојдневниот живот» знае за различни начини со кои луѓето го подобруваат животот и го прават поубав за сите
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» може да препознае луѓе кои им помагаат на други луѓе
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» посакува да биде како луѓето кои им помагаат на други луѓе» ја сфати важноста на активностите со кои им се подобрува и ра- зубавува животот на луѓето

Работилница III-10.1: Мојот херој/хероина

Материјали

- » топка
- » лист за пишување
- » прибор за пишување
- » прибор за цртање
- » работен лист за учениците III-10.1: Херој/хероина
- » креда
- » табла

Главна активност 1

Сите се седнати во круг. Наставничката објаснува дека сега сите ќе ја подаваат топката еден на друг и ќе кажат кога би биле херој/хероина како кој би сакале да бидат. Тоа може да биде некој лик од цртаните филмови, од книгите што ги прочитале или некој од секојдневниот живот. Наставничката ги запишува предлозите од децата на лист за да може да ги запомни. Откако ќе завршат, таа уште еднаш ја чита листата на херои.

Дискусија

1. Зошто за овие ликови велите дека се херои/хероини? Што прават тие?
2. Дали сакаме да бидеме како нив? Зошто?

Заклучок

За одредени ликови велите дека се херои/хероини затоа што тие им помагаат на луѓето. Тоа се луѓе кои ги сакаме, им се восхитуваме и сакаме да бидеме како нив.

Главна активност 2

Секое дете добива по еден работен лист и се дава следната инструкција: „Сега размислете во секојдневниот живот кои луѓе се наши херои/хероини. Тоа се луѓето кои ни помагаат, кои ги сакаме и сакаме да бидеме како нив. Одберете еден од нив, било маж или жена, како кој најмногу би сакале да бидете и нацртајте го на овој лист. Не е важно да го нацртате убаво, важна е идејата која ја имате. Горе на листот има напишано неколку особини на луѓето, а вие треба да ги заокружите оние особини кои најдобро го опишуваат вашиот херој/вашата хероина. Ако има нешто што би сакале да додадете, тоа може да го напишете во празното место.“

Откако учениците ќе завршат со цртање, се враќаат во круг и секој го презентира својот цртеж и ги чита зборовите што ги заокружил. Наставничката на табла ги запишува сите нови зборови, а за тие што се повторуваат забележува колку пати се појавиле.

Дискусија

1. Има ли зборови кои се повторуваат кога ги опишувате вашите херои?
2. Кои се тие? Зошто сакаме да бидеме како нив?

Заклучок

Сакаме да бидеме како луѓето кои ни помагаат затоа што тие ги победуваат сите лоши работи кои нè плашат и прават да се чувствуваме побезбедно. Тие се грижат за нашето здравје, за нашата околина и за сите работи кои ни овозможуваат убаво да живееме.

Завршна активност

Децата стојат соочени половина во внатрешен, а половина од нив во надворешен круг. Наставничката, во име на децата кажува некакви барања за помош, а децата ги остваруваат. По извршување на секое барање, круговите се поместуваат за едно место во десно. Така се обезбедува паровите постојано да се менуваат и секое дете од внатрешниот круг да биде по еднаш во пар со секое дете од надворешниот круг. Барањата може, на пример, да бидат:

- » „Те молам да ми помогнеш да го засукам левиот ракав.“
- » „Те молам да ми помогнеш да клекнам.“
- » „Те молам да ми помогнеш да станам.“
- » „Те молам да ме придржиш додека скокам на една нога, во место.“
- » „Те молам да ме почешаш по грбот.“

- » „Те молам да се поздравиме со рака.“
- » ...

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за учениците III-10.1: Херој/хериона

КАКО ИЗГЛЕДА ТВОЈОТ ХЕРОЈ/ТВОЈАТА ХЕРОИНА	ЗАОКРУЖИ ГИ ОСОБИНИТЕ НА ТВОЈОТ ХЕРОЈ/ТВОЈАТА ХЕРОИНА
	ЖЕНСКО-МАШКО Е
	УБАВ-УБАВА Е
	ДОБАР-ДОБРА Е
	ЗНАЕ ДА ЧУВА ТАЈНИ
	СИЛЕН-СИЛНА Е
	ХРАБАР-ХРАБРА Е
	МЛАД-МЛАДА Е
	ПОСТАР-ПОСТАРА Е
	ПАМЕТЕН-ПАМЕТНА Е
	СЕ ПРАВИ ВАЖЕН-ВАЖНА
	ГИ УЧИ ДРУГИТЕ НА НОВИ РАБОТИ
	НЕ НАВРЕДУВА
	ГИ ПОЧИТУВА ДРУГИТЕ
ИМ ПОМАГА НА ДРУГИТЕ	
ДАРЕЖЛИВ-ДАРЕЖЛИВА Е	
ВРЕДЕН-ВРЕДНА Е	

Содржина III-11: КОРИСТЕЊЕ НА ИНСТИТУЦИИТЕ ЗА ЗАШТИТА И БЕЗБЕДНОСТ

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	» знае луѓе од кои може да побара заштита кога е загрозен/а
Вештини	» умее да побара помош од конкретни луѓе » умее да го искаже проблемот што го има и за кој бара помош
Ставови/ вредности	» верува дека може да добие заштита и помош од одредени луѓе

Работилница III-11.1: Како да се заштитам?

Материјали

- » листови стара хартија
- » селотејп
- » работен лист за учениците III-11.1: Пожарникарско возило
- » прибор за боене
- » табла
- » креда

Главна активност 1

Се обезбедува поголем слободен простор. На подот се залепени неколку листови стара хартија на различни места. Тие претставуваат безбедни „острови“. Наставникот со броенка избира некое дете кое ќе биде во улога на крокодил.

Задача на „крокодилот“ е да ги фати децата кога се во „вода“ (вода е сè што не е безбеден остров). На знак на наставникот децата треба да ги сменат местата, а „крокодилот“ во тоа време се обидува да фати некое од децата. Дете може да биде фатено само додека не стигнало на безбедниот остров - кога ќе стапне на островот, тоа е заштитено и безбедено од „крокодилот“. Кога некое од децата ќе биде фатено, тогаш и тоа се претвора во „крокодил“.

Дискусија

1. Како се чувствувавте додека ги менувавте местата? (Веројатно многу бевте исплашени затоа што вашиот живот беше загрозен. Крокодилот ако ве фатеше, можеше да ве изеде.)

2. Како се чувствувавте кога бевте на безбедните острови? (Кога бевте на островите стравот исчезна и се чувствувавте сигурно.)

„Во секојдневниот живот има различни ситуации во кои може да се чувствуваме исто како во оваа игра: има ситуации кога нешто нè плаши, нешто нè загрозува.“

3. Што може да нè загрози кога сме дома?

4. Што може да нè загрози кога сме на улица? (некој да нè задева, да изгубиме нешто, да се повредиме, да се повреди некој кој е со нас...)

5. Што може да нè загрози кога сме на училиште? (некој од другарите лошо да се однесува со нас, некој нешто да ни земе на сила, наставникот лошо да се однесува со нас, да се повредиме...)

Заклучок

Кога сме загрозени од нешто или некој, тогаш бараме начин како да се заштитиме.

Главна активност 2

Наставникот ги сослушува сите идеи на децата и ги запишува на табла, а потоа ги чита уште еднаш. Ги коментира во насока на тоа колку тие се не/реални. Треба да се води дискусија со која ќе се извлечат работи кои се загрозувачки за децата: да се повредат, да се запали куќата, да пукне водоводна чешма, да дојде непознат човек на врата и да сака да влезе дома, некој близок лошо да се однесува со нив и да прави работи кои не им се убави, да ги касне куче во дворот и др.

Наставникот откако ќе заврши со идеите, во трите категории ги наоѓа заедничките нешта кои може да делуваат загрозувачки (пр. пожар, повреда, вознемирување)

Дискусија

1. Што треба да направиме ако некој нè вознемирува? Кај кого да се обратиме за заштита? Кои се луѓето кои можат да нè заштитат? (родители, наставник, стручна служба во училиште, полиција)

„Ако се повредиме, треба да знаеме како да повикаме брза помош. Треба да знаеме да ја кажеме адресата каде се наоѓаме и да опишеме како сме повредени.“

Ако има пожар, исто така треба да знаеме да ја кажеме адресата кај се случува пожарот.

Доколку некој во нашто семејство нè вознемирува, треба да кажеме на некој кому му веруваме во училиштето.

Тој ќе повика стручно лице што е задолжено да им помага на децата во таква ситуација. Тоа лице се вика социјален работник.”

Потоа секое дете добива работен лист кој треба да го обои.

Завршна активност

Децата стојат во круг и ги ставаат рацете на половина (како буквата „Ф“). Потоа секое дете својата лева рака треба да ја провери низ „кругот“ од десната рака на детето лево од себе и пак да ја стави на половина. Така децата формираат „синџир“, и од нив се бара да го рашират кругот што е можно повеќе без да ги отпуштат рацете. За дополнително да обезбедат цврстина на синџирот, може да си ги фатат своите дланки една со друга. Наставникот потенцира колку се цврсти, сигурни и безбедни така испреплетени.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за учениците III-11.1: Пожарникарско возило*

IV тема: ЈАС И ЗДРАВЈЕТО - ЗДРАВО ЖИВЕЕЊЕ

Содржина IV-1: СТЕКНУВАЊЕ НАВИКИ ЗА ЗДРАВА ИСХРАНА

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае различни видови здрава храна» знае како правилно се конзумира храната (жешко-студено)» знае дека определена храна има негативно дејство врз некои луѓе (алергии)» ја знае потребата за пиење вода
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» умее да разликува здрава од нездрава храна» умее правилно да ја конзумира храната (цваќање)» умее да ја идентификува храната што е штетна по неговото/нејзиното здравје
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» сфати дека зеленчукот и овошјето се неопходен дел од дневната исхрана» сфати дека јадењето брза храна и грицки има негативни последици» согледа дека претераното јадење шеќери ги расипува забите

Работилница IV-1.1: Здрава храна 1

Материјали

- » работен лист за учениците IV-1.1: Храна 1
- » прибор за цртање/пишување

Воведна активност

Секое дете во круг кажува во кој месец е родено и кое е неговото омилено јадење.

Главна активност 1

Во парови децата добиваат работен лист со инструкција да ја заокружат нивната омилена храна. Потоа децата покажуваат која храна од понудената ја заокружиле. Се поведува дискусија околу следните прашања:

Дискусија

1. Која од понудената храна е највкусна? Зошто?
2. Дали ја јадете само таа храна или и други?
3. Зошто ние јадеме и друга храна, а не само онаа која ни е највкусна?
4. Зошто мора да пиеме млеко и јогурт, а не само сок?
5. Зошто мораме да јадеме зеленчук, овошје, месо, а не само чоколадо, сладолед и бонбони?
6. Каква храна му треба на нашето тело за да расте и да се развива?
7. Има ли храна која може да му наштети на нашето тело?

Заклучок

На нашето тело му е потребна различна храна за да може да расте и да се развива. Секоја храна како млекото, лебот, зеленчукот, овошјето, месото итн. има одредени минерали и витамини кои му се неопходни на телото за растење. Не секоја храна е добра за нашето тело. Кога нешто се јаде во огромни количини, тоа станува штетно за нашето тело (организмот). Некоја храна е поздрава, а некоја друга помалку здрава за организмот.

Главна активност 2

Наставникот објаснува дека храната што ја јадеме може да биде здрава (добра е за организмот) и нездрава (може да му наштети на организмот). Здравата храна изобилува со витамини, минерали и протеини кои се важни за растот и развојот на организмот.

Нездравата храна (која знае да биде многу вкусна) изобилува со масти, има сол или шеќер во огромни количини кои штетно влијаат на организмот ако се конзумираат претерано или пречесто. Таква храна е брзата храна (хамбургери, хот-дог итн.), газирани пијалоци, грицките (чипс, крекери, соленки итн.) и разни слатки (чоколади, бонбони итн.).

Претераното јадење шеќери исто така ги расипува забите.

На крај од децата се бара да ја обојат онаа храна која е здрава.

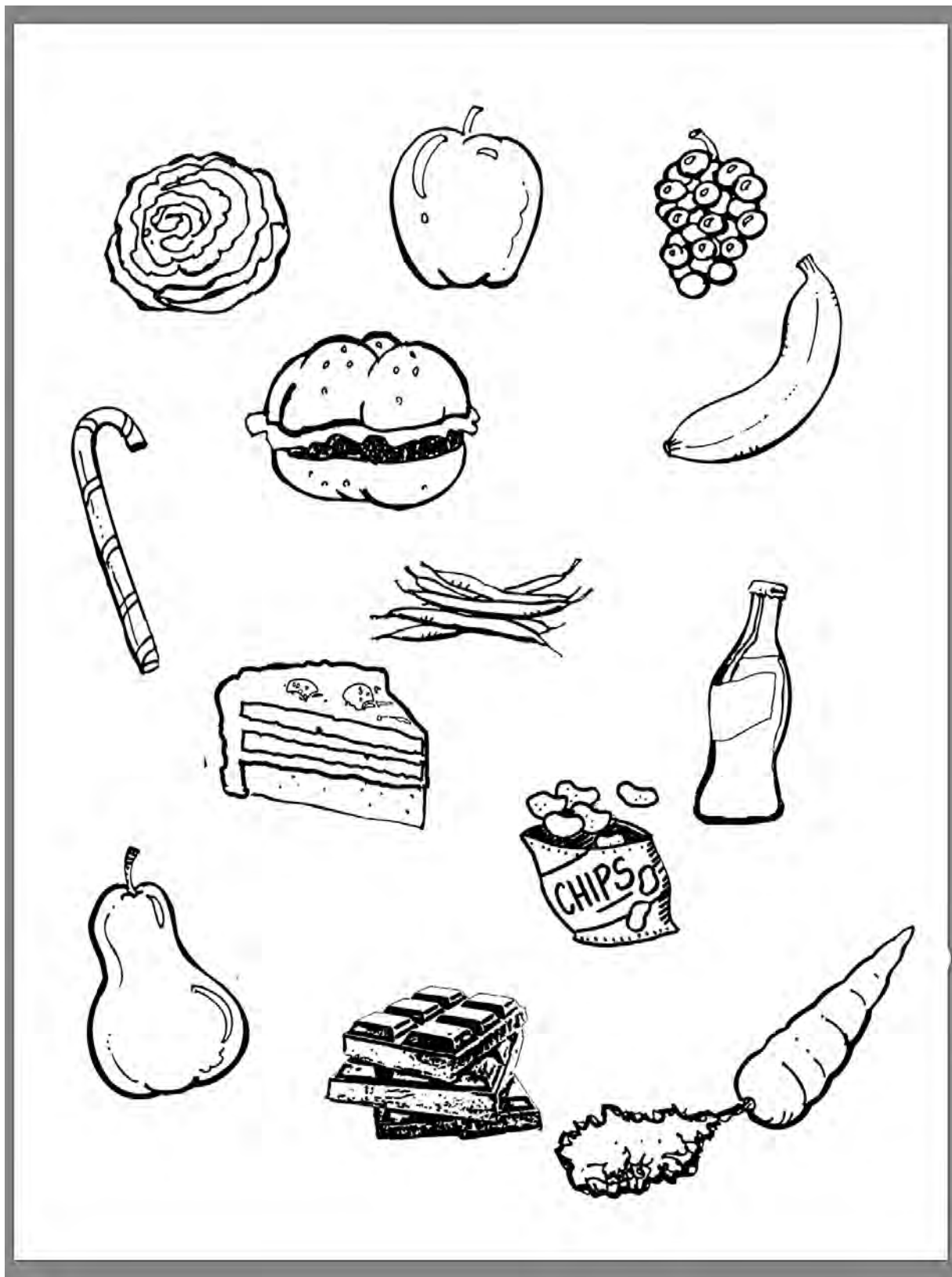
Завршна активност

Во парови децата се држат за раце и при тоа претставуваат меур од сапуница. Така фатени за раце се движат низ просторијата. Кога ќе се судрат со друг „меур“ велат „поп“ и ги менуваат партнерите. После една минута се менуваат инструкциите. Сега паровите претставуваат лепливи пуканки и кога се судруваат велат „шљоп“ и се формираат групи од четворки кои се фатени за рацете. Како што тече играта, четворките стануваат осумки и така со ред додека сите не станат една иста група.

Рефлексја

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работилница IV-1.2: Здрава храна 2

Материјали

- » работен лист за учениците IV-1.2: Храна 2
- » прибор за боене
- » прибор за пишување

Воведна активност

Во круг некој ученик (или наставничката) кажува за себе што најмногу сака да јаде, а што најмалку. Потоа продолжува следниот и така по ред сè додека сите не кажат за себе што сакаат, а што не сакаат да јадат.

Главна активност

Учениците се делат во групи од по четири-пет члена. Секоја група добива по еден примерок од работниот лист со инструкција да ги заокружат со зелено оние продукти што треба да се јадат за појадок. Потоа се дава инструкција да се заокружат со црвено оние продукти што треба да се јадат за ручек. Со децата се утврдува кои продукти се заокружени како продукти за појадок, а кои за ручек. На крај од децата се бара да ги обојат оние продукти што треба секој ден да се јадат, а другите да останат необоени.

Се поведува дискусија за нивните навики на конзумирање на различни видови храна.

Дискусија

1. Зошто некои видови храна може секој ден да се јадат, а некои не?
2. Кои видови храна може секој ден да се јадат, а кои треба да се избегнуваат да се јадат секој ден?
3. Дали се случува некој ден воопшто да не јадете барем еден од следните продукти: леб, ориз, житарки (поп-корн, цереали) или тестенини (шпагети, макарони)?
4. Дали некој ден се случува воопшто да не јадете било каков зеленчук?
5. Дали некој ден се случува воопшто да не јадете овошје?
6. Дали некој ден се случува воопшто да не конзумирате млеко или јогурт, сирење или кашкавал?
7. Дали се случува некој ден да не јадете ниту месо, ниту риба, ниту јајца?
8. Што може да се случи ако јадеме само еден вид на храна, на пр. ако јадеме само месо и месни производи или ако јадеме претежно млечни производи?

Заклучок

Има храна која е неопходна за правилно растење на организмот и треба да се јаде секој ден. Некои други видови храна можат да му наштетат на организмот ако се земаат во големи количини или пречесто. Леб, зеленчук, овошје, барем нешто од млечни производи и од меса треба да се јадат секој ден бидејќи му помагаат на организмот да расте и да се развива. Газираните сокови, грицките (чипс, смоки, крекери) и слатките работи (чоколади, колачи, бонбони) не треба да се јадат секој ден бидејќи во поголеми количини стануваат штетни за организмот.

Земањето претежно само на еден вид на храна е штетно за организмот бидејќи така му недостасуваат одредени витамини и минерали кои се важни за добрата состојба на организмот (нашето тело).

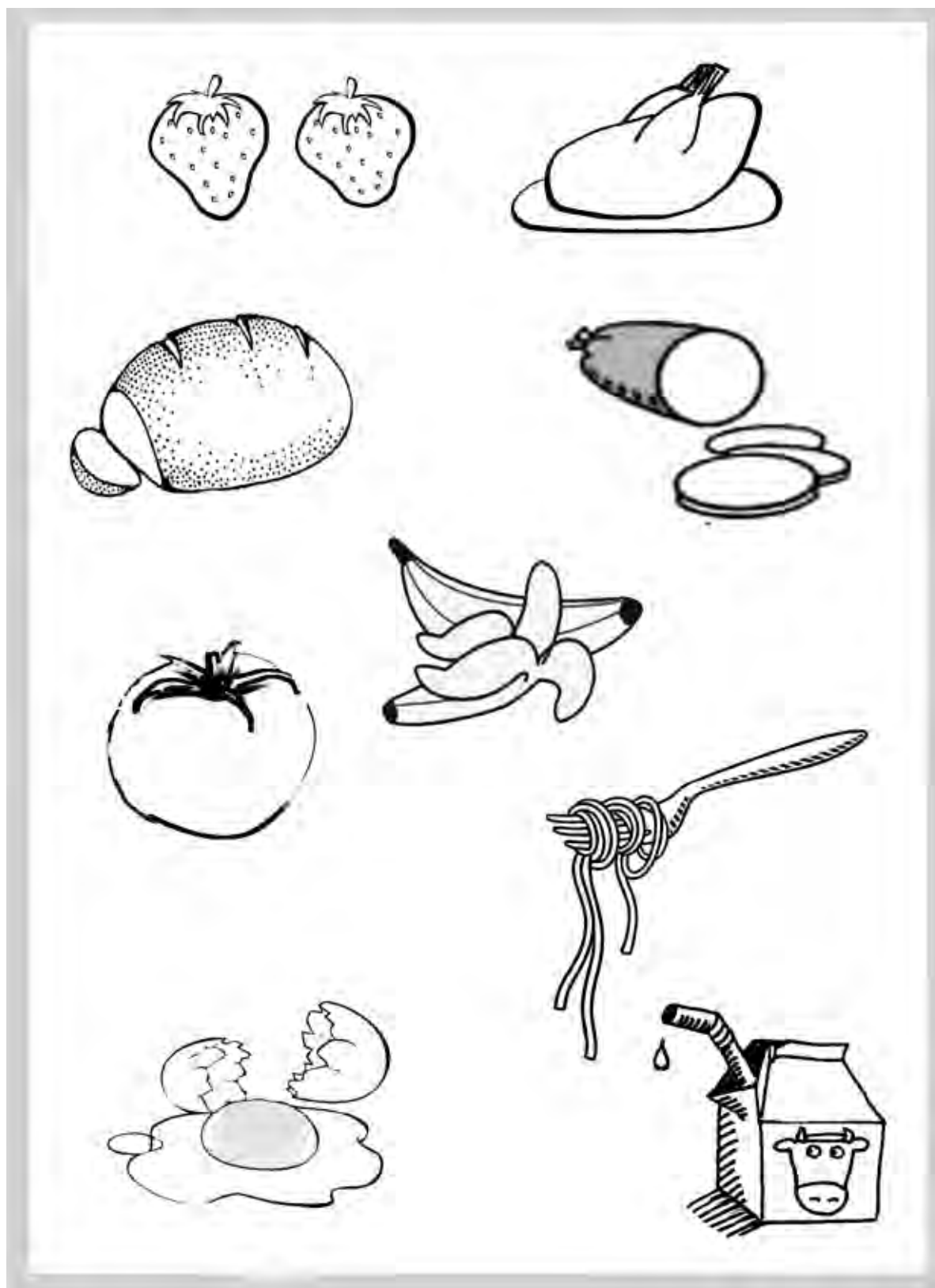
Завршна активност

Се одредува некој ученик да биде „пеликан“ (може да се одбере некој кој не се експонира премногу). Тој треба да ги рашири рацете и да ги затвора како клун обидувајќи се да ги фати другите ученици, кои пак претставуваат „пингвини“, при што ги држат рацете припиени до телото и со ситни чекори се движат низ просторијата обидувајќи се да се спасат од „пеликанот“. Кога „пеликанот“ ќе улови некој „пингвин“ и тој станува „пеликан“ и продолжува да ги лови преостанатите „пингвини“.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работилница IV-1.3: Квиз со храна

Материјали

- » работен лист за учениците IV-1.3: Квиз со храна
- » работен лист за наставникот/наставничката: Квиз со храна
- » листови хартија со нацртано јаболко или половина јаболко

Воведна активност

Учениците се седнати во круг и секое „добива“ по едно име на овошје: банана, јагода, грозје и слива. Еден ученик стои во средина и изговара едно од трите овошја, при што сите оние кои припаѓаат на тоа овошје треба да станат и да си ги сменат местата, а тој што бил во средина треба да се потруди да зафати некое место за седење. Секогаш има едно столче помалку, така што секогаш еден ученик ќе остане во средина. Може да се даде и инструкција: „Овошна кошничка“ при што сите ученици треба да станат и да си ги сменат местата.

Главна активност

Учениците според претходно „добиените“ имиња на овошја, формираат 4 групи. Секоја група добива по четири картички од работниот лист „Квиз со храна“ во кои се дадени некои тврдења на кои треба да се одговори со „да“ или „не“ и да се објасни зошто. Откако се утврдува редоследот на одговарање, се почнува со едната група така што се чита едно од тврдењата и се дава одговор со објаснување. Доколку одговорот е точен, групата добива парче хартија на кое е нацртано јаболко. Доколку одговорот е делумно точен (точен одговор со неточно објаснување), групата добива парче хартија на кое е нацртано половина јаболко. Доколку групата не го знае одговорот, се обидува следната група која е на ред да одговара. На крај се утврдува која група колку јаболки има освоено и се поведува дискусија околу следните прашања:

Дискусија

1. Дали некому од вас лекарите му имаат препорачано воопшто да не јаде одреден вид на храна? Дали сте слушнале за поимот „алергија на храна“? Што може да се случи ако јадеме храна на која сме алергични?
2. Дали храната треба да се јаде кога е студена или кога е жешка? Зошто?
3. Зошто е важно храната добро да се изцвака?
4. Зошто е потребно да се пие вода и да се конзумираат други течности?
5. Зошто е важно да се избегнуваат газирани сокови?
6. Зошто треба да се избегнува да се јадат премногу слатки работи (чоколади, бонбони, торти и др.)?
7. Зошто треба да се избегнува да се јадат премногу грицки?
8. Зошто е важно секојдневно да се јаде овошје?
9. Зошто е важно секојдневно да се јаде зеленчук?
10. Зошто е важно секој ден да се пие млеко или јогурт (млечни производи)?
11. Зошто е важно да се избегнува јадење на брза храна (хамбургери, хот-дог итн.)

Заклучок

Алергија на храна е кога организмот не може да поднесе одредена храна и после нејзиното внесување се јавуваат одредени реакции како: отечени очни капаци, јазик или лице, јадеж по кожата, тешкотии во дишењето, повраќање итн.

Многу жешко, како и многу студено им штети на забите.

Храната треба добро да се изцвака пред да се голтне. Во спротивно таа претставува оптоварување за стомакот.

Пиењето вода е многу корисно затоа што ја гаси жедта и помага да се свари храната што се јаде.

Газирани сокови го подуваат стомакот и содржат шеќер и други материји што се штетни по забите и по здравјето.

Претераното јадење чоколадо и други слатки работи, како бонбони и колачи, ги расипува забите.

Со јадење грицки се расипува апетитот и се прескокнуваат ручеци и вечери кои се важни за растењето.

Јадењето овошки е многу здраво затоа што содржат витамини што им се неопходни на децата да растат и правилно да се развиваат.

Спанакот и другите зеленчуци се многу корисни затоа што содржат минерали и други материји што им се неопходни на децата да растат и правилно да се развиваат.

Јогуртот и другите млечни производи содржат минерали (како што е калциумот) кои се битни за растот на организмот (особено за коските). Хамбургерите содржат многу работи што се штетни по здравјето, а не се гледаат.

Прејадувањето претставува оптовареност за организмот (стомакот) и доведува до здебелување. Може да се јаде повеќе пати, но по помалку. Кога се гледа телевизија додека се јаде, се јаде многу и тоа грицки што не се здрава/корисна храна.

На телото му требаат различни витамини и минерали за да биде здраво. Различните витамини не можат да се најдат само во еден вид храна. Јадењето со сила најчесто го оптоварува стомакот.

12. Зошто е важно да не се прејадваме?
13. Зошто треба да се избегнува јадење пред телевизија?
14. Зошто е важно да се јаде различна храна?
15. Дали треба сè да се изеде од чинијата?

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

**СУПАТА ТРЕБА ДА СЕ ЈАДЕ КОГА Е ЖЕШКА,
ЗА ДА БИДЕ ПОВКУСНА.**

**ЈАГОДИТЕ СЕ КОРИСНА ХРАНА
ЗА СИТЕ ДЕЦА.**

**ДЕЦАТА И ВОЗРАСНИТЕ ТРЕБА ДА ИСПИЈАТ НАЈМАЛКУ
ПО ЕДНА ЧАША ВОДА СЕКОЈ ДЕН.**

**ХРАНАТА ТРЕБА ДОБРО ДА СЕ ИЗЏВАКА
ПРЕД ДА СЕ ГОЛТНЕ.**

**ПОВАЖНО Е СЕКОЈ ДЕН ДА СЕ ИЗЕДЕ
ЕДНО ЈАБОЛКО, ОТКОЛКУ ЕДНА ПОРЦИЈА ПРЖЕНИ
КОМПИРЧИЊА.**

**НА ДЕЦАТА ТРЕБА ДА ИМ СЕ ДОЗВОЛИ
ДА ЈАДАТ ЧОКОЛАДО КОЛКУ ШТО САКААТ.**

**НЕ ТРЕБА ДА ИМ СЕ ДАВА ДА ЈАДАТ СПАНАЌ
НА ДЕЦАТА ШТО НЕ САКААТ ДА ГО ЈАДАТ.**

**СЕКОЕ ДЕТЕ МОЖЕ СЕКОЈ ДЕН ЗА РУЧЕК
ДА ЈАДЕ ХАМБУРГЕРИ АКО САКА.**

**ПОДОБРО Е ДА СЕ ПИЈАТ ОВОШНИ СОКОВИ, ОТКОЛУ
ДА СЕ ПИЈАТ ГАЗИРАНИ СОКОВИ,
КАКО КОКА-КОЛА И ФАНТА.**

**ПОДОБРО Е ДА СЕ ИЗЕДЕ ЕДНО ПАРЧЕ
СИРЕЊЕ ОТКОЛУ ЕДНО ПАРЧЕ САЛАМА.**

**ДОДЕКА СЕ ГЛЕДА ТЕЛЕВИЗИЈА
НЕ ТРЕБА ДА СЕ ЈАДЕ.**

**ПОДОБРО ДА СЕ ЈАДЕ ПОВЕЌЕ ПАТИ
ПО МАЛКУ ОТКОЛУ ЕДНАШ, АМА ПРЕМНОГУ.**

**АКО ТРЕБА ДА ИЗБЕРЕШ ПОМЕЃУ ЈОГУРТ И КОКА
КОЛА, ПОДОБРО Е ДА ИЗБЕРЕШ ЈОГУРТ**

**ЈАДЕЊЕТО ЧИПС Е СУПЕР БИДЕЈЌИ
МОЖЕШ ДА СЕ НАЈАДЕШ И ДА НЕ
МОРАШ ДА ЈАДЕШ РУЧЕК/ВЕЧЕРА**

**ПОДОБРО ДА СЕ ЈАДЕ ЕДНА ХРАНА ШТО НИ
Е НАЈВКУСНА, ОТКОЛУ РАЗЛИЧНА ХРАНА
КОЈА НЕ НИ Е ВКУСНА**

**КОГА СЕ ЗАСИТУВАМ ТРЕБА ДА ПРОДОЛЖАМ ДА ЈАДАМ
ДОДЕКА НЕ ИЗЕДАМ
Сè ОД ЧИНИЈАТА**

СУПАТА ТРЕБА ДА СЕ ЈАДЕ КОГА Е ЖЕШКА, ЗА ДА БИДЕ ПОВКУСНА.

(НЕ - многу жешко, како и многу студено им штети на забите)

ЈАГОДИТЕ СЕ КОРИСНА ХРАНА ЗА СИТЕ ДЕЦА.

(НЕ - јагодите, како и некој друг вид храна кај некои деца може да предизвикаат алергии и да ги направат болни)

ДЕЦАТА И ВОЗРАСНИТЕ ТРЕБА ДА ИСПИЈАТ НАЈМАЛКУ ПО ЕДНА ЧАША ВОДА СЕКОЈ ДЕН.

(ДА - пиењето вода е многу корисно затоа што ја гаси жедта и помага да се свари храната што се јаде)

ХРАНАТА ТРЕБА ДОБРО ДА СЕ ИЗЏВАКА ПРЕД ДА СЕ ГОЛТНЕ.

(ДА - ако не е доволно изџвакана, може да предизвика болки во стомакот)

ПОВАЖНО Е СЕКОЈ ДЕН ДА СЕ ИЗЕДЕ ЕДНО ЈАБОЛКО, ОТКОЛКУ ЕДНА ПОРЦИЈА ПРЖЕНИ КОМПИРЧИЊА.

(ДА - јадењето овошје е многу здраво затоа што содржи витамини што им се неопходни на децата да растат и правилно да се развиваат, а пржените компирчиња со пржењето ги изгубиле витамините)

НА ДЕЦАТА ТРЕБА ДА ИМ СЕ ДОЗВОЛИ ДА ЈАДАТ ЧОКОЛАДО КОЛКУ ШТО САКААТ.

(НЕ - претераното јадење чоколадо и други слатки работи, како бонбони и колачи, ги расипува забите)

НЕ ТРЕБА ДА ИМ СЕ ДАВА ДА ЈАДАТ СПАНАК НА ДЕЦАТА ШТО НЕ САКААТ ДА ГО ЈАДАТ.

(НЕ - спанакот е многу корисен затоа што содржи материји што им се неопходни на децата да растат и правилно да се развиваат; ДА – кој не јаде спанак, мора да јаде друга зелена храна што ги има истите состојки)

СЕКОЕ ДЕТЕ МОЖЕ СЕКОЈ ДЕН ЗА РУЧЕК ДА ЈАДЕ ХАМБУРГЕРИ АКО САКА.

(НЕ - купечките хамбургери содржат многу работи што се штетни по здравјето, а не се гледаат)

ПОДОБРО Е ДА СЕ ПИЈАТ ОВОШНИ СОКОВИ, ОТКОЛУ ДА СЕ ПИЈАТ ГАЗИРАНИ СОКОВИ, КАКО КОКА-КОЛА И ФАНТА.

(ДА - газираните сокови го подуваат стомакот и содржат шеќер и други материи што се штетни по забите и по здравјето)

**ПОДОБРО Е ДА СЕ ИЗЕДЕ ЕДНО ПАРЧЕ СИРЕЊЕ
ОТКОЛУ ЕДНО ПАРЧЕ САЛАМА.**

(ДА - сирењето содржи материи што им се неопходни на децата за да растат и правилно да се развиваат, а саламата содржи многу работи што се штетни по здравјето, а не се гледаат)

ДОДЕКА СЕ ГЛЕДА ТЕЛЕВИЗИЈА НЕ ТРЕБА ДА СЕ ЈАДЕ.

(ДА - се јаде многу и тоа грицки што не се здрава/корисна храна)

**ПОДОБРО ДА СЕ ЈАДЕ ПОВЕЌЕ ПАТИ ПО МАЛКУ
ОТКОЛУ ЕДНАШ, АМА ПРЕМНОГУ**

(ДА - прејаднувањето не е здраво бидејќи го оптоварува стомакот и го отежнува користењето на храната)

**АКО ТРЕБА ДА ИЗБЕРЕШ ПОМЕЃУ ЈОГУРТ И КОКА КОЛА,
ПОДОБРО Е ДА ИЗБЕРЕШ ЈОГУРТ**

(одговор: ДА – јогуртот содржи минерали (хранливи состојки) кои се битни за растот на организмот)

**ЈАДЕЊЕТО ЧИПС Е СУПЕР БИДЕЈЌИ МОЖЕШ ДА СЕ НАЈАДЕШ
И ДА НЕ МОРАШ ДА ЈАДЕШ РУЧЕК/ВЕЧЕРА**

(одговор: НЕ – со јадење грицки се расипува апетитот и се прескокнуваат ручеци и вечери кои се важни за растењето)

**ПОДОБРО ДА СЕ ЈАДЕ ЕДНА ХРАНА ШТО НИ Е НАЈВКУСНА,
ОТКОЛУ РАЗЛИЧНА ХРАНА КОЈА НЕ НИ Е ВКУСНА**

(одговор: НЕ – на телото му требаат различни витамини и минерали за да биде здраво. Различните витамини не можат да се најдат само во еден вид храна)

**КОГА СЕ ЗАСИТУВАМ ТРЕБА ДА ПРОДОЛЖАМ ДА ЈАДАМ
ДОДЕКА НЕ ИЗЕДАМ СЕ ОД ЧИНИЈАТА**

(одговор: НЕ – јадење со сила само го оптоварува стомакот)

Содржина IV-2: ВОДЕЊЕ ГРИЖА ЗА ЛИЧНАТА ХИГИЕНА

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае што е лична хигиена (миење заби, раце, лице, коса, тело, сечење нокти, чешлање...)» ги знае средствата за одржување основна лична хигиена» знае дека личната хигиена ги уништува бактериите и вирусите што предизвикуваат болести» знае зошто предметите за лична хигиена се користат индивидуално (четка за заби, пешкир, чешел)
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» умее самостојно да мие заби, раце, лице» умее да користи тоалет» умее редовно да практикува хигиенски навики (да мие раце пред јадење, по користење тоалет, по влегување од надвор...)
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» прифати дека одржувањето на лична хигиена е важно за здравјето» согледа дека одржувањето на основната лична хигиена е лична одговорност» ја согледа потребата од користење лични средства за лична хигиена» ја цени личната хигиена како позитивна карактеристика

Работилница IV-2.1: Што ме прави чист/а?

Материјали

- » листови за цртање
- » прибор за цртање

Главна активност 1

Децата стојат во круг. Наставничката кажува одредени фрази коишто се во врска со миење на одредени делови од телото, а децата истовремено со движења/пантомима го имитираат кажаното. На пример, може да се почне со: миење раце - сите деца божем ги мијат рацете, а наставничката го прави истото. После 10-15 секунди се дава нова инструкција: миење лице - сите деца божем го мијат лицето. И така по ред се продолжува со други инструкции:

- » миење тело
- » миење заби
- » миење нозе
- » миење уши
- » миење коса.

Главна активност 2

Во парови на децата им се дава лист за цртање со инструкција да нацртаат продукти што им помагаат за одржување на нивното тело чисто. После 10-15 минути децата презентираат што имаат нацртано, а наставничката истовремено идентификуваните работи ги запишува на табла.

Дискусија

1. На кои сè начини ние го одржуваме нашето тело чисто, ја одржуваме личната хигиена? За секој нацртан предмет се поставува прашањето:
2. Зошто е важно неговото користење?
3. Зошто е важно секој да користи свои (да не ги дели со другите) предмети за лична хигиена?

Заклучок

Личната хигиена се одржува преку различни активности: миење заби, раце, лице, коса, тело, сечење нокти, чешлање итн. Со користење на средствата за лична хигиена се уништуваат вирусите и бактериите што предизвикуваат болести, па така тоа е многу важно за сочуввање на здравјето. Средствата за лична хигиена би требало да се користат индивидуално заради елиминирање на ризикот од пренесување на разни болести кога се користат заеднички средства.

Завршна активност

Децата стојат во круг. Се почнува со некој доброволец кој прави некое движење со кое покажува миење на некој одреден дел од телото. Откако сите ќе го видат покажаното движење, доброволецот му го предава движењето на оној што е од негова десна страна, кој треба да го направи истото движење. После неколку секунди детето го отфрла туѓото движење во средината на кругот и смислува ново, свое движење што претставува миење на некој друг дел од телото. Потоа се предава на следното дете и така по ред секоје дете имитира едно туѓо и смислува едно свое движење за миење на одреден дел од телото.

Рефлексја

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работилница IV-2.2: Мојата хигиена - моја одговорност

Материјали

- » табла, креда
- » мали листови хартија
- » прибор за цртање

Воведна активност

Децата се делат во парови. Членовите на паровите застануваат еден наспроти друг и се обидуваат точно да запомнат како изгледа другиот. На даден знак децата се завртуваат со грб и треба да одговорот наизменично на следните прашања поставени од наставникот. За точноста на одговорот веднаш добиваат повратна информација од другарчето за кое погодуваат (додека се сеуште завртени со грб).

- » Дали другиот носи чевли или патики? Дали имаат врвки? Каква боја се тие?
- » Дали носи блуза, маица или кошула? Каква боја е? Дали таа има копчиња или не? Дали таа има џебови или не?
- » Дали носи панталони, здолниште или тренирки? Каква боја се?

Главна активност

На табла наставникот црта лик на дете и на возрасен под него. Децата на два мали листа цртаат по еден круг, при што едниот го обојуваат, а другиот го оставаат празен.

Наставникот чита серија прашања поврзани со личната хигиена на децата:

- » Кој е одговорен за миењето на вашите забите? Возрасните или вие самите?

Децата одговараат на тој начин што креваат еден од двата нацртани круга (полниот круг за децата, а празниот за возрасните). Наставникот констатира за кого има повеќе гласови и става „+“ или некој друг знак покрај соодветниот лик што е нацртан на табла.

Се продолжува со други прашања.

- » Кој е одговорен за миење на лицето?
- » Кој е одговорен за миење на рацете пред јадење?
- » Кој е одговорен за миење на рацете по користење тоалет?
- » Кој е одговорен за миење на рацете по влегување од надвор?
- » Кој е одговорен за миење на косата?
- » Кој е одговорен за чешлање на косата?
- » Дали треба да одите сами во тоалет или со некој возрасен (мама, тато...)?

Заеднички се констатира каде има повеќе знаци.

Дискусија

1. Зошто вие самите сте одговорни за одржувањето на вашата лична хигиена?
2. На кои начини ние ја одржуваме нашата лична хигиена (го одржуваме телото чисто)?
3. Зошто е важно да можете сами да одите во тоалет?
4. Што се случува ако не ја одржуваме редовно личната хигиена?

Завршна активност

Наставникот кажува некои тврдења на кои децата треба да одговорот со одредени движења на телото.

- » Сите што уживаат да се бањаат, нека ја кренат десната рака.
- » Сите што ги мијат забите пред легнување, нека тропнат со нозете по подот.
- » Сите што ги мијат рацете кога доаѓаат од надвор, нека скокнат на една нога.
- » Сите што сами одат во тоалет, нека скокнат високо со двете нозе.
- » Сите што ги мијат рацете по користење тоалет, нека ја кренат левата рака.

Заклучок

Секој треба да води сметка за својата лична хигиена. Возрасните не можат да бидат секогаш во непосредна близина на децата и да се грижат дали се чисти или не. Личната хигиена се одржува преку редовно (секојдневно) миење на телото и неговите делови.

Децата треба да можат сами да одат во тоалет бидејќи може да имаат потреба од користење на тоалет и тогаш кога нема возрасни покрај нив.

При нередовно одржување на личната хигиена може да се заразиме со одредени болести (вируси, бактерии), но може и другарчињата да нè одбегнуваат ако мирисаме лошо (не сме измиени, ни смрди здивот).

- » Сите што редовно си ја чешлаат косата, нека се завртат еднаш во круг.
- » Сите што сакаат да бидат чисти, нека плескаат со рацете.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работилница IV-2.3: Одење во тоалет

Материјали

- » работен лист за учениците IV-2.3: Тоалет
- » прибор за пишување
- » листови за правење стапалки
- » две папки
- » шише
- » јаже

Воведна активност

Учениците стојат во круг. Тој што почнува го кажува своето име и при тоа клекнува, а останатите ученици исто така клекнуваат. Следниот ученик го кажува своето име и при тоа станува на нозе, а останатите ученици исто така стануваат. Се продолжува во круг сè додека сите не поминат.

Главна активност 1

Во парови учениците го добиваат работниот лист „Тоалет“. Се дава инструкција да ги заокружат оние бројки каде што тие сметаат дека треба да се врши нуждата. Потоа со целата група се утврдува кои бројки се најмногу заокружувани и се поведува дискусија преку следните прашања:

Дискусија

1. Што треба прво да направиме кога влегуваме во тоалет?
2. Зошто е важно нуждата да се врши токму во делот означен со број 1 и 7?
3. Што ако нуждата се врши во останатите делови?
4. Што треба да направиме по завршување на нуждата? Што треба да користиме за да се избришеме?
5. Каде треба да се фрли тоалетната хартија? Зошто?
6. Што можеме да направиме пред да излеземе од WC кабината за да тука пак биде чисто?
7. Што треба да направиме откако ќе излеземе од WC кабината? Зошто?

Главна активност 2

Од хартија се прават „стапалки“ кои треба да се позиционираат како деловите од нужникот на кој се ставаат стапалата. Имитацијата на нужникот се поставува некаде пред таблата. Близу до нужникот се поставува една столица која треба да имитира WC школка. На неа се поставуваат две папки од кои едната служи како поклопец, а другата како дел за седнување. Покрај WC школката се поставува една клупа која имитира мијалник, а на него некое шише кое треба да имитира славина. Секој ученик излегува на табла и демонстрира божем како користи нужник или WC школка. Првиот ученик избира дали ќе покажува на нужник или на WC школка, а веќе следниот го избира спротивното од својот претходник, и сè така по ред додека сите не поминат. По користењето на нужникот или WC школката ученикот „пушта“ вода, па следи миене на рацете. После секое покажување, учениците одредуваат што било исправно, а што не.

Заклучок

При влегување во тоалет прво треба да се соблечат алиштата.
Нуждата треба да се врши во точно определените делови за тоа од нужникот и/или школката за да не се создава нечистотија.
Кога нуждата се врши во останатите делови, се создава нечистотија, се развиваат бактерии кои се ризични за здравјето.
По завршување на нуждата треба да се користи тоалетна хартија и да се фрли во корпа за да биде чисто.
Пред излегување од WC кабината треба да пуштиме вода за да биде чисто и за другите кога ќе влезат внатре.
По излегување од тоалет треба да се измијат рацете за да бидат чисти и да не се пренесуваат бактерии.

Дискусија

1. Кои постапки беа исправни, а кои не?
2. Што се случува кога неисправно користиме тоалет?

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Заклучок

Исправни постапки би биле: (божемно) соблекување на облеката, поставување на нозете во „стапалките“, пуштање вода на крај, подигање на поклопецот и делот за седнување од WC школката пред да се изврши нуждата (за машките при мала нужда), седнување на делот за седнување, а не качување на самата WC школка; пуштање вода, божемно облекување, спуштање на поклопецот по извршената нужда и на крај миене на рацете.

Кога неисправно се користи тоалетот настанува нечистотија, другите ученици не можат да користат нечист тоалет и се развиваат бактерии кои може да предизвикаат болести.

Работен лист за учениците IV-2.3: Тоалет

Содржина IV-3: ПРЕВЕНЦИЈА ОД БОЛЕСТИ И ЗАБОЛУВАЊА

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае некои болести и како може да се разболи (настинки, сипаница, жолтица)» знае како се пренесуваат болести преку вируси и бактерии» знае кој е одговорен за лекување од болести
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» умее да препознае манифестации на нездрава состојба (кашлање, покачена температура, пролив, повраќање, течење крв, отоци,...)» умее да користи едноставни заштитни мерки за да не ги разболи другите (да става рака на уста кога кива, да користи марамче за нос...)
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» прифати совети од возрасните за заштита од болести и заболувања (соодветна облека, чист воздух, земање витамини...)» прифати совети од возрасните за лекување од болести (земање лекови, пиење течности...)

Работилница IV-3.1: Кога сум болен/болна?

Материјали

- » работен лист за учениците: Болести

Воведна активност

Сите стојат. Наставничката дава инструкција секој да ја испружи својата десна дланка напред и да ја протресе 10 пати со отсечни и брзи движења. Истото се повторува со левата рака, па со десното стапало и на крај со левото. Потоа се продолжува со протресување на десната рака 9 пати и сè така со ред додека не се протресат сите екстремитети по ред по 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2 пати и на крај само по еднаш.

Главна активност

Во парови на децата им се дава работниот лист и добиваат инструкција да откријат какви болести се претставени на сликите (настинка/грип; сипаници; труење со храна, скршеници, исеченици).

Дискусија

1. Какви се болести има на сликите? (со децата се констатираат различни видови болести)
2. По што знаеме дека некој е болен? Што сè може да се забележи кај болен?
3. Како изгледа (што прави) оној кој е настинат (има грип)?
4. Како изгледа (што прави) оној кој има сипаници?
5. Како изгледа (што прави) оној кој има труење со храна?
6. Како изгледа (што прави) оној кој има скршено рака/нога?
7. Како изгледа (што прави) оној кој има исеченици?
8. Што треба да направиме кога сме болни? Зошто?
9. Кој сè се грижи за луѓето кога се болни?

Заклучок

Има најразлични видови болести како настинка/грип, сипаници, жолтица (хепатит), труење со храна, исеченици итн. Манифестациите на нездравата состојба може да бидат најразлични: кашлање, покачена температура, пролив, повраќање, течење крв, отоци итн. Кога сме болни треба да им кажеме на возрасните, да одиме во болница. Вообичаено, за болните се грижат медицински лица како: медицински сестри, лекари, стоматолози итн.

Завршна активност

Децата застануваат во круг и се завртуваат со десното рамо кон центарот на кругот. Секој ги испружува рацете и ги става на рамената на тој пред него. Се даваат следните инструкции:

- » паѓа ситен дожд - нежно се удира со прстите по рамената на тој пред себе
- » дождот се засилува - истите удари, но малку посилено
- » дува ветер - со раширени дланки се поминува по грбот и рамената на детето пред себе
- » од реката доаѓаат бранови - стискање на рамената со палецот и со останатите прсти
- » дождот се намалува - нежно се удира со прстите по рамената на тој пред себе
- » дождот престанува - престануваат и движењата и играта е завршена.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работилница IV-3.2: Како да оздравам?

Воведна активност

Учениците се делат во парови. Едниот член од парот е водач, а другиот следбеник. Водачот ја поставува дланката на десет см. од лицето на следбеникот. Пополека почнува да ја движи раката во различни правци, а следбеникот за цело време треба да се потруди да го одржи истото растојание и позиција помеѓу дланката и лицето. По една-две минути улогите се менуваат.

Главна активност

Учениците се делат во тројки. Во рамките на секоја тројка учениците добиваат различни инструкции. Половина од тројките добиваат инструкција (1) да се сетат на совети кои им ги даваат нивните родители како би се заштитиле од болести и заболувања (како на пр. носење соодветна облека, земање витамини, чист воздух итн.) и да продискутираат зошто го бараат тоа од нив, а останатите тројки добиваат инструкција (2) да се сетат на совети кои им ги даваат нивните родители во ситуации кога се болни и да продискутираат зошто го бараат тоа од нив.

Во истите тројки, едно или две деца добиваат улога на родител и се глуми ситуацијата на давање совети (тоа што го смислиле во претходната активност). Освен советот, исто така се кажува и причината заради која се дава одреден совет. По глумењето на сите тројки, се поведува дискусија околу следните прашања:

Дискусија

1. Зошто е важно да се земе предвид (да се послуша) советот...?
2. Кои би биле последиците од неприфаќањето?

Рефлексја

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Заклучок

Прифаќањето на советите на возрасните овозможуваат избегнување на разни болести бидејќи некогаш возрасните се подобро информирани од учениците за можни опасности и ризици по здравјето.

Советите на возрасните како земање лекови, пиење течности итн. се насочени кон справување со болеста.

Последица од неприфаќањето на советите на возрасните би можело да биде доведувањето во опасност на сопственото здравје.

Работилница IV-3.3: Вирусите, бактериите и јас

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Бактерии и вируси
- » работен лист за учениците: Влезови за вируси
- » листови за цртање
- » прибор за цртање

Воведна активност

Секое дете кажува по еден настан кога било болно започнувајќи со зборовите: „Најмногу сум бил/а болен/болна кога...“.

Главна активност¹

Наставникот ги воведува зборовите вирус и бактерија со тоа што или ги запишува на табла или им ја покажува сликата со нив од работниот лист. Потоа проверува дали децата слушнале за нив со тоа што дава кратко објаснување што се тие.

На лист хартија децата добиваат инструкција да нацртаат вирус/бактерија онака како си го замислуваат во следните пет-десет минути. По завршувањето, децата може да станат и да прошетаат низ училницата за да ги видат изработките на другите деца. Потоа во парови на децата им се дава работниот лист „Влезови за вируси“, на кој треба да ги обележат со „x“ или со црвени точки (мали крукчиња) оние делови на телото преку кои можат да дојдат во контакт со вируси/бактерии. На крај заедно со децата се констатира кои сè делови се идентификувани.

Дискусија

1. На кој начин вирусите/бактериите можат да влезат во телото на човекот?
2. Што можеме/треба да направиме кога сме болни за да не ги заразиме другите околу нас?
3. Кога киваме?
4. Кога ни е отечен носот?
5. Кога имаме исеченици?

Заклучок

Вирусите и бактериите се ситни, невидливи за око телца кои може да предизвикуваат болести, а и да се пренесат од болен на здрав човек.

Постојат повеќе начини на кои доаѓаме во допир со вируси и бактерии: преку вдишување, допир, преку храна и вода, контакт со животни - муви, комарци итн.

За да не ги заразиме другите околу нас, кога сме болни треба: да користиме шамиче за нос, да ја ставаме раката на уста кога киваме, да ставаме фластер при исеченици, да се одмораме дома итн.

Завршна активност

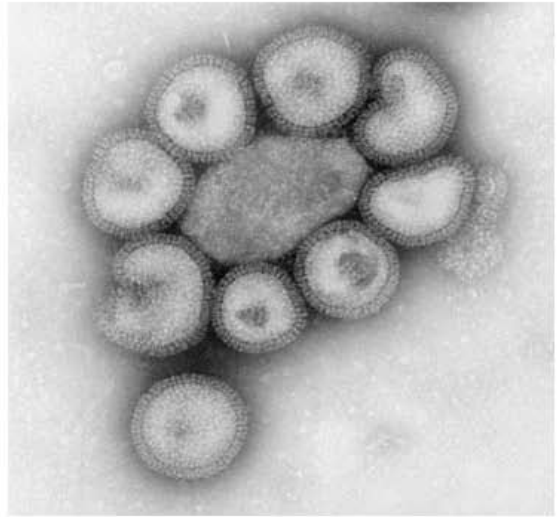
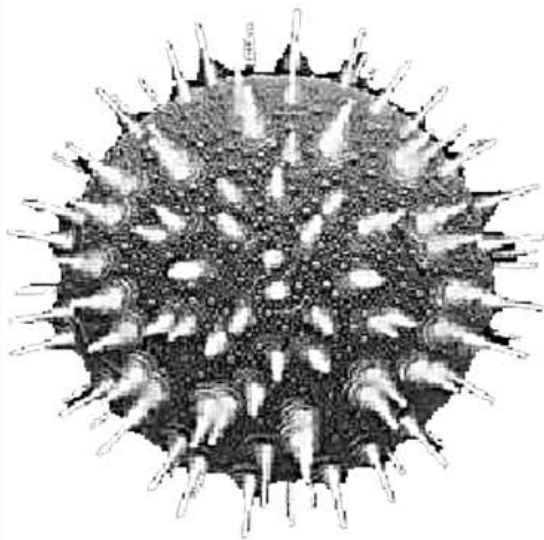
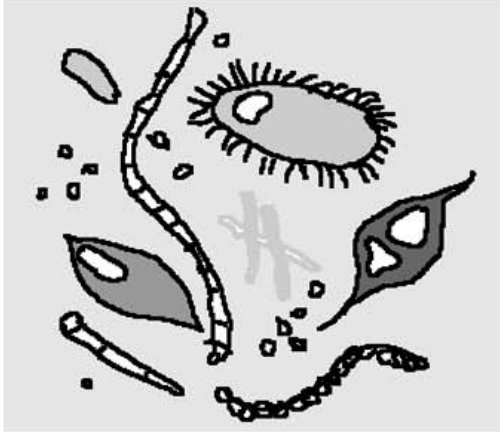
Едно дете седи во еден дел од просторијата со затворени очи и е со грб завртен кон групата. По случаен избор се одредува дете што треба да му се доближи и со изменет глас да го каже неговото име. Целта на оној што седи со затворени очи е да погоди кој е тоа. Ако погоди, тогаш тоа дете доаѓа и го заменува на столчето.

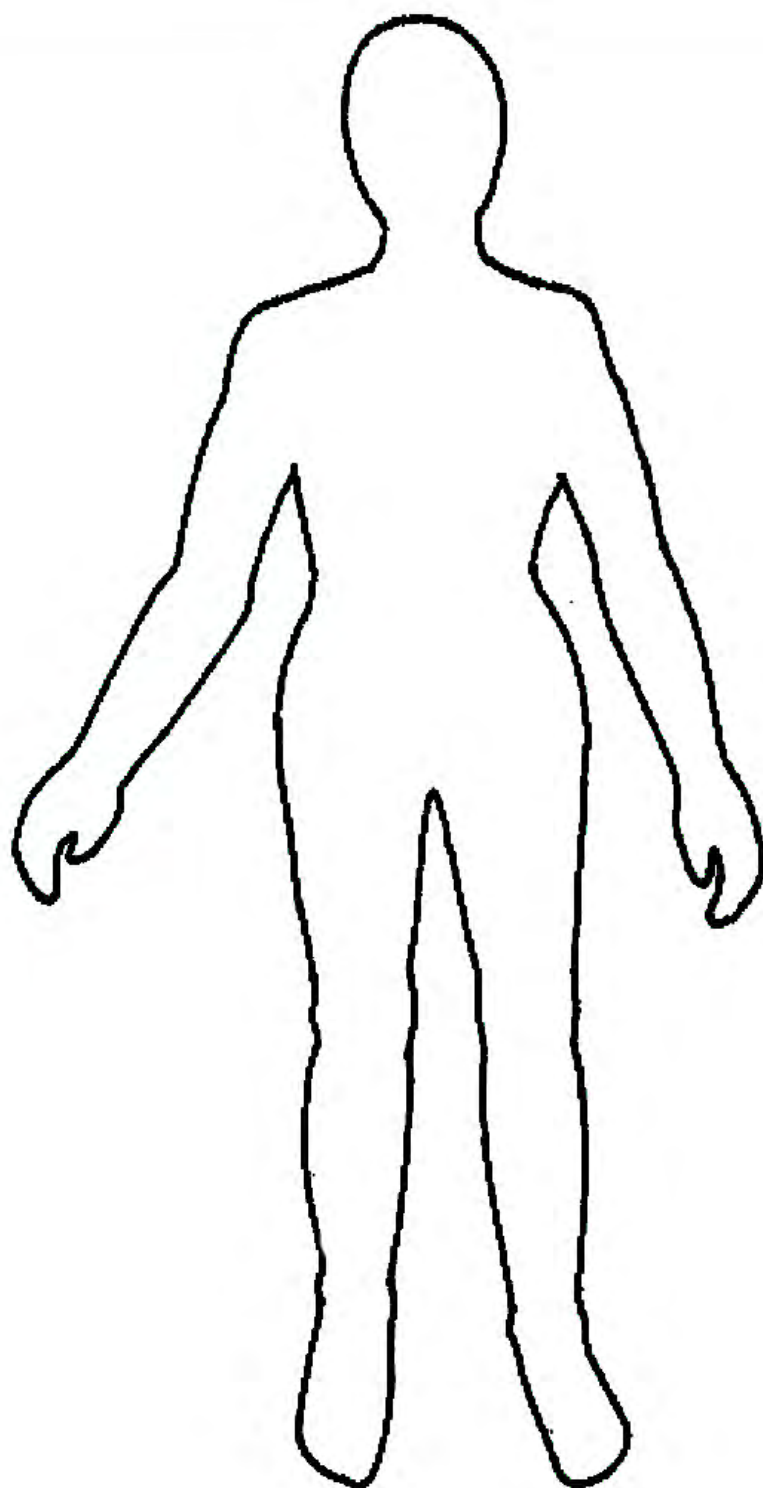

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

¹ Идејата за активност е земена од: TACADE (2001). Skills for the Primary School Child, I am, I know, I can. Manchester: TACADE

Содржина IV-4: РАЗВИВАЊЕ СВЕСТ ЗА СЕКСУАЛНОТО ЗДРАВЈЕ

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	» знае како се раѓаат деца
Вештини	» може да разликува машко и женско според биолошката градба
Ставови/ вредности	» ја прифати половата различност

Работилница IV-4.1: Дали си женско или машко?

Материјали

- » листови за цртање
- » прибор за цртање
- » работен лист за учениците IV-4.1: Тела

Воведна активност

Во круг наставничката покажува на еден дел од своето тело, а при тоа вели дека покажала на некој друг дел од телото. На пример, може да рече: „Ова е моето уво“, а при тоа да покажува кон својот стомак. Следниот треба да покаже кон својот стомак, но да го преименува во некој друг дел од телото. И така во круг додека сите не поминат.

Главна активност 1

Во парови децата добиваат инструкција да нацртаат едно женско и едно машко дете со тоа што во рамките на парот децата одлучуваат кој што ќе нацрта. После 10-15 минути се поведува дискусија околу следните прашања:

Дискусија

1. По што знаеме дека нивните цртежи претставуваат машки или женски?
2. Дали по очите можеме да знаеме дали некој е машко или женско? По носот? Рацете? Ушите?
3. Дали по облеката може секогаш да знаеме дали некој е машко или женско дете? Зошто?
4. Дали по косата можеме да знаеме?

Заклучок

Според изгледот на очите, носот и ушите не можеме да заклучиме дали некој е машко или женско. Можеби постојат некои типични облекувања за машките и женските деца тука кај нас, но сепак не може со сигурност секогаш да знаеме дали некој е машко или женско по тоа како се облекол. Должината на косата, исто така, само по себе не ни кажува дали некој е машко или женско.

Главна активност 2

Во парови децата го добиваат работениот лист „Тела“. Заеднички треба да одлучат кои од понудените делови од телото им недостасуваат на нацртаните ликови и да ги додадат со доцртување или да ги поврзат со линија.^{2*}

Забелешка за цртањето: во цртежите на телата недостасуваат очи (и кај машкото и кај женското), машки или женски полов орган. Како избор за дополнување се дадени два пара очи, машки и женски полов орган.

Дискусија

1. Дали имаше исти работи кои им недостасуваа и на машкото и на женското?
2. А дали имаше нешто што недостасува само кај машкото?
3. Со какви имиња го нарекуваме тоа кај машките деца?
4. А само кај женското?
5. Со какви имиња го нарекуваме тоа кај женските деца?
6. Што мислите што друго е поинаку во телата на возрасните мажи и жени?

Заклучок

Многу делови од телото изгледаат исто и кај машките и кај женските. Машкиот полов орган се вика пенис, но кај децата најчесто се нарекува куре. Женскиот полов орган се вика вагина, но кај девојчињата најчесто се нарекува дунде. Кај возрасните, жените се разликуваат од мажите по тоа што имаат поголеми гради/ципки, а мажите имаат влакна околу лицето.

Завршна активност

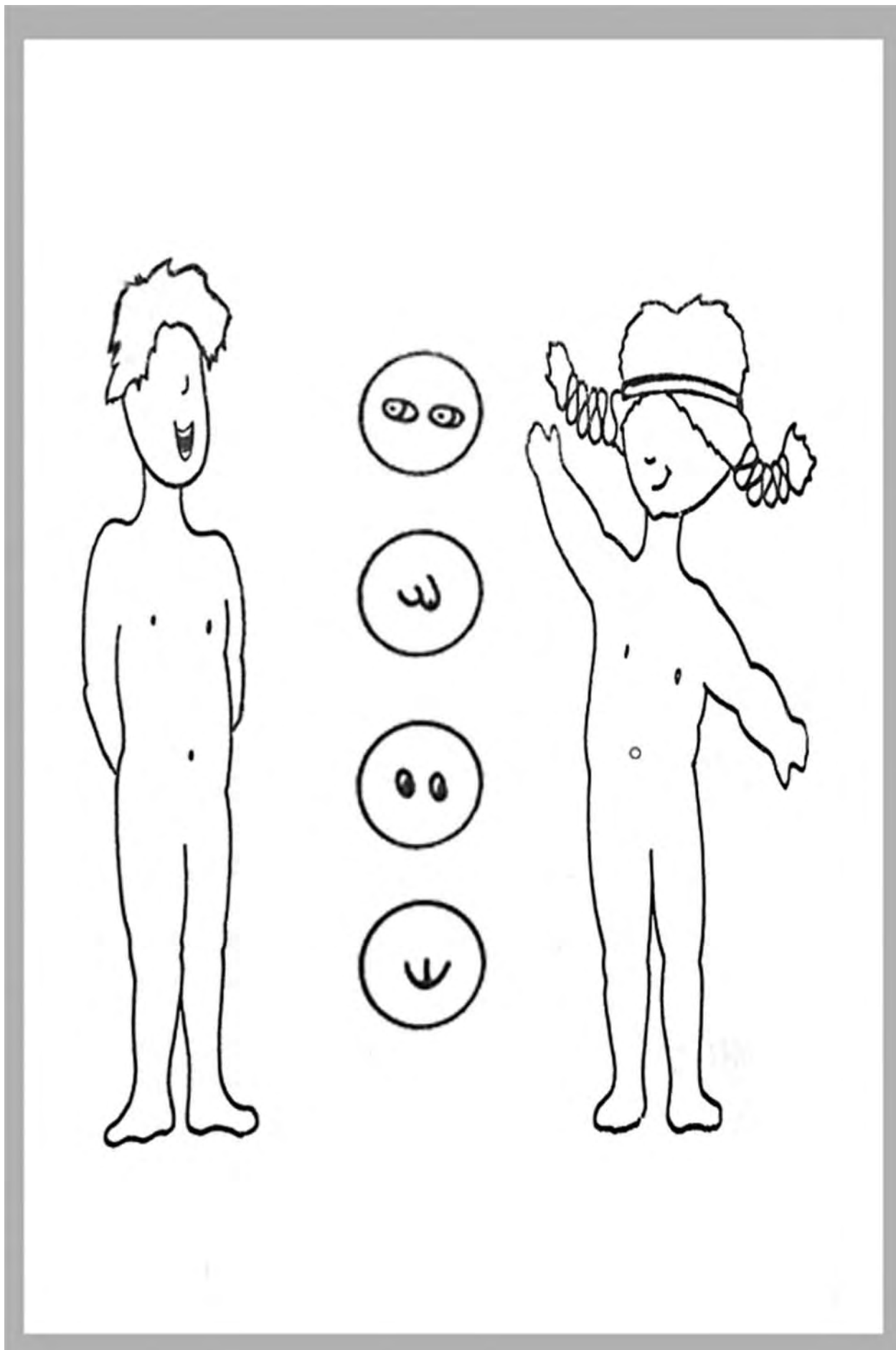
Од децата се бара да се наредат во една редица (едно до друго) според големината на обувките што ги носат. Така, на едниот крај ќе застане детето со најмалите обувки (и тоа ќе биде прво) додека на другиот крај од редицата ќе застане детето со најголемите обувки (и тоа ќе биде последно). При тоа, зборувањето е забрането и децата може да се договараат (да комуницираат) меѓу себе само невербално (преку споредување на обувките).

^{2*} Идејата за активноста е земена од: Robert, J. & Jacob, J. (1986). *Ma sexualité*. Paris: Editions de l'Homme

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работилница IV-4.2: Приказна за раѓањето

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Приказна за раѓањето
- » прибор за пишување
- » работен лист за учениците IV-4.2: Приказна со цртежи

Воведна активност

Во круг секое дете го кажува своето име и неговото значење. Доколку некое дете не го знае значењето на своето име, се поставува следното прашање: „Какво значење ти би сакал/а да има твоето име?“ Може да се обрне внимание и на тоа дека некогаш и возрасните не ги знаат значењата на своите имиња или на имињата на своите деца.

Главна активност

Наставникот ја чита приказната од работниот лист „Приказна за раѓањето“. Потоа во парови на децата им се дава работниот лист „Приказна со цртежи“. Им се објаснува дека тука преку цртежи, на кратко е претставена приказната што пред малку била прочитана. Децата добиваат инструкција да ја прераскажат приказната во парови користејќи се со цртежите од работниот лист. Потоа следи прераскажување на приказната во целата група на тој начин што наставникот поставува кратки прашања во врска со секој поединечен цртеж (ситуација од приказната). На пример: „Што се случува на првиот цртеж?“ итн. до последниот цртеж.

Дискусија

1. Дали вие сте слушнале за некој друг начин за тоа како се раѓаат (од каде доаѓаат) бебињата?
2. Зошто бебињата се раѓаат во болници?
3. Дали сите бебиња се раѓаат на ист начин?

Заклучок

Претежно бебињата се раѓаат во болница затоа што таму се обезбедени сите неопходни услови за здравјето на бебето и мајката. Понекогаш, кога бебињата не можат да се родат по природен пат, тие се раѓаат со операција, со отворање на стомакот на мајката и вадење на бебето.

Завршна активност

Се формира група од осум-девет деца. Сите стојат во круг фатени за раце. Внатре во кругот секогаш има едно дете чија цел е да излезе од кругот, а задача на останатите е тоа да го попречуваат преку цврсто држење на своите раце. Откако детето што било во кругот ќе излезе од внатре, се заменува со друго дете кое доброволно ќе се јави за тоа.

По неколку промени на децата, се формира нова група, со која се повторува играта.

Рефлексја

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за наставникот/наставничката: Приказна за раѓањето

Сара беше среќно девојче. Си ги сакаше мама и тато најмногу на свет, а и тие ја сакаа Сара. Сара исто си ги обожуваше и Теута и Филип, нејзините рипчиња во аквариумот. Знаеше дека и рипчињата ја сакаат неа, иако тоа го немаше слушнато од нив. Сара имаше многу другарки и другари во училиштето „Весели деца“ каде што таа учеше. Селма и нејзиниот брат Денис живеаа во истата зграда каде што живееше и Сара, а Весна живееше во соседната зграда. Сара ги обожуваше своите другарчиња. Со нив секогаш беше весело. Понекогаш заедно учеа, заедно си играа пред зграда и секогаш имаа интересни работи за разговарање. Од нешта што ги виделе на телевизија, нешта што ги научиле во училиште или пак, нешта што ги слушнале од возрасните.

Еден ден, додека сите заедно си играа пред зграда, покрај нив помина една жена со количка во која имаше едно бебе. Весна, гледајќи кон количката како се оддалечува, праша: „Како се раѓаат бебињата?“ Неколку моменти никој ништо не прозбори. Само се погледнаа меѓу себе.

„Вчера гледав еден цртан филм во кој имаше еден штрк кој им носеше бебиња на сите оние кои сакаа да имаат дома бебе“, рече конечно Денис и продолжи: „Јас ја прашав мама дали навистина штрковите носат бебиња и таа рече - да. А кога ја прашав дали и мене и сестра ми нè донеле штркови, таа се насмеа, ама пак рече – да“.

„Ти ѝ поверува?“ - го праша Сара.

„Паааа...“, изусти Денис.

„Јас не верувам во тоа“, беше побрза во одговорот неговата сестра Селма.

„Можеби штрковите ги крадат бебињата од болница“, се замеша и Весна.

„Како да не, штрковите си немаат поаметна работа“, рече Сара. „Тоа се финти од цртан филм, нешто слично како што Џери постојано го изигрува Том“, додаде во продолжение.

„Ама Џери е многу паметен глушец“, ги потсети Денис.

„Да, паметен е“, се согласи Селма. „Ама не е вистински. Таков глушец вистински не постои“.

„И штрковите вистински не носат бебиња“, се надоврза Сара. „Тие можат да носат бебиња, ама само на цртан филм“.

„Мене мама ме донела од болница“, рече Весна и уште додаде, „Кога ќе сака да има уште едно бебе, само ќе си отиде во болница и за два-три дена ќе се врати со бебе“.

„Ама болницата не е продавница за да отидеш и да си земеш бебе кога ќе ти текне“, ѝ замери Селма.

„Зошто татковците не одат во болница за да си земаат бебе, или пак самите деца“, се запраша Сара.

„Само мајките можат да имаат бебиња“, заклучи Денис.

„Да“, потврди Сара. „И бебињата растат внатре, во стомакот на мајките. Сум го видела тоа на телевизија“.

„Еднаш додека се шетаваме со мама и тато во парк, видов една жена со огромен стомак. Ја прашав мама зошто ѝ е стомакот таков и таа ми рече дека има бебе внатре“, се потсети Весна.

„Значи и јас сум бил во стомакот на мама“, тивко рече Денис.

„Да, и ти, и јас и сите други деца“, викна Весна, среќна што разрешиле една тајна.

„А како сме излегле од стомакот на мама, и како воопшто сме стигнале таму?“, постави нови прашања Сара.

Децата само немо се погледнаа и никој ништо не рече. „Ми текна“, викна најпосле Денис. „Еднаш баба ми кажуваше дека бебињата излегуваат од уста“. Другарчињата само го погледнаа, но никој не му поверува.

„Селмаа, Деенис, ајде доцна е, се стемнува“, се слушна гласот на мајката на Селма и Денис од тераса. „Добро мамо, доаѓаме“, одговорија истовремено Денис и Селма.

Нешто подоцна, откако ги заврши домашните работи за на училиште, Сара гледаше еден филм на телевизија. Во филмот имаше една жена со голем стомак. Таа велеше дека ќе треба да оди во болница и да роди бебе. Сара нестрпливо чекаше да види што ќе се случи кога жената ќе отиде во болница. Но, на нејзино големо разочарување, филмот заврши додека жената беше на пат за болница. Тогаш нејзиниот поглед се сретна со оној на нејзината мајка. „Злато мое, не ти се допадна филмот“, ѝ се обрати мајка ѝ. „Сакав да видам што ќе се случи во болница“, рече со разочаран глас Сара. „Сакав да видам како се раѓаат бебињата“. Мајка ѝ нежно се насмева, додека седнуваше до неа. „Можеби е време јас и ти да позборуваме за бебињата“, ѝ рече на Сара гледајќи ја во очи. Сара со љубопитен поглед се поднамести на каучот за да слуша подобра.

„Бebetо расте внатре, во стомакот на мајката, во едно делче што се вика матка“, почна со објаснувањето мајка ѝ. „На самиот почеток е многу малечко, како врв од игла, па потоа како зрнце грав и сè повеќе и повеќе расте и се развива. Со секоја помината недела станува сè поголемо и поголемо“.

Сара гледаше во нејзината мајка со ширум отворени очи. „Колку долго bebето расте во стомакот на својата мајка?“, нестрпливо праша. „Девет месеци“, беше одговорот на нејзината мајка. „Значи и јас девет месеци сум била во твојот стомак?“ „Да, злато мое“. „Тоа е како цела школка година“, заклучи Сара. „Токму така“, потврди нејзината мајка.

„После девет месеци, bebето веќе е доволно големо и почнува да му станува тесно внатре во стомакот. Тогаш мајките одат во болница и со помош на лекарите се раѓа bebето“.

„Како?“ нестрпливо праша Сара.

„Бебињата излегуваат од стомакот на мајката низ еден посебен отвор во телото на жената што се вика вагина, и се наоѓа под стомакот“, ѝ објасни мајка ѝ.

„Едвај чекам да им го кажам сето ова на моите другарчиња“, помисли Сара, но истовремено посака прво нивните родители самите да им објаснат на своите деца за раѓањето на бебињата.

„Веќе е доцна и треба да си легнеш!“

„Да, мамо“, рече Сара, прегрнувајќи ја својата мајка радосна што научила нешто важно.

Работен лист за учениците IV-4.2: Приказна со цртежи

Работилница IV-4.3: Пред да се родам

Материјали

- » работен лист за наставникот/наставничката: Приказна за раѓањето 2
- » прибор за пишување
- » работен лист за учениците IV-4.3: Пренатален развој

Воведна активност

Во круг секое дете го кажува своето име и истовремено прави еден чекор кон центарот на кругот при што прави некое движење. Останатите деца на даден знак истовремено го повторуваат неговото име и направеното движење. Децата се поттикнуваат на нови и оригинални движења. Наставничката може прва да ја започне играта правејќи некое „откачено“ движење за да се охрабрат децата од самиот почеток.

Главна активност

Наставничката ја чита приказната од работниот лист „Приказна за раѓањето 2“. Потоа во парови на децата им се дава работниот лист „Пренатален развој“. Им се објаснува дека тука преку цртежи е претставено растењето на бебето во stomакот на мајката. Се укажува на тоа дека со секој изминат месец во stomакот на мајката бебето станува сè поголемо и поголемо и дека изгледа поинаку. Од десната страна на листот се претставени три фигури на деца, по едно за секое тромесечие од пренаталниот развој. Потоа наставничката повторно полека ја чита приказната, нагласувајќи ја секоја настаната промена во растењето која децата можат да ја обележат во работниот лист со доцртување или обојување. По секое тромесечие се прави подолга пауза, за да им се даде време на децата да завршат со цртањето/боењето.

Дискусија

1. Дали бебето е исто за цело време во stomакот на мајката?
2. Какво е на почетокот? Дали има раце и нозе? Како изгледа?
3. Може ли бебињата навистина да се сеќаваат за тоа кога биле во stomакот?
4. Кога би можеле да се сеќавате на времето кога сте биле во stomакот, на што би сакале да се сеќавате?

Заклучок

Бебето не е исто во stomакот на мајката. На почетокот е само мало топче и постепено му се развиваат сите делови и стануваат онакви какви се кај сите деца кога се раѓаат. Бебињата не може да се сеќаваат за времето кога биле во stomакот на мајката.

Завршна активност

Децата стојат во круг. Едно дете се движи околу кругот од надворешната страна. Во еден момент допира некого за рамо и почнува да трча околу кругот за што побрзо да стаса до местото на оној кого го допрел. Тој што е допрен треба исто така да потрча во обратен правец за што побрзо да се врати на своето место пред детето што го допрело да му го зафати местото. Кога ќе се сретнат на сред пат, при трчањето, двајцата треба да се поздрават со ракување при што велат „Здраво како си?“ Тој што стигнува подоцна до местото, продолжува да се движи во круг и бара ново дете за следна рунда на играта, при што се повторуваат истите постапки.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за наставникот/наставничката: Приказна за раѓањето 2

Здраво на сите, и на вас од првите и на вас од последните клупи. Јас сум бебе. Се родив пред 10 десет дена. А вие? Вие сте ученици од прво одделение, нели? Мило ми е. Сакам да ви раскажам една приказна, да ви раскажам за мојот живот. Да, за мојот живот, иако имам само 10 дена јас можам да ви раскажам мноооооооогу интересни нешта за себе. Можам да ви раскажам за времето кога сеуште не бев родено, за времето што го поминав во стомакот на мама. Вие не се сеќавате кога сте биле во стомакот на вашата мајка, ама јас се сеќавам.

Сè почна пред околу девет месеци. На самиот почеток бев мнооогу малечко, како една точка. Немав ни глава, ни раце ни нозе, ништо, ама сакав да растам, сакав мама да јаде повеќе за да има и за мене. И така си растев, секој ден станував сè поголемо и поголемо. Да знаете дека толку многу растев во првите недели од мојот живот што ако продолжев така да растам секој ден, за 50 години јас ќе бев поголемо и од најголемата планина на светот.

Уште во првиот месец почна да ми се создава мозокот и нервите, а некаде во третата недела почна да ми чука и срцето. Многу бев возбудено, моето срце почна да чука.

Во вториот месец продолжив да растам. Најмногу ми растеше главата. Во тоа време, половина од телото ми беше глава, ама полака почнаа да ми растат раце и нозе. Супер, си реков, со рацете ќе можам да пишувам, а со нозете да одам на интересни места кога ќе пораснам. Почна и лицето и очите да ми се создаваат, ама сеуште ништо не гледав.

Не можете ни да замислите колку бев среќно кога во третиот месец од време навреме почнаа да ми се мрдаат рацете, нозете, и прстите. Се мрдаа сами од себе, не дека јас сакав.

Во ова време сеуште не знаев дали ќе бидам машко или женско. Се прашував што ли ќе бидам, што ли ќе бидам и во четвртиот месец открив дека ќе бидам женско. И така, станав женско. Едно убаво малечко со мали дланки и стапала кои сè повеќе ми се мрдаа, ама сега дури и мама можеше да осети дека јас внатре во нејзиниот стомак мрдам со нозете.

Во петтиот месец почна да ми расте коса. Не можев да ја чешлам, ама немаше ни потреба да ја чешлам во стомакот на мама. И ноктите почнаа да ми растат, и тоа и кај нозете и кај рацете. Во петтиот месец почнав и да икам, а и да го цицам палецот. Си велев, ај да се навежбам јас на време за да кога ќе се родам да можам веднаш вистински да цицам. Ќе ви кажам уште нешто. Нозете ми се издолжија и од време навреме сакав да ги протегнам, а мама мислеше дека всушност јас сакам да клоцам.

Конечно, во шестиот месец, моите очи беа готови, можев да ги отворам бидејќи и очните капаци ми беа готови. Е сега, не можам да се пофалам дека гледав многу работи во стомакот на мама, ама знаев дека сум готова за гледање на разни нешта. Во тоа време веќе можев да ви кажам и дали нешто е вкусно или не и тоа многу точно.

Во седмиот месец веќе можев и да се родам, мозокот ми беше целосно развиен, ама некако сеуште ми беше топло и фино во стомакот на мама и си велев дека нема да побрзам да се родам. Знаев дека многу брзо ќе дојде време и за тоа.

Во осмиот месец добив малку сало и наборите од кожата целосно исчезнаа. Кожата ми стана многу мазна.

Во деветтиот месец веќе почна да ми станува многу тесно во стомакот на мама. Не можев ни да се свртам на раат и посакував да излезам од таму. Бев многу нестрплива. Кога ли ќе се родам веќе, постојано си повторував. И тогаш, еден ден осетив нешто како земјотрес, како нешто да ме турка. Полека влегов во едно тесно место, каде што беше темно и одев напред, се туркав и се обидував да излезам што побрзо од таму. Во еден момент сè стана многу блескаво, осетив и едни големи раце кои ме фатија и ме влечеа кон еден простор со голема светлина и кога конечно излегов, таму осетив дека е малку студено.

Конечно се родив, си помислив, целата среќна.

„Женско е“, слушнав гласови од страна.

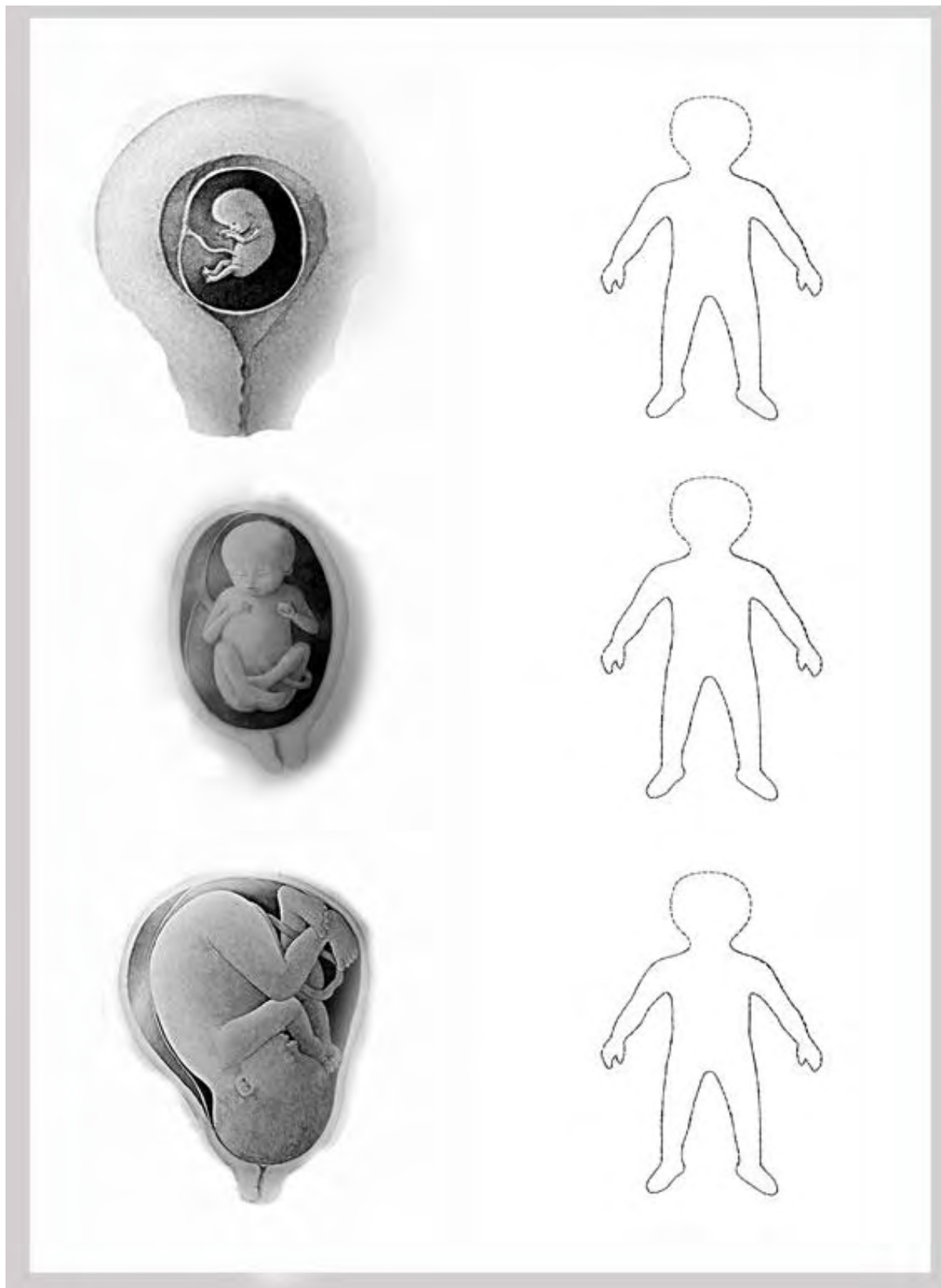
После осетив и како нешто влегува низ носот во моите гради.

„Еве го дише“, пак слушнав гласови, а јас почнав на сиот глас да викам „Се родиивив, јухухууууууууу, се родив“.

„Еве плаче, плаче“, пак рекоа луѓето од страна.

И ете, тоа е мојата приказна за тоа како растев во стомакот на мама и како се родив.

Работен лист за учениците IV-4.3: Пренатален развој

**V тема: ЈАС И ОКОЛИНАТА
- ОДНОС СО НАДВОРЕШНАТА СРЕДИНА**

Содржина V-1: БЕЗБЕДНО ОДНЕСУВАЊЕ ВО СРЕДИНАТА

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае за опасни предмети (струја, оган, хемикалии, лекови, оружје), животни (скитници, инсекти, пајаци) и растенија (боцки, бобинки, коприви) од потесната околина што можат да го/ја повредат» знае за опасни постапки (однесување со непознати), и ситуации (толпи, сообраќај) со кои може да се соочи на одделни места (стадион, концерт, игралиште)» знае правила на однесување во конкретни ситуации и на конкретни места (на улица, во училница, во ходник, во двор, на игралиште, во автомобил, на велосипед)» ги знае елементарните знаци за опасност и предупредување
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» умее да препознае предмети/ситуации/животни/растенија што се опасни по безбедноста» може да го прилагоди своето однесување на конкретното место/ситуација» умее да почитува правила на безбедно однесување пропишани за одредени места/ситуации
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» прифати дека одредени однесувања на конкретни места и во конкретни ситуации можат да бидат опасни» ја сфати потребата од постоење безбедносни правила и забрани» прифати потреба од прилагодување на сопственото однесување заради лична безбедност

Работилница V-1.1: Прејознаваме ризици

Материјали

- » цигара или кутија со цигари
- » празно шише од средство за чистење
- » таблети
- » нож
- » коприва/кактус (или фотографија од списание на која јасно се препознава кактус)
- » неискористен шприц
- » банкнота од 10 денари
- » оштетен приклучник за електрична струја (штекер)
- » едно пакување смоки
- » парче стакло
- » жрґосана шајка
- » селотејп
- » мало ливче хартија

Главна активност 1^{1*}

Пред да почне часот, на различни места од училницата се кријат следните предмети: цигара, празно шише од средство за чистење, таблети, нож, кактус или коприва (или фотографија на која јасно се препознава кактус или коприва), неискористен шприц, банкнота од 10 денари, оштетен приклучник за електрична струја (штекер), едно отворено пакување „Смоки“, парче стакло, рґосана шајка. Над или до секој предмет се става ливче со еден број од еден до еднаесет.

На малечки ливчиња хартија се пишуваат броеви од еден до еднаесет, по неколку пати, за да се обезбеди за секој ученик да има по едно ливче (од секој број треба да има ист или приближно ист број на ливчиња). Ливчињата се превиткуваат на половина, за да не може да се види што има на нив. Превитканите ливчиња се ставаат во кутија од која секое дете ќе може да извлече едно. Потоа почнуваат да ги бараат предметите според следната инструкција: „На еднаесет места во училницата има скриено еднаесет нешта. До секој од тие предмети има еден број. Секој треба да го најде предметот што е до бројот кој го имате во рацете. На пример, оној кој сега има тројка треба да го бара предметот под број три... Напоменувам, НЕ СМЕЕТЕ ДА ГИ ДОПИРАТЕ ПРЕДМЕТИТЕ. Кога ќе го најдете предметот, покажете им на сите членови од вашата група, запомнете што сте нашле и седнете на место. Повторувам, ПРЕДМЕТИТЕ НЕ СМЕЕТЕ ДА ГИ ДОПИРАТЕ. Почнете.“

Дискусија

1. Што најдовте?
2. Како ви беше додека баравте?
3. Дали сите знаете што беше скриениот предмет за вашата група?

Главна активност 2

Децата седнуваат по групи според броевите од претходната активност и им се чита следнава инструкција: „Во вашите мали групи поразговарајте на кои сè начини предметите што ги најдовте можат да бидат опасни. Имате десет минути за тоа.“

Дискусија

По истекот на времето групите ја претставуваат нивната работа.

1. На кои сè начини шприцот може да биде опасен? (Шприцот може да го користи само лице кое е обучено за тоа и никој друг; шприц најден на улица или во двор не смее да се допира затоа што може да пренесува болести; шприцот не е за играње, без разлика дали е отпакуван или не, иглата е остра и може сериозно да нè повреди. Доколку се најде шприц се известува одговорниот возрасен.)

1* идејата за активноста е земена од: Brian Dobson – семинар за Обука на обучувачи за образование базирано на животни вештини, Скопје, декември 2007.

Заклучок

Најразлични предмети од секојдневната употреба можат да бидат опасни доколку несоодветно се користат. На децата треба да им се објасни дека доколку не знаат точно или не се сигурни во потеклото, намената, природата на предметот - најдобро е да не го допираат и да го известат одговорниот возрасен. Иако имале искуства во различни ситуации со слични предмети - тоа не е гаранција дека можат да бидат слободни и да си играат со разни хемикалии, лекарства и електрични апарати. Нивната безбедност зависи од нивното однесување во дадената ситуација. Доколку не сме сигурни за одредениот вид растение, не смеат да се јадат неговите плодови. Уличните кучиња и мачиња се можен извор на зарази.

2. На кои сè начини може да биде опасна цигарата? (Пушењето сериозно го нарушува здравјето, воздухот во просторија каде што се пуши е многу штетен, децата не смеат да си играат со цигари.)

3. Дали средството за чистење може да биде опасно? (Речиси сите средства за чистење, перење и слично содржат хемикалии кои можат да бидат многу опасни доколку дојдат во допир со очите, се вдишат или на кој и да е начин несоодветно се користат. Децата не смеат да ракуваат со средства за чистење без присуство на одговорен-возрасен иако можеби имале некакви претходни сознанија или искуства.)

4. Како ножот може да биде опасен? (Ножици, ножеви, остри алати како скалпери, пили и слично, доколку несоодветно се користат - можат да бидат многу опасни, наменети се за сечење и доколку не се внимава, можат да настанат сериозни повреди. Децата можат да користат детски ножици кои не се толку остри и имаат заоблени врвови.)

5. Како може кактусот/копривата да биде опасен/опасна? Кои други растенија можат да бидат опасни? А животни? (Некои видови кактуси имаат боцки кои се многу опасни и доколку се набодеме, многу тешко се отстрануваат. Има многу растенија кои растат во паркови, дворови кои се опасни на различни начини. Не се јадат бобинки, семки или плодови за кои не знаеме точно што се затоа што можат да бидат отровни. Има и многу растенија кои се отровни или непријатни за допир - коприви, на пример. Копривите се многу корисни растенија, но не се пријатни за допирање. Печат! Има инсекти и животни кои е најдобро да не се задеваат: осци, пчели, стршлени, улични кучиња, мачки и слично. Најдобро и најбезбедно е да не се допираат. Најчесто инсектите нема да нанесат повреда доколку ги оставиме на мир. Животните скитници, се можни преносители на разни зарази. Често се ненавикнати на луѓе и можат да бидат агресивни, во самоодбрана.)

6. Дали парите можат да бидат опасни? Што ако ги најдете на улица? Зошто? (Парите можат да бидат валкани, заразени, не знаеме чии се, сопственикот може насилно да изреагира, може да настане насилна ситуација доколку повеќе е луѓе/деца ги забележат, затоа најдобро е во таква ситуација да се извести одговорниот возрасен.)

7. Како таблетите можат да бидат опасни? (Таблети, капсули, масти, сирупи и други лекарства не смеат да се употребуваат ни за играње, ниту за конзумирање без присуство на одговорен возрасен. Многу лекарства навидум се исти или многу слични, но имаат многу различни својства. Децата сами не смеат да допираат таблети. Не се земаат без присуство на одговорен возрасен ниту бомбони кои потсетуваат на таблети. Никако не се допираат лекарства најдени на улица, во двор и слично. Најдобро е во таква ситуација да се извести одговорниот возрасен.)

8. Како штекерите можат да бидат опасни? (Штекери, прекинувачи, кабли кои висат од сид/таван и слично, никако не смеат да се допираат. Електричната струја може да убие. Доколку се забележи нешто такво, не се допира, туку се известува одговорен возрасен.)

9. Дали може отворено пакување „Смоки“ да биде опасно? Како? (Храна оставена на отворено, колку и да си мислиме дека знаеме чија е и каква е, никако не смее да се конзумира или допира. Може да е расипана, заразена, затруена.)

10. Дали парче стакло може да биде опасно? (На улица, во двор или дома често може да се сретнат парчиња искршено стакло. Скршеното стакло најчесто е со многу остри рабови и може да предизвика многу сериозни повреди. Често многу малечки парченца стакло кои тешко се забележуваат можат да бидат опасни ако се нагазат.)

11. Како сè може да биде опасна рѓосана шајка? (Покрај тоа што клинците/шајките се самите по себе остри, доколку дојде до повреда од рѓосан метален предмет, може да дојде до труење кое е многу опасно. Истото важи и за најразлични други метални рѓосани предмети, штрафови, ножеви, пили и разни други алатки, огради, метални делови од автомобили и слично.)

12. За кои сè други предмети може да се сетите, а можат да бидат опасни? (Доколку не се кажат од самите деца, се спомнуваат: **оружје** - со кое децата никако не смеат да дојдат во допир, доколку видат нешто што можеби и само поотсетува на оружје - не смеат да го допираат, туку веднаш мораат да известат одговорен возрасен, **петарди** - покрај тоа што можат да исплашат некого, што е доволно опасно само по себе, петардите можат да доведат до сериозни повреди и на тој што ги користи или на случајни минувачи. Законот забранува децата да можат да ракуваат со петарди, огномети и слично. **Отрови за глущи/бубашваби** - најчесто се многу отровни и децата не смеат да ги допираат. **Разни спрејови**, полни или празни садови под притисок, покрај тоа што содржината внатре може да биде опасна, садовите под притисок можат да експлодираат и да повредат.)

Завршна активност

Секое дете добива по три однапред подготвени парчиња селотејп замотани во прстен кои му се лепат - по еден на секое рамо и еден на челото. Целта на секое дете е да се ослободи од своите селотејпи така што ќе ги залепи на друго дете, но при тоа не смеат да се користат рацете. На децата им се напоменува дека треба да внимаваат да не се повредат.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работилница V-1.2: Безбедно - небезбедно

Материјали

- » работен лист за учениците V-1.2: Безбедно - небезбедно
- » работен лист за наставникот/наставничката: Безбедно - небезбедно
- » прибор за пишување
- » еден црвен и еден зелен круг од подебела хартија
- » табла и креда

Воведна активност

Клупите се поставуваат така што просторот меѓу нив претставува улици и на поголемо растојание има две раскрсници. На средина на секоја од раскрсниците стои дете со црвен и зелен круг во рацете. Другите деца се автомобили што се движат по улиците од различни правци. Кога ќе дојдат до раскрсницата, треба да чекаат на знак на детето - подигнат зелен или црвен круг - за да може да поминат или треба да чекаат. Децата-семафори се инструираат да се однесуваат како вистински семафори - да дозволуваат да поминат по неколку автомобили од еден правец, па по неколку од друг.

Главна активност

Учениците седат во круг и се делат во парови. Секој пар добива по еден работен лист „Безбедно - небезбедно“ и треба да се договорат и да означат во квадратчињата под секоја ситуација дали сметаат дека однесувањето на детето претставено на сликата е безбедно или не. „Под секоја сликичка има сиво квадратче каде што вие ќе треба да означите со „X“ доколку мислите дека тоа однесување е небезбедно, а со „√“ доколку сметате дека тоа однесување е безбедно. Разговарајте со вашето другарче за ситуациите и заедно донесете одлука.“

Симболите „X“ и „√“ се претходно нацртани на таблата и наставничката ги покажува додека ја задава инструкцијата.

Дискусија

Кога се објаснуваат сликите, треба да се дојде до точниот опис на ситуациите за сликите, онака како што е наведено во материјалот за наставникот.

1. Какво е однесувањето на сликата каде што на детето му нудат чоколадо? Зошто? (Колку и да изгледа наивно и/или привлечно, од непозати лица не се зема храна, пари и слично. Доколку непознато возрасно лице упорно се обидува да ви пристапи, ве плаши и слично, треба да се извести одговорен возрасен.)
2. Што е со сликата на која има три деца кои одат на тротоар? Какво е тоа однесување? Зошто? (Има јасни правила за однесување на улица; треба да се набројат и тие за пешаци, за велосипедисти и за автомобили.)
3. Какво е однесувањето на детето со топката? Какво е тоа однесување? Зошто? (Често во играта се забораваме и тие ситуации се многу опасни. Многу е важно да се внимава кога се игра покрај улица.)
4. Што ќе ми кажете за детето што е во автомобил? Каков е тој пример? Зошто? (Можеби некому му изгледа неудобно, но е од голема важност децата да бидат обезбедени додека се возат во автомобил. Децата имаат пократки раце/нозе и потешко можат да се задржат додека нагло се кочи и слично. Ременот за деца е задолжителен.)
5. А како гледате на ситуацијата со семафорот? Зошто? (Колку и да изгледа дека улицата е празна, а ние брземе, многу е опасно да се преминува на црвено светло.)
6. Што е со детето што вози велосипед? Каква е таа ситуација? Зошто? (Доколку постојат, треба да се избираат велосипедски патеки или барем тротоари за возење велосипед. Доколку нема, а мора да се вози, тогаш се вози многу внимателно и тоа по крајот на улицата/патот.)
7. Што ќе речете за детето што трча по скалите? Зошто? (Во ситуации каде има многу луѓе, често се случуваат повреди доколку не се внимава доволно. Ако трчаеме, потешко можеме да избегнеме ризична ситуација. Се доведуваме во ризик себеси, а и другите. Ги прекршуваме правилата на однесување.)

Заклучок

Во различни ситуации, постојат различни ризици за нашето однесување. Важно е да се знаат правилата на однесување во различни ситуации. Важно е да се внимава додека се изведуваат активностите/игрите. Со нашето ризично однесување ги доведуваме во ризик и другите околу нас. Децата во голема се мерка одговорни за својата безбедност и важно е да го прилагодат своето однесување во конкретната ситуација.

8. Какво е однесувањето на детето што чека на ред? Зошто? (Во ситуации каде што има многу луѓе, доколку постојат правила - да нема туркање - и доколку се почитуваат, ризикот е значајно намален.)

Завршна активност

Наставникот им се обраќа на учениците: „Сега ќе се обидеме да го искористиме наученото. Во наредните неколку минути ќе се движите без зборување низ просторијава, и ќе се обидете да не допрете никого, во ниеден момент, со ниеден дел од телото. Почнете.“ По отприлика една минута, односно кога ќе се стекне впечаток дека се навикнале на однесувањето и почитуваат правила, се даваат дополнителни инструкции: „Движете се малку побрзо..., побрзо..., уште побрзо.“

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за учениците V-1.2: Безбедно - небезбедно

Работен лист за наставникот/наставничката: Безбедно - небезбедно

непознат човек
му нуди
чоколадо

одат
по
тротоар

на задно во
автомобил седиште
врзано со ремен

трча по топка
на улица, доаѓа
автомобил

чека на ред
во продавница

вози велосипед
на сред улица

трчаат по
скали

поминува
на црвено

Содржина V-2: ГРИЖА ЗА ХИГИЕНАТА ВО ОКОЛИНАТА

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае што треба да се прави за да се одржува хигиената во домот (негаење со валкани чевли, средување на собата, катчето), училницата (средување на клупата) и во тоалетните простории (пуштање вода, нефрлање предмети, соодветно користење на санитарииите)» знае каде се фрлаат отпадоци
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» умее да придонесе во одржувањето на хигиената во училницата (да не валка, да раскрева...)» умее да фрла отпадоци на соодветни места
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» прифати лична одговорност во одржување на хигиената во непосредното опкружување

Работилница V-2.1: Сликички за учење

Материјали

- » работен лист за учениците: Сликички за учење
- » работен лист за наставникот/наставничката: Сликички за учење

Воведна активност

Учениците се делат во групи по три-четири деца. Групите се распределуваат во различни делови од просторијата и им се кажува дека ќе имаат задача да изглумат без зборови различни нешта кои ни помагаат дома да ни биде чисто. Откако ќе се договорат, ќе треба пред сите други да покажат, а останатите да погодуваат. Наставничката на секоја група ѝ шепнува што ќе глуми (машина за перење, правосмукалка, џоџер, машина за миене садови, удиралка за теписи, корпа за отпадоци), а потоа една по една група покажува. Сите деца од групата треба да учествуваат во глумењето на ситуација преку која може да се препознае за кој апарат станува збор. Наставничката поттикнува забавна атмосфера, а не прецизност во изведувањето.

Главна активност

Потребно е да останат истите групи од воведната активност. На секоја група ѝ се дава по една копија од сите делови од работниот лист „Сликички за учење“ (доколку има повеќе од шест групи, некои ситуации може да се повторат, односно некои групи може да работат на иста ситуација).

„Имате петнаесетина минути да ги разгледате сликите кои се пред вас и да ги заокружите или обоите оние нешта кои што според вас не се во ред.“

Дискусија

1. Која група сака да почне?
2. Што ќе ни кажете за сликата со детето кое седи во собата? (Дискусијата се насочува кон тоа што се прави со отпадоците со набројување на места каде и како можат да се фрлаат.)
3. Која група ќе ни каже нешто за сликата со училишната? (Што е важно да се знае за училишниот инвентар? Во чија сопственост е тој? Кој го користи? Кој ги трпи последиците од оштетувањето? Се нагласува важноста од средувањето на материјалите.)
4. Која група ќе ни ја прикаже ситуацијата во тоалетот? (Доколку не се спомнат, се нагласуваат основните нешта за користење на тоалетот и санитарииите. Што може, а што не може да се фрла во одводот? Каде одат предметите кои се фрлаат во одводот? Кој ги трпи последиците од тоа?)
5. А што е со детската соба? (Нагласок се става на предностите доколку нештата се средуваат и организираат, достапноста, полесното сочувување, попријатното доживување. Кој е одговорен за тоа нашето катче/соба да биде средено/средена?)
6. Видовте ли нешто што не ви се допадна на сликата со детето кое оди по скали? (Каде се соблекуваат чевлите? Што се прави кога се враќае дома? - Се обува, соблекува, се мијат раце..., се средуваат алиштата.)
7. А што е со ситуацијата каде што детето чита книга? (Се нагласува дека децата можат и треба да учествуваат во средувањето на нивното непосредно опкружување, дека родителите можат да помогнат, да советуваат, но не и да се единствено одговорни за тоа. Се проблематизира чкртањето по сидови: доколку се има дозвола од родители/одговорни возрасни и доколку се нема; доколку е сидот (дома/на училиште), само исшкртан дали е тоа убаво; кому му служи и зошто.)

Заклучок

Децата често се однесуваат „неодговорно“ во очите на возрасните само поради фактот дека се недоволно запознаени со сите можности кои им се на располагање. Децата можат да научат да преземат одреден степен на одговорност за хигиената и средувањето во нивниот микропростор. Доколку им се даде шанса, децата стекнуваат навики, вештини и самоверба. Треба на децата да им се понуди модел да соучествуваат во одржувањето на хигената на просторот во кој секојдневно престојуваат зашто така најлесно се учат на тој вид на одговорност.

Завршна активност

Сите стојат во круг. На даден знак од наставничката сите стануваат „прашинки“ кои слободно се движат во просторијата. Во еден момент наставничката допира едно дете кое на рамото има „копче за приклучување“. Кога ќе го „приклучи“, односно допре по рамото, тоа дете станува „правосмукалка“ и почнува да брмчи. Тоа дете ќе почне

„прашинките“ да ги претвора во „правосмукалки“ на истиот начин на кој што и наставничката го претворила него во „правосмукалка“ - со вклучување.

„Кога ќе ве допре „правосмукалка“ по рамото и вие станувате „правосмукалка“ и ги бркате другите „прашинки“. Внимавајте! „Копчињата за приклучување“ се осетливи и мора многу внимателно да се притискаат.“ Се продолжува сè додека сите не станат „правосмукалки“. Тогаш се дава нова инструкција:

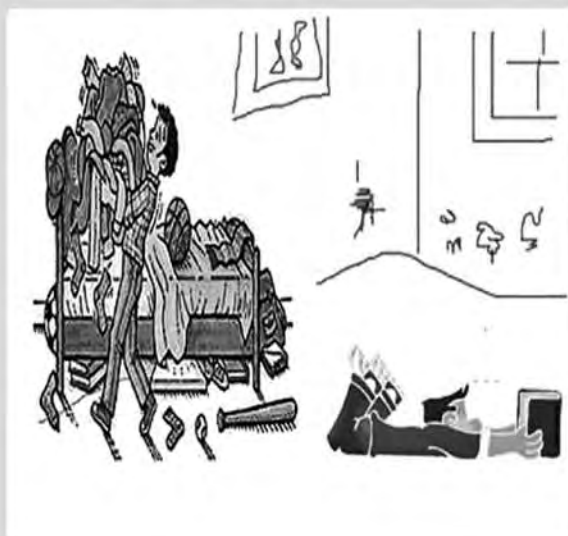
„Сега, јас ќе најдам едно дете, на кое ќе му го „притиснам копчето“ и ќе го „исклучам“. Повторно ќе стане дете. Негова цел е да исклучи една „правосмукалка“ и да си седне на место. Истото го прави и другото дете. И следното, и следното... сè додека сите не станат повторно деца.“

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за учениците: Сликички за учење

расфрлани
отпадоци во
детска соба

училница со
исшкртани/
оштетени клупи

затнат одвод
во училиштен
тоалет, прска
вода

растурена
детска
соба

се качува по
скали, дома со
валкани чевли

возрасен раскрева
во детска соба
детето не
учествува

Содржина V-3: ГРАДЕЊЕ ПОЗИТИВЕН ОДНОС КОН РАСТЕНИЈАТА И ЖИВОТНИТЕ

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» ги знае последиците од оштетување на растенијата» знае кои постапки претставуваат малтеретирање на животните» ги знае неопходните услови за одгледување растенија» знае кои животни може да бидат домашни миленичиња и како се постапува со нив
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» умее да одгледува растение» умее да разликува соодветно од несоодветно однесување кон растенијата» умее да разликува соодветно од несоодветно однесување кон животните
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» прифати дека е потребно соодветно однесување кон растенијата» прифати дека кон животните треба хумано да се однесува, како и кон сите живи суштества

Работилница V-3.1: Што ми е потребно?

Материјали

- » работни листи за учениците V-3.1a, б, в, г, д, е: Што ми е потребно?
- » прибор за цртање
- » широка еластична лента за покривање на очите

Воведна активност

Сите стојат во круг, а едно дете влегува во центарот на кругот. Наставничката му ги покрива очите со лента и го врти околу сопствената оска. Потоа, детето во центарот со прстот покажува на некое дете во кругот, кое треба да каже „Јас сум мало...“ (животно или растение, на пример „Јас сум мало пиле“, „Јас сум мало кокиче“ и слично), но со изменет глас. Задачата на детето кое е во средината е да погоди кој го рекол тоа. Доколку погоди, тоа дете што рекло „Јас сум мало...“, доаѓа во средината, а доколку не погоди, постапката се повторува. Се очекува истата да се повтори барем седум до девет пати, во согласност со расположивото време.

Главна активност

Учениците се делат во мали групи. На секоја група ѝ се дава една од петте верзии од работниот лист „Што ми е потребно?“ На децата им се кажува дека во групите треба да размислат како и каде животното/растението кое што е на средината на листот живее и што му е потребно за да му биде убаво. Потоа, доколку сметаат дека им се потребни некои нешта кои се понудени на малите сликички, нив ги поврзуваат со една линија со животното/растението што е нацртано во средината на сликата.

Дискусија

1. Ајде да видиме што мислите дека му треба на кучето? (Покрај основните потреби: храна, вода, куќичка, нему му треба редовно шетање, доволно простор, внимание, игра, грижа за хигиена, вакцинирање.)
2. А на цвеќето во саксија? (Редовно полевање, прихранување, повремено пресадување, сонце.)
3. Што ѝ треба на рипката? Дали аквариумот е само обичен сад со вода? Што мислите, како им е на рипките кога им се тропа на стаклото на аквариумот (на рибите им треба многу грижа, секојдневно хранење, постојано затоплување, филтрирање, прочистување на водата, пумпа за воздух, повремено менување на дел од водата, повремено чистење на целиот аквариум. Не се тропа на стаклото од аквариумот - тоа е шок за рибите, не се ставаат раце внатре во водата.)
4. Што ѝ треба на една птица за да ѝ биде убаво? Џ требаат ли играчки доколку се чува во кафез? (Покрај храна вода, ѝ треба и доволно широк простор доколку се чува само во кафез, играчки, внимание, нега и грижа.)
5. Што му треба на едно дрвце доколку расте во двор или во парк? (Вода, ѓубрење, светлина, чистење од штетници.)
6. Што му треба на мачето? Дали тегнењето за опашка е нешто што им е убаво на мачињата? (Покрај основните потреби за храна, вода и куќичка, му треба и редовно шетање, доволен простор, внимание, игра, грижа за хигиена, вакцинирање.)
7. Можат ли миленичињата и домашните билки да преживеат без наша грижа?
8. Смееме ли да ги удираме животните? А да ги кинеме листовите на растенијата? А да сечеме дрвја? Зошто?
9. Дали луѓето треба да се грижат за животните и растенијата кои живеат во природа? Зошто?
10. За кои растенија знаете дека можат да се одгледуваат во стан или во двор? А кои животни?

Заклучок

Сите живи суштества заслужуваат да бидат хумано третирани. И на растенијата и на животните им треба соодветна грижа и нега. Треба соодветно знаење за да можеме нив да ги одгледуваме дома. Ако од нив самите не произлезе дека кон животните и кон растенијата треба да се однесуваме хумано треба да тоа да им се нагласи. И на животните како и на луѓето/децата им треба игра за да се чувствуваат убаво. Доколку растенијата и животните кои ги одгледуваме не го добиваат она што им е потребно, тие ќе умрат. Истото се случува и со слободните животни во природа - доколку им е загрозувана животната околина, тие нема да можат да преживеат.

Завршна активност

Во истите мали групи од претходно децата треба да се договорат кое дете ќе биде растението/животното, додека другите деца, едно по едно, ќе му прават убави и неубави нешта. Кога ќе му прават убави нешта, детето во центарот ќе се смее и ќе вика „ОХОХОХОХО“, а кога ќе му прават неубави нешта, тоа со тажен лик ќе прави „ОФ-ОФ-ОФ-ОФ“. Децата треба да внимаваат да не се повредат во текот на активността.

Рефлексија

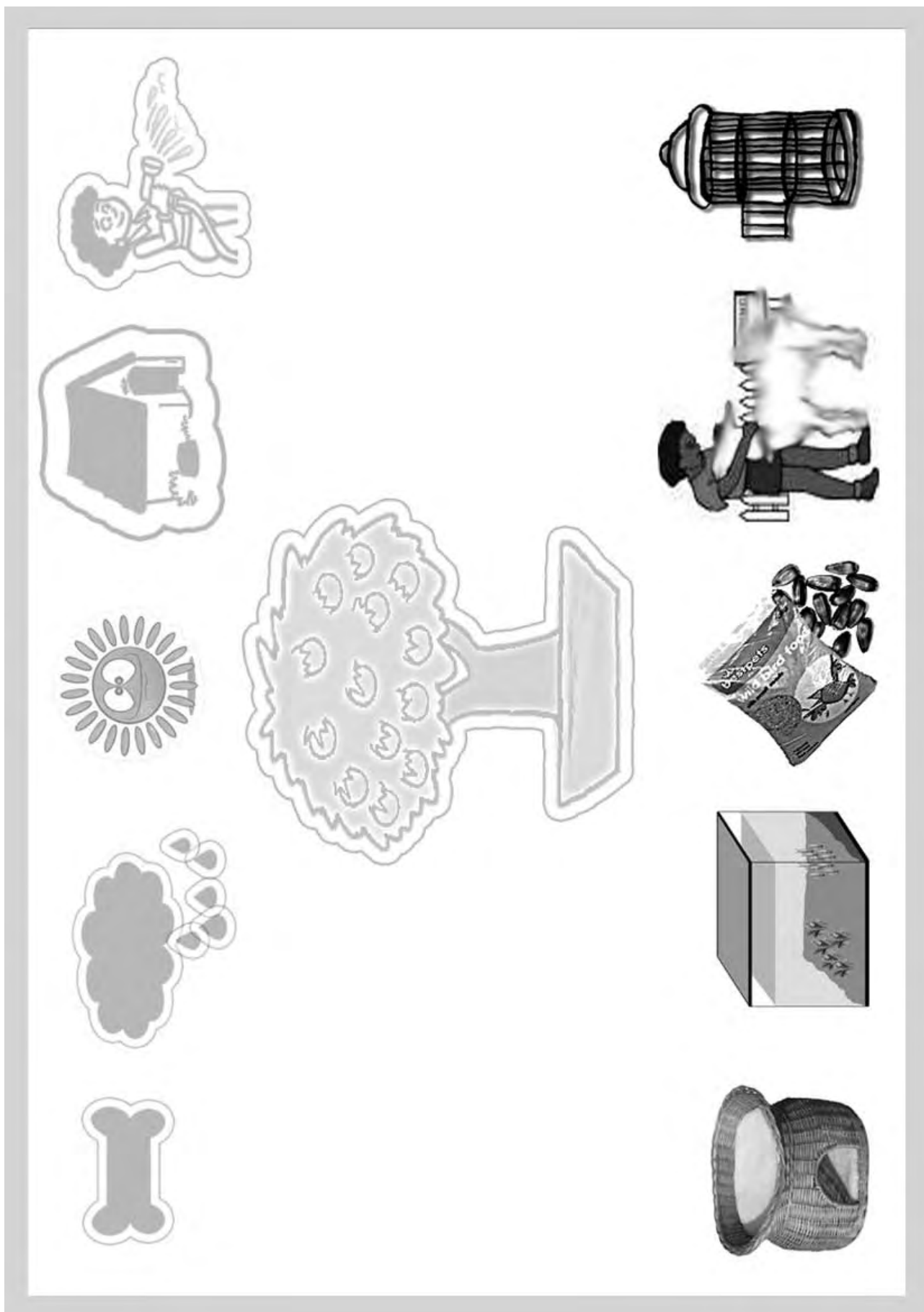
1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Напомена: Работилницата може да се заврши со засадување на некое саксиско растение во училницата. Може дури и да се засадат неколку, а учениците, поделени во помали групи заедно да се грижат за растенијата. Доколку условите го дозволуваат тоа, може да се набави и некое милениче кое не бара премногу специфични услови (водна желка, хрчак, глупци), и наставникот, заедно со учениците може да се грижи за нив.

Работен лист за учениците V-3.1а: Што ми е потребно? - 1

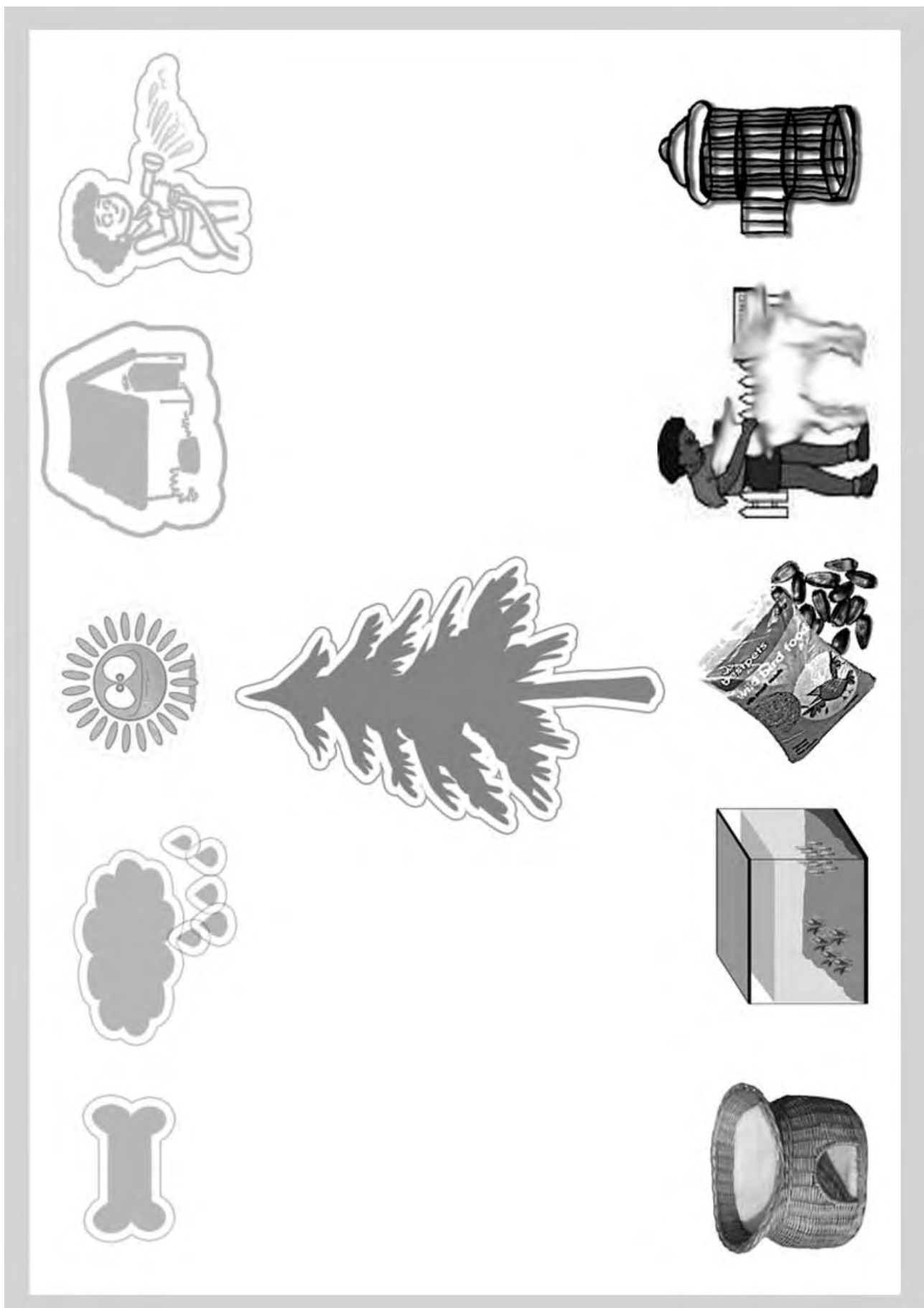

Работен лист за учениците V-3.16: Што ми е потребно? - 2

Работилница V-3.2: Зелен квиз

Материјали

- » работен лист за ученици V-3.2: Ав-му-фрр
- » кутија

Воведна активност

Наставничката им се обраќа на децата: „Ве молам станете сите. За време на изведувњето на оваа активност само јас ќе можам да зборувам. Спуштете ги рацете слободно да паѓаат. Јас ќе ви давам различни инструкции, а вие мора брзо да реагирате, како и на секој квиз. Јас ќе кажам што сакам да видам од секое дете. На пример ако речам: „лев палец и десен показалец“, вие ќе треба, најбрзо што можете, да ги покажете. Кога покажувате, подигнете ги дланките во висина на градите (наставничката покажува). Во овој квиз, доколку тоа може да ви помогне, дозволено е да се сирка. Кога ќе кажам „одмор“, ги протресувате дланките над главата, брзо и енергично, неколку секунди (наставничката покажува). Ако речам „пет“, покажете една дланка, по ваш избор (наставничката покажува). Ако речам „десет“, покажете ги двете (наставничката покажува). Можеме да се обидеме?“

Се чита, на почеток бавно, па сè побрзо и побрзо, секогаш следејќи го темпото на групата. Идеално е кога најголем број ученици можат да покажат на време, а сепак да има неколку кои грешат.

- » Лев мал прст, десен палец!
- » Два показалци!
- » Десет!
- » Пет!
- » Десен палец, десен показалец!
- » Одмор!
- » Два мали прсти!
- » Лев палец, десен палец!
- » Десен показалец, десен среден прст!
- » Одмор!
- » Одмор!
- » Одмор!
- » Пет!
- » Одмор!
- » Мали прсти!
- » Лев показалец, десен мал прст!
- » Десет!
- » Палци...

Главна активност

Учениците се делат во четири мали групи. Се поставуваат воведни прашања.

1. Знае ли некој што е тоа квиз?
2. Кој е најпознат квиз што го знаете?
3. Сакате ли ние да се обидеме да учествуваме на квиз?

На децата им се кажува дека на овој квиз не се освојуваат награди кои можат да се потрошат, туку се освојува знаење. Нема поени и секогаш кога ќе им треба помош од пријател или публика, може да побараат од другите групи да им помагаат. Наставникот поставува прашања, по едно на група, и така во круг. Прашањата имаат обичен одговор за кој се добива аплауз, а некои од прашањата бараат и објаснување на одговорот, за што се добива огромен аплауз.

Дискусија

1. Што му е потребно на едно растение да живее? Објаснете! (Доволен одговор е да се каже „почва“ или „светлина“ или „вода“, но наставничката ги спомнува сите три во објаснувањето.)
2. Зошто не треба да се вози со велосипед по трева? (Тревниците не се места предвидени за возење велосипед; возењето и така е тешко, а тревата се оштетува.)
3. Што ќе се случи доколку скинеме лист од дрво, а што ако скршиме гранка? Објаснете! (Најверојатно децата ќе одговорат дека кинење лист не е ништо страшно, но се напоменува дека е тоа како некој нам да ни скубне влакно;

доколку не постои некоја важна причина - за чај, за лек, за зачин, кинењето листови е неприфатливо однесување. Листовите произведуваат кислород. Доколку се скрши гранка, трајно го оштетуваме растението. За една гранка да порасне, треба неколку години.)

4. Дали е дозволено уличните кучиња да се клоцаат?

Објаснете! (Иако тоа често се практикува, тоа е нехумано однесување. Кучето со ништо не го заслужило тоа.)

5. Кои три миленичиња можат да се чуваат во стан?

Објаснете! (Куче, маче, птици, рипки...)

6. Кои три миленичиња не можат да се чуваат во кафез?

Објаснете! (Рипки, желки, куче, маче... Кучето и мачките можеби можат да се сместат во кафез, но тоа се животни на кои им треба поголем простор за движење.)

7. Наведете три различни начини на постапување со животни што се сметаат за малтретирање? Објаснете! (Доколку некој од овие не се појават, се споменуваат: тегнење за уши, крзно, опашка, тропане по куќичка/кафез/аквариум, бркање на плашливи животни, притискање, кубење, фрлање, стегање, штипење, удирање, прскање со вода, врзување на краток синџир, врзување за опашки, силни звуци, оставање без храна/вода, невнимание.)

8. Што треба да правиш доколку сакаш да чуваш куче? Објаснете! (Измачување е доколку кучињата најголем дел од времето се врзани на синџир. На кучињата им треба прошетка два-три пати во денот, повремени капења, чистење на крзното од насобрано губре, од инсекти, редовни вакцинации.)

9. Зошто домашните мачки треба да се галат? Објаснете! (Мачките уживаат во галење, тоа им е потребно како знак на внимание и како начин за покажување љубов. Тоа, на јазикот на мачката, значи: „Многу си ми мила, многу си убава“ и слично.)

„Победници на овој квиз се оние што најмногу научија. Аплауз за сите!“

Заклучок

Живите суштества не можат да преживеат без соодветни услови. За да можеме да одгледуваме животни или растение, треба да ги знаеме неговите основни потреби. Не значи дека ако не го разбираме јазикот на кој комуницираат растенијата и животните, дека ни е дозволено да им правиме сè што ќе ни падне на памет, да ги малтретираме.

Завршна активност

Децата од кутија влечат превиткани ливчиња (претходно исечени и превиткани на половина, за да не може да се види што има на сликата - за секој ученик по една сликичка) од работниот лист „Ав-му-фрр“. Откако сите ќе извлечат, наставникот им кажува дека на негов знак сите ќе го „заборават“ својот човечки јазик и ќе почнат да го „зборуваат“ јазикот на животното кое го имаат на сликата. Цел на секое дете е да ги најде оние деца кои имаат иста слика како и неговата.

„Тоа ќе ви успее само доколку сте упорни и постојано ги довикувате вашите другарчиња и истовремено слушате дали тие вас ве довикуваат. Запомнете, иако реков дека не се користи човечкиот јазик, смењето е дозволено, некои животни многу уживаат додека се смеат.“

Кога ќе се направат групите им се чита следново:

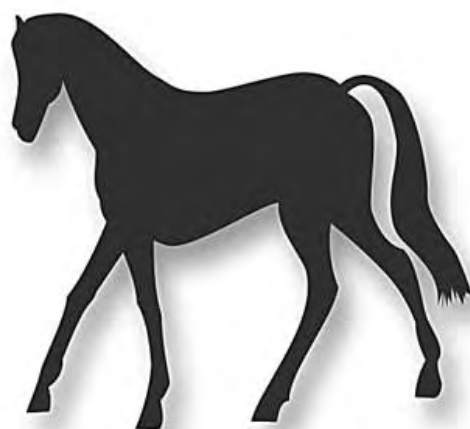
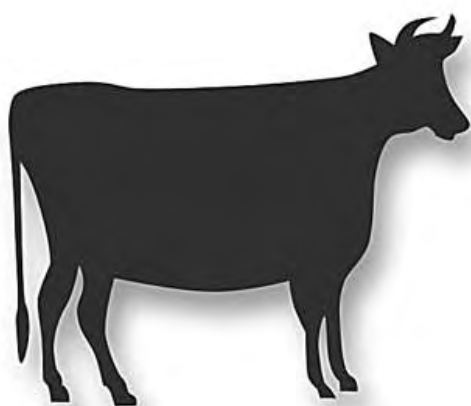
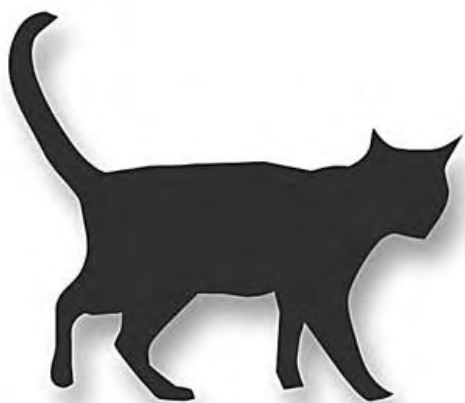
„Сега, да се собереме во круг. Јас ќе застанам во средина и ќе правам како едно од животните кое ги имавте на сликичките. Кога ќе речам „МУУУ“, сите оние кои имале крава на сликата треба да си направат рогови со прстите (наставничката покажува) и прават „МУУУ“. Кога ќе речам „АВ-АВ-АВ“, сите кои имале куче на сликичката, ќе ги подигнат предните шепи (наставничката покажува) и ќе прават „АВ-АВ-АВ“. Кога ќе речам „МЈААУ-МЈААУ“, сите кои имале маче ќе си ги бришат мустаќите (наставничката покажува) и ќе направат „МЈААУ-МЈААУ“. Гулабот прави „ГУ-ГУ-ГУ“ и се врти еднаш околу себе, (наставничката покажува), а петлите прават „КУ-КУ-РИ-И-КУ“ и мафтаат со крилцата (наставничката покажува). Коњите прават „ЊИИИИ-ХИИИ“ и потскокнуваат. Сето тоа мора многу брзо да се прави, за да може да ни биде интересно и да уживаме. Почнуваме.“

Овие инструкции, наставничката ги дава без некој редослед, на почеток побавно, а како што децата се вежбаат, сè побрзо и побрзо. Најинтересно е кога децата ќе се збунат или кога ќе се најдат затечени. Наставничката поттикнува смење, но не и потсмевање.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Содржина V-4: ПОДОБРУВАЊЕ, ОДРЖУВАЊЕ И РАЗУБАВУВАЊЕ НА ОКОЛИНАТА

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	» знае со што може да се разубави просторот
Вештини	» може да учествува во разубавување на училницата » може да дава предлози за украсување на училишниот простор во одредени пригоди и поводи
Ставови/ вредности	» сфати дека престојот во убава околина создава пријатни чувства

Работилница V-4.1: Нашата училница

Материјали

- » стара хартија, празни тетра-пак сокчиња, пластични кеси, „лименки“ од сок, малку земја од дворот и друго ѓубре што може да се најде во училницата, метла, лопатка, џогер, барем еден (а по можност неколку) пар гумени ракавици...
- » хамер, листови хартија
- » прибор за боење
- » лепило

Подготовка

Им се кажува на вработените лица задолжени за хигиена, да не ја чистат училницата пред часот. Горенаведениот материјал се расфрлува низ училницата. Се изместуваат клупите, се превртува корпата и слично. Учениците се дочекуваат во училницата. Доколку учениците кога доаѓаат даваат коментари за нередот, се забележуваат и се користат во понатамошната дискусија.

Дискусија

1. Забележувате ли нешто необично во училницата? (се насочуваат да ги набројат сите „интервенции“)
2. Како ви изгледа училницата денес?
3. Како се почувствуваате кога ја видовте нашата училница во ваков неред?
4. Од каде се појавија сите тие нешта што ни ја нагрдија училницата? (се детектираат сите можни извори: земја од валкани чевли, ѓубре што не е фрлено во канта, хартија, „лименки“, кредити, разместени клупи)
5. Кој го внесува сето тоа ѓубре? (важно е да се дојде до „ние“, а не до нечија лична или туѓа одговорност; во „ние“ е важно да се подразбира и наставникот)
6. Можеме ли да сториме нешто за да си ја разубавиме училницата во овој момент? (доколку ни едно дете не спомне расчистување, се насочуваат кон тоа)

Главна активност 1

Се поттикнуваат учениците активно да се вклучат во средувањето на училницата, се внимава адекватно да се заштитат од можните ризици. Се земаат метлите, лопатките и ракавиците и се средува нередот. Добро е учениците да се поделат во групи според видот на активноста што ќе ја изведуваат. Наставникот активно учествува во целата активност. Се мијат рацете.

Дискусија

1. Како ви изгледа училницата сега?
2. Дали сега поинаку се чувствувате? Зошто?
3. На што сè треба да внимаваме за да не ни се случи истото во иднина?
4. Можеме ли да направиме уште нешто за да ја разубавиме училницата? Како можеме да ја украсиме?

Главна активност 2

На секој ученик му се дели од исечените четвртини хартија.

„Предлагам секој од вас да нацрта или напише нешто едноставно, а убаво, на хартијата што ви ја дадов. Имате десет минути. Сите ваши уметнички дела ќе ги залепиме на еден хамер кој ќе го закачиме на ѕид за да нè потсетува на ова интересно искуство.“

Заклучок

Тоа како ќе се чувствуваме во училница, дома, во своето катче/соба и слично, во голема мерка зависи од нас. Самите сме одговорни за средувањето на просторот каде поминуваме одредено време. Попријатно се чувствуваме доколку просторот околу нас е уреден. Престојот во просторија која не е уредна, само по себе може да предизвика непријатни чувства.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го искористиме секојдневниот живот?

Работилница V-4.2: Ја забавуваме училницата

Материјали

- » листови хартија
- » хамер
- » прибор за боене
- » селотејп или клинци и чекан

Воведна активност

Наставникот започнува со прашањето „Знаете ли што е тоа скулптор?“ (ликовен уметник кој прави скулптури, бисти; работи во мермер, глина, бронза и дрво). По одговорот најавува дека ќе се започне со игра во која ќе има скулптори и продолжува да ги дава инструкциите.

Играта започнува со тоа што сите слободно се движат во просторот низ училницата. Во еден момент наставникот допира некое дете и тоа дете станува скулптор кој е многу необичен: со еден допир по рамото може другите деца да ги замрзнува и од деца да прави скулптури. Ама затоа и оние деца кои сеуште не станале скулптури, можат да ги претворат замрзнатите деца во обични деца. Задачата на скулпторот е да претвори што е можно повеќе деца во скулптури, а на сите други деца задачата е нив да ги враќаат во обични деца. Доколку има време, активноста може да се повтори со неколку различни деца-скулптори.

Главна активност

Учениците се делат на четири, осум или дванаесет групи, со по три-пет деца во секоја група. Групите треба еден лист хартија да го поделат на шест дела. Наставникот на таблата им покажува како. Им се дава задача на листовите да нацртаат шест различни нешта и тоа (различно за секоја група):

- » нешта кои ја забавуваат училницата
- » нешта кои го забавуваат училишниот двор
- » нешта кои го забавуваат детското катче/детската соба
- » нешта кои го забавуваат домот.

По истекот на времето, една по една група на табла заеднички ја покажува својата работа пред другите групи.

Дискусија

1. Што е претставено на цртежите за тоа кои нешта ни ја забавуваат училницата? Дали може да се сетите и на нешто друго што би можело да ја забави нашата училница?
2. Што е претставено на цртежите за тоа кои нешта го забавуваат училишниот двор? Што уште може да го забави училишниот двор?
3. Кои се нештата што можат да го забават детското катче? Што мислат другите за тоа?
4. Кои нешта можат да ни го направат домот попријатен? Има ли и други идеи?
5. Доколку ги имаме сите тие нешта во училницата, дали тоа значи дека засекогаш ќе ни биде убаво? (се става акцент дека секој простор може да се забави и ако се направи само некоја мала промена на распоредот и се поткрепува со пример) Ќе сакаме ли да направиме нешто во училницата пред новогодишните празници? Што? Зошто? А за денот на пролетта? Што?
6. Дали ако ги имаме сите тие нешта околу нас, само така расфрлани, ќе ни биде убаво? Што треба да правиме да го одржуваме детското катче убаво? А училницата? (се нагласува личната одговорност на секое дете да не валка, да средува, да раскрева и слично)

Заклучок

Како ќе се чувствуваме во училница, дома, во своето катче/соба и слично, во голема мерка зависи од тоа како ни е уреден просторот. Попријатно се чувствуваме доколку просторот околу нас е уреден. Престојот во просторија која не е уредна само по себе може да предизвика непријатни чувства. Најчесто мали преуредувања, како и внимателно средување можат да направат голема разлика во доживувањето.

Завршна активност

Учениците доаѓаат група по група и секој член на групата ќе треба да нацрта круг, полжав, или да повлече неколку линии на голем хамер со боички. Постерот на крајот се закачува на ѕид за да го забави просторот.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го искористиме секојдневниот живот?

Содржина V-5: ЗАШТИТА НА ПЛАНЕТАТА ЗЕМЈА

Се очекува ученикот/ученичката да:

Знаења	<ul style="list-style-type: none">» знае дека водата и електричната енергија се ограничени» знае на кој начин водата и електричната енергија може да се заштедат» знае некои загадувачи на воздухот и водата» знае кога не треба да се пие вода од чешма и зошто не смее да се пие бунарска вода
Вештини	<ul style="list-style-type: none">» умее рационално да ја користи водата и електричната енергија» може да разликува нечиста од чиста вода за пиење
Ставови/ вредности	<ul style="list-style-type: none">» сфати дека водата за пиење и другите природни ресурси може да се потрошат» ја сфати одговорноста на човекот во заштитата на животната средина» сфати дека егзистенцијата на човековиот вид и сите други живи суштества зависи од сочувување на глобалните еко-системи» сфати дека треба да се ограничи употребата на загадувачки технологии (спрејови, фреони...) и материјали што не се рециклираат (пластични шишиња, кеси...)

Работилница V-5.1: Еко-пашрола

Материјали

- » неколку слики/фотографии од списание на кои има фабрички оџак што чади, отпадни води кои се слеваат во река/езеро/море, на кои се јасно се гледа дека реката/езерото/морето е загадено
- » гумени ракавици за наставникот/наставничката
- » една картонска кутија за отпадоците

Главна активност

Активноста се случува во дворот на училиштето.

Заедно со учениците се прави мала прошетка низ училишниот двор. На учениците им се кажува да се обидат да го разгледаат на еден необичен начин.

„Ќе го гледате со „зелени очила“. Тие очила не се гледаат, ама секој може да ги носи кога и да посака, доколку сака да внимава на загадувањето, на отпадоците што се фрлаат. Јас веќе ги ставив. Можете и вие. Ќе се движиме сите заедно во група. Внимавајте, доколку забележите некакви отпадоци во дворот, не ги допирајте, само покажете со прст за да можат и другите да ги видат.“

Се прави прошетка низ дворот, посебно на оние места каде се очекува да има повеќе отпадоци: пластични кеси, пластични амбалажи, отпушоци, хартија и разни други отпадоци. Секогаш кога ќе се најде на нешто, се кажува гласно за да можат децата да видат. Дел од отпадоците наставникот ги собира во кутијата. По враќањето во училиницата, тие се вадат едно по едно од кутијата и се ставаат на маса.

Дискусија

1. Дали очекувавте да видиме толку многу отпадоци во дворот?
2. Од каде доаѓаат тие отпадоци? (се нагласува ОД НАС; ние кои го користиме дворот)
3. Што мислите, што ќе се случи доколку ги оставиме овие нешта во дворот? (доколку се појават коментари „Нема да ни биде убаво“, „Ќе се загушиме во ѓубре“, тие се нагласуваат.

Дискусијата се води кон тоа дека хартијата, металот и некои други материјали со време ќе се разградат.)

4. Како човекот ја загадува околината? (се покажуваат фотографиите, се набројуваат хемикалии, прашоци за перење, се спомнува дека дезодорансите/спрејовите ја уништуваат атмосферата/воздухот)
5. Од каде доаѓа чистиот воздух? (Растенијата се природните филтри на воздухот. Доколку ги уништиме шумите, нема да имаме чист воздух.)
6. Од каде пиеме вода? (Акцентот е дека често водата од реките се користи за наводнување, за пиене, и доколку се загадат, тоа нам ни се враќа. Водата поминува низ почвата, и доколку почвата е загадена, се загадува и водата.)
7. Дали секоја вода е за пиене?
8. Што може да направиме? (Најпрво, отпадоците да се фрлаат на соодветни места: корпа, канта, контејнер. Да се избегнува да се користи пластика и слично.)

Завршна активност

Децата се редат во две паралелни линии со лицата едни кон други формирајќи го „коритото“ на потокот. Од едниот крај едно дете почнува да се движи низ „коритото“ на почетокот бавно, па сè побрзо и побрзо, симулирајќи го течењето на потокот. Кога ќе стигне до крајот застанува во редот и друго дете од спротивната страна го прави истото. Се повторува сè додека сите деца не поминат низ „коритото“.

Заклучок

Луѓето се зависни од природата. Без природните добра не можеме да живееме. Загадениот воздух и вода се погубни и за човекот, и за растенијата и животните. Пластиката и најлонот се прават од нафта која е природен ресурс; фрлени, тие природно не се разградуваат со тек на време. Секој може да придонесе за зачувување на околината со промена на своето однесување.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работилница V-5.2: Соодветно - несоодветно

Материјали

- » работен лист за учениците V-5.2: Соодветно - несоодветно
- » работен лист за наставникот/наставничката: Соодветно - несоодветно
- » прибор за пишување

Воведна активност

„Сите станете и движете слободно во просторот. Кога ќе речам „ПАР“, го фаќате детето што е најблиску до вас за двете раце и формирате пар. Ако сите оклу вас се зафатени, брзате да најдете некого од подалеку. Кога ќе кажам „ПРОШЕТКА“, ги растурате паровите и слободно се движите во простријата. Кога ќе речам „ТРОЈКИ“, формирате тројки со две деца кои се најблиску до вас. Можеме да почнеме?“

Инструкциите за прошетка, за парови и за тројки се даваат неколку пати, и тоа во неправилен редослед. Активноста завршува со инструкцијата „пар“, по што следи аплауз.

Од учениците се бара да седнат во кругот со она дете со кое биле пар при последното повикување во активноста.

Главна активност

Претходно формираните парови се користат за оваа активност.

„Сега ќе ви поделам работни листови. На нив има неколку ситуации кои се претставени со слики. Од вас се очекува да означите на кои слики е претставено безбедно однесување, а на кои - небезбедно. Под секоја сликичка има сиво квадратче каде што вие ќе треба да означите со „x“ доколку мислите дека тоа однесување е небезбедно, и со „√“ доколку сметате дека тоа однесување е безбедно. Разговарајте со вашето другарче за ситуациите и заедно донесете одлука. Имате десетина минути за тоа.“

Симболите „x“ и „√“ се претходно нацртани на таблата и наставничката ги покажува додека ја задава инструкцијата.

По истекот на времето, учениците се повикуваат на дискусија.

Дискусија

1. Дали девојчето што ги мие забите се однесува соодветно? Зошто? (Доколку децата не го забележат тоа, славината на чешмата е отворена и водата без потреба тече додека девојчето ги четка забите. Кога тече без потреба, од чиста вода за пиење, таа се претвора во валкана вода во одводот. Треба да се внимава да се затвора славината кога не е неопходно да тече.)
2. Што мислите за детето кое фрла отпад во реката? Зошто? (Реките се загадуваат кога во нив се фрла отпад. Ако загадувањето е преголемо, живиот свет во реките ќе исчезне.)
3. Што е со девојчето кое пие вода од чешма? Зошто? (Кај нас водата од чешма обично е доволно чиста за да може да се пие, но во друг град или село треба да се провери. Од друга страна, наместо да се пие од чешма, подобро е да се наполни во чаша зашто така се заштедува водата непотребно да тече. Се прашуваат децата како би можела да се препознае нечистата вода - мирис, боја, вкус.)
4. Што одговоривте за момчето што пие вода од бунарот/реката? Зошто? (Бунарите кои се користат кај нас најчесто не се проверени дали водата во нив е безбедна за пиење; доколку нема информација за тоа, се препорачува да не се пие.)
5. Што мислите за детето во продавницата? Зошто? (Пластиката во сите форми и облици е еден од најзастапените загадувачи на почвата и водата. На пластиката и треба стотици години да се разгради и така е еден од најопасните загадувачи. Безброј пластични кеси се користат секој ден кои потоа се фрлаат во отпад. Една платнена торба, за повеќекратна употреба, може да нè спаси од многу пластика.)
6. Што мислите за празната соба? Дали детето што излегло од собата се однесува соодветно? (Иако електричната енергија се смета за „најчиста“, сепак често за нејзино производство се загадува околината. Електричната енергија се добива од природните богатства: јагленот, нафтата, водата. Колку помалку се користи, толку помалку се трошат природни богатства и помалку се загадува. Компјутерите, телевизорите, радиото, вентилаторите и другите електрични апарати треба да се исклучуваат кога не користат.)

Заклучок

Луѓето се зависни од природата. Без природните добра не можеме да живееме. Загадениот воздух и вода се исто така погубни и за човекот, и за растенијата и животните. Секој може да придонесе за зачувување на околината со промена на своето однесување. Природните ресурси се ограничени и треба да се штедат.

7. Што ќе кажете за детето во паркот/шумата? Зошто? (Многу често луѓето загадуваат без никаква причина. Паркот/шумата останува валкан/а и грд/а после сончев викенд. Луѓето сами си го нагрдуваат просторот. Доколку во близина нема канта, отпадот се става во џеб/торба.)

Завршна активност

Децата и наставничката стојат во круг и се држат за раце цело време додека се изведува актиноста. Наставничката кажува дека во еден момент ќе испрати еден „електричен импулс“, со едноставно кратко и нежно стегање на раката што ја држи. Задача на секој што ќе го прими импулсот е да го пренесе со другата рака понатаму. Активноста се повторува неколку пати со поттикнување да се пренесува импулсот побрзо и побрзо.

Рефлексија

1. Што правевме денес?
2. Како се чувствувавте?
3. Што научивме?
4. Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

Работен лист за учениците V-5.2: Соодветно - несоодветно

Работен лист за наставникот/наставничката: Соодветно - несоодветно

